

విశ్వతి
కార్తికము

భారతి

సంపుటము 27

సంచిక 11

తపోభంగము

శ్రీ గట్టి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

అదితటంబునం బిహితమై పులితోలున, నిస్సపత్న ని
ర్మిదరుచ్చివరోహముల నిర్మలమై యెనలారు దేవదా
రుదుమవేదిపై దృఢనిరూఢనమాధిపతుం ద్రియంబకు
రుగ్రాస గాంచె నయ్యెడ న్మరుం డొగి జేరువయైన మిత్తితో.

పేరిమి మీఱ లోగొని గభీరనమాధిబలంబున న
ద్వార నిషిద్ధవృత్తి విశదంబు మనంబు హృదంతరంబునం
జేరిచి, అక్షరం బనుచు డైత్రవిదుల్ వచియించు నాత్మ నెం
తే రహి నాత్మయందు దిలకించుచు నుండె హరుండు నిష్ఠతో.

భావజు డిట్లు నిశ్చలతపఃపరిణిక్తు లలాటనేత్రుని
భావమునందునే ననభిభావ్య భవుం గని యంతికంబునం,
గావగ లేక ధైర్య, ములుకంబడి, సాధ్వనసన్నహస్తుడై,
వేవిడి చేయిజాఱి పృథివిం బడు విట్లు నెఱుంగ డింతయు.

నిలువెల్ల భృతి దక్కి యట్లులుకునన్ నిర్వాణభూయిష్ఠు న
య్యలరుం బూవులవిల్లు, వెండియు ననన్యంబైన స్వీయాద్భుతో
జ్వల లావణ్యరసంబుతోడ బ్రదికింపంబోలె, వేంచేసె ని
మ్ములఁ, బ్రాలేయగిరింద్రకన్య, యనుఁగుం బూజొండ్లు నేవింపగా.

సురుచిరలీల, దాలిచె, నశోకతిరస్కృత పద్మరాగమై,
పరమ మనోజ్ఞమై, కనకవర్ణ సవర్ణక కర్ణికారమై,
స్ఫురదురులోలతారమణిసుందర సుందరసిందువారమై,
సరస రుచిప్రరోహము, వసంతసుమాభరణంబు నార్య తా.

పౌరయు పయోధరద్వితయ భూరిభరంబున వంగి సుంత, సుం
దరతరుణార్కరాగమగు నవ్యతిరాంబరమున్ ధరించి, ది
వ్యరుచి దలిర్చె నారి, సునమగ్ర సుమస్తబకావనమయై,
అరుణ నవప్రవాళసునమంచిత జంగమవల్లికై వడి.

నరియగుచో తెఱింగి సుమచాపు డమర్పిన స్వీయకార్ముకా
పరవర హర్షివోలె, బృథుభారనితంబులంబమాన శే
సరసుమదామకాంచి బెలుచుం గొనుచుం గరవల్లవంబునన్
గిరిసుత కన్నువిందు తెనగించె గ్వణస్మణిసూపురాధ్యమై.
పాసి యొకింతయుం జనదు, పన్పడు సంభ్రమలోలదృష్టితో,
ద్రోసి కరప్రవాళమున, ద్రోలిన నెంతయు దమ్మిపూపుతో,
దాసి గిరింద్రజామృదుగటన్మధురాధరమున్, సుగంధిని
శ్వాస వివృద్ధతృప్త మయి, పల్మణు మూగుదు గండుతేటి తా.

అతిసుకుమార సుందరతిరాంగలతారుచిరాద్భుత పభా
జితనవహేమవల్లియయి, సిగ్గున దారుచుచున్ రలిన్, నమా
గతయగు నర్వమంగళను గాంచి, మనఃప్రభవుండు, దైవయా
చిత మిక దీక్షివట్ల యని సింగడు బూరడు నయ్యె నయ్యెడన్.

బ్రాతి భవిష్యదాత్మహితవల్లభుడౌ భవుద్యారభూమి సం
ప్రీతిని జేరె బారవతి; పారిం బరమాత్మసమాఖ్యమా పరం
జ్యోతిని గాంచి లోన, బరిశుద్ధసమాధిని బాసి, చిత్స్వయం
జ్యోతి శివుండు నత్తఱిని నొందె బహిర్ముఖమైన వైఖరిన్.

అడుగున దూలి నోలుచు, ఘణగ్రతలమ్ముల నెట్టితెట్టులో
పుడమిని మోయుచున్, భుజగపుంగవు డించుక తెప్పిరిల్లుకో
దొడగ, శశాంకశేఖరుడు, దోకొని యాయతపూర్వకాయుడై,
పొడవగు పెద్ద యూరుపులు వుచ్చుచు విప్పె దృఢాంఘ్రిబంధమున్.

అంత నమస్కరించి వినయంబున సంతకశాస్త్రపాదకం
జాంతికమందు నంది, తుహినాచలరాజకుమారిరాక న
త్యంతము విన్నవించుకొని, యవ్యభు కూరిమికన్నునన్నన
భ్యంతరభూమి జేరిచె, యవస్యలు రా వెనువెంట నంబికన్.

గిరవరకన్యయుం బ్రియసఖసహితంబుగ బూవుదోటలో
 దిరమగు భక్తి గోసికొని తెచ్చిన కమ్మని జాజిపూలు, నుం
 దరకరపల్లవాంజలి నుదారత బూని, సప్తవంబుగా
 బురహరు పాదపద్మములముంగల జల్లె బ్రదక్షిణించుచున్.
 పాలుపు లెసంగగా, నలనిముంగురులం గయినేసికొన్న కో
 మల నవకర్ణికారకుసుమంబు మనోహరకర్ణపల్లవం
 బులు జతగాగ జాటి, పదపూజనమున్ జరిపించి, గౌరి, ని
 శ్చలమగు భక్తిభావమున జాగిల్లి మొక్కె శశాంక శేఖరున్.
 భవనసమచ్ఛృతుం డయి, అపూర్వమహామహిమానుభావవై
 భవుడగు వల్లభుం బడసి, బ్రాతి జగమ్ముల కన్నతల్లివై,
 మిపుల యశంబు గాంచు మని, మీఱిన కూర్మి, ననన్యదోషముల్
 దవులని నిండుదీవనలు దా నొసగె శివు డద్రోగ్యకున్.

ఇదియె యుమామహేశ్వరుల నేకిము సేసి, త్రిలోకసౌఖ్యసం
 పద పెనుపొందజేయ, దగుపట్టని పొంగి మదమ్ముతోడ, న
 మృదనుడు, మీటి లాగి పలుమా ర్మొరయించె ధనుర్గుణంబు ; న
 య్యదియును మాటుమోసె దుహినాద్రితటంబున దేటిపటతోన్.

జ్వలనముఖంబునందు శలభంబువలెం బడి మాడిపోవ, బూ
 విలుతుడు, తీయవంట, గుఱివెట్టి త్రియంబకు నెవ్వనం, బుమా
 లలితతనూలతాకలితలావణికంబున మంటరించుచున్,
 బలపున నెక్కువెట్టి పలువం దలపెట్టె శిలీముఖంబులన్.

యమియై లోగొని యెల్ల యింద్రియము, లాత్మానందలీలానిమ
 గ్నమనోవృత్తి దశమ్ము గొన్న విధురేఖామాలికిన్ శూలికిన్,
 హిమభూభృద్వరకన్య, కెందలిరుచేయు జాచి, మందాకినీ
 విమలాంభోరుహబీజమాలిక సమర్పించె మహాభక్తితోన్.

తనపైనిం బ్రణయమ్ము నేయు జనులన్, దై వారగా గూరుముల్,
 తన కౌవారలుగా గ్రహించు శివు డద్దానిం గొనం గోరె ; ద
 త్త ణమే లెస్సయటం చమోఘముగ నాకర్ణాంతమున్ లాగి, అ
 న్నగవిల్కాడును దీయవంట దొడిగె సమ్మోహనాస్త్రం బొగిన్.

నడలంజాటి యొకింత ధైర్యము, మహేశానుండు, డెండంబులో,
 నుడురాజోదయవేల వారినిధియ ట్లుప్పొంగుచుం, గ్రోత్తపో
 కడలన్, బింబఫలాధరోష్ఠమగు శ్రీగౌరీముఖంబందు బ్రే
 ముడి నిండరిన చూపులం బఱపె నెమ్మోదంబు దీపింపగాన్.

కైలజ, మోవిపైని నరనస్మితముల్ దళుకొత్తగా స్ఫుర
ద్బాల కదంబకల్పసుఖద్రవసీతావయవాళితో రసో
ద్వేలనలీలభావమును వే వెలిబుచ్చుచు, నిల్చె, నాదలక్
వాలించి, యోరమోమున, ద్రపాభరలోలవిలోచనాంతయై.

ఫణికులరాజభూషణుడు ఫాలవిలోచనుడౌ హరుండు ద
త్త గమ యడంచిపైచి కలకంబడు డెందమునుం, దదీయకా
రణము నెఱుంగగోరి, గిరిరాజవనాంతరభూమి దత్తరా
యణుడయి చూపులం బఱపె నంతలపొంతల దిగ్విదిక్కులక్.

కాంచె హరుండు మ్రోల గుడికంటికొనం గదియించి ముప్పి, న
కుంచితవామపాదు డయి, కొంకక స్వాంనయుగంబు వంచి యొ
క్కించుక, మండలీకృత మహేక్షుధనుర్వరమందు లెన్న నం
ధించుచు బుష్పబాణములు, తీవలమాటున నున్న కామునిక్.

అనుపదమే, మహోగ్రమగు నాననసీమముతో నుదగ్రమై,
కనలి, తపోవిభూతమున గావలుడౌ వలరాజుపైని, బె
ల్చన నుడుకెత్తి విచ్చు పురనంహరు మూడవకంటినుండి, వే
గనగన మండుచుం బ్రలయకాలమహానలకీల పెల్వడక్.

అడలి భయంబునం, గినుక నాగుమ యాగుమ దేవ! శాంతినిం
దొడుగు మంటచు వేలుపుల తొట్రునొడుల్ దివి బాటునంతలో,
నుడుగక, ఫాలవహ్నిశిఖి, ఒక్క ఊణంబున బూవువిల్తునిం
బాడ వడగించి కాల్చి వెలిబూడిద ప్రోవొనరించె నయ్యెడక్.

తోడరి నుడున్నహాళిభవదోషవశంబున సంభవించి, పే
ర్పడి, నకలేంద్రియంబులను బట్టిన స్తబ్ధములం బానర్పుచుక్,
గడుగడు గ్రమ్ముమోహమున, గాముని పత్ని, యెఱుంగదయ్యె గ్రే
ముడి చెలికానిపాటు నొక మూర్తము, పన్నడి బాహ్మపోలిక్,
లలులు తపోంతరాయ మనయమ్మున గూరిచినట్టి మన్మథుం,
బటపట విచ్చి పెచ్చరిలి పాతీన కంటి కడిందిమంటలో
చిటజట గాల్చి, శంకరుడు, ఛీ యని స్త్రీజననన్నికర్ష మిం
కిట వలదంచు, దాటి చనె నెక్కటి నెల్లరచూపుబాడలక్.

తనకుం బ్రేముడి భంగపాటు, రతికి దైన్యంబునుం, గాంచి పెం
చిన గారాముల తిండీ కోరికలకుం జేడ్చుట వాటిల్లె ని
ట్లని దుఃఖంబు, నఖిసమక్షమని యొయ్యో సిగ్గు, గ్రమ్ముక్ మనం
బున వైలాత్మజ, చేరె నెట్లా భవనంబు దీనయై శూన్యయై.

కాళిదాసమహాకవి -

చారిత్రిక సమస్యలు

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

ఒక కవి కావ్యసమీక్ష చేయుటలనివచ్చినప్పుడు ఆతని జీవిత చరిత్ర కొంతవరకు ఆ సమీక్షకు సహాయకారి అవుతుంది. కాళిదాసువంటి మహాకవి కావ్యాలు పరిశీలించ దలుచుకొన్నవారికి ఈజీవిత చరిత్ర మరింత ఎక్కువగా సహాయకారి కాగలదు. ఈమహాకవి ఏ శతాబ్దంలో ఏదేశంలో జన్మించాడు? తలిదండ్రు లెవరు? ఎక్కడ, ఎవరిద్వారా చదువు కొన్నాడు? ఆతని జీవితం ఎల్లాగ నడిచింది? అని అనేక విధాలుగా మన కీ కవినిగురించిన ప్రశ్న పరంపరలు బయలుదేరితాయి. బహుశః ప్రాచీనులకు ఇలాంటి ప్రశ్నలు తోచలేదేమో!

ప్రాచ్య నాగరికతతోనూ, భాషలతోనూ పరిచయం కనిగినప్పటినించీ పాశ్చాత్య విద్వాంసు లనేకులు కాళిదాస మహాకవి చరిత్రాన్వేషణ సాగించారు; క్రమంగా భారతీయ విద్వాంసులు కూడా ఈ విషయమైన పరిశోధనలు జరిపారు. ఇంకా కొంద రీ విషయంలో తీవ్ర పరిశోధనలు చేస్తూనే ఉన్నారు. అయినా కాళిదాసకవి జీవితచరిత్రకు సంబంధించిన సమస్య లన్నీ చాలావరకు ప్రశ్నార్థకాలలాగే నిలిచిపోయాయి! బహుశః తన జీవిత చరిత్ర విషయంలో ఇంత తటస్థభావం వహించిన ఈ మహాకవి ఉదాసీనభావంలోనే జీవన చరిత్ర రహస్యం ఇమిడిఉన్నదేమో? ఎవరు చెప్పగలరు! ముందుగా ఇప్పుడు కాళిదాసు మహాకవి కాలానికి సంబంధించిన సమస్యలన్నిటినీ వరసగా పరిశీలిద్దాము.

క్రీస్తుపూర్వం ఎనిమిదవ శతాబ్దం మొదలు కొని ఇంచుమించుగా క్రీస్తుశకం ౧౦ వ శతాబ్దవరకు జరిగిన ఆ యా శతాబ్దాలలో కాళిదాస మహాకవి జీవించిఉన్నాడని వేర్వేరు చరిత్రవిమర్శకులు వాదిస్తున్నారు. వీరు తమ తమ వాదాలకు అనుగుణమైన బలపైన ఉపపక్షాలు కూడా చూపిస్తున్నారు.

బల్లాలశేషడు తాను రచించిన భోజప్రబంధంలో కాళిదాసు, దండి, భవభూతి మొదలైన మహాకవు లందరూ ధారానగరాధి పతియైన భోజుని ఆస్థానంలో ఉన్నారని వర్ణించాడు. భోజుడు క్రీస్తుశకం ౧౦ వ శతాబ్దంలోనివాడు. బల్లాల శేషుని భోజప్రబంధవాక్యాలే నిజమైతే కాళిదాసు క్రీస్తుశకం ౧౦ వ శతాబ్దిలో జీవించి ఉండాలి.

కాని ఈపుస్తకం వట్టి పుక్కిటి పురాణం అనీ, దీనిలో చారిత్రిక సత్యా లంతగా లేవనీ చరిత్రకారులు నిశ్చయించారు.

బాణుడు. తన హర్ష చరిత్ర ప్రారంభంలోనే కాళిదాసుకవిత్వం ప్రశంసిస్తూ ఒకశ్లోకం రచించాడు

“నిర్గతామ నమా కస్య కాళిదాసస్య నూక్షిమ
ప్రీతి ర్మధుర పాండ్రాసు మంజరీ ప్రియ వాయతే”

ఈబాణభట్టు కనాక్షను పరిపాలించిన హర్ష చక్రవర్తికి సమకాలీనుడు. ఈహర్షుడు క్రీస్తుశకం ౩ వ శతాబ్దిప్రారంభంలోని వాడని నిశ్చయమైన శాసనాధారం ఉన్నది. అందుచేత కాళిదాస మహాకవి ఆరవశతాబ్ది తరువాత కాలంవాడు కావడానికి వీలులేదు. ఈ కారణంచేతనే భోజప్రబంధంలోని గాథలన్నీ వట్టికట్టుకథ లని కొట్టికేయవలసి వచ్చింది.

గుప్త సిద్ధాంతము

ఇంక ప్రాచ్య పాశ్చాత్యపరిశోధకులు చాలా మంది కాళిదాసు విక్రమాదిత్యునిదం ధరించిన రెండవ చంద్రగుప్త చక్రవర్తి కాలంలో జీవించి ఉన్నాడని నమ్ముతున్నారు. ఈ చక్రవర్తి కుప్తసిద్ధమైన గుప్తవంశానికి చెందినవాడు.

ఇతడు తన రాజధానిని పాటలీ పుత్రాన్నించి ఉజ్జయినికి మార్చాడు. ఈచక్రవర్తి క్రీస్తుశకం ౩౭౫

మొదలుకొని కంఠ దాకా తన సామ్రాజ్యం పరిపాలించాడు. కాలిదాస మహాకవి విక్రమాదిత్యుని ఆస్థానంలో ఉండేవాడనీ, అతని నివాసం ఉజ్జయిని అనీ శతాబ్దాల తరబడిగా ఒక జనశ్రుతి ఏర్పడింది. ఈచంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుని పరిపాలనలో గుప్త సామ్రాజ్యప్రాభవం మహాజ్వలంగా వెలిగింది. హైందవసర్వం అన్ని విధాలా దేశంలో నలుమూలలా విస్తరించింది. తన కాలాల్లో ఎక్కువగా హైందవసర్వ ప్రాభవాన్నీ, సంప్రదాయాన్నీ ఆధిపత్యించిన కాలిదాస మహాకవి ఇంచుమించుగా ఈచక్రవర్తి కాలంలోగాని, ఇతనికుమారుడైన కుమారగుప్తుని కాలంలోగాని జీవించి ఉండాలని చరిత్రకారులూహనం చెయ్యడం ప్రారంభించారు. వీరే ఊహాగానాలకు తగినట్లుగా కాలిదాసగ్రంథాలనుండి కొన్ని కొన్ని స్ఫురణలుకూడా ఎత్తిచూపడం ప్రారంభించారు.

కాలిదాసుని మేఘసందేశంలో యతుడు, మార్గం కొందెం చుట్టుతిరుగుడు అయినా ఉజ్జయినీ నగరం దర్శించడం మానవలదని మేఘునికి ఆదేశిస్తాడు. అందుచేత కాలిదాసునికి ఉజ్జయినివూడ ప్రత్యేక పక్షపాతం ఉన్నదనీ, ఈ ఉజ్జయిని రెండవ చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుని రాజధానిఅయిన ఉజ్జయినీ అనీ చరిత్రకారులు స్థిరీకరించడం మొదలు పెట్టారు. కాలిదాసకాలాల్లో అక్కడక్కడ కనబడే 'గోప్తా' మొదలైన శిల్పాలు కూడా తమ వాదాన్నే స్థిరపరుస్తున్నాయని ఈగుప్తసిద్ధాంతవాదులు విశ్వసిస్తున్నారు. కుమారసంభవం అనే కావ్యనామధేయం కూడా కుమారగుప్తుని జన్మనూచకం అయి ఉండవచ్చునని కూడా వీరు నమ్ముతున్నారు. కాలిదాసుని కాలాల్లోని ఆర్థ సంప్రదాయాలు, అశ్వమేధయాగాది వర్ణనలు సముద్రగుప్తుని ఆర్థ ధర్మ నిరతికీ అశ్వమేధయాగ నిర్వహణకు సూచకాలయి ఉండవచ్చునని వీరి వాదం.

ద్వితీయ చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడు తన రాజ్యం సుప్రసిద్ధితో చేసిన తిరువార తనకు పూర్వం సుప్రసిద్ధుడయిన విక్రమాదిత్యుని దిరుదం ధరించాడనీ, కొన్నివందల ఏళ్లు వెనకకు జరిపి తనదిరుదంతో విక్రమశకం ప్రారంభించాడనీ ఈగుప్త సిద్ధాంత వాదులు ప్రతిపాదిస్తున్నారు.

అదీగాక, కాలిదాసు తనకాలాల్లో బామిత్రాది జ్యోతిశ్శాస్త్రపదాలు వాడాడు. ఈజ్యోతిశాస్త్రపదాలు గ్రీకుభాష పదాలనీ, గ్రీకులనుండి మనవారీపదాలు స్వీకరించారనీ, అందుచేత కూడా కాలిదాసు బాగా ఇటీవలి కాలంవాడై ఉండాలనీ, కనకనే కాలిదాసమహాకవి గుప్తసామ్రాజ్యానికి సమాన కాలీనుడై ఉండాలనీ, గుప్త సిద్ధాంత వాదులు విశ్వసిస్తున్నారు.

కాలిదాస మహాకవి కాలనిర్ణయంతోసం ఎక్కువగా శ్రమపడి ఈగుప్త సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించిన వారు, జోన్స్, కెర్టన్, జెరిజేల్ కీల్ మొదలయిన పాశ్చాత్య సంస్కృత విద్వాంసులు. భారతీయ సంస్కృత విద్వాంసులు కూడా చాలామంది వీరి మార్గమే అవలంబించి యథాతథంగా దీన్ని విశ్వసిస్తున్నారు.

విక్రమాదిత్య సిద్ధాంతము.

కాని కాలిదాసీ ద్వితీయ చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యునికి సమకాలీనుడై ఉండాలన్న వాదం సర్వలు అంగీకరించలేదు. కాలిదాసు విక్రమాదిత్యునికి ఆస్థానంలోని వాడనీ, అతడు ఉజ్జయినిని ఆలంకరించిన మహాకవి అనీ జనప్రవాదము, శతాబ్దాల తరబడిగా వచ్చే కవితలచేత ప్రవాదము, అనుశ్రుతంగావని పిస్తున్నాయి. ఈ విక్రమాదిత్యుని శకం క్రీస్తు పూర్వం ౫౬౪ సంవత్సరంతో ప్రారంభించుతున్నది. కాలిదాసు ఈ విక్రమాదిత్యునికి సమకాలీనుడైతే అతడు క్రీస్తుపూర్వం ఒకటవ శతాబ్దానికి చెందినవాడై ఉండాలి. కాని చరిత్ర ప్రసిద్ధుడైన ఇలాంటి విక్రమాదిత్యుడెవడూ కనబడలేదని చరిత్రకారు లంటున్నారు. అందుచేతనే వీరిలో కొంతమంది చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడే ఈ విక్రమాదిత్యుడనీ, ఇతడే విక్రమశకం ప్రారంభించి దానిని కొన్ని వందల ఏళ్ల వెనకనించి ఏర్పాటుచేశాడనీ ఊహింపసాగారు. కాని సుప్రసిద్ధుడయిన విక్రమాదిత్యుడనే వాడొక డుండకపోతే గుప్తవంశీయుడైన ద్వితీయ చంద్రగుప్తు డతని దిరుదం స్వీకరించడం ఎలాగ జరుగుతుంది? అందుచేత చరిత్రలో దొరకకపోయినా విక్రమాదిత్యుడనే సుప్రసిద్ధచక్రవర్తి ఒక డుండితీరాలనీ, అతనికాలంలోనే కాలిదాసు జీవించి ఉండాలనీ విక్రమాదిత్య సిద్ధాంతవాదులువాదిస్తున్నారు.

కాలిదాసకాలనిర్ణయంతో ఇంకొక క్లిష్ట సమస్య ఏర్పడింది. కుమారసంభవంలోని ౭వ పర్వలో పరమేశ్వర సందర్శనోత్సుకలైన స్త్రీలవర్ణనం కనిపిస్తుంది. ఇది చాలా మనోహరమైన వర్ణన. కాలిదాసు సరిగా ఈ వర్ణనలోకాతే రఘువంశం ఆరవ పర్వలో కూడా వాడాడు. దీనినిబట్టి కాలిదాస మహాకవి కీ శ్లోకాలపైగల ఆదరం గ్రహించ వచ్చును. అయితే ఈ శ్లోకాలతో బాగా దగ్గర పోలికలు కలిగిన శ్లోకాలు కొన్ని అశ్వఘోషుని బుద్ధచరితంలోని తృతీయపర్వలోకూడా కనిపిస్తున్నాయి. ఈ శ్లోకాలనుబట్టి కొందరు చరిత్రకారులు కాలిదాస కాలనిర్ణయం చెయ్యడానికి ప్రయత్నించారు.

సౌందర్యవందనము, బుద్ధచరితము మొదలైన కృతులు రచించిన ఈ అశ్వఘోషుడు, కనిష్ఠునికీ సమానకాలికుడని చరిత్రకారులు స్థిరీకరించారు. అందుచేత అశ్వఘోషుని కాలనిర్ణయంలో అనుమానం ఏమీ లేదు. అయితే అశ్వఘోషుని కాలిదాసు అనుకరించాడా? కాలిదాసును అశ్వఘోషుడు అనుకరించాడా? అన్న ఒక ప్రశ్న వచ్చింది. కాలిదాసునే అశ్వఘోషుడు అనుసరించినట్లయితే కాలిదాసు అశ్వఘోషునికీ సమకాలికుడో, అంతకు ప్రాచీనుడో కావాలి. అయితే ఈ విషయంలో కూడా చరిత్రకారులు వాదోపవాదాలు సాగిస్తూనే ఉన్నారు. కాలిదాసు గుప్తకాలంలోని వాడన్న సుప్రసిద్ధాంత వాదులు అశ్వఘోషుని శ్లోకాలు చూసి కాలిదాసే ఈ శ్లోకాలు వ్రాశాడని అంటున్నారు. ఈ సిద్ధాంతం అంగీకరించని విక్రమాదిత్య సిద్ధాంతవాదులు కాలిదాసును చూసే అశ్వఘోషు డీ శ్లోకాలు వ్రాశాడని చెబుతున్నారు. దీనికొక బలవత్తరమైన కారణం ఉన్నది. కాలిదాసీ వర్ణనశ్లోకాలు తన కావ్యాల్లో రెండు చోట్ల వ్రాశాడు. అదీగాక ఈ శ్లోకాలు కాలిదాస వర్ణనాఫణిలికి చాలా దగ్గరగా ఉన్నాయి. అశ్వఘోషుని బుద్ధచరితంలో ఇవి అంతగా ఆరికినట్లు కనబడడం లేదు. అదీగాక కాలిదాసువంటి మహాకవికి శ్లోకాలలో అశ్వఘోషుని అనుసరించవలసిన అవసరం ఏమీ లేదు. అందుచేతనే విక్రమాదిత్యసిద్ధాంత వాదులు అశ్వఘోషుడే కాలిదాసును అనుసరించాడని గట్టిగా వాదిస్తున్నారు. కాని ఈ పోలికలు నిర్ణయించడంలో ఇదే మిథ్యమని గట్టిగా చెప్పడాని కేమీ

వీరు లేకుండా ఉంది. అందుచేతనే సుప్రసిద్ధాంత వాదులు కాలిదాసే అశ్వఘోషుని అనుసరించాడని వాదించడం జరుగుతున్నది.

అయితే సుప్రసిద్ధాంతవాదులలో ఒక వాదదౌర్బల్యం కనిపిస్తున్నది. వీరు ద్వితీయ చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడే విక్రమశకం ప్రారంభించిన వాడని అంటున్నారు. ద్వితీయ చంద్రగుప్తుని తాత ప్రథమ చంద్రగుప్తుడు గుప్తశకం ప్రారంభించాడు. అలాంటప్పుడు ద్వితీయ చంద్రగుప్తుడు కొత్తగా వేరే ఒక విక్రమశకం ప్రారంభించవలసిన అవసరం ఏమి కలిగింది? ఇతడు ప్రసిద్ధుడయిన తన తాతగారి ఎడల అంతభక్తి లేని వాడా? ఒకవేళ ఏదైనా కొత్తశకం ప్రారంభించదలుచుకున్న చక్రవర్తి తన పేరుతో శకం ప్రారంభం చేస్తాడుగాని ఎవరో ప్రాచీన చక్రవర్తి పేరుతో శకం ప్రారంభం చేస్తాడా?

వీసీ ఇదంతా ఇల్లాగే జరిగిందని అనుకుందాము. ద్వితీయచంద్రగుప్తుడే విక్రమాదిత్యుని పేరుతో శకం ప్రారంభించినప్పుడు అతని సమనంతర కాలిను వైనా ఈ విక్రమశకం వాడి ఉండాలి. కాని ఆ తరువాత కాలపు స్కందగుప్తుని గిన్నెర్ శిలాశాసనాలలో గుప్తశకమే కనబడుతున్నది. ఇంత సమీపకాలంలో ఇలాగ విక్రమశకం కనబడకపోవడం అశ్చర్యకరం కాదా? ఇంతేకాదు. ఈ విక్రమశకం క్రీస్తుశకం ౧వ శతాబ్దానికి పూర్వం కాసనాలలో ఎక్కడా కనబడడం లేదు. ద్వితీయ చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడే విక్రమశకం ప్రారంభించి ఉంటే లోమ్మిదవ శతాబ్దం దాకా ఇది ఉపయోగించక పోవడానికి కారణం కనబడదు. ఇక కాలిదాసు గ్రీకు పదాలకు సన్నిహితంగా ఉన్న పదాలు వాడినాడన్న సమస్య పరిశీలిద్దాము. భారతీయులకు క్రీస్తుకు బాగా పూర్వమే గ్రీకులతోను, వారిసంస్కృతితోను పరిచయం కలిగిందనీ, అందుచేత క్రీస్తుకు పూర్వం ఒకటవ శతాబ్దిలోని కాలిదాసీ పదాలు వాడడంలో వైరుధ్యం ఏమీ లేదనీ విక్రమాదిత్య సిద్ధాంతవాదులు చెబుతున్నారు.

ఇక విక్రమాదిత్యుని చారిత్రక సమస్య. ఈ విషయంలో విక్రమసిద్ధాంతవాదులు ఇల్లాగ చెబుతున్నారు. విక్రమాదిత్యుడు అనే చక్రవర్తి ఒక డున్నాడని చారిత్రక ప్రమాణాలు దొరకక పోవచ్చును. కాని ఇటు

వంటి వ్యక్తి లేదనే వ్యతిరేక చారిత్రక ప్రమాణ్యాలే లేవు. అదిగాక కథానరీత్యాగరంలో ఈవిక్రమాదిత్యుని అద్భుత కథ అనేకం కనిపిస్తున్నాయి. ఇతని ఉజ్జయిని పరిపాలనను మొదలైన అద్భుతచర్యలు కూడా కథానరీత్యాగరకథలలో కనిపిస్తున్నాయి. ఈకథానరీత్యాగరము సునాథ్యుని బృహత్కథ వనుననిచి వ్రాయబడిన గ్రంథము. ఈ సునాథ్యుడు శ్రీస్తుతకం ప్రథమకథాల్లోని వాడని చరిత్ర చెబుతున్నది. అందుచేత కథానరీత్యాగరంలోని విక్రమాదిత్య వ్యత్యంతము చరిత్రమీద ఆధారపడి రచించినదే అయిఉండవచ్చును. ఈ విక్రమాదిత్యుడు పరమార వంశీయుడనీ, ఇతడు ఉజ్జయినిలో జీయిమానంగా పరిపాలన సాగించాడనీ, గొప్ప శివభక్తుడనీ స్తేచ్ఛ వివాళానికై భూమిమీద ఆవతరించాడనీ, అనైదిక మతాలన్నిటినీ వాశనం చేసి ఆర్జునులం తిరిగి ఉద్ధరించాడనీ, ఈయన పరిపాలనలో వేదమతం మరక్షింపగా ప్రబలింపనీ కథానరీత్యాగరం చెప్పుంటున్నది. అందుచేత కైవాళిమానియైన మహాకవి ఈవిక్రమాదిత్యుని ఆస్థానంలో నివసించి ఉండవచ్చును. అదిగాక సుప్రవంశీయులు చైతన్య భక్తులని చరిత్ర నిరూపిస్తున్నది.

కాళిదాస కావ్యంలో “అపాణిసీయా లైన ప్రయోగా లనేకం కనిపిస్తున్నాయి. అందుచేత పాణి నీయవ్యాకరణం బాగా ప్రచారానికి రానికా లంలో—అంటే శ్రీస్తుతార్చ్యం ప్రథమకథాల్ని ప్రాంతంలో—కాళిదాసమహాకవి జీవించి ఉన్నా డనే వాదమే సమచిరింగా కనిపిస్తుంది. విక్రమార్చ్య కీయంలో విక్రమపదం కూడా ఈవిక్రమాదిత్యుని స్ఫురణకే ఎక్కువ ప్రాప్యం ఇస్తున్నది. పరమార విక్రమాదిత్యుడు మార్యవంశీయుడు. అందుచేతనే కాళిదాసు మార్య వంశీయు లైన రఘువంశ రాజుల చరిత్రరచన ముక్రమించి ఉండవచ్చును. ఈ కారణాలన్నిటిచేత కాళిదాసమహాకవి శ్రీస్తు తార్చ్యం ప్రథమకథాల్లో ఉజ్జయిని పాలకుడైన పరమార విక్రమాదిత్యుని కాలంలో జీవించి ఆచక్ర వర్తి ఆస్థానం ఆలంకరించి ఉంటాడు.

సంగ్రహంగా ఇదే విక్రమాదిత్య సిద్ధాంత వాదుల వాదము. ప్రస్తుతం సుప్రసిద్ధాంతము, విక్రమా దిత్యసిద్ధాంతము ఇంకా వాదోపవాదాలు లేవుకూడే

ఉన్నాయి. ఇంకా కొంత పరిశోధన జరిగితే తప్ప ఈవిషయంలో ఇదమితమని నిర్ణయించడానికి ఏలు లేదు.

కాళిదాస నివాస దేశము

కాళిదాస కాలనిర్ణయంలో వాదోపవాదాలు ఏర్పడినట్లే అతని జన్మదేశ నిర్ణయంలో కూడా అనేక పైన చర్చలు బయలుదేరాయి. ఎక్కువగా కాశ్మీర పరిసరాల వర్తన ఉండవలసేత కొందరు కాళిదాసు కాశ్మీర దేశీయు డంటున్నారు. గొప్పవారంతా తమ దేశంలోనే పుట్టాని కాబట్టి వంగదేశీయులు మహాకవి మాదేశీయుడే అని బల్లనర్చి చెబుతున్నారు! విదర్బ మాళవ దేశీయులకూడా కాళిదాసు తమదేశీయుడే అని వాదిస్తున్నారు. కాళిదాసు మేఘనాథంలో ఉజ్జయిని నగరం పైన, తత్పరిసర దేశంపైన కొంచెం పశ్చిమాతం చూపించి వర్ణించిన మాట వాస్తవమే. అంతకంటే కాళిదాస నివాసదేశం గాని, అతని చరిత్రకాని కొంచెమైనా నిర్ణయించే ఆధారాలేవీ కనబడవు. ఇదిగాక సంస్కృతవాద్యయంలో కాళిదాస కవి నామంతో తొమ్మిండుగురు కాళి దాసులు కనిపిస్తున్నారు. వీరివల్ల కాళిదాససమస్య మరింత క్లిష్టతర మైంది. ఈకాళిదాసులను గూర్చి ఇక్కడ వరసగా చెప్పుంటున్నాను.

౧. సేతుబంధకర్త. ఇతనికి మాతృసత్తు డనే నామాంతరం కూడా ఉన్నది. ఇతడు శ్రీస్తుతార్చ్యం ఆరవ కథాల్లో వాడు.

౨. రఘువంశాది కావ్యాలు వ్రాసిన కాళి దాసు. ఇతడు శ్రీస్తుతార్చ్యం ౫౬ లో ఉన్నవాడని ఊహింప బడుతున్నది.

౩. కోటిజిత అనే నామాంతరంగా మరీ ఒక కాళిదాసకవి. ఇతడు కామకోటి వీరాధిపతి శిష్యుడు. శ్రీస్తుతకం ౫ వ కథాల్లోని వాడని తెలుస్తున్నది.

౪. పద్మసత్తు డనే పేరుగల పరిమళకాళిదాసు. ఇతడు ధారానగర భోజానికి సమకాలీనుడు. నవ సామాసాంక చరిత్ర మనే కావ్యం రచించాడు.

౫. నలోదయ మనే యమకావ్యకర్త అయిన కాళిదాసు.

౬. చంద్రా భాగవత కర్తృవత్కాళిదాసు.

౭. అపూరియకాళిదాసు. అగ్రార్ చక్రవర్తి సమకాలినుడు.

౮. లంబోదర ప్రహసనకర్తగా ప్రసిద్ధిచెందిన కాళిదాసు.

౯. సంక్షేప కంకరవిజయ కర్త యైన అగ్రనవ కాళిదాసు.

ఇంతిమంది కాళిదాసులు ఉండవలసివచ్చిన కాళిదాస కాలనిర్ణయంలోనూ, చరిత్ర నిర్ణయంలోనూ క్లిష్టత ఏర్పడింది కాని, కాళిదాస రచిత కావ్యాల నిర్ణయంలో అంతగా క్లిష్టత లేదు. కాళిదాసు ప్రపంచ ప్రసిద్ధి గన్న మహాకవి. ఇతని రచనా పద్ధతికి, సామాన్య కవుల రచనాపద్ధతికి పూర్తిమీకాంతరం కనిపిస్తుంది. అందుచేత లంబోదరప్రహసనం వంటి అసభ్యవర్ణనలతో నిండిన గ్రంథం రచించిన కాళిదాసు మహాకవికాళిదాసు కానీరదని అతి సులభంగా నిర్ణయించవచ్చును. ఈవిధంగా కాళిదాసమహాకవి రచించిన వని పరిశోధకులు, పండితులు నిర్ణయించినవి ౭ కృతులున్నాయి.

కాళిదాస రచనలు

వీటిలో ౧ ఋణుసంహారము, ౨ రఘువంశము, ౩ కుమారసంభవము ౪ మేఘసందేశము. కావ్యాలు. ౫ విక్రమార్కకథము, ౬ మాళవికాగ్నిమిత్రము ౭ అగ్నిజ్ఞానకావంతలము రూపకాలు.

వీటినిగురించి కూడా కొన్ని చిన్న చిన్న వివాదాలున్నాయి. మల్లివాధుకు మొదలయిన వ్యాఖ్యాతలు కొంతమంది కాళిదాసకావ్యాలకు మూడింటికి వ్యాఖ్యానాలు వ్రాసి ఋణుసంహారానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాయడం మానివేశారు. వీరినిబట్టి ఋణుసంహారం కాళిదాసకృతం. కాదేమోనని కొందరికి అనుమానం. కాని శ్రీఅరవిందులవంటి ప్రఖ్యాతివిమర్శకు పీ కావ్యశైలి పరిశీలించి ఇది కాళిదాసమహాకవికృతమేననీ, బహుళ: ఇది ఆకవి ప్రాథమికరచన అయి ఉండవచ్చుననీ నిర్ణయించారు. ఇట్లాగే ప్రస్తుతం కుమారసంభవంలో కనిపించే ౧౭ సర్గలు కాళిదాసు రచించలేదనీ, వీటిలో ౮వ సర్గాంతంవరకు మాత్రమే మహాకవి రచించాడని ఒక వాదం ఉన్నది. విమర్శకులలో చాలామంది ఈ అభిప్రాయంతోనే ఏకీభవిస్తున్నారు.

రఘువంశాన్నిగురించి కూడా ఇది అసంపూర్ణమనే అనుమానం ఒకటి ఉన్నది. కాని విమర్శకులందరూ సంపూర్ణమనే అంగీకరిస్తున్నారు.

భోజప్రబంధంలోనూ, పండితులు చెప్పే ప్రాస్తావిక శ్లోకాలలోనూ కాళిదాసును గురించిన కట్టుకథలనేకం కనిపిస్తున్నాయి. ఈకట్టుకథలు వమ్మిలే కాళిదాసు వేశ్యాలోలుడనే అభిప్రాయం కలగవచ్చును. కాని కాళిదాసరచనలు పఠించిన చాలా కామహాకవి విశిష్టైతికదృక్పథం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. కాళిదాసు కవితలో ఎక్కడా సభ్యతాపథాలు దాటిన శృంగారాది వర్ణనలు కనబడవు. అందుచేత తల్లాతోకాలేని ఈకట్టుకథలన్నీ కొట్టి పారవేయవలసినవేగాని నమ్మవలసిన వేదీ వీటిలో కనబడవు.

అయితే ప్రపంచ మహాకవులలో పరిగణనీయమైన కాళిదాసమహాకవి లేకదేనా తన చరిత్రస్మరణ కలగనీయక చరిత్రకారులందరినీ ఇంతగా వేధించడానికి తారణమేమై ఉంటుంది? ఒకవిధంగా దీనికి సమాధానం చెప్పకోవచ్చును.

అసలు మన భారతీయ సంస్కృతిలో ఈ రోజుల్లో కనిపించే వ్యక్తి ప్రాధాన్య సమస్యఉన్నట్లే కనబడుతుంది. మనవారు ధర్మాన్ని అతిక్రమించనంతవరకే వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము, ప్రాధాన్యము గౌరవించారు. ఏదైనా సంఘమర్గాదవ్వు, ధర్మానికి ఇచ్చినంత గౌరవము మనవారు వ్యక్తికియలేదు. ప్రాచీనకాలంలో శిల్పులు, కవులు మొదలయినవా రెక్కువగా ఈ మర్గాలే అవలంబించినట్లు కనబడుతుంది. అందుచేతనే అజంతాగుహలలో మహాచిత్రాలు చిత్రించిన శిల్పులవరకూ ఆ శిల్పుల దగ్గర తమ వామసంకేతాలయినా లిఖించుకోలేదు.

అట్లాగే కాళిదాసమహాకవికూడా తన దృష్టాంతం వ్రాసికొని ఉండవలసివచ్చును. లేక కాళిదాసమహాకవి ఉదాత్తగంభీరప్రకృతి కలవాడు కావడంచేత ఈవిషయంలో ఉపేక్ష వహించి ఉండవచ్చును, మన ప్రాచీనులకు చారిత్రిక దృష్టి సేకపోవడం కూడా దీనికి ప్రాద్దురం ఇచ్చి ఉండవచ్చును.

కుంతేశ్వర దాత్యము

అయినా కాళిదాసమహాకవిని గురించిన విశ్వసనీయ విషయాలు ఒకటిరెండు లభిస్తున్నాయి. వీటిని

జ్ఞులై ఆ మహాకవి తీవ్రత చరిత్రము, స్వభావము అతి స్వల్పంగా ఊహించవచ్చును. కుంతేశ్వరదాత్య మనే కావ్యం కూడా కాళిదాసమహాకవి రచించాడని తే.మేంబ్రుడు తన జౌచిత్యవిచారచర్చలో వ్రాస్తున్నాడు. అయితే ఈ కుంతేశ్వరదాత్యం మన కిప్పుడు దొరకడం లేదు. విక్రమాదిత్యుడు కాళిదాసమహాకవిని కుంతేశ్వరుని దగ్గరకు రాయబారిగా పంపించడమే దీనిలోని ఇతివృత్తమని ఊహించడానికి వీలవుతున్నది. అయితే ఇందులోని స్లోకాలు రెండుమాత్రమే తే.మేంబ్రుని జౌచిత్యవిచారచర్చలోను, భాజదేవుని శృంగార ప్రకాశికలోను కనిపిస్తున్నాయి. వీటినిబట్టి కాళిదాసచరిత్రము, స్వభావము అతి స్వల్పంగా మురిస్తున్నవి.

విక్రమాదిత్యచక్రవర్తి కాళిదాసును కుంతేశ్వరుని దగ్గరకు రాయబారిగా పంపించినప్పుడు కుంతేశ్వరుడు దానికి సెంతో గౌరవించి చక్రవర్తిరాయబారికి చెయ్యవలసిన రాజసుర్యార్థాలు చెబాడట. కాని కార్యార్థియైన కాళిదాసకవి భూమిమీదనే అసీనుడైనాడట. ఆపైన కుంతేశ్వరుడు ఇదేమని ప్రశ్నింపగా ఆమహాకవి ఈ క్రింది విధంగా సమాధానం చెప్పాడట.

“ఇహ నిరసతి మేరుః

తేభురః హృదరాజాం

ఇహ వినిహిత భారాః

సాగరాః సప్తచాన్యే

ఇద మహిపతి భోగ

ప్రంభ విభ్రాజమానం

అవనితల మిద్రావ స్థాన

మస్మ ద్విధానాం!”

మేరువు, సప్తసాగరాలు ధరణీతలం మీదనే ఆసీనములైన వనిన్నీ, అహిపతి భోగ ప్రంభ విభ్రాజమానమైన ఈ అవనితలమే అస్మదాయలకు స్థానమనీ మహాకవి సమాధానం ఇచ్చాడు! ఇదీ ఈ శ్లోకతార్పర్యము. ఈశ్లోకాన్ని బట్టి ఆతని దిన

యు, గమనదవము, సంభాషణ + చాతుర్యము చక్కగా గ్రహించవచ్చును.

రాయబారం ముగించుకొని తిరిగివచ్చిన తరువాత విక్రమాదిత్య చక్రవర్తి కుంతేశ్వరుని జేమి చేస్తున్నాడని కాళిదాసుని ప్రశ్నించాడట. దానిపై కాళిదా సీ విధంగా సమాధానం చెప్పాడట.

“అసకల హాసిత్యాత్

మౌలితా నీవ కాంత్యా

మనుశిత నయనత్యాత్

వ్యక్త కర్ణోత్పలాని,

విబుతి మగుసుగంధీ

వ్యావనాని ప్రియాణాం

త్యయి వినిహిత భారః

కుంతలానా మధీశః

“నీపై భారం మోపి కుంతలాధీశ్వరుడు మళ్ళు వుంచే పరిమళించే ప్రియురాలంద్ర ముఖపానంతో పైమరచినాడు” అని దీని దాత్పర్యము.

ఈ రెండు శ్లోకాలలో మొదటిది తే.మేంబ్రుని జౌచిత్యచర్చలో ఉదాహృతమైనది. రెండవది భాజదేవుని శృంగార ప్రకాశికలోను, రాజశేఖరుని కావ్యమీమాంసలోను కూడా కనిపిస్తున్నది.

ఈ శ్లోకాల రచనాకైలి పరిశీలిస్తే ఇవి కాళిదాస శ్లోకాలనే అనిపిస్తున్నాయి. అయితే ఇంత మంది చరిత్రకారులు పరిశ్రమించినా కాళిదాసమహాకవిని గురించి మనకు లభించిన వ్యక్తిగత విషయా లీరెండు శ్లోకాలలోనే ఉన్నాయి!

ఎప్పుటికైనా కుంతేశ్వరదాత్యం లభిస్తే అది కాళిదాసచరితాన్వేషణకు, చరిత్ర పరిశోధకులకు బాగా సహాయపారి కాగలదేమో!

వ్యక్తి చరిత్ర మనకు లభించకపోయినా, అతర మరచైన ఆ మహాకవి దివ్యాత్మ్య సప్తర్షిగణంలా మెరిసే ఆతని సప్తకృతులలోను జాజ్వల్యమానంగా ప్రతి ఫలిస్తూనే ఉన్నది!

కొరియా - గతచరిత్ర

శ్రీ జి. అంజనేయశర్మ

ఈనాడు, మొన్న మొన్నటి దాకా లోకచరిత్రలో అజ్ఞాతంగా వున్న కొరియా చైతన్యమిది ప్రజల దృష్టి. మూడవ మహా ప్రపంచ సంగ్రామ నిర్ణయం కొరియా భవిష్యత్తుపై ఆధారపడిన మాట నిర్వివాదాంశం.

మొదట కొరియా జేవాన్ని పరిశీలిద్దాం. ఉత్తరాన మంచూరియా, వైటియాలు, తూర్పున జపాను సముద్రము, దక్షిణాన కొరియా జలసంధి, పడమట పశువు సముద్రముగా గల కొరియా జేత వైశాల్యం లో, అరక మైళ్లు. జనసంఖ్య అకోట్లకంటె లక్షలు. సూర్యుడు జపాను జేతంలో ఉదయించి, తన ప్రాతః కాలపు అరుగు కిరణాలను కొరియా మీద ప్రసరింప జేస్తాడు. కొరియాని "ప్రకాశ ప్రాతః కాలపు జేతము" అంటారు. మొదటి సారిగా కోడ్జు, కైల్లు ౧౮౭౭ సంవత్సరంలో పెంపొందినవి. పద కొండు వేల మైళ్ళ పొడవున కోడ్జు, పడుగెనిమిది వందల యిరువది ఒక్క మైళ్ళ లైలు మార్గము, యిరువది ఒక్క వేల అయిదు వందల తొంబది మూడు మైళ్ళ పొడవున తంతి మార్గములతో జేతము శోభిల్లు తున్నది. అయినను జేకాంతర్వాగంలో ప్రయాణ సౌకర్యములు తక్కువ అవియ్యే చెప్పవలెను. ఇంకా జేతంలోని పెద్దనదులకు అనకట్టలు కట్టగలేదు. ఇటీవలి పట్టణాల అభివృద్ధి జరుగుతుంది. గ్రామీణ జీవితం సుఖ భూయిష్టమని చెప్పలేము. నాగరికత ప్రాచీనమైన పరటచే దాని ప్రాబల్యము ఇంకనూ జేవాన్ని వీడలేదు.

కొరియా నాగరికతలో చీవా సంస్కృతి చిహ్నాలు ఎక్కువగా గోచరిస్తాయి. కొరియా శిల్పంలో కూడ చీవా వీడులు లేక పోలేదు. అయినా కొరియా ప్రత్యేకత సుస్థిరంగా వుంది. ఈ నాడు కొరియా ప్రజలలో రాజకీయ, వైజ్ఞానిక, సామాజిక చైతన్యం ఒక విప్లవ రూపం దాల్చుతోతుంది. నిపురు గమ్య అజ్ఞానము తనపట్టును ఇంక సాధించలేదనే చెప్పాలి. నేడు కొరియా కవులు జాతిపునరుద్ధరణానికి

అంజలి ఘటించి కావ్యనిర్మాణం కొనసాగిస్తున్నారు. కొరియా యువకులు నూతన చైతన్యంతో తమ ప్రతి పత్తిని, హక్కుల్ని సాధిస్తున్నారు. కొరియాలో ఇటీవలవరకు కనపూషియన్ సంప్రదాయపీడితులైన రాజకీయ వాదులను, అభ్యుదయ వాదులు సవాలు చేస్తున్నారు ఈనాడు, హాయి నాయుసన్, స్వాతంత్ర్య పుహక్కును ప్రకటించిన వీరుడు. పిక్యాంగ్ నూ ఆనే పవలాకారుడు, పార్క్ యన్ సీక్ ఆనే చరిత్రకారుడు. నూతన కొరియా భాషా వికాసానికి కారకులు. క్రైస్తవ మత ప్రచారకులు కొరియా విద్యా బోధనలో ప్రాముఖ్యత వహించారు. కాని వారి ముఖ్యోద్దేశం మతప్రచారం అయినంత కాలం, వారు కొరియా ప్రజాస్వామ్యాన్ని జయించలేరని ఋజువైంది. కొన్ని ప్రాంతీయ జిల్లాలలో మత ప్రచారకుల పాతకాలలు వివాదస్థంతులైన లేవి సమయాలు వున్నవి. ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామావంతరం, నూతన విద్యాబోధన ప్రవేశ పెట్టబడింది. ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధానికి పూర్వమే దాదాపు అయిదు లక్షల మంది క్రైస్తవులు జేతంలో ఉండేవారు. జపానీయులు వారికి చాలా ఆటంకాలను నిబంధనలను విధించి బాధించారు.

పది పదునాలుగవ శతాబ్దముల మధ్య శాస్త్ర మతము కొరియాలో ప్రచలన వ్యాప్తి గాంచినది. తరువాత మూడు శతాబ్దముల వరకు దాని ప్రాబల్యము విశేషంగా ఇనుమడించలేదు. తరువాత కను పూషియన్ సిద్ధాంతము బాగా అమలు లోకి వచ్చి, రాజ ప్రాముఖ్యతని పొందినది. ఇప్పటికి కొరియాపై ఒక విశ్వాసానికి ఆ సిద్ధాంతము ఆధార భూతమని యే విశ్వసించ కలయును. వారసత్వపు హక్కులు దాదాపు మన కున్నటు వంటివే. వారిలో దయ్యాల విశ్వాసము లేక పోలేదు. అయినా కాలం తేచ్చే మార్పుల్ని అనందంగా అవ్యసనిస్తూ తమ వికాసానికి ఆయిత్తి పడుతున్నారు.

కొరియా విశిష్ట నాగరికత, మాధుర్య

మంగళిలు వారి దురాక్రమమును గిరివ శత్రుత్వంలో నురి అయింది. మరు శత్రుత్వంలో మంగళిలు నిర్లభ నాంతరము 'యి' రాజ్యం ఏర్పాటుచేసి, చాల కాలం 'మింగు' చైనా ప్రభుత్వ ప్రాబల్యం వల్ల గిరివ శత్రుత్వం వరకు కొరియా లేరుకొన లేదు.

కొరియా వారు కారీరకంగా అటు చీనావారిని గానీ, జపానువారినిగానీ, పోలియుండరు. వారి శరీరనిర్మాణానానికి ఒక ప్రత్యేక విశిష్టత వున్నది. జాట్లు, కండ్లు నలుపు, కంచును బోలిన రంగు బాతి పొంప్రకాయము. కాని ఇటీవల వరకు స్త్రీలు హుళులు లేక హీనస్థితిలో వున్నారు. బహు భార్యాత్వము అనులులో లేకపోయినా, వ్యక్తిచారము దేశంలో వుందని చెప్పాలి. వారి భాషని "అవమన్" అని అంటారు. ఉత్తమ సాహిత్యము, ప్రభుత్వ పరిభాష ౧౮౯౫ దాకా చైనా భాషలో జరిగినా, ఆ తరువాత ఒక రకమైన మిశ్రమ భాష ఆధారంగా వ్రాయబడుతున్నది.

ఇంక కొరియా రాజ్యాంగ చరిత్ర పరిశీలిద్దాం. విజయ శత్రుత్వంలో, అంత వరకు జపానుల ఆధీనంలో వున్న కొరియా రాజ్యాన్ని సిల్లా చక్రవర్తి, చైనా టాంగ్ రాజ్యమంత్రులతో స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. తరువాత పదవ శత్రుత్వంలో, ఉత్తర కొరియా రాష్ట్రమైన "కొరాయ్" లో బయలు దేరిన విప్లవద్యారా ఒక నూతన రాజ్యాంగం ఉద్భవించింది. క్రీస్తుశకం (౯౮౬—౧౩౯౨) దాకా ఈ రాజ్యాంగం నిలిచి వున్నది. ఈ కాలంలో కిల్చి, విశిష్ట ప్రాన్నాన్ని ఆక్రమించింది. పడుచైదర శత్రుత్వం అంత్యకాలంలో చైనీయులు కొరియాని స్వాధీనం చేసుకొన్నారు. "కిల్చి" అనే రాజకీయ శక్తిను పరిపాలకునిగా నియమించి నాను మాత్రమైన పరిపాలన కొనసాగించారు. తరువాతి కొరియా ఒక విధమైన స్వపరిపాలన అనుభవించినదే చెప్పాలి. కొరియా రాజుల పాలనలో మొట్టమొదట ఉత్పన్నమైన కవిత్వాన్నియ నిజం, అటుపిమ్మట వచ్చిన వాదమత ప్రాబల్యానికి ఖ్యాతిని పోయింది. ఫలితంగా అనేక విహారాలు చేశారనిదా జరిగినవి. తిరిగి పదువారవ శత్రుత్వంలో జపానీయుల ఆక్రమణకు కొరియా పాలైంది. ఇది దాని ప్రాచీన నాగరికతని చిన్నాభివృద్ధి చేసింది. జపానీయుల ప్రాబల్యం రాను రాను తగ్గిపోయి చైనా వారి

రాజకీయ ప్రాబల్యం కొరియాకి ఎక్కువైంది. చీనా, జపాను, రష్యాల మధ్య ఉడటం చేత దానికి రాజకీయ ప్రాముఖ్యత ఎక్కువై ఒక 'బఫర్' రాజ్య ప్రాధాన్యత పొందినది. అందువలననే తన భద్రతకు ఒక తాటస్థ్యవిధానాన్ని కొరియా అనాదిగా అనుసరిస్తూ వచ్చింది. ఈ విధానం ౧౮౯౪-౯౫ చీనా జపానుల మధ్య జరిగిన యుద్ధం వల్ల అంతమైంది. కొరియా జపాను వైపు మొగ్గాల్సి వచ్చింది, అని వాత్యంగా. ఎందుకంటే అంతకు పూర్వమే కొరియాలో జపానువాణిజ్యాదులు గుప్తీరంగా పాడుకొని పోయాయి. రష్య, జపానుల మధ్య ౧౯౦౪-౧౯౦౫ లలో జరిగిన యుద్ధంలో జపాను వారు విజయం పొందారు. కొరియా పూర్తిగా జపాను అధికారం క్రిందకు వచ్చింది. ఒక జపానీస్ గవర్నర్ జనరల్ కొరియా పాలనకి నియోగింప బడినాడు. అప్పుడు కొరియా ఇంపీరియల్ మాన్ లోని సభ్యులకు జపాను వీరుదులు యివ్వబడినాయి. ౧౭ నవంబరు ౧౯౦౫ లో సియోలు లో జరిగిన సంగి ప్రకారం కొరియనులకు కొంత అధికార ప్రదానం జరిగి, విజ్ కాలలో కూడ కొరియా ప్రాతినిధ్యం నెలకొల్పబడింది. అప్పుడు సియోలులో 'రెసిడెంట్ జనరల్' ప్రతిపత్తితో ఒక జపాను అధికారి నియమింప బడినాడు. ౧౯౦౭ లో అతడి అధికారాలు ఇనుమడించబడి, కొరియా ప్రభుత్వం, అతడి సంప్రదింపులకు చెవి ఒగ్గాల్సి వచ్చింది. ఆగష్టు ౨౨, ౧౯౧౦ లో జరిగిన సంగి ప్రకారం, కొరియా ప్రభువు తన అధికార, రాజకీయాలను జపాను ప్రభువుకు ధారాదత్తం చేయటం జరిగింది. కాని మొదటిమంచి, స్వాతంత్ర్య ప్రియులైన కొరియనులకు ఇతరుల వీడితే పాలన యెవల వైముఖ్యము, ద్వేషము వుండునే వున్నాయి. అవీడితే జనిత ప్రతికారం ఈ నాడు. కొరియనులను విప్లవ వీరులను చేసినది. పడు నెనిమిదవ శత్రుత్వంలో, తరువాత జపాను వారు జరిపిన కిరాతక కృత్యాలవలన వారిలో ఒక ద్వేష భావము ప్రజ్వలిల్లుకునే వుంది. ౧౮౯౪ లో జపానువారు కుతంత్రంచేసి కొరియా రాణి 'మికో' ను హత్యచేశారు. తదుపరి ౧౯౦౬, ౧౯౧౯ సంవత్సరాలలో జరిగిన విప్లవాలు నిర్దాక్షిణ్యంగా అణచి వేయబడినవి. కొరియా ప్రభువును యువరాజు ప్రతిపత్తికి తగ్గించి వేసినారు. జపాను గవర్నరు జనరల్ పూర్తి అధి

కొరం తీసుకొనుట జరిగినది. కొరియాని అంతర్భాగములు చేయటం, తద్వారా రాష్ట్రాలు ఏర్పడడం జరిగింది. రాష్ట్రాధిపతులుగా జపానీయుల నియామకం జరిగి పూర్తిగా దానిపర్యంతం కొరియాలో విలయ స్పృశ్యం చేసింది.

౧౯౧౯లో శాంతియుతంగా కొరియాలో విప్లవం జరిగింది. వారి స్వాతంత్ర్యపు హక్కును జపాను ప్రభుత్వానికి సమర్పించారు. అప్పుడు జరిగిన పారిస్ పక్షంలో ఈ ప్రస్తావన లేవవ్వది. ఫలితంగా వేలకొలది కొరియనులు కైకొను పంపబడ్డారు. రాజ్యాంగ చట్టాలలో మార్పులు తీసుకు రాబడ్డవి. స్కూలు ఉపాధ్యాయులు యూనిఫారం ధరించటం కాని, కట్టులు అవీ ఉంచుకోవడంకాని నిషిద్ధం చేయబడ్డాయి. దినపత్రికలకు మాత్రం డిసెంబరు ౧౯౧౯లో నుంచి జనవరి ౧౯౨౦ దాకా ప్రచురణకు అనుమతిచ్చారు. తరువాత జరిగిన అందోళ్ల ఫలితంగా జపానీయులు తమ నిరంధక పాలనని కొంత నడవించాల్సి వచ్చింది. కొంతమంది కొరియా విద్యార్థులు ఇతర దేశాలకువిద్యాభ్యాసనకై పంపబడ్డారు.

౧౯౨౩లో ఒక పెద్ద భూ కంపము కొరియాని కలచి వైచింది. కొరియాలో దరిద్రం తాండవించి విప్లవ చిహ్నాలు జపాన్ అధికారులకు గోచరించాయి. అప్పుడు జపాను వారికి గలిగిన ద్వేషభావ ఫలితంగా టోక్యోలోను, ఇతర జపాను ప్రాంతములలోను దాదాపు తొమ్మిది వేల మంది కొరియనుల దారుణ హత్యకాండ జరిగినది. జపాను పరిపాలనలో ఇట్టి దారుణ ఫలితాలు ఎన్నో వున్నా కొంత మేలు జరగక పోలేదని చెప్పాలి. విద్యా న్యాయశాఖల్లో కొన్ని ఉత్కృష్టతలైన మార్పులు అమలులోకి వచ్చాయి. రోడ్లు గ్రామాల నిర్మించబడినాయి. పారిశ్రామిక పురోగమి జరిగింది. కాని ఈ పురోగమి జపానువారి స్వలాభంతో కూడుకొనినది కావడంతో దాని ప్రాముఖ్యత కించపడింది. కొరియా వారిని అజ్ఞానాంధకారంలో వుంచి, వారి తీవ్రనానికి తగ్గకదాయాన్ని నైతంపొందనీయకుండా చేయడంజరిగింది. ఆ నాడు జపాను వారు అమలు జరిపిన ప్రచారాన్ని తమపై విశ్వాసం పెంపొందించుకోమని చేసిన ప్రచారాన్ని కొరియా పెడచెవిని పెట్టింది. రష్యా, అమెరికాల వంక ఆశాజనకంగా చూసి ఆసంతృప్తి చెందింది. ఇతర రాజ్యానికి కొరియా ఒక అంతర్గత సమస్యగా గోచరించింది. ద్వితీయ సంగ్రామా

నంతరం, కొరియాకి స్వాతంత్ర్యప్రదానం "కొరియా ప్రకాశిక" ప్రకారం జరిగింది. దానిలో రష్యా, అమెరికా, బ్రిటన్, చైనాలు పాల్గొన్నాయి.

ఇటీవల ౧౯౪౫లో కొరియాలో కొంతభాగం రష్యా ఆక్రమణ క్రిందకి వచ్చింది. కొరియా ఉత్తరాన రష్యా ప్రాబల్యం క్రిందకి దక్షిణాన అమెరికా ప్రాబల్యం క్రిందకి వచ్చింది. అమెరికా ప్రాంతంలో గెండు రాజకీయ పక్షాలు ఉద్భవించాయి. వారిలో వామ పక్షీయులైన ప్రజావాదుకులు, ధనికులైన కన్ సర్వేటివ్లు వున్నారు. కాని ఈ గెండు పార్టీలు స్వాతంత్ర్యం తమహక్కుగా ఆదిలో ప్రకటించారు. ౧౯౪౬లో ఒక కమిషన్ అమెరికా, రష్యా ప్రతినిధులతో ఏర్పడి రాజ్యాంగ నిర్ణయ హక్కు విషయం చర్చించింది. ఒక ప్రాంతీయ రాజ్యపాలన తాత్కాలికంగా నెలకొల్పబడి అయిదు సంవత్సరాలలో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య ప్రదానం జరగాలని నిర్ణయించబడింది. కాని స్వాతంత్ర్య ప్రియులైన కొరియనులకు ఈ విలంబన ఆశీషాతంగా వోచి, సత్వరస్వాతంత్ర్యానికి అందోళ్ల జరిపారు. ౧౯౪౮లో రష్యా ఉత్తరకొరియాని ఆక్రమించి నప్పటినుండి అచ్చట రాజకీయ చైతన్యం మినుమిక్కిలిగా వృద్ధి చెందింది. "కిమ్ ఇల్ సంగ్" అనే జాతీయ వీరుడు కొరియా విప్లవ వాయకు డయ్యాడు. ముస్కో అతను జాషల్లో నడిచే యాదాంగ్ అగ్నితుండయ్యాడు. వామ పక్షీయులకు ఈ ప్రజా ఉద్యమం రష్యా ప్రోద్బలంతో దక్షిణ కొరియా యుద్ధానికి కారణమైంది. దానికి వోడు సింగ్యుక్ గి దక్షిణ కొరియాలో సాగించే రాక్షస పరిపాలన మరింతగా యుద్ధాన్ని వుసి గొల్పింది.

ఈ నాడు ఏ ప్రజావాదుకులకు విజయంకలుగుతుందో నిర్ణయించ లేని సమస్య ఉత్పన్నమైంది. రష్యా, అమెరికా ప్రపంచాధి పత్యం కోసం చెరోచెరో శాంతి దేవతని లాగు తున్నంతకాలం సుస్థిర శాంతికి అవకాశం లేదు. నిజమైన ప్రజా స్వామ్య నిర్ణయం ఆ రాజ్య ప్రజలకి కారణ రహితంగా వదిలి వేయంతల కాలం ఆశాంతి, అంతః కలహాలు తప్పవని, చరిత్ర ఋజువు చేస్తోంది. ఈ మహా పరిశోధన కొరియాపై జరుగుతోంది. ఈ నాడు ఆ పరిశోధనా ఫలితాల కోసం మనం ఎదురు చూడాల్సిన సమయం ఉత్పన్నమైంది. ఎందుకంటే ఒక నాడు ఆ సమస్య మనం ఎదుర్కొనాల్సిన అతసరం వస్తుంది కనుక.

జార్జి బెర్నార్డు షా అస్తమయం

విశ్వవిఖ్యాత కవి, జార్జి బెర్నార్డు షా,

94 వ ఏట, నవంబరు రెండవతారీ
ఖున, తెల్ల వాతుర్నూమున, ఎయోట్
సెంటులారెన్సుపల్లెలోని తన స్వగృహంలో,
ప్రశాంతంగా అసువులు విడిచాడు.

ఆంగ్లరచయితలలో మేక్స్ బుషియర్

తర్వాత ఇంతటి నాటకరచయిత లేడన్న
కీర్తి వార్షించుకొన్నాక, ఉజ్జ్వలంగా ప్రపం
చరచయితల క్రగ్రస్థానంలో నిలిచి, అగ్ర
శతాబ్దకాలం, నిత్యచైతన్యంతో మనులు

కొంటూ, తన నోట వచ్చిన మాటల్లా, పసిడి పలుకుగా, సారస్వతంలో శిలాక్షరంగా నిలిచిపోయేటట్టు, సరస్వతీ ప్రసన్నమయిన, ధన్యజీవితం గడుపుకొన్నాడు.

“రచన లేని దినమంటూ జీవితంలో ఉండకూడదనే సూత్రానికి చాలా సమీప స్థానంగానే నా జీవితం గడుపుకోగలిగాను” అని సత్యసమ్మతంగా చెప్పికోగలిగాడు.

1856 మార్చి 26న జన్మించాడు, 1950 నవంబరు 2న తనువు చాలించాడు. ఒక శతాబ్దపు మానవజీవితపు ప్రాధనయూ కాలంనుంచి, మరుచటి శతాబ్దపు మానవ జీవితం నడిమింటి సందుకొనేదాకా, మానవ జాతి ఏగిరిన పురోగమిస్తుందో, ప్రత్యక్షంగా గమనించగలిగాడు. ఆ పురోగమనానికి, బాట వేసి, నడిపించటంలో, తన కృషిని నిజగ్నం చేసి, ఆ కృషిలో, సఫలీకృతుడు కాగలిగాడు.

షా తన నాటకాలద్వారా సంఘానికిచ్చిన సందేశాలను, వేళాకోళాలుగా అడుక్కొన్న సమాజము, నిజంగా ఆ బోధకు అనుగుణ్యంగా, తనకు తెలియకూడానే, తనను నిర్దుకొన్నది. ఏ ఫలితాలను ఉద్దేశించి, తన నాటకాలను, రచనలను షా సాగించాడో, తన సంఘంలో ఆ ఫలితాలు చాలమటుకు, షా తన జీవిత కాలంలోనే కంట చూడగలిగాడు.

దుర్భరదారిద్ర్యంలో జీవితం గడిపి, మానవప్రకృతిని ఆమూలంగా అవగతం చేసికోగలిగాడు. సాభాగ్యవంతమైన పరిస్థితులను స్వయంకృషిచే సిద్ధింపజేసుకొని, కలక దేరిన నిండునునస్సుతోకూడా మానవ

ప్రకృతిని, అర్థంచేసికోగలిగాడు. మానవ స్వభావంలోని స్వర్గపాతాళాలను రెంటినీ తరచి చూచాడు. ఆ మానవతత్వాలనన్నిటినీ, ఆకర్షణీయంగా, ప్రతిభావంతంగా, తన నాటకాలలో సృష్టించి, నాటకాలాడించి చూపి, సాటిమానవుని అవగాహన చేసుకోటంలో, సాహర్ద్యీకను అలవర్చుకోవటం, సంఘానికి నేర్పాడు. సంఘజీవులలో సాజన్యస్వభావం పెంపొందటానికి, తన రచనలతో సోపానాలు నిర్మించాడు.

ఎంతటి భీషణతత్వాన్నైనా, సునిశిత హాస్యభోరణిలోనే, ప్రజలకు అర్థమయేటట్లు చెప్పి, కావ్యతనం కల్పిస్తూనే, సంఘవిషయంలో నూతనదృక్పథాన్ని ప్రేక్షకులకూ, శ్రోతలకూ, పఠితలకూ, సర్దులకూ కల్పించాడు.

షా వేదాంతి, వ్యాసుడు, నాటకకారుడు. సంఘసంస్కర్త, ఆర్థికవేత్త, మహావక్త, చతురవచోవిలాసి, సర్వ లలితకళావిమర్శకుడు. ప్రతిఒక్క రంగంలోనూ ప్రముఖుడై, అగ్రేనరుడై కీర్తి గడించాడు. ఇంతటి బహుముఖమైన కీర్తికూడా, కాలవశమై చెక్కుచెదరకూడా, లోకంలో శాశ్వతంగా నిలువగలిగిన మహాపురుషత్వాన్ని 91 ఏండ్ల జీవితంలోనూ సుస్థిరంగా సాధించగలిగి, కాలాతీతజీవుడయ్యాడు.

ఈశ్వరుని, ఉత్కృష్టస్వరూపంలో భావించి, తన సాహిత్య కృషిద్వారా ఈశ్వరుని ఆరాధించగలిగాడు షా. ఈశ్వరుడతని ఆత్మకు శాంతి గల్గించుగాత.

కథానిక :

అ హు తె

మూలం : శ్రీ ప్రమత్ చౌదరి

అనువాదం : శ్రీవేణు రారకం

ఇప్పటి కింకా మా ఉదయిద పాశ్చాత్యనాగరి కర మామ చెయ్యలేదు. నైలుమగ్గంకూడా మా ఉరిచాయల రాకుండా బహుదూరాన్నుంచే పక్కకు తొలిగిపోయింది. నేటికీ, కలకత్తానుంచి మా ఉరికి వెళ్లాలంటే ఇష్టమలనాటి వాహనాల మీదనే చాలాభాగం ప్రయాణం చేయవలసి ఉంటుంది. వర్షాకాలంలో పడవప్రయాణం, శీత గ్రీష్మల్లో మేనాసవారి. ఈ భూమార్గ జలమార్గాలు గెండు ఎదురుబదురుగా గాక, వేరువేరు దిక్కులు పట్టిపోతాయి. నాకు మామలాగా మాఉరు పడవ చేసుకుని పోవటమే అలవాటు. అందుచేత ఈ భూమార్గంతో చాలాదినాలవరకు గాని పరిచయం కలగలేదు. నేను బి. ఏ. ప్యాసయిన సంచలనరం శ్రేష్ఠమాసంలో ఏవో జరుగుతున్నదని ఒకసారి దేశం వెళ్లవలసి వచ్చింది. అటుకువులో మాఉరికి భూమార్గాన ప్రయాణంచేయటం వినా గత్యంతరం లేదు. ఈ ప్రయాణంలో జరిగిన విచిత్రసంఘటనలనే యిప్పుడు చెప్పబోతున్నాను.

పొద్దున అరుగంటలబండికి స్టేషన్ లో దిగి మాసే వరకు, నాలోనం ఒమేనా బోయాయి సిద్ధంగా ఉన్నారు. మేనా మాసేబోలే, ఎప్పుడెందులోకి వెళ్లి కూచుండామా అన్న ఆరాటం కలిగి అంత పొఖతాయని కంగా లేదు. కంటితో ఉజ్జాయిస్తే, ఆ మేనా ఒక టిన్నరమూరల వెడల్పు, మాడుమూరల నిడివి కన్న, ఎక్కువ ఉన్నట్లు కనిపించలేదు. దీనికితోడు బోయాల వాలకంమాకును గదావాళ్లమించి మాపులు తిప్పుకోలేక పోయినాను. ఇంత అశ్చివర్యా వశిష్టలైన మనుష్యులు ఇంక ఏలేజోలోనైనా అయితే ఆకుపక్ర

ల్లోనే గాని కనిపించరను కంటాను. ఇంచుమించు పంజరంలో ప్రతిఎముకా బయటికి కనిపిస్తూనే ఉంది. కాళ్ళూచేతులూ, మాంసం ఎండిపోయి, తాళ్ళవారి ఉన్నాయి. బిళ్ల శరీరాల్లో ఒకేఒక అంగం—అంటే మరేమీకాదు వాళ్ల పాట్లు—విపరీతంగా ఉరిపోయి విచిత్రమైన తళ్లెళ్లుపోయిఉన్నాయి. నేనుసయానా డాక్టర్ని కాకపోయినా బిళ్ల పాట్లన్నీ చూడగానే స్త్రీహమా పిల్లలతోమా భయంకరంగా పెరిగిపోయా యని గ్రహించాను.

బృహచారణ్యకోపనిషత్తులో, అశ్వమేధంలో బలియిచ్చే ఆశ్వం ను రించి “య కృచ్చ ల్లోమానశ్చపర్యతా.” అని వ్రాసిఉన్న మాటలు జ్ఞాపకం వచ్చినై. స్త్రీహమా, యకృత్తూ, అనే మాంస పిండాల్ని, పర్యతాల్లో ఉడవించటంఅ సంగతం కాదని ఆవేళ మొదటిసారిగా నాకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణం కనిపించింది. మనుష్యునిశరీరం జవసత్తువ లడిగిపోయి అందహీనంగా తయారవటంలో ఏకరా కాష్టకి పోకటానికి పిలువో ఆ తుదిమేరను కళ్లారా చూసి లోలోపల సిగ్గుతో కంగిపోయాను. ఈ రక మైన దేహం మానవత్వానికి మూర్తీభవించిన అవ మానం. ముగ్రామంలోని హిందువుల శిరత్వం ఈదేహ లనే ఆశ్రయించుకుని ఉంటోంది. బిళ్లు బాలిష్ట అస్పృశ్యులైనప్పటికీ హిందువులే— శరీరాలు అశక్తమైనప్పటికీ సిరులు. బిళ్లకి చేట పరంపరాగత మైన కులవృత్తి. బరిసెలతో అడవిపండులని చేటా ఢటం, పులుల్ని కర్రలతో అదిలించి శరీమగట్టటం, బిళ్లకి నిత్యకృత్యం. ఇదంతా పొట్టోసుకోటానికే కాదా అంటే, అవును, నిజమే మరి!

కొంటూ, తన నోట వచ్చిన మాటల్లా, పసిడి పలుకుగా, సారస్వతంలో శిలాశురంగా నిలిచిపోయేటట్టు, సరస్వతీ ప్రసన్నమయిన, ధన్యజీవితం గడుపుకొన్నాడు.

“రచన లేని దినమంటూ జీవితంలో ఉండకూడదనే సూత్రానికి చాలా సమీపంగానే నా జీవితం గడుపుకొగలిగాను” అని సత్యసమ్మతంగా చెప్పకొగలిగాడు.

1856 జూలై 26న జన్మించాడు, 1950 నవంబరు 2న తమిళు చాలించాడు. ఒక శతాబ్దపు మానవజీవితపు ప్రాధవయః కాలంనుంచి, మరుచటి శతాబ్దపు మానవ జీవితం వడిమింటి నందుకొనేదాకా, మానవ జాతి ఏగతని పురోగమిస్తుందో, ప్రత్యక్షంగా గమనించగలిగాడు. ఆ పురోగమనానికి, బాట వేసి, వడిపించటంలో, తన కృషిని నిజగ్నం చేసి, ఆ కృషిలో, సఫలీకృతుడు కాగలిగాడు.

మా తన నాటకాలద్వారా సంఘానికిచ్చిన సందేశాలను, వేళాకోళాలుగా అడుకొన్న సమాజము, నిజంగా ఆ బోధకు అనుగుణ్యంగా, తనకు తెలియకూడానే, తనను నిర్దుకొన్నది. ఏ ఫలితాలను ఉద్దేశించి, తన నాటకాలను, రచనలను మా సాగించాడో, తన సంఘంలో ఆ ఫలితాలు చాలమటుకు, మా తన జీవిత కాలంలోనే కంట చూడగలిగాడు.

దుర్భరదారిద్ర్యంలో జీవితం గడిపి, మానవప్రకృతిని ఆమూలంగా అవగతం చేసికొగలిగాడు. సాభాగ్యవంశమైన పరిస్థితులను స్వయంకృషిచే సిద్ధింపచేసుకొని, కలక దేరిన నిండుమనస్సుతోకూడా మానవ

ప్రకృతిని, అర్థంచేసికొగలిగాడు. మానవ స్వభావంలోని స్వర్గపాతాళాలను రెంటినీ తరచి చూచాడు. ఆ మానవతత్వాలనన్నిటినీ, ఆకర్షణీయంగా, ప్రతిభావంతంగా, తన నాటకాలలో సృష్టించి, నాటకాలాడించి చూపి, సాటిమానవుని అవగాహన చేసుకోటంలో, సాహర్దృతను అలవర్చుకోవటం, సంఘానికి నేర్పాడు. సంఘజీవులలో సౌజన్యస్వభావం పెంపొందటానికి, తన రచనలతో సోపానాలు నిర్మించాడు.

ఎంతటి భీషణతత్వాన్నైనా, సునిశిత హాస్యభోరణిలోనే, ప్రజలకు అర్థమయేటట్లు చెప్పి, కావ్యఆనందం కల్పిస్తూనే, సంఘవిషయంలో నూతనదృక్పథాన్ని ప్రేక్షకులకూ, శ్రోతలకూ, పఠితలకూ, సర్వలకూ కల్పించాడు.

మా వేదాంతి, వ్యాసుడు, నాటకకారుడు. సంఘసంస్కర్త, ఆర్థికవేత్త, మహావక్త, చతురవచోవీలాసి, సర్వ లలితకళావిమర్శకుడు. ప్రతిబక్త-రంగంలోనూ ప్రముఖుడై, అగ్రేసరుడై కీర్తి గడించాడు. ఇంతటి బహుముఖమైన కీర్తికూడా, కాలవశమై చెక్కుచెదరకుండా, లోకంలో శాశ్వతంగా నిలువగలిగిన మహాపురుషత్వాన్ని 94 ఏండ్ల జీవితంలోనూ సుస్థిరంగా సాధించగలిగి, కాలాతీతజీవుడయ్యాడు.

ఈశ్వరుని, ఉత్కృష్టస్వరూపంలో భావించి, తన సాహిత్య కృషిద్వారా ఈశ్వరుని ఆరాధించగలిగాడు మా. ఈశ్వరుడతని ఆత్మకు శాంతి గల్గించుగాత.

ఈ బతుకునీవాల బుజాలమీద ఎక్కి ఇరవై మైళ్లు ప్రయాణం చేయాలనేసరికి నామనస్సు మొదట్లో తిరగబడ్డది. ఈ తీర్ణకీర్ణ జీవవృత్త పాత భాగ్యుల జీవాలమీద నా శరీరాన్ని మోపటం మహా పచార మనిపించింది. మేనాలో ఎక్కడానికి నేను వెనకాడటంచూసి నన్ను తీసుకుపోవటానికి మాయొంటి నించి వచ్చిన ముస్లిం నిఘామాను నవ్వుతూ “ఎక్కండి బాబూ మలేం, ప్రయాణకాదు. పొత్తెక్కి పోతోంది. ఇంకా ఆలస్యం చేస్తే నాలుగుంటల్లోపల ఇల్లు చేరు కోలేం” అన్నాడు. పదికోసులదూరం వెళ్లడానికి పదిగంటలు పడుతుందని విశేషరకు మేనాలో ఎక్కి కూచోవాలనే అరాటం ఏక్కువైందని చెప్పలేను. ఒక్కసారి రామనామస్మరణ చేసుకుని ముందేకుల మీద మోకాళ్ళమీద పారాడుకూ ఆ కావిడిపెట్టె లోకి ఎల్లాగైతే నేం దూరి కూచున్నాను. ఇంతలోపల మనుష్యులమీద స్వారి చెయ్యటం, పాపం కాదని నన్ను నేను నచ్చగొట్టుకున్నానని వేరుగా చెప్పక్కర్లేదు. ఆ మాటకొస్తే నా ఒక్కడినించే ఎందుకనుకోవాలి? ఈ లోకంలోని భవవంతులంత దరిద్రులమీద స్వారి చేసేకదా జీవయాత్ర పోగిస్తున్నది. ప్రపంచంలో పూర్వంకూడా భవవంతులు కొద్దిమంది, దరిద్రులు బహుమంది ఉండేవారు. ఇప్పుడూ ఎప్పుడూ, కూడా అట్లాగేఉంటారు. ఇల్లా ఉండటమే బాగుంది. పోలిటి కల్ ఎకానమీవల్ల మనం నేర్చుకోగల నీతి ఇంత కన్నా ఏమిటి! అంతః కరణం ఊరుకోవట్టటానికి మనం నేర్వని విద్య లేదు!

మేనా నడవటం మొదలుపెట్టింది. అయ్యగారి కేం కష్టం కలగదని సత్కాక్షి ఆశచెప్పాడు. కాని ఆ ఆశ కేవలం ధిలీసా మాత్రమే అని గ్రహించటానికి ఎన్నో క్షణాలు పట్టలేదు. అయ్యగారి స్వస్థశరీరం ఇదివర కెప్పుడూ యింత వ్యతిరేకమైనదైతే. అందరిలో కుదించుకున్నామనే ప్రయత్నంలో నాశరీరం పడ్డ అవస్థని ఏం అవస్థ అనాలో తెలియదు; పనుకోటా నికీ, కూచోటానికీ మధ్యఉండే నానారకాల అవస్థా భేదాల్ని నేను పడ్డాను. ఈ ఉరుకుప్రంలో వెన్నెము కను కాస్త సరిదిగుతుందా మనశోగానే మేనా టాపు వచ్చి రెండు బడిమని కొట్టుకుంటుంది. వీల న్నిటి ఫలితంగా నేను, పెద్దల నమత్తులో కులవధువు మల్లే సరళిరన్నతో, కుబ్జపుష్పంతో, ఒదిగి ఉండవలసి

వచ్చింది. నాశివవ్యంమీద మనస్సు లగ్నంచెయ్య టానికి ఇంతటి సదవకాశం మును పెన్నదూ నాకు లభించలేదు. కాని అవభ్యాసవోదంవల్ల విశీప్తమై పోయిన నాచిత్తవృత్తిని సంక్షిప్తం చేసి నాశివరం లోకి ప్రవేశింప చేయలేకపోయాను.

శరీరం పడుతున్న ఈ విచిత్రావస్థలకి నే న్నాటే వ్యస్తత చెందలేదు. అప్పుడు నాకు నవయావనం. ఎటు వంటి విపరీతావస్థలోనైనా స్వాస్థ్యాన్ని నిలుపుకునే శక్తి అప్పటికింకా నాలో ఉంది. మైగా నిజంచెప్పా లంటే నా దేహంయొక్క వికృత అంగంభంగిమల్ని వెలిచేస్తర్ని చూస్తూఉంటే నాకే నవ్వుపుట్టు కొచ్చింది. తూర్పుదిశవించి క్రమక్రమంగా వ్యాప్తి దున్న ప్రభాతకాంతీ, మెలిమెల్లిగా నీలంచుకున్న మందమారుతాలూ, నామనస్సుని, సుఖతృప్తయంచేకాయి. రాత్రి వేగటంతోపాటు, సర్వఅంగాలూ, నాసమస్త చైతన్యమూ, మేల్కొంది. వైటి దృశ్యంకేసి రెప్ప చేయకుండా చూస్తూకూచున్నాను.

నలువైపులాఅంతులేని ఎడతెగని మైదానాలు. పచ్చని చెట్లుగాని చేమగాని చూపు ఆనినంతలో ఎక్కడా కనపడడంలేదు. మిశ్రవల్లాలు లేని మైదానం; ఆకాశంవలెనే కూన్యం; బాధాబంధన సమరేలమైన, సమరూపమైన విహీనం. కామల తోనూ ఇటికలతోనూ నిర్మించిన కలకత్తాకొంప ల్లోంచి వచ్చిన నా అంతరాత్మ, ప్రకృతి యొక్క ఈ అసీమ ఉదారత మధ్య, విసుక్కి పొంది ఎన్నడూ లేని ఆనందాన్ని అనుభవించింది. నా మనస్సునండి అన్ని ఆలోచనలు అన్ని చింతలు తొలగిపోయి, ఆ మనస్సు కూడా ఆ ఆకాశం వలెనే నిర్వికారమై ప్రసన్నరూపం ధరించింది. అందులో దౌర్బల్యమవుతున్నదల్లా ఆనందంయొక్క ఈమత్ రక్తి మ శోభమాత్రమే.

కాని ఈ ఆనందం స్థాయీభావాన్ని అందుకో లేకపోయింది. పొద్దు ఎక్కుతున్నకొద్దీ ప్రకృతి వంట్లో జ్వరంకాసిపోతున్నదాఅన్నట్లు, ఎండ తీక్షణంగాకాసి పోయటం మొదలుపెట్టింది. చూస్తూండగానే ఎండ 105 డిగ్రీల రైక్ష్యునికి వచ్చింది. తొమ్మిది గంట లయ్యేవరకు బయటికి తేరియాడడమే అసాధ్యమై పోయింది. నెలుతురుకి కళ్లు దెయ్యకమ్మటం మొదలు పెట్టినై. ఎక్కడన్నా పచ్చని వస్తువేదన్నా కనబడు

కుండమా నని నాకళ్లు ఆత్రంతో దిగంతంవరకు పెదకులాడినై. ఎత్తుపల్లాలుగాని చెట్టుచేసులుగాని లేని ఈ అంతులేని మైదానం, పైన నిప్పులు చెరుగు తున్న విసిలతకాకం ఈ రెంటిమధ్యా క్రమంగా వీడో విరాట అవసాదమూ ర్తియొక్క విశ్వవ్యరూపం అవతారం రాలుస్తున్నట్లు గోచరించ నారంభించింది.

ప్రకృతిలోని ఈ సమతల సమరూప సమ కూన్యత్వాన్ని నాకళ్లు ధరించలేకపోయినై. పుస్తకం తీసి చదవటానికి ప్రయత్నించాను. కూడా మెరి దిత్ "ఇగోయిస్తు"తెచ్చుకొన్నాను. అందులో చివరి అధ్యాయం ఇంకా చదవాల్సిఉంది. ఒకటి రెండు పేజీలు తిరగేసి చూస్తే చివరి అధ్యాయమూ మొదటి అధ్యాయమూ నాకు ఒకలాగే కనిపించినై. అంటే ఒక్క ఆక్షరంముక్క కూడా నాలురకు ఎక్క లేదు. మేనానవారి ఊపుకి కడుపులో తిప్ప తోంది. పుస్తకం మూసేసి సవారివార్లని కాస్త వక హెచ్చించమని బలిమాలాను. బట్టను ఆకేకూడా చూపటంతో ఫలితం కంటనే కనిపించింది. మజిలీ చెయ్యాలన్న గ్రామం పొద్దున్న పదిన్నరకల్లా, అంటే అనుకున్నదానికన్నా అరగంట ముందుగా, చేరుకున్నాం.

భోజనాలూ అవీ పూర్తికానిచ్చుకుని ఆర గంటలో మర్చి బయలుదేరాం. మేనా పెళ్లివదికగా సాగింది. అతిభోజనంఫలితంగా బోయాలవదిక నిండు నెలల చూటానికిమళ్లే మృదుమందర మయింది. క్రమంగా శ్వేదమాసపు విల్లుమధ్యాహ్నపు టెంపవల్లా మేనాతాలాకు ఉయ్యాల ఊపువల్లా నాకోవిధమైన మైకం వచ్చింది. కాని ఆ మైకం ఆదమరిచిన విద్ర కాదు. శరీరం కూల్చేటము పడుకోటము కాని సందిగ్ధావస్థలో ఎట్లా పడిఉందో మనస్సుకూడా సుషుప్తికి జాగరణానికి మధ్యస్థమైన అవస్థలో అట్లా పడిఉంది. ఇంతలో పొకాడుగా మేనా దేంతోడో దభీమని కొట్టుకొన్నట్టై అదిరిచడి లేచాను. ఆ చెప్పు నాడేహంలూ చుట్టరాల్సి భేదించుకొని సహస్రా రాన్ని అంటింది. లేచి చూస్తే విశేషం మరేమీ లేదు.

బోయాల ఒక ప్రకాండమైన వటవృక్షంకింద మేనాని కుడేసి ఎక్కడికో అదృశ్యమైపోయినారు.

ఏమిటని ప్రశ్నార్థిని అడిగితే చాళ్లు కొంచెం పొగతాగి రావటానికి చల్లారని చెప్పాడు. ప్రయాణం ప్రారం భించిన తర్వాత కళ్లు చల్లబడేదృశ్యం అంటూ తగ లటం ఇదేమొదలు. ఆ వటవృక్షం ఒక్కటే వెయ్యి వృక్షాలపెట్టు. నాలుగువేపులా సందులేకుండా ఊపలు దిగివున్నై. మార్గరశ్మిదిగటానికిమీలులేకుండా ఆకులు చెట్టుపైన అద్భిల్లిగా అల్లుకుపోయాయి. బహు చూరం ఎంపెనిబడి వచ్చే బాటసారులకు మార్గా యాసాన్ని తీర్చటంకోసం ప్రకృతి స్వహస్తాలతో వేసిన చరిత్రేంద్రం యిది. చెట్టుచుట్టూ పడుతున్న నీడల్ని చూసి మార్గాస్తమయం ఆవుతోందని భ్రమప డ్దాను. కాని గడియారం తీసిచూస్తే అప్పుడు యింకా ఒంటిగంటన్నా కాలేదు.

అతికష్టంమీద మేనాలోంచి విడిపించుకుని బయట పడ్డాను. నాశరీరం కొన్ని అంగాలకి నిమ్మరి, యింకొన్ని అంగాలకి కొంకల్లు, మరికొన్ని అంగాలకి పక్షవాతం, కమ్మి, ఆపాదమస్తకం మొదలు బారిపోయింది. అవయవాలని స్వాధీనంలోకి తెచ్చు కున్న తర్వాత ఒకసారి చెట్టుచుట్టూ తిరిగివడ్డామని బయలుదేరాను. కొంతదూరం వెళ్ళిచూస్తే సవారి వార్లంతా ఒకచోట సుమిక్మాడి వార్లల్లో వాళ్లు వీడో తర్లన భర్లనలు పడుతున్నారు. కొంపతీసి వాళ్లంతా నామీద సమ్మెగిమ్మె ఏమైనా చెయ్యటానికి కుట్రపమ్మతున్నారేమోనని నాకు మొదట భయం వేసింది. ఒకళ్లచూటలు ఒకళ్లకి వినపడకుండా అంతా కలిసి ఒకేసారిగా మహోత్సాహంతో ఉపస్థా సాలు దంచుతున్నారు. కాని కాస్తపరకాయించి చూతునుగదా ఈ చాంచల్యానికంతకీ వేరే కారణం ఉందనితోధపడింది.

వీళ్లు ధూమపానం చేస్తున్న వస్తువ వట్టి పొగాకు కాదు. వీళ్ల పరిభాషలో చెప్పాలంటే అది "పెద్ద పొగాకు." ఎంత దూరానికైనా దాని నాసన ఇట్టే తెలిసిపోతుంది. ఒక్కొక్కళ్ళే చిలుముగొట్టం తీసుకుని పోయడమధ్యంగా దమ్ములాగుతున్నారు. దమ్ములాగి "ఓంకారీ, కలక త్రావాలి" అంటూ పొగతోపాలు వుంకారాలు విడు స్తున్నారు. చిలుముగొట్టం యింత పొంకకగా యింత వట్టువగా ఉంటుందని నేను పూర్వం ఎరగను. మాదకతకి ఆధారమైన వస్తువ సుందరంగా ఉండాలనే

జ్ఞానం పిల్లకూడా ఉంది! మొదట్లో పిల్ల ఈ ధూమపానోత్సవం చూస్తూఉంటే విశోదం కలిగింది. కాని చూడగా చూడగా అది విరక్తికింద మారిపోయింది. చిలుముమీద చిలుము, చిలుముమీద చిలుముగా కార్చిపోరేస్తున్నారు. ఎంతసేపు చూసినా ఎవళ్ళకీ లేవాలనే ఆలోచన ఉన్నట్లు కనపడేదు. పిల్ల గంబాయితానుడు ఎప్పటికీ తూర్తి అవుతుందని సర్దారుని అడిగాను. “బాబుగారూ, లాభంలేదు. పిల్ల నిక రెక్కపట్టుకు లాక్కొస్తేగాని రారు. ముందు దోవంతా భయంభయంగా ఉంటుంది. అందుచేత గంబాయి తాగి యిలా మనస్సుకి ధైర్యం తెచ్చుకుంటున్నారు.”

“ఏమిటాభయం?”

“బాబూ, ఆ భయాని! పేరు లేదు. కాస్త అగితే మాత్రం తెలుస్తుంది.”

మిని ఆదేమిటో చూడాలనే కుతూహలం మిక్కిలైతై సవారివాళ్ళను కదలదీయటంకోసం నేనే స్వయంగా వెళ్లాను. ఇంటికుముందు లీవర్ ప్రభావంచేత పసుపుపచ్చగా ఉన్న వాళ్ళకళ్ళు, ఇవ్వకు నున్నం కలిపినట్లు ఎర్రని ఎరుపుకి తిరిగివై. ఒక్కొక్కళ్ళ నే చెయ్యిపట్టకుని నుంచోపెట్టాల్సి వచ్చింది. దాని ఫలితంగా కొంత గంబాయి. నా ముక్కుల్లోకి కూడా పోయి ఒక్క తిరగటం, గుడ్లు పిక్కోపోవటం మొదలుపెట్టింది. అక్కడ ఇక ఒక్క ఊడమున్నా నిలవకుండా పారిపోయివచ్చి మేనాలో కూర్చున్నాను. మేనా మళ్ళీ కొంతసేపటికి వడవటం మొదలుపెట్టింది. ఈసారి మేనాలో దూరటం నాకంత కష్టమనిపించ లేదు. ఏమంటే అప్పటి నా అవస్థలో ఈ శరీరం మరెవరిదోలాగా లోచింది.

కొన్ని నిమిషాల తరువాత—సరిగ్గా ఎంతసేపు తరవాతో చెప్పలేను—వాహకులంతా కలిసి ఉన్న స్వరంతో చీతార్థరం చెయ్యటం మొదలుపెట్టారు. పిల్లకి కాళ్ళల్లో జోరుకన్నా కంకంలో జోరు ఎక్కువని మొదటనే గ్రహించాను. గాని రెంటికీ తారతమ్యం యింత ఉందని నే ననుకోలేదు. వాళ్ళ ఈ గోలలోంచి ఒక్కమాట నాకు స్పష్టంగా వినిపించింది. రాసునామం. క్రమంగా మా నిఘామాను కూడా వాహకులతో గొంతుకలిపి “రామనాం

సత్యమై, రామనాం సత్యమై” అంటూ వరస అందుకున్నాడు. అది విని నేనొక శవాన్ననీ, ఏవో ధూతాలు నన్ను మేనామీద చేసుకొని ప్రేతపురికి తీసుకొ పోతున్నయ్యనీ నాకు చవ్వన అనుమానం కలిగింది.

ఈ అనుమానం కలగటానికి నా ఉదరస్థమైన గంబాయి పొగ ఎంతవరకు కారణమో చెప్పలేను. ఈ ప్రేతాలు నన్ను ఎక్కడికి తీసుకుపోతున్నయో తెలుసుకోవాలనే ఆరాటం ఉండవట్టలేక పోయాను. కళ్ళు నలుముకొని మేనాలోంచి బయటికి పరకాయించి చూశాను. ఊల్లో కొంపలంటు కున్నవ్వను ఆకాశం ఆ పెదక పెదకా ఎల్లా సార చేసుకు పోతుందో అల్లా అదిక్కునుంచి ఈదిక్కుకి ఆకాశంతా ఏకతీరుగా భగభగ మండిపోతోంది. మృత్యువుయొక్క అలల శాంతి సర్వ ప్రపంచాన్నీ ఆచ్ఛాదించినట్లుగా సమస్త ధూప్రపంచం శబ్దరూపరసగంధ హీనమై నిస్తబ్ధంగా ఉంది. మేనా కొంత దూరం ముందుకు సాగిపోయిన తరువాత చూతును గదా సమ్ముఖంలో ఒక మరుఘ్ని—యిసుకతో కూడినదికాదు—ఎర్రమట్టితో. ఆమట్టి రక్తచందనం లాంటిది. దానిమీద ఎక్కడా ఒక్కగడ్డిపరక కూడా లేదు.

ఈఎర్రమట్టిమీద యివ్వకు మనుష్యులు నివసించడంలేదు. కాని పూర్వం నివసించేవారనడానికి చిన్నులు అక్కడంతా అసంఖ్యాకంగా జడజల్లి పున్నాయి. అది ఒక ఇటికల రాజ్యం. చూపు ఆని నంతవరకు ఒకే యిటికలు—యింకా యిటుకలా. ఒక్కొక్కచోట అవి రాసులురాసులుగా పోసుబడి ఉన్నై. మరి కొన్ని చోట్ల వేలకు వేలుగా అక్షర లక్షలుగా నేలమీద జడజల్లిఉన్నై. కొత్తగా ప్రవించిన రక్తం అప్పటికప్పుడు గడ్డలు కట్టినట్టుగా ఉన్నాయి ఆ యిటుకలు. అంతర్ధానమైపోయిన ఆ జనపదంలోంచి ఆకాశంలోకి ఏవో చెట్లు దూసుకు పోతున్నాయి. కాని వాళ్ళో ఒక్కదానిమీద కూడా ఆకు అనేది పేరుకెనలేదు. అన్నిటిని మొండితలలు. అన్నీ ఎండి మోడుబారిఉన్నయ్. ఈ వృక్షకంకా లాలు, ఒక్కొక్కచోట నుంపులుకట్టి ఒక్కొక్కచోట దూరంగా విసిరి పోలేసినట్టూ, ఒకటి, ఆరా ఉన్నయి. ఆ యిటుకలూ ఆమట్టి ఆకాశంలో ప్రతిఫలించి

ఈ దిగంచలం నించి ఆ దిగంచలంవరకు ర క్తవర్ణమైన అగ్నివ్యాసలు అలుముకున్నట్లు, కనిపించింది. ఈ దృశ్యం చూసి నేనే భయంతో కోపించి పోయానంటే పామరజనులైన ఈమేనాసవారివార్యమాట చెప్పేదేమిటి?

ఉన్నట్టుండి ఆ అసీమని స్త్రబం లోంచి ఒక అతి ఊగైన క్రందన ధ్వని వాచెవులకి పోకింది. ఆ కారతర ఊగస్వరంలో మానవుని యుగయుగాంతరాల జేదన సంచితమై కరుడుగట్టుకొన్న ట్లనిపించింది. ఈ క్రందనస్వరం విని నాహృదయం ఏదో చెప్పలేని కరుణావేళంతో వ్యధితమైపోయింది.

ఇంతలో పాతాళుగా జంఝూమాదుతం లేచింది. రివురివువన మడులు తిరుగుతూ గాలి నాలుగు వైపులనుంచి గజవిజగా విసిరికొట్టటం వీయటం మొదలు పెట్టింది. ఆ తుపానుచెబ్బకి ఆకాశంలో మంటలు వెలిగిగా పరవళ్ళు తోక్కుతూ పరుగులుతీయటం మొదలు పెట్టినై. ఆకాశంలోని ఆ నెత్తుటిగంగలో తుపాను ప్రధవించినట్లయింది; తుపాను తేరటాలు వేగుగుంటూ దళదళలకు ఉరవడించిపోతోంది! ఇంతలో ఆ అగ్నిప్రవాహంలో అసంఖ్యాక వరనాదీ జనుల ఛాయలు హాహాకారాలు చేసుకుంటూ కలవరంగా కలగడొక్కుకుంటూ కనిపించాయి. ఈ చోద్యంఅంతాచూస్తూ ప్రభంజనం మరింత ఆనందంతో హాహా, హూహూ, అని ఈలలు వేసుకుంటూ చిందులు తోక్కుటం మొదలు పెట్టింది. క్రమంగా ఈ శబ్దాలన్నీ ఒకదానితో ఒకటికలిసిపోయాయి. గుండెగడ్డ గట్టుకపోయేటట్లు ఒక భయంకరమైన అట్టహాసం వినిపించింది. ఆహాస్యంలోని క్రూరవికటధ్వని దిగ్విగంతాలవరకు తెరలు తెరలుగా వ్యాపించిపోయింది. ఆ వత్స క్రమంగా ఊగమై, ఊగితరమై, మల్లీ ఆ వెనుకటి మృదుకరుణ కారతర క్రందనధ్వనిగా మారిపోయింది. ఆ వికట అట్టహాసం, ఈ కరుణ క్రందనం విని నామనస్సులో పల ఈ ధ్వంసపురినిగురించిన పూర్వస్మృతులు మేలుకొన్నై—ఆ స్మృతులు ఈ జన్మవోళక పూర్వ జన్మవోళేను చెప్పలేను. నాలోని ఎవరో ఈ గ్రామం యొక్క చరిత్ర యిట్లా సుసగునంగా చెప్పినట్లయింది.....

ఈ మరుఘామిలోని ఈ యిటుకలు మోళ్లు దుద్రపురి ధ్వంసమయిపోగా మిగిలిన అవశేషాలు, దుద్రపురివాస్తవ్యులైన రాయివంశీయులం ఒకప్పుడు ఈవైపున ఉన్న జమిందారు లందల్లోకి ఆగ్రగణ్యులు. రాయివంశానికి మూలపురుషుడైన దుద్రనారాయణుడు నవాబ్ సర్కార్లలో కొలువుకుచేరి, క్రమంగా వృద్ధిలోకి వచ్చి, దివాన్ గిరి సంపాదించాడు. దివాన్ గిరితో పాటు మూడు పరగణాలకు జమిందారు కూడా అయ్యాడు. ఢిల్లీ పాదుషా స్వదస్తూరితో వ్రాసి యిచ్చిన సనదు ఒకటి వీరియింట్లో ఉన్నదనీ, ఈ పరగణాలపై సివిల్ క్రిమినల్ అధికారాలు యావత్తూ వీరికాయన ఆ సనదులో రాఖలుచేరావనీ, లోకులు చెప్పకుంటారు. సనదులో ఈ విషయం అంతా వ్రాసి ఉన్నా లేకపోయినా ఆ అధికారాలన్నీ వీరు స్వాధీన పెట్టుకుని అమలు జరుపుతూ ఉండేవారనటానికి మాత్రం సందేహంలేదు. ఇంతటి నిరంకుశుడైన జమిందారు ఈదేశంలో అతఃపూర్వంగాని తిదనంతరంగాని పుట్టలేదని ప్రతీతి.

ఈయన ప్రబల ప్రతాపంవల్ల పులులూ మేకలూ ఒక్కలేవులో కలిసి వీళ్లు తాగుకుండేవిట. ఎవరి మీదనన్నా ఈయన కాగ్రహం కలిగితే ఆయన వాళ్ళని సర్వనాశనం చేయకుండా వదిలిపెట్టేవాడుతాడు. తరతరాలనాటి నివేశనాలనండి ఎంత మందిని లేవగొట్టి, ఎంతమంది ఆస్తులను ఈయన నాశనంచేశాడో లేక్కలేదు. రాయిబాబు మాటను కాదనగలిగిందంత గుండెలు, ఈ యిరవైకోసులు మగ్గి ఎవరికి లేవు. ఈయన కళోరకాసనం ధర్మమూ అని, ఆ పరగణాలలో ఎక్కడా చోరీలుగాని బందిపోటులుగాని, వ్యాజ్య పాబ్యాలుగాని, కలికొనికైనా ఉండేవి కావు. దానికియింతో కారణంకూడా ఉంది. ఈ ప్రాంతంలో బాజాకరలూ కత్తులూ విల్లములూ ప్రయోగించబటలో చెయ్యితిరిగిన రాడీల్లుండరినీ ఆయన పోసునేమీ తన దళంలోకి చేర్చుకునేవాడు. ఒకవైపున ఆయన నిగ్రహానికి ఎట్లా సీమలేదో, రెండోవైపున ఆయనఅనుగ్రహానికి కూడా అట్లా సీమలేదు. దరిద్రులకు అన్నవస్త్రాలు, కోసులకు బొషధ పథ్యాలు, యివ్వటం ఆయననిర్లక్ష్యకర్మలలో ఒకటి.

ఈయనను ఆశ్రయించుకుని బతుకుతున్న పరి

వారానికి లెక్కపడ్డారేదు. ఈయన ధారపోసిన అగ్రహారములంగా చేతంలాని పేదపురోహితులంతా పెద్దపెద్ద భూస్వాములై నారు. పూజాపురస్కారాలు, హోలీ దుగ్ధోత్సవాలు, వచ్చాయంటే ఈచేత ఖర్చుపెట్టేది, అచేతికి తెలియకుండా డబ్బు చిమ్మేసేవాడు. దుద్రపురంలో సత్రకాలలో రోజూ వందమంది అతిథులకు భోజనసర్కారాలు జరుగుతూ ఉండేవి. పితృదాయ మార్పిదాయ కన్యాదాయగ్రస్తుడైన బ్రాహ్మణుడెవ్వడూ దుద్రపురి జమీందారుల ముంగిలిలో అడుగుపెట్టి రి క్రహస్థాలతో తిరిగిపోలేదు. బ్రాహ్మణుల భవనం, నిలవచెయ్యటానికి కాదు, సర్కారాల్లో వినియోగించటానికి, అని ఈయన అంటూ ఉండేవాడు. అందుచేత ఎప్పుడన్నా సర్కారాలకింద వినియోగించటానికి చేతిలో డబ్బులేకపోతే ఆ డబ్బు వద్దకుల యిట్లు కొల్లపెట్టి ఎత్తుకురావటానికి ఆయన సంచేసించేవాడు కాదు.

ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే వీరి బుద్ధికంతోస్తే అంత; వీరు చేసేది మంచినీకానీ చెడ్డపనీకానీ అదంతా వారి యిష్టాయెవ్వం. అదేమంటే, నవాయి అమలులో వారిమీద అంకుశమే లేదు. మొత్తానికి సామాన్యజనం వారిని చూసి ఎంత భయపడేదో అంత భక్తిప్రపత్తులతో గౌరవించేది. జనసామాన్యమంటే భక్తిగాని భయంగాని వైవాల్లకి లేకపోవటమే దీనికి కారణం. ఈ విశ్వంఖలమైన యశోచాచారం ఫలితంగా వాళ్ల మనస్సులలో తమ విశిష్టత్వం గురించి తమ శ్రేష్టత్వం గురించి ఒక నమ్మకం ఏర్పడి పోయి, ఆనమ్మకం కాలంగడిచినకొద్దీ వృద్ధికావటం మొదలుపెట్టింది. వాళ్ళ మనస్సుల్లో జాత్యహంకారం, భవాహంకారం, బలాహంకారం, రూపఅహంకారం, గూడుకట్టుకుపోయినై. రాయి వంశంలోని పురుషులంతా గౌరవస్థులు. దీర్ఘాకృతులు. బలిష్ఠులు. ఆ యింటి ఆడవడుచుల అందం దేశ విఖ్యాతం. ఈ అన్ని కారణాలవల్ల మానవుణ్ణి మానవుడుగా గుర్తించే జ్ఞానం వీరిలో పూర్తిగా లుప్తమై పోయింది.

ఈజీకానికి ఇంగ్లీషువాళ్లు రావటానికి పూర్వమే ఈ వంశానికి అవసానదళ ప్రారంభమైంది. ఆ తరువాత కంపెనీ ఆమలులో ఈ అవసానదళ

ముగింపుకు వచ్చింది. వంశవృద్ధిలోబాటు ఆస్తి పాములు పంపిళ్ళయిపోవటంవల్ల క్రమంగా భాగస్వాములంతా చితికిపోవటం మొదలుపెట్టారు. దాని వెనువెంటనే వంశక్షయం కూడా ప్రారంభమయింది. స్వప్రయత్నంవల్ల అగ్లోపార్శ్వ చెయ్యటం వీరి దృష్టిలో చాలా పోయినై కార్యం అవడం చేత కొంతగా భవనంవచ్చి కలిసే ఆస్కారం లేకపోయింది. పోతే, ఆస్తిపంపుళ్ళ దగ్గర యితర వ్యవహారాల దగ్గర, వారిలో వారికి వివాదలు కూడా ప్రారంభమైనయ్.

రాయివంశీకులు శాస్త్రీయులు - ఎంత వీర శాస్త్రీయులంటే దుద్రపురిలో ఆతాలగోపాలమూ మద్యపానం చేసేవాళ్లు. ఈ వంశంలోని ఆడపిల్లలకు కూడా తాగుడు అలవాటు. మద్యపానం ఒక మహాపురుషకార్యం అని వారి అభిప్రాయం. సంధ్యాసమయాన, సులదేవతసేసేపావాహినిని అర్పించి, కచ్చేరిలోకి వచ్చి కూర్చొని జమీందారులు మద్యంపేవిస్తూ ఉండగా, ఆ గౌరవస్థులైన దీర్ఘకాయులైన పురుష విగ్రహాలని చూస్తే, సోపల రక్తచందనపు బొట్టు, జపాపుష్పాల వంటి దెండుకట్టా, మూడూ కలిసి, సాక్షాత్తూ ఆరుద్రుని రోషకషాయిత శేత్రాలకి మల్లే భాసించేది. ఇటు వంటి సమయాలల్లో పృథివిలో వారు సాధించలేని దుష్సాహస కార్యం అంటూ ఉండదు. ఒక భాగస్వామి తన మనుష్యుల్ని మరోభాగస్వామి ధాన్యపు కొట్ల మీద పడి లూటీ చేసే రమ్యనీ, ఆ యింకో భాగస్వామి తన మనుష్యుల్ని మళ్లీ మరో భాగస్వామి తాలాకు జమీలోని స్త్రీలనందరినీ చెరిచి రమ్యనీ, యిట్లా ఒకరిమీది కొకరు తమతమ రాజీ మూకల్ని పురిగొల్పుతూ ఉండేవాళ్లు. దీని ఫలితంగా ఖాసీలూ రక్తపాలాలూ, జరిగేవి. ఈ జ్ఞాతివైరం పుట్టటానికి కారణం, వాళ్లు అవసానదళలో కట్టకడపటి మెట్టుకు వచ్చేవారు.

ఆపృటికే అడుగంటిపోయిన వాళ్ల విశ్వత్యం, పర్యవేంటు పెటిలోమెంటు ధర్మమూ అని అడుగూ బాడుగూ కూడా చేతులుదాటి పోయింది. గడుపుకాలంలోగా కంపెనీ ఖజానాలో నిస్తు కట్టకపోతే, ఈ కొత్తయజమానులు ఊరుకోరనే జ్ఞానం అన్నా పిళ్లకి లేకపోయింది. పాలకాలం వాడు నవాయిసర్కారులో అసలు నిస్తులు చెల్లించే

అలవాటే వీరికి లేదు. అభ్యాసం లేనవని కొత్తగా చెయ్యాలంటే ఎట్లా సాధ్యమవుతుంది! మొత్తానికి ఏమయితే నేమి, పెళ్ల ఆస్తిపాస్తులలో ముప్పాతిక మూడువంతులు కంపెనీవారు జప్తుచేసి వేలంవేయించారు.

ఇట్లా ఉంటూఉండగా పక్కపక్కనే వంత ఊయం గూడా జరుగుతూవచ్చింది. గ్రామంలో ఒకప్పుడు వంద యిళ్లకుపైగా వున్న ఈ వంశీయులు యిప్పుడు, అంటే వంద సంవత్సరాలకి పూర్వం, ఆరు యిళ్ల వాళ్లు మాత్రం మిగిలారు. ఈ ఆరుయిళ్ల ఆస్తి క్రమంగా ధనంజయస్కంధు చేతులోకి పోయింది. దానికి ముఖ్యమైన కారణం, ధనంజయ స్కంధుకు, ఇంగ్లీషువాళ్లు పెట్టిన కాపనాలు, ఎంత తుదకుగా తెలుసుకో. వాటిని పాటిస్తున్నట్లు పైకి కనిపించటం కూడా అంత తుదకుగా తెలుసు. లాగుండు మానుకోని ఎట్లా ధనోపార్జన చేయవచ్చునో, ఆటికుటులూ, మాయమర్కాలూ, అతనికి మని పెళ్లమీద ఉంటాయి. మాడు జిల్లాకోర్టుల్లో వకాలకు చేసి నాలుగయిదు సంవత్సరాలల్లో అజాపజా లేవంత ధనం అర్జన చేశాడు. తరవాత ఆ డబ్బుంతా వడ్డీ వ్యాపారంలో పెట్టి వడ్డీకివడ్డీ, మళ్లీ ఆవడ్డీకి వడ్డీ, ఇలా చక్రవృద్ధిగా డబ్బు పెంచేశాడు. ఈవిధంగా పదేళ్లలో పదిలక్షలరూపాయలు చేశాడనిజవస్తుతి. ఇంతమొత్తం కాకపోయినా నాలుగయిదు లక్షలయినా సంపాదించిఉంటాడనటానికి సందేహంలేదు. ఈ డబ్బు కూడపెట్టిన తర్వాత ఎల్లాగన్నారను ఒక జమీందారని పించుకోవాలనే కోరిక ఆయనకు వుట్టింది. ఈ కోరిక తీర్చుకోటానికే అతను, ఒకరి తర్వాత ఒకరిదిగా, రాయివంశీయుల ఆస్తి అంతా క్రయం చేయటానికి మొదలుపెట్టాడు. ఈ జమీందారుల ప్రతి అంగుళం ధూమి, దాని చరిత్ర, అతనికి వృత్తచిత్ర. రాయి వంశం మోచేలికింద నీళ్లుతాగే ఈయనపూర్వీకులు, పద్నాలుగు తరాలవాళ్లు, బతుకు పెళ్లదీశారు. అడిగాక, తానుకూడా చిన్నతనంలో, రుద్రపురంలో, త్రేళ్ళ భాగస్వామి త్రిలోక నారాయణ్ దీవాణంలో, నాలుగయిదేళ్లు గుమాస్తాగిరి చేశాడు. అంతమంది భాగస్వాముల ఆస్తిపాస్తులూ, వసతిగృహాలూ, కొనే సినతర్వారీ కూడా, ధనంజయుడు చాలాకాలం వరకు రుద్రపురంలో అడుగుపెట్టటానికి సాహసించ లేకపోయాడు.

ఏమంటే, అతని ప్రభువుక్రుడు ఉగ్రనారాయణుడు, ఇంకా తేలింది ఉన్నాడు. తాను బ్రతికిఉండగా, ధనంజయుడు రుద్రపురం పోలి పేరల్లో అడుగుపెట్టితే, అతణ్ణి మళ్లీ ప్రాజాల్లో తిరిగి పోనివ్వను, అని సింహవాహిని పాదం స్పృశించి గాయత్రిసాక్షిగా ఉగ్రనారాయణుడు శపథం వట్టాడు. తన ప్రతిజ్ఞనతడు అక్షరళి పాలిస్తాడన్న విషయంలో ధనంజయునికి ఏలాటి అనుమానం లేదు. ఉగ్రనారాయణునంతటి అప్రభృత్యుడూ, అసమ సాహసీ, రాయివంశంలో ఎవ్వడూ పుట్టలేదని కూడా ధనంజయుడికి భాగా తెలుసు.

ఉగ్రనారాయణుడు మరణించిన కొన్నాళ్లకి ధనంజయుడు రుద్రపురంవచ్చి రాయివంశంతాలాకు పితృపైతామహ మైన ఆస్తియావస్తు దఖలుపరుచు కున్నాడు. అప్పటికి ఆగ్రామంలో, రాయివంశానికి, మగపురుగు అంటూ ఒక్కడుకూడా మిగలలేదు. ధనం జయుడు తల్పుకుంటే అందరిభాగాల్ని నిరర్థం తరంగా స్వాధీన పరుచుకో గలిగే వాడే. కాని ఉగ్ర నారాయణుడియొక్క మామయ్య, విధవరాలు, రత్న మయిని, పైతృక గృహం నుంచి వెనలనడవటానికి అతడు ప్రయత్నించలేదు.

దానికి మొదటికారణం రుద్రపురిని ఆనుకుని ఉన్న పాతావగ్రామం ప్రజలు రత్నమయి వార సత్వస్థిని నిలబెట్టడంకోసం ఎంత కై నాతెగించి ఉన్నారు. ఆ ఊల్లోవున్న మగవాళ్లు యావ న్నందీ లాశిలతోవచ్చి యింటిదగ్గర కాపు చేశారు. రత్నమయిని వెళ్లగొట్టడానికి ప్రయత్నిస్తే కూనీలయిపోవడం అనివార్యమని గ్రహించి, ధనం జయుడు లాభించేదని చెప్పి వదిలివేశాడు. రెండో కారణం, తనవంశంలో పద్నాలుగు తరాలవాళ్లు ఎవరి దయాధర్మశీలుంవల్ల మనుగడ పొందినాకో, ఆ రాయివంశీయులయెడ, పూర్వసంస్కారవశంచేత, ధనంజయుడి మనస్సులో యింకాకొంచెం భయమా భక్తి, మిగిలిఉన్నాయి. ఈ కారణాలవల్ల ఉగ్రనారాయణుభాగం మాత్రం వదిలిపెట్టి రాయివంశపు పురారతన పైతృకగృహాలలోని, తక్కిన భాగాలన్నీ స్వాధీన పరుచుకున్నాడు.

ఆ స్వాధీన పరుచుకోవడంకూడా నాను

మాత్రమే. ఏమంటే ధనంజయుని కుటుంబంలో ఒక్కగానొక్క మామయి రంగిని, వాళ్లదాని, ఇల్లు బ్రతు అల్లుడు రతిలాల్, మాత్రమే ఉన్నారు. ఈ యింటికి వచ్చినతర్వాత ధనంజయుడి మనస్సులో ఒక విచిత్రమైన మామ కలిగింది. దేబ్బు అర్థిస్తున్న కొద్దీ ధనంజయుడికి దేబ్బుమీద లోభంకూడా పెరిగి పోయి, క్రమంగా ఆ లోభం వివా, అతని మనస్సులో మరే ఇతరభావానికిగాని ఆలోచనకుగాని చోటు లేకుండాపోయింది. ఆ లోభంయొక్క ప్రబల ఆకర్షణవల్లనే అతను ఇంతకాలమూ అంధప్రాయంగా (యేనకేనాపుపాయేన) దేబ్బుచెయ్యాలని నానాగడ్డి కరుస్తూవచ్చాడు. ఈ దేబ్బంతా తాను ఎందుకు చేస్తున్నట్టు? ఎవరికోసం నిలవచేస్తున్నట్టు? అనే ప్రశ్న ధనంజయుడికి ఎన్నడూ కలగలేదు.

కాని దుద్రపురివచ్చి జమిందార్లవాక, తాను దేబ్బుచేస్తున్నది కేవలం దేబ్బుచెయ్యటం కోసమేగాని, మరేకారణంతోనూ ఎవరికోసమూగాని కాదు, అని ధనంజయుడు నిశ్చయించుకున్నాడు. ఒకరితర్వాత ఒకరుగా తన కడుపున పుట్టిన ఏడుగురు సంతానము నష్టమైపోయినసంగతి అతనికిపట్టడమధురమవచ్చింది. ఇన్నివిషయాలలోనూ అతను ఒకరోజునకూడా విచలించుకుండా ఉన్నాడు. ఒక్కరోజునకూడా ధనార్జనమండి విశ్రాంతి తీసుకోలేదు. ఆజన్మనీధ్యంగా అతనికి ధనార్జనమంటే ఉన్న అలవాటు ఈ వృద్ధవయస్సులో, దేబ్బుమీద ఒకవిధమైన మోహంకిందికి దిగింది. తాను సంపాదించిన ధనాన్ని సంగ్రహించటం ఎలాగు అనే దిగులుతో అతనికి రాత్రిళ్లు ఒక్క నిమిషంకూడా మనుకుప్పలేకాదు.

అనంతమైన విశ్వరంగం కూడా కాలక్రమాన నష్టమైపోతుంది. ఈ దుద్రపురిలోనే వానికి ప్రత్యక్షప్రమాణం చూశాడు. మనుష్యుడు స్వప్రయత్నంవల్ల ధనార్జనచేస్తే చేయవచ్చుగాక. కాని దేవతల సహాయంలేనిదే ధనాన్ని రక్షించుకోలేడు, అని అతని మనస్సులోక్రమంగా ఒక భావం వేరు పోగుకుంది. ఇంగ్లీషువార్య కాసనాలన్నీ కంకో పాటంగా వచ్చినప్పటికీ, ధనంజయుడు సంస్కృతి అంటని బర్సదుగాగానే ఉండిపోయాడు. అతని మనస్సంతా, సూద్రజాతిలో ఆనాడు పరిపాటి అయిన,

నానారకాల ముసంస్కారాలతోనూ, మహాభవిష్య సాలతోనూ, నిండిఉంది.

వాత దలుచుకున్న దేబ్బుతో పాటు ఒక బ్రాహ్మణశిష్యుడు గదిలోపెట్టి తారంచేస్తే, ఆ శిష్యుడు ఆకలికి చూసి వచ్చి, యక్షుండై, ఆ నిధిని, ఉత్తరాధికారులు వచ్చి తీసుకునేవరకు రక్షిస్తూ ఉంటాడని, తాను చిన్నతనంలో విన్నాడు. ఎల్లాగైనా ఈఉపాయంతో తన సంచితధనాన్ని రక్షించుకోవాలనే కోరిక, ధనంజయుడి మనస్సులో అంత కంటకూ ప్రబలమైంది. చివరికి యక్షుణ్ణి చెయ్యటం ఒక్కటే ఇక తన జీవితంలో మిగిలిపోయిన చివరిపని అనీ, ఈ పరమప్రధాన కర్తవ్యాన్ని తాను ఎట్లాగైనా నిర్వర్తించక తీరదనీ దృఢనిశ్చయానికి వచ్చాడు. ధనానికి సంబంధించిన విషయాల్లో తాను ఏదన్నా నిశ్చయం చేసుకుంటే, ఆ నిశ్చయాన్ని, ఎన్ని అడ్డంకులు వచ్చినా చాటి తుదకేగించే పట్టా, నేర్పు, ధనంజయుడికి ఉన్నాయి. కాని ఇక్కడ అనుకోని చిన్నఒకటి వచ్చిపడింది. తండ్రి యక్షుణ్ణి చెయ్యాలని ఆనకుంటున్నాడని విన్నదగ్గర్నుంచీ రంగిని నిద్రాహారాలు విసర్జించింది. దాంతో ధనంజయుడికి తన ఉద్దేశ్యం పెరవేరే పావకాళం లేకుండాపోయింది. ధనంజయుడు ఈ పృథివిలో దేబ్బుకాక యింకా నేన్నెనా ప్రేమిస్తే అది ఒక్కతన మామయి. ఒక్కొక్కప్పుడు బంధురాతిలో కూడా ఎక్కడో, సందు చూసుకుని, మొక్క మొలిచినట్లే, ధనంజయుడి కఠినపౌషడయం లోని ఎవోఒక పగులులోంచి, పుత్రికావార్షిల్యం పాటమరించింది. ధనంజయుడు ఈప్రయత్నాన్ని తనమటుకు తాను విరమించుకున్నా విధివశంవల్ల అతని జీవితపు ఈ తుదికోర్కూకూడా అనుకోకుండా పెరవేరిపోయింది.

రత్నమయికి చూడేళ్ళ పిల్లదొకడున్నాడు. వాడిపేరు కిరీటచంద్రుడు. రత్నమయి యిరవై నాలుగు గంటలూ, ఆకురవాణి పెట్టుకునే ఆ లంకంత యింట్లో ఒంటరిగా నివసిస్తూఉండేది. నలుగురినీ చూడటం చెయ్యటం ఉండేదికాదు. అంతఃపురంలో ఎవ్వరూ ప్రవేశించటానికి వల్లకారు. ప్రతిరోజూ మధ్యాహ్నం ప్రస్తేందుగంటలవేళ స్నానంచేసి దేవి అలయానికి వెళ్లేఆలవాటు ఒకటి ఉందిగాని, లేకపోలే

దుద్రపురి ప్రజలు ఆమె ఉన్న వస్తు మాటే మరిచిపోయి ఉండేవాళ్లు. ఆ ఆలయానికి వెళ్లేసమయంలో, ముందో యిద్దరూ వెనకోయిద్దరూ, పాకానీపాదా మనుషులు, బాటలు చేతలుచుకుని కూడా నడుస్తూఉండేవాళ్లు. రత్నమయి వయస్సున్నాడు యిరవై యిరవైయ్యైకటి ఉండోచ్చు. ఆమెవంటి ఆపూర్వమైన సుందరి ఏదేశంలోనైనా కోటి కోకలై కనిపిస్తుంది. ఆమె విగ్రహం సింహవాహిని ప్రతిమ వలెనే ఉంటుంది. ఆవిగ్రహానికి మల్లేనే పైకి మలచిన కనుకొనలు; ఆకళ్ళలాగానే ఈమె కళ్లుకూడా నిశ్చలం. ఆమె కళ్లకు రెప్పపాటులేదని లోకులు చెబుతారు. ఆమె కళ్లలోపల కనిపించే ప్రజ్వలనకు ఒకటే అర్థంఉంది; అది తన చుట్టువున్న సమస్త స్త్రీ పురుషులందరూ ఆమె వెడల గక్కే అగాధమైన అవస్థ. రాయవంశంలోని తర తరాల సంచిక అహంకారకూ ఉత్తరాధికారిని ప్రోచాలో రత్నమయికి సంక్రమించింది. రత్నమయికి మనస్సులో తన రూపాన్ని సురించికూడా అసాధారణమైన అహంభావం ఉండేదని చెప్ప వలసరంలేదు.

ఏమంటే ఆమెదృష్టిలో తనరూపం తన ఆధిపత్యానికి ప్రత్యక్షనిదర్శనం. రత్నమయి ఆధిప్తాయంలో రూపంయొక్క ఉద్దేశ్యం మనుషుల్ని ఆకర్షించటంకాదు— తిరస్కరించటం. ఆమె దేవీమందిరానికి వెళ్లేటప్పుడు మార్గంలో జనమంతా ఎక్కడివాళ్లక్కడ తొలిగిపోయేవాళ్లు. ఆమె సర్వ అంగాలూ ఆమె వంటి ప్రతివంతురూ, నీరవభాషలో ప్రతివారినీ ఇలా హెచ్చరిస్తున్నట్లుండేవి:—“తొలిగిపో, తొలిగిపో. నీ చాయ పోకిలే మెలపదీపోతాను. మళ్ళీ ప్లావంచెయ్యాలిపోస్తుంది.” ఏవైతూ చూడకుండా ముక్కుకునూటిగా మందిరానికి వెళ్లిపోయేది, తాను నడిచినమార్గం అంతా తన సౌందర్యంతో వెలిగించుతూ. మళ్ళీ సరిగ్గావచ్చికదారినే వచ్చినట్లుగానే తిరిగి వెళ్లిపోయేది.

రంగిని కిటికీలోనుంచి రత్నమయి ఈలాకపోకలు నిర్ణయం చూస్తూఉండేది. చూసి ఆమె మనస్సులేవోమా విశ్వేషనలంతో జడరితమైపోయేవి. రంగిని కిటికీ నవి ఏమన్నా రూపం మాత్రం లేదు. ఆ సౌందర్యం యొక్క అభావం ఆమె మనస్సును

విపరీతంగా వ్యధపెట్టేది. కారణం భర్త రతిలాలు అతిరూపసి.

ధనంజయుడు దబ్బునెట్లా ప్రేమించేవాడో, రంగిని భర్త నెట్లా ప్రేమించేది. అంటే ఈ ప్రేమ ఒక ప్రచండమైన ఘోర తపస్వ అంతకు మించి ఏమీ కాదు. ఈ ఘోరకూడా వారిరిక ఘోరకు వలెనే సుద్ధిది. ప్రారబ్రునది. ఈ ప్రేమకుమనస్సుతో ఎంత సంబంధం ఉండో చెప్పలేం. కారణం మనస్సు అనేది దేహానికి అతిరిక్తమైనదికాదు. అంతర్భూతిమైన వస్తువు. పైగా ధనంజయుడు విభావంతో రూపాయల్ని ప్రేమించేవాడో రంగిని సరిగ్గా అదేభావంతో భర్తని ప్రేమించేది—విజనంపడలో ఒక భాగంగా. ఆ సంపద మీద ఎవరైనా చెయ్యి వేస్తారేమోనని మనస్సులో ఆలోచన కలిగితేనే ఆమె ఆగ్రహంతో ఒళ్లు మరిచిపోయేది.

ఈ సంపదను రక్షించుకోటానికి రంగిని ఎంత అకార్యామైవా చెయ్యగలదు. రంగిని మనస్సులో ఎట్లా కలిగిందో ఏమో నిష్కారణంగా ఒక అనుమానం కలిగింది. రతిలాల్ రత్నమయిరూపం చూసి ముగ్ధుడయ్యాడు అని. క్రమంగా ఆ అనుమానం దృఢనిశ్చయంగా పరిణమించింది. ఉగ్రనారాయణుడి యింటికి రతిలాల్ దొంగచూపులు చూస్తూ నక్కినక్కి వెళ్లటం, వీలయినంతవేపు అక్కడ తిష్ట వెయ్యటం రంగిని కనిపెట్టింది. ఇందులో అసలు రహస్యం ఏమిటంటే రతిలాల్ రత్నమయి యింట్లో ఉండే ఒక బ్రాహ్మణుడితో కలిసి భంసు తాగటానికి వెళ్లేవాడు.

అదీగాక విస్ఫుంకులయిన రతిలాలుకు రత్నమయి పిల్లడిమీద ఎక్కడలేని ముక్కుత ఏర్పడింది. అతడు కిరిటరంగ్రుణ్ణి చూచుకుండా ఒక్క రోజుకూడా ఉండలేదు. నిజానికి ఇంతవరకూ రతిలాల్కు రత్నమయితో చూపులుకూడా కలవలేదు. రత్నమయికూడా తన భర్తని మోహించిందనీ ఆమె మూలంగా తనభర్త తనకు కాకుండాపోయాడనీ రంగిని మనస్సులో గాఢంగా నమ్మకం ఏర్పడింది. ఈ పగ సాధించుకొని మజ్జాగతమైన, తన హింసాప్రవృత్తిని తీర్చుకోటానికి, రంగిని, రత్నమయి పరప్రవాణ్ణి యత్తుణ్ణి చెయ్యాలని పథకంవెల్పింది. రంగిని ఒక రోజున ధనంజయుడితో చెప్పేసింది. యత్తుణ్ణిచేయ

టానికి తనకిక ఏ అధ్యంతరమా లేదు. అంతేకాదు, కుర్రవాణ్ణి స్వయంగా తానే వెలికితెచ్చుచుండి—అని.

ఈపని అతి రహస్యంగా నిర్వహించవలసి ఉంది. తండ్రి కూతురూ సంప్రదించుకొని, రంగిని నిద్రపోయే గది పక్కగదిలో యత్తుణ్ణి చేయాలని నిశ్చయించారు. వాలుగు అయిదు రోజుల్లోపల ఆ గది ముఖద్వారం తప్ప తక్కిన ద్వారాలూ కిటికీలూ అన్నీకూడా, ఇటుకలతో మన్నంతో ఉండులేకుండా తర్వాత ఎవరికీ తెలియకుండా, భనంజయ దార్తిం చిన, నగదు నాణ్యాలూ, వెండి బంగారాలూ, రాగి బిందెల్లో నింపి ఆ గదిలో వరసగా వేర్చి పెట్టారు. భనంజయడి దిబ్బంతో ఆగదిలో ఈ విధంగా నిశ్చితం అయిన తర్వాత రంగిని ఒకరోజున భర్తని పిలిచి రత్నమయి పిల్లవాణ్ణి ఒకసారి ఇంటికి తీసుకురమ్మని అడిగింది. అందాలు ఒలికిపోయే వాడి ముఖం చూసిందగ్గర్నుంచి, వాణ్ణి ఒకసారి ఎత్తుకుని ముద్దుపెట్టుకోవాలని తనప్రాణం రెపరెప లాడిపోతున్నది చెప్పింది. రతిలాలు అది తనకుసాధ్యం కాదన్నాడు. రత్నమయి తాలూకు పరివారం ఈ సంగతిగూని పసిగడితే తన, తల తీసి, మొలేస్తూ రన్నాడు. కాని రంగిని పట్టునివ్వలేదు; రంగిని పోరు పవరేక చివరికి ఒకరోజున సందెచీకట్లో రతి లాల్ కిరీటచంద్రుణ్ణి మరపించి ఇంటికి తీసుకొచ్చాడు. కిరీటచంద్రుడు ఇంకా ఇంట్లోకి అడుగుపెట్టాడో లేదో రంగిణి పరుగెత్తుకొని వెళ్ళి చంకనెత్తుకొని ముద్దులతో వాణ్ణి ఉపిరావకుండా చేసింది. బుజ్జించి లాలించి నిమిషంలో మచ్చిక చేసుకుంది. తర్వాత కిరీటచంద్రునికి ఎర్రటి పట్టుతాపితాలు కట్టి మెల్ల పూలమాల వేసి, సుదుటిపై రక్తచందనం దిద్ది, చేతు లకు బంగారు మురుగులు తొడిగింది.

కిరీటచంద్రుని ముచ్చటగొలిపే ఈ వేషంచూచి రతిలాలు కళ్ళూ ముఖమూ అనందంతో విప్పరిస్తే. ఇంతలో రంగిణి హఠాత్తుగా ఆ బ్రాహ్మణశిష్యుణుని వెయ్యిపట్టుకొని ఈడ్చుకుపోయి ఆ అంధకూపంలోకి నెట్టికట్టాల్సి తలుపు వేసి బైలుతాళం పెట్టింది. ఇటు పక్కగదిలో ఉన్న రతిలాలు గదిలో ఈ మూలకూ ఆమూలకూ పరుగెత్తి తలుపులన్నీ తట్టిచూసి రంగిణి తననికూడా కయనగృహంలో బండ్చేసి పోయిందని గ్రహించాడు. రతిలాలు తలుపువిడచడి

అరుస్తూ కాలికి వచ్చినట్లు తన్ని కిందపడి విడచడి ఆ అంధకూపపు ద్వారాన్ని పగలగొట్టడానికి తన శక్తంతో వినియోగించాడు. గాని లాభంలేకపోయింది.

ఆ పూర్వోత్తరపు తలుపు ఎంత గట్టిదంటే, గొడ్డలితోకూడా దాన్ని పగలగొట్టడం సాధ్యం కాదు. కళ్లుపొడుచుకున్నా కనిపించని ఆ చీకటి గదిలో కిరీటచంద్రుడు దిక్కుతోచక బావురు మని ఏడవటం మొదలుపెట్టాడు; కొంతసేపటికి ఏడుపు కాస్త తగ్గింతర్వాత 'బాబాయీ, బాబాయీ' అంటూ రతిలాల్ని పిలవసాగాడు. రెండుమూడు గంటలయినతర్వాత వాడి ఏడుపుధ్వని క్రమంగా సన్నగిరి వినిపించటం మానేసింది. కుర్రవాడు ఏడ్చి ఏడ్చిపొమ్మసిలి నిద్రపోయి ఉంటాడని రతిలాల్ ఊహించాడు. రతిలాల్ ఈవిధంగా మూడుపగళ్ళూ మూడురాత్రులూ స్వగృహంలో బండిఅయి, ఒక్కొక్క సారి ప్రక్కగదిలోనుండి కక్కటిల్లిపోతున్న కిరీట చంద్రుడి ఏడుపు, మరొకసారి తల తపాతపా తలుపు వేసి బాదుకుంటున్న చప్పుడు, మరొకసారి సంపూర్ణ నిద్రాంత వింటూ గడిపాడు. రతిలాల్ తుది పోయి ఏంచేయ్యాలో తోచక ఈ మూడురోజులూ బెరివాడిలాగా గదిలో ఒకటే పరుగులు పెడుతూ తలుపు పగలగొట్టడానికి వెయ్యిసార్లన్నా ప్రయత్నం చేసిఉంటాడు.

కాని ఆ ద్వారం వెంట్రుక వాసి అయినా చలించలేదు. కిరీటచంద్రుడి ఏడుపు చెవిని బడినప్పు డల్లా రతిలాలు తలుపుదగ్గర కోగంతు వేసి "బాబూ బాబూ! అల్లా ఏడవకు. నాయన కాదూ, ఏం భయంలేదు. నేను ఇక్కడే ఉన్నాను." అంటూ పెద్దపెట్టున అరిచేవాడు. రతిలాల్ స్వరం గుర్తుపట్టి పిల్లడు ఇంకా గుండెలు తరుక్కుపోయేలాగు ఏడుపు మరింత హెచ్చుచేసేవాడు. దుబదబా చెబ్బు విడ చెబ్బుగా తల నేలకేసిబాదుకు సేవాడు. రతిలాలు అక్కడ నిలవలేక, చెవులు రెండూ చేతుల్లో గట్టిగా మూసుకొని, దూరంగా గదిలో ఓ మూలకు పారి పోయి ఆర్చుకు సేవాడు. రంగిణిని భనంజయణ్ణి పిలిచి పిలిచి గొంతుపోయేది. ఇద్దరినీ పడపడా నోటికి వచ్చి నట్టల్లా తిట్టేవాడు.

ఈ ప్రాణాధికాంక్షచూసి రతిలాల్ ఏమీ అలోచించలేని స్థితిలో పడిపోయాడు. కిరీటచంద్రుణ్ణి

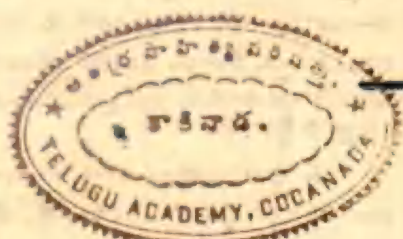
విడిసింపజేయగల ఇంజనీరింగ్ ఏదన్నా ఉంటుందేమో నన్ను ఆలోచనకూడా అతనికేరబట్టలేదు. అవిదువుచున్న ఎక్కడ వినబడుతుందో అనే ఎంతసేపూ ప్రాణాలు రెండు బట్టుకొని ఉండేవాడు. అతని సమస్త మనఃప్రాణాల్ని అవిదువులాగే వేసి ఆ ఆంధ్రకూపంలోనే పిల్లడితోపాటు బండిచేసివేసింది. మూడోరోజుకి పిల్లడి ఏడుపు సన్నగిలిపోవటం మొదలుపెట్టింది. క్రమక్రమంగా ఊణించి ఊణించి అయిదోరోజున పూర్తిగా అగిపోయింది. కిరీటచంద్రుని లేతప్రాణం అక్కడితో బొందిపోయింది. లేచిపోయిందని రతిలాల్ గ్రహించాడు. అప్పటికి రతిలాల్ కు స్వార్థం వచ్చింది. లేచి నాలుగువైపులా పరకాయించి చూసి అమాంతం కిటికీమీద పడ్డాడు. కిటికీ ఊచలను బలవంతాన రెండుచేతులతో ఇటుకుదిర్చి అటుకుదిర్చి పెల్లగించి పారవేసి తైటికు దూకు దూకాడు. ఒక్క పరుగున అక్కణ్ణించి రత్నమయి ఇంట్లోకి వెళ్లి పడ్డాడు. ఆ రోజున మాస్త్రీ అంతఃపుర ద్వారం వద్ద పారావాళ్లు లేరు; పాతాన్ పాడ్ ప్రజయోగత్రు పిల్లణ్ణి వెతికటానికి నాలుగునూలలకు బయలుదేరి పోయారు. రతిలాల్ నూటిగా రత్నమయిదగ్గరికి పరుగునకుపోయి ఒక్కగుక్కలో సమస్తం చెప్పేశాడు.

మాతేళ్ల ఈమధ్య రత్నమయిముఖంలో ఒక సారికూడా చిరునవ్వు కనిపించలేదు. తన పిల్లడికి సంభవించిన ఈ ఘోరవిపత్తు వినగానే ఆమె కళ్లూ ముఖమూ ఒక్కసారిగా విప్పారినై. రతిలాల్ కు ఆమె నవ్వురున్నట్లు కనిపించింది. రతిలాల్ ఆమెను దయ్యాన్ని చూపినట్లు చూసి, హాడిలి, అమాంతం ఒక్క గంతు వేసి ఊరితైటికి అడే దాడు తీశాడు.

ఆరోజు రాత్రి పన్నెండుగంటల వేళ ఊరంతా నిద్రపోయినతర్వాత, రత్నమయి తన ఇంటికి నిప్పు ముట్టించింది. తైటికి వెళ్లి వరసగా తన వంశపూర్వ

కులు కట్టించిన ఇళ్ళన్నిటికీ చిచ్చు ముట్టించింది. ఒక గంటలోపల మంటలు భయంకరంగా దేవతల రోమగ్నికేవల విజృంభించి భనంజయుడి ఇంటిని అలముకున్నాయి. భనంజయుడూ రంగినీ ఇంటిలో నుంచి తైటికి పారిపోవటానికి ప్రయత్నించాడు. తలవాకిలిదగ్గరికి వచ్చి చూసేటప్పటికి ఎదురుగా రత్నమయి, రత్నమయిచుట్టూ దాట్లూ బరిపెటా కత్తులూ చేతబట్టుకొని పాతాన్ పాడ్ జనం సుమారు ఒక వందమందీ, కనిపించారు. రత్నమయి చేరినైగితో, వాళ్లు బలైందిద బలైంది, బలైందిద బలైందిగా, భనంజయుణ్ణి రంగినినీ ఆపాదమస్తకం తూట్లుచేసి ఆ త్తుజేహర్మి బుగ్గలతో ఎత్తి ఆ మండుతున్న మంటల్లోకి విసిరి పారేశారు. ఆమట్టున రత్నమయి దిక్కులాచ్చేటట్లు ఒక భయంకరమైన అట్టహాసం చేసింది. ఆమెకు పిచ్చిపత్తిందని ఆస్వని వినగానే చుట్టూ ఉన్న వాళ్లంతా ఊహించారు. దాంతో పాతాన్ పాడ్ ప్రజలు ఒక్క మరిచిపోయారు. భనంజయుడి నొకర్లు, చాకర్లు, దర్బాస్లు, బంబ్రోతులు, మగ ఆడ భేదం లేకుండా ఎవరుకనపడితే వారిమీదట్లు బుగ్గాబాకత్తులూ ఎడాపెడా నుప్పించారు. రాయవంశీకుల పురాతన వైత్యకగృహాలమీద అగ్నిజ్వాలలూ, కింద రక్తజ్వాలలూ వెల్లువలై పారుతున్నై. ఇంతలో భయంకరమైన తుపాను పట్టింది; ఉండిఉండి భూమి అదిరి పంటం మొదలుపెట్టింది. ఊరంతా మండిపోయి సాంతం భస్మసాత్కృత మయినతర్వాత రత్నమయి కూడా ఆ మంటల్లోకే దూకి ప్రాణత్యాగం చేసింది.

రుద్రపురం పర్యవాలన మైపోయింది; కాని కిరీటచంద్రుని దీవాలాపమూ, రత్నమయి వికటాట్ట హాసమూ, వేటికీ రుద్రపురం భూమ్యాకాశాలని ప్రతి ధ్వనింపజేస్తూ ఉంటాయి.

కుమార సంభవము

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి కొన్ని సవరణలు

శ్రీ వేటూరి ఆనందమూర్తి

పూజారిలు, పితృపాదులు అయిన శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు అస్మదాదుల కెడెనెడ నెఱుక పఱచుచుండిన విశేషంశములే యీ వ్యాస విషయము. ఆంధ్రగ్రంథములందు మునులు విడివి గ్రంథ గ్రంథముల కొన్నింటి నీవఱకే చిక్కులు విడిచిసి శ్రీ శాస్త్రిగారు లోకమున కందజేసి యున్నారు. ఇంకను ప్రకటింపబడినవి, దేశమెఱుగ నవి, పండిత ప్రకాంతులజేరికమకలు పెట్టుచున్నవి, క్లిష్టపద్యములు, క్లిష్టపదములు, అర్థము కుదురనివి, అన్వయము కుదరనివి, చాలగలవు. నన్నిచోడుని కుమారసంభవమున గొఱుకబడిన మెఱిక వియ్యమున దగిన పద్యములలో నొకటి రెంటి నీవఱకే వారర్థ సారస్యమున బక్యపఱచి మచ్చునకు, రుచి చూపి నారు. మిగిలిన మఱికొన్నింటి నిట సహృదయులొక మున కాస్వదీంపజేయుట సంగతమని తోచి ఈ వ్యాసమును వ్రాయుచున్నాడను.

౧ అబంధుడు.

అబంధుని నిన్ను దలచి పై
అబంధుడయి పడుట దనకు బాడియె; మఱిని
ర్బంధుడను నిన్ను గనియు స
అబంధుడై దక్షుడునికి పాడియె జేవా?
యూని. ము. ఆకా'౩—౧౪౪
దీనికి మా నాయనగారి సంస్కరణ
'అబంధుడని నిన్ను దలచి య
అబంధుడయి పడుట దనకు బాడియె.

దక్షుడు గానించిన పరాభవమును సహింపక
గణసమూహ మాతనిపై గత్తిగట్టి అధ్వరమును ధ్వంసము
జేసి కాలునీతులు విఠిచికట్టి యాద్యై తెచ్చి పరమ
శివుని మంగు పడవేసినది. అప్పుడు చతుర్ముఖుడు
పంచముఖున కభిముఖుడయి పరికిన నప్పట్టుపద్యమిది.

అబంధుడని నిన్ను దలచి— అబంధుడయి—
అబంధులు లేనివాడయి (దక్షాధ్వర ధ్వంస సందర్భ
మున వాని బంధుగులందఱును మడసిరి) పడుట = పడి
యుండుట, తనకు పాడియె = వానికి దళనా?
మఱి—నిర్బంధుడు (= పుట్టుక లేనివాడు, అబంధుఁడై
లేనివాడు అనియు; బంధరహితుడు, బంధింపబడిన
వాడు అనియు కూడ) అను నిన్ను గనియు, సబంధుండై
(= బంధములతో మన్నవాడై, బంధింపబడినవాడై)
దక్షు డునికి = దక్షుడుండుట—పాడియె—జేవా?

ఈ పద్యము ప్రథమార్థమున 'సబంధుడయి
పడుట' అనుటకంటె 'అబంధుడయి పడుట' అనుట
బాగు. 'సబంధుడు', 'సబంధుడు' అని పద్యమున
రెండుచోట్లను సుండుటకన్న నందొకటి 'అబంధు'
డగుట చక్కన! నిర్బంధుడను దానికి ప్రతిగా సబం
ధుడనియందుగా, అబంధుడను దానికి అబంధుడని
యుండుటలేదు గదా!

౨ నెత్త పలకలు.

స్మర కలహంబున బలి దెస
గిరిమతి విఱుదైన నక్షశిర మహేశుక
మరుడు దగిలించి గలువగ
గర మమరి (న పాక) గతిని గచ మింపొప్పక.
యూని. ము. ఆకా'౩—౩౨౪.

పార్వతీదేవి సర్వావయవములను ఆతిమనోహర
ముగ నిక్షిప్తించుచున్నాడు కవి— అన్నిటిని వర్ణించి
వర్ణించి తుట్టుతుదిక కచమును వర్ణించినాడు. అట్లే
వర్ణన మీ పద్యము. ఇందు చతుర్థపాదమున వ్రాతి
ప్రతిలో పాతిమున్నది.

'గరమమరి.....గతి మింపొప్పక' అని
యా ప్రతి పాదము. నదును శూన్యము. ఇట్టి యొడదే
పరిష్కర్తలు లేమ మేధాసంపత్తులతో, ముందు వెనుక

లాలోచించి, పుక్కిట బట్టుకొన్న సారస్వతము నంతను పునః పరికిలించి యుచితరీతిని సహృదయ హృదయం గమముగ పూరింపవలసియుండును. ఇది వారి కొక సమస్యవంటిది.

ఇటు నీ సందర్భమున శ్రీ మా నాయన గారు పూరించినది—

‘మరుడు దగిలించి గెలువగ

గరమమరిన నెత్తపలక గతి వీచావ్వు’ అని.

ఈ పూరణమే సంగతముగను, వ్రాతప్రతిః దగ్గఱగను నున్నట్లు లోచించుచున్నది—

పృథకలహమున భార్యతిలన పరితన పెన మొగము వెట్టి వెనుదిరిగి కూర్చొన్నది. అమె వీపు నెత్తపలకల బురుడించుచు పరమశివుని మనము చూడ గొనువట్టున్నది. పద్మపురాణమందలి వర్ణనమిది ప్రస్తుత పూరణమునకు సమర్థనీయునుగ నున్నది చూడుడు.

‘భావజన్మని నెత్తపలకల బురుడించు పాలు పాటు వెన్నులు పొడకులయ్యె.’
పద్మ—3 ఆశ్వా. ౧౮౮ ప.

3 చవులు.

కామినులు లేక లోకుల

(గాము)ని కట్టగు మనోవికారుల జేయక గాముక నికరము లేకయు

గామినులను జనుల నెట్లు గనిపింప వగుకా.

యదాని. ము. ౫ ఆశ్వా—౧౮ ప.

మా * వ్రాతప్రతిలో నీ పద్యము చతుర్థపాద మున ‘కామినులకు జనుల నెట్లు గనిపింపవగుకా.’ అనియున్నది.

పన్నెండేండ్లకు బూర్వము మా నాయన గారొక పండితుని తంజావూరు పంపి యుచటి కుమారసంధన తాళపత్రప్రతికి బుత్రిక వ్రాయుపించిరి. వారు కన్నులొకన్ను నిడుకొని యందున్న దున్నట్టుగా నకలు వ్రాసి తెచ్చిరి.

పరిష్కర్తలు నడుమ నున్న యపపాతమును స్వీకరించి కడల నున్న సాధు పాతములను మార్పు జేసిరి. కామినులు లేనిచో కామునకు— అనినపుడు కాముడు లేనిచో కామినులకు— అని యుండు దగును గదా! దానిని త్రోసిపుచ్చి ‘లను’ ను ‘లకు’ చేసి ‘గని’ ని ‘గలి’ చేసిరి. వారందరి చవులను గుర్తించుట గదా!

శ్రీ మా నాయన గారు సంస్కరించిన సాధు పాతము:

‘కామినులకు జవుల నెట్లు గనిపింపవగుకా’

అన్నది.

ఇందుండువారు మువ్వురు. ఒకరు లోకులు— రెండు కామినులు— మూడు కాముడు— వీరు. కామినులు లేనిచో (లోకులను మనోవికారుల జేయుటకు) కామున కెట్లు తరమగును? తిప్పి చూచునపుడు కాముకనికరము లేనిచో కామినులకు (చవులను) ఎట్లు గనిపింపవగును? అని. కావున పరస్పర మొకరి కొకరు మువ్వురును అవసర మే.

ర. అనుప్రాసము

తృతీయాశ్వాసాంత పద్య మీ దిగున నీయ బడినది.

మేరువగ ధీరు నిరమిత్రు సుచిత్రుకా

(?) వారిధి గభీరు నిరవద్య జన వంద్యుకా

జారుతర మూర్తి నతి శాంత గుణ వంతుకా

మారపారు సర్వ జన మాన్య మునిమాన్యుకా.

యదాని. ము.

ఇందు ప్రతి చరణమునను మాడేసి విశేషణము లున్నవి. కాని మా వ్రాతప్రతిలో ద్వితీయ తృతీయ చరణములందు—

‘వారిధి గభీరు నిరవద్య జనవంద్యుకా

జారుతరమూర్తి నతిశాంత గుణవంతుకా’

అని గలదు. అనగా నడిమి రెండు చరణము లందును రెండేసి విశేషణములు మాత్రమె యున్న వనుట. ఇక ప్రళమ చతుర్థ పాదము లందున్న విశేషణములు గూడ మాడేసి కాక రెండేసి యే యనుట దాగు. తుది రెండిటి ననుసరించి నడిమి రెండింటిని మార్పు చేయుట కన్న తిప్పియు గావించుటయే సాగము. అర్థసాష్టవమును గలిగి యుండును. చూడుడు. చతుర్థ పాదమున ‘జనమాన్య’, ‘మునిమాన్య’ అని వ్యస్తములుగ చెప్పటకన్న ‘సర్వజన మాన్య ముని మాన్యన్’ అనుటయే అర్థవంతము గదా! పైతీరున వే ‘నిరమిత్ర సుచిత్రుకా’ కూడ

పద్యమున ననుప్రాస సారస్వము పాతిము గాకుండుటకై రెండవ పాదము తుదిని గొంత

మార్పు చేయుటవసరము. మిత్ర, రిత్రుక్ ;
శాంత, సంతుక్ ; మాన్య, మాన్యక్, అని యన్నిట
సుందరగా వద్య, వంద్యక్ — అని రెండవ పాదముం
దుండుట అనుప్రాసమునకు భంగము.

‘నిరవద్య జనవేద్యక్’ అనుట బహు.

గ. ప్రారబ్ధపుణ్యుడు

కారుణ్యమూర్తి సవికారు నగేంద్ర ధీరుక్
మూరారి సర్వజన మాన్య సదా వదాన్యక్
నీరజ పత్ర నిధి నేత్రు జగత్ప్రమిత్రుక్
ప్రారబ్ధ పుణ్య మితభాషు గుణాళిలాఘుక్.

యూని. ము. అష్టమాశ్వాసము-౧౯౯ ప.

కొంతకాలము క్రితము మా నాయనగారికి వారి
మిత్రు లొకరు సంజేహ నివృత్తియు ఒకలేఖ వ్రాసిరి.

“ప్రారబ్ధపుణ్య మితభాషు గుణాళిలాఘుక్” -
అని ఉన్నది—‘ఁణ్య’ని ‘ణ్య’గ దిద్దివారు. ఏల?
విశేష మేమైన గలదా?” అని.

ఆ లేఖకు సమాధానముగ వ్రాసినది.

“‘ప్రారబ్ధపుణ్య’ అని నా వ్రాతప్రతి. ఇదే
సరియైనది. సుందరమైనది. మంచి యర్థము
గలది. తొలి రెండు చరణములలోను మూడేసి
విశేషణములు, రుదీ రెండు చరణములలోను రెండేసి
ఉన్నవి. ఇట్టి చమత్కారము గుర్తింపక పూర్వా
శ్వాసాంత పద్యములు కొన్ని చెడినవి. నీరజ పత్రు,
నిధి నేత్రు, జగత్ప్రమిత్రుక్ — అంటే — ప్రారబ్ధ
పుణ్య, మితభాషు, గుణాళిలాఘుక్ — అందురుగాని.
కాని పైన ‘నీరజ పత్ర నిధి నేత్రు అనలేదా? ఇందలి
చమత్కృతి చూడుడు — అను ప్రాసము. కారు,
ధీరుక్, మాన్య, వాన్యక్; నేత్రు, మిత్రుక్;
భాషు, లాఘుక్ — అని. అతనికి ప్రారబ్ధ పుణ్య
దనుట విశేషముగాదు. అతడు ప్రారబ్ధ పుణ్యులతో
మితముగ భాషించువాడు. అత డెవరితో భాషించునో
వారు ప్రారబ్ధపుణ్యులు. (ప్రారబ్ధమైన పుణ్యము కల
వారు). పుణ్యలేఖ బయట పడినవారితోనే ఆయన
భాషించుట. అదీ మితముగా, తొలి రెండు చరణా
లలో గూ ; విశేషణములు రెండేసియే యనునా అని
జాల యోజించిరిని. అవి మూడేసియే.”

యూనివర్సిటీవారు తొలుత ‘ప్రారబ్ధపుణ్య

మితభాషు గుణాళిలాఘుక్’ అను సరియైన పాఠమును
ముద్రించియు, తుదకు ‘పుణ్య’ తప్ప—‘పుణ్య’
ఒప్పు—అని తప్పుపట్ట పట్టికలో చానిని తేర్చిరి.
ఏల మార్పువలసి వచ్చెనో ఎఱుక లేదు.

౬. విరియించు

మలయ సమీర మర్తి గుకు

మార లస త్పహకార సందనా

వలి సరిజొచ్చు జాటికొని

వచ్చు గుచారిః మెచ్చు నీరికల్

(?) వెలుపాసరించు గొందలిరు

లే గోవలక్ విరియించు దాన న

ర్మిలి గలఁబించు నాదట ర

మించు మహిక్ విహరించు నామనిక్.

యూని. ము. అశ్వా-౪-౧౦౪ ప.

ఈ పద్యమందలి యనుప్రాస చమత్కృతిని
గూర్చి తిరిగి వ్రాయనక్కరలేదు. తృతీయ చరణ
మున సంస్కరణ మాత్రమే గదా!

‘వెలుపాసరించు గొందలిరువెంచు వనల్ విరి
యించు వానిని’ అనినతో సరిపడును.

కుమారసంభవమున నిట్టి యనుప్రాస చమత్కృ
తులతో కు స్తీపల్లు పట్టి నాడు వన్నిచోడడు. ఎన్నెన్ని
చమత్కృతులు! అట్టి యనుప్రాస విశేషము లుండుట
చేతనే పెక్కుపల్లలో కవిప్రాదయము ననుసరించి
సాధుపాఠముల గుర్తింప వలయునది. అట్టి పట్టులు
లెక్కకు మిక్కుటములు. ఎన్నెని యుదహరింప
వచ్చును. చతుర్థాశ్వాసముననే పై పద్యమునకు దిగువ
పద్య మిది చూడుడు.

‘అలలొడగూడు లిందుగొని

యాడు మృదుధ్వని వాడు నోలిదొం

తులుగొని పాటు జొంపముల

దూటు సుగంధముమీటు పువ్వు గు

తులపయి మాపు మిప్పాడుల

క్రొవు వడిం దనివోవు మంజురుల్

వెలువన నేను దర్శయన

దీను మదిక్ సలి కేను నామనిక్

* * * *

దాని క్రింది పద్యము—దాని క్రింది పద్యము—
అన్నియు నిట్టి వింతి యల్లికలతోనే యున్నవి.

2. పుట్టుంబట్టులు

“ఎట్టెట్టా! శివు గల్పె నంటి నికమా
యా తన్విదిక్ గల్పగా
నట్టుల్ మెచ్చక యున్న వే తపము నే
యం జొచ్చె మున్నూతడే

ముట్టుంబోలిన వానిగా దలచి యే

మోహించె దేశంబు లోక

పుట్టుంబట్టులు మాలెనే నగజ యా

ధూ శేక్వరుక్ గల్పగాక్!”

యూని. ము. ౩ ఆశ్వా-౨౦ ప.

పై పాతములతో నర్థము పెప్ప గుదురదు. మా
మిశ్రు లొకరు పై పద్యమున కర్థము కుదురక తిక
మకలు పడినట్లు చెప్పినారు. ‘శివు గల్పె నంటి నిక-
మా యా తన్వి’ అని యేదో విభజన గావించుకొని
రట, కుదుర దయ్యెను. ౧౦౦వ పాదము సాగినది.
‘ముట్టుంబోలిన’ అనగా నేమో తెలియదయ్యెను.
మఱికొంత సాగినది. ‘పుట్టుంబట్టులు’ ఆర్థము
స్ఫురింప దయ్యెను. తంటాలుపడి కొలుకుపడక పై
పద్యమున కర్థము తెలుప వేడుచుమా నాయనగారికి
జాబు వ్రాశిరి.

సంస్కరణము - సమాధానము

‘ఎట్టెట్టా! శివుగల్పెనంటి నికమా!

యా తన్విదిక్ గల్పగా

నట్టుల్ మెచ్చకయున్న వే తపము

నేయం జొచ్చె మున్నూతడే

ముట్టుం బోలిన వానిగా దలచి

యే మోహించె దేశంబులో

బుట్టుంబట్టులు మాలెనే నగజ

యా ధూ శేక్వరుక్ గల్పగాక్”

పార్వతి తపము చేయుచున్నది. చతురికను
గృతిక బ్రహ్మచారి ప్రశ్నించుచున్నాడు.

ఎట్టెట్టా! శివుని (పార్వతి) కల్పాక్ =
ప్రేమించెను అంటి (వి) నికమా = నిక్కమా
అనుటకు నికమా అని నన్నెచోడకవి ప్రయోగము
వేటొక చోట గూడ ప్రయోగించి నాడు. ‘చను

దెంచిరె నికమా!’ (౧౦-౧౩౮) బసవ పురాణము
నందును ‘నికము’ ప్రయోగములున్నవి.] సత్యమా?

ఈ తన్వి (పార్వతి) తక్ = తనను (శివుని)
కల్పగాక్ = ప్రేమించగా - అట్టుక్ = ఆ విధముగా
ప్రేమించినను - (ఆతడు) - మెచ్చకయున్న [=
మెచ్చకుండుట వలన] వే = వేగముగ - తపమునేయం
జొచ్చె (ను)! [ఏమి?] అతడే - ముట్టుం బోలిన
వానిగాక్ = పొందదగిన వానిగా, చేరదగినవానిగా -
తలచియే = తలచియా మున్ను = పూర్వము (ఆతనికొ)
మోహించెను!

ఆ ధూ శేక్వరుక్ = ధూతముల శీక్వరుడైన
యా శివుని - కల్పగాక్ = ప్రేమించుటకు (ప్రేమిం
చినచే!) దేశంబులోక్ - పుట్టుంబట్టులు = పుట్టుకకు
స్థానములు-అనగా (పురుషుల) శరీరములు-మాలెనే =
కరవాదెనా?

ఏమేమీ! పార్వతి శివుని ప్రేమించెనంటిని,
నిక్కమా! ప్రేమించినను ఆతడు మెచ్చకయున్న
తపము చేయజొచ్చెనా! అతడే పొందదగినవాడుగా
తలచి యా యేమి యాతని మోహించినది మీ చెలి.
దేశములో నిక మనుజులే లేకపోయిరా ప్రేమించుటకు!

ఇది - ఆ సంభాషణము తీరు. సహజాతి సహ
జముగ నున్నది.

౮. పతి - పతి

తనమతి పతి రతి పతిమతి

కనుకూలముగా నిరీక్షా జాలాపాలిం

గన చుంబన వర కరణా

సన విద్యల గూడునేని సమరతి బడయుక్.

యూని. ము. ఆశ్వా. ౮-౧౬౧ ప.

ఇందు తొలి పాదమున వ్రాత ప్రతిలో

‘తనమతి పతి రతి పతిమతి

కనుకూలముగా.....’ అని సరియైన బాత
ముండగా పతిని పతి గావించి, వెనుక నొక యర్థాను
స్వారముంచి మార్పు చేసినారు. ఏల వలసెనో!
తొలి చరణ మంతయు లఘు మునుమగుటచే కాబో
లును పతులు పతులై తికమకలు గొల్పుచున్నారు.

‘తనమతి పతి రతి పతిమతి

కనుకూలముగా నిరీక్షా జాలా పాలిం

గన చుంబన వర కరణా

సన విద్యల గూడునేని సమరతి బడయుకొ?

అని యుండువలెను అర్థమిది.

రతియందు, పతిమతి! - తనమతి - అనుకూలము, కాకా అనునట్లు - పతి - (పతిని) కూడునేని - సమరతికా - పడయుకొ. ఆ కూటమి ఎటులుండవలె ననగా నిరీక్షణ, ఆలాప, ఆలింగన, ముంబన మొదలగు వరవరణములతోడను, ఆసనవిద్యలతోడను ఉండు వలెను. ఇందు పై తీరున కూడునది, సమరతి బడయు నది సరిగాని పతిగాదు. ఏలనన పైపద్యము చూడుడు.

వరసతి సురత కళాగమ
పరిణితుడగు విటుని గూడి పాయదు మఱి దె
ప్పరమున బాసియు నెన్నడు
నొరు గవయదు, జమ్మ దిన్న యెట్టియ పోలెకా.
ఇందు విటుని గూడి పాయనిది—వరసతి యే కర్త. క్రిందిపద్యముచూడుడు.

“.....
.....
అధిపు బాసి నపుడ యలగుర వలవద
మెలుత మెట్టబడిన మీను వోలె.”
అలగుర వలవద? ఎవరు? మెలుతయే!
కావున నా పద్యమందును కర్త సతి యే యగును.

౯. తలఁపె తలఁపు

మరణ కాలమైన మఱి జన్మదేశము
దలచు నుష్ట) మట్టి తలఁపు దలపె—
యూని. ము. ఆశ్వా ౮-౧౬౨ ప.
ఉష్ట)పక్షి, మరణకాల మాస్మ మైనను జన్మ దేశమునే తలచును. అట్టితలపే తలపు. ఇట్లుండవలసి నది ‘అట్టి తలపు దలపె’ అని యచ్చులో నున్నది. దిద్దివలయును.

మరణకాలమైన మఱి జన్మదేశము
దలచు నుష్ట) మట్టి తలపె తలపు
అధిపు బాసినపుడ యలగుర వలవద
మెలుత మెట్టబడిన మీనువోలె’

ఆశ్వా ౮-౧౬౨. ప.

ఉష్ట)పక్షి తన యంత్యకాలమునగూడ స్వదేశమును దలచుకొనునపుడు మానవస్త్రీ - మెలుత - స్వజనమును (అధిపతిని) బాసినపుడు ఏడువ వలదా?

ఏట్టి మెట్టబడిన మీనువలె నిలసిల కొట్టుకొనవలదా?

అని భావము - బహు సుందరము.

౧౦. రూపు నలపులు

వలను గలదేని రూపేల వలను గలిసి
రూపు గలదేని వలనేల రూపు వలను
గల కళావతి గలిపించి కలిచి యుండె
నేని కామసుఖం తెల్ల వాని యిదియు.

యూ. ము. ఆశ్వా. ౮-౧౬౬ ప.

పై ముద్రిత ప్రతి పద్యమున కన్వయము లేదు - అర్థము లేదు. సంస్కరణ మావక్కరికము.

వలను లేదేని రూపేల? వలను గొలుపు
రూపు లేదేని వలనేల! రూపు, వలను
గల కళావతి గలిపించి కలిచియుండె
నేని కామసుఖం తెల్ల వాని యిదియు.

అని యుండువలెను. పూర్వోక్త పద్యమందలి యర్థమును, బ్రకృత పద్యమందలి యర్థమును బరికించి చూతము. అందేది సరియో!

వలను గలదేని రూపేల? వలను = ప్రేమ, కలదేని = ఉన్నచో, రూపేల రూప మెందులకు? వలనున్నచో రూపుండె నవసరము లేదని భావము.

వలను గలిసి రూపు గలదేని వలనేల? ఇది సరికాదు. ‘వలను గలిసి రూపు’ కాదు ‘వలనుగొలుపు రూపు’ ఉండె వలయును. ఆ రూపు ఎట్టిదె యుండువలె నన వలను గొలుపు నట్టిదె యుండువలెను. అట్టి రూపు గలదేని మఱి వలనెందులకు? రూపున్నచో వలనుండె నవసరము లేదని భావము.

ఆ రెంటిలో నేదేని యొకటి యున్న చాలు నని భావించునపుడు ‘రూపు వలను గల కళావతి’ యనుచున్నారే! అసందర్భముగ లేదా?

‘గలదేని’ కాదు ఉండవలసినది. ‘లేదేని’ ఉండవలెను. ఇప్పుడుచూడుడు.

వలను లేదేని రూపెందులకు? రూపు లేదేని వలనెందులకు? ఏ యొక్కటి యున్నను లాభము లేదు - వలను, రూపు రెండును గలిగిన కళావతిని గనుక ప్రేమించినట్లు చేసి, తాను ప్రేమించి- ఉండె నేని - కామసుఖ మందరియు వానిదె యగును గదా!

౧౧. బాతు - పాతు

పోర బాతు చాల్చి నీరు గొన్నటు ప్రతి
బలము వెల్ల పాయవడగజేసి
గొడుగు క్రింది రూపు బొడిచి నీ
కేతు సధిప నన్ను నింకనమ్ము.

యూ.వి. ము. ఆశ్వా ౧౧-౩౭ ప.

ఇది అన్యయిన పాతము. ఇందు బాతు చాల్చుటకు నీరు గొనుటకు సమన్వయమేమో తెలియరాదు. శ్రీ కవిగారి ప్రతిలోను నిట్టే గలదు - (బాతు అనగా కర్తియని టిక).

సంస్కరణము.

పోర పాతు చాల్చి నీరుగొన్నటు ప్రతి
బలము వెల్ల చాయ వడగజేసి
గొడుగు క్రింది రూపు బొడిచి నీ
కేతు సధిప నన్ను నింకనమ్ము.

పల్లెవట్టులు కనుసన్నలలో మసలుచుండు వారి కీపద్యార్థము దృగ్గోచరము కాగలదు. పాథా రణముగ పరస్పరలలో గాని, బావులలో గాని మఱి యే యితర జలాకేయములలో గాని దిగి నీరు గొను నపుడు గెండు చేతులతోను పొరగప్పిన పైపాచి నీటిని తొలగ ద్రోసి యిష్టఫల నీటిని పొందు చుండుదు. ఆ సందర్భమే యిట ఉపమింప బడినది.

పాతు = పాచి (పట్టినపై నీటి) ని, తిచ్చి = తొలగ ద్రోసి - నీరు గొన్నటు = నీరుగొను విగ్రహున పోరక = యుద్ధమునందు. ప్రతి బలము వెల్లక - పాయక - చేసి - విజయమును నీ కేతును - అని భావము.

పాచి నీటిని తొలగ ద్రోసి. నీరు గొనుట సర్వసామాన్యమే యయినను కావ్యసప్తలగు మహా కవులు కొందఱ తా సందర్భమును గ్రంథస్థమును గావించినారు. ఆ నీటిని గొను పద్ధతిని పద్మపురాణములో వెల్లు వర్ణించినాడో కవి చూడుడు.

“తైలం కిల విహాయ నిర్మలం కేవలం భలు జలం మపియతే ” పద్మ - ౩ ఆశ్వా.

పాతు = పాచి (‘విసరుహాయ పాతు చాల్చియు’ నన్ను తోడుతే వేటొకతొట గూడ ప్రయోగించినాడు)

అది పాతుగాని బాతు కాదు.

* * *

కుమార సంభవ మొక గని వంటిది. వెదుకను వెదుకను వింతలు, విశేషములు బయల్పడు చుండును. నన్నె తోడుకు త్రొక్కినబాట త్రొక్కిది. నైవేం ప్రదాయానుపారులైన సంస్కృత మహాకవుల నెందఱికో అనుకరించివాడు. (ఈ యనుకరణమునకు గారణ మాతనికి వారిపైగల గౌరవా, మానములే;) సుమాలము లైన పద్మము లనేకము లున్నవి. ఇందో రీతులలో గూడ చిత్రములైన పద్మకుల వవలంబించినాడు. వింత యల్లిక గల్గిన పద్మము లనేకము లున్నవి. రసము, భావము, రీతి అనునవి మూడును ఆతని కవిత్వమున ముప్పిరిగొని బిగిదినలతో ముచ్చట్లు గొలుపు చుండును. శ్రీ మా నాయనగారు కుమార సంభవము తొలి యాశ్వాసమున కొంతవఱకు విపులమైన వ్యాఖ్యను విరచించినారు. అది వదలి రక్కిన వాటినే యిందు రచనినాను.

పొలిమేర

(బాదామినగరంలో పులకేశి దర్బారు. వాద్దభిక్షుని, హద్దుని చెల్లెలు, రాజ్యశ్రీ రాజనమయ్యాన్న నిలచింది.)

రాజ్యశ్రీ : పులకేశి మహారాజా ! ఆంధ్ర రాజ వ్యవంశీకులు పర్యవర్తకమును పేరుపొందినవారు. ఆరురావతిలో ఇష్టములు వాద్దభర్తానికి అమర ప్రతిష్ఠ చేర్చుచారు. ఆంధ్రవంశీకులనీ, దక్షిణాపథ చక్రవర్తులనీ, పేరుపెట్టుకొని, జన్మతః సత్వశ్రేయు లని పేరుకలిగి, నేకు తాదారామాలమీద ఈ దుంప గానికి తమ గెండుకు పొల్పడ్డాలో నాకు తెలియ లేదు.

పులకేశి : అమ్మా ! ఆననం అధిష్టించండి. మీ నామధేయం తెలిపారు కాదు.

రాజ్య : రాజా, వాద్దభిక్షునినీ, నామముతో పని చేయిమిటి. అయినా, మహారాజా ఎదుగుతున్నార గనుక చెప్పకున్నాను. నాపేరు యశోమయి. ఈ తాదారామంలో త్రిశరణాలను ధ్యానించుకొంటూ, బుద్ధదేవుని జోధలను, నా ఎరిగినంతవరకూ ప్రజలకు విశేషపరుస్తూ, ఆరామంలో ఒక చూల కూర్చుని ఉన్నానానను. నా ఆరామాన్ని నిర్దిష్టంగా చేసివ్రచి, నన్ను బండినిగా చేసి రాజాష్టానానికి ఎందుకు రప్పించాలో, నాకు తెలియటంలేదు.

పుల : క్షమించండి మాతృశ్రీ, మిమ్ముల్ని బండి లను చేయలేదు. కాని దక్షిణాపథాన్న వాద్దమతం పేరిట జరుగుతున్న రాజకీయ చాణక్యన్ని, మత సహిష్ణుత పేర ఇక సహించలేమని మనవిచేసు కొంటున్నాను.

రాజ్య : అమ్మా, అహింస, సర్వమానవసేవా, ఆదర్శాలుగా గల భిక్షువులు, శ్రమణులునా రాజ కీయచాణక్యాలు జరిపేది? తాద్యలు విహిక మారులే! విషయనిష్ఠులులే! నిర్వాణపథకానులే! ఈ మేక పిల్లల వల్లనా దక్షిణాపథచక్రవర్తి, తన రాజ్యాని

కపాయము కంకించేది? ఈ అమాయకులపై మిథ్యాప నాచాలు కల్పించి హత్యాకాండను ప్రేరేపించట మేనా ఆర్యధర్మము ?

పుల : అమ్మా, ఒక్కమాట దునుతుతామ దెప్తారా! మా భటుల దురాగతంకల్ల, వాద్ద ఆరామంలోని ఒక్క ఇటుకరాతినుకై నా, ప్తానభ్రంశమైందా? అహింసామాగ్ధం అవలంబించిన ఒక్క శ్రమణుని కై నా కించి దపాయం ఏమైనా వాటిల్లిందా? ఇన్ని మాట లెందుకు. ఒక్క విషయం చెప్పండి. మీ పూర్వాశ్రమంలోని నామాక్షిరాలూ, కులగోత్రాలు, బహిష్కరణ చేసి, రాజకీయచాణక్యాలు ఏమీ లేవని మీ నుండెమీద మీరు చేయివేసుకొని చేవ్వుగలరా ?

రాజ్య : (మందహాసంతో) నేను వాద్దభిక్షుని. పూర్వాశ్రమంలో, నే నెవరినన్న చింత నాకే లేదు. పరులకు ఆ ప్రసక్తి మరెంత అవసరం.

పుల : ఇవ్వాహూ మేమూ అనవసరమే అని భావించాము. కాని, సామ్రాజ్య విస్తరణ దాహంతో యావద్భారతానికి చక్రవర్తి కావాలని, తాద్యమతాన్ని అంపచేసుకొని కృషిచేస్తున్న హర్షరాజేంద్రుల సోదరిని, మాకు ఏ ఉపద్రవం తలపెట్టలేని సీతను రాలినిగా భావించి అగౌరవ పరచలేదు. అమ్మా, మించిరాకముండే, మీ చేకానికి మీరు, మా రక్షతో తరలిపొండి. ఈ సాయంత్రమే మిమ్ముల్ని సురక్షి తంగా సర్వద దాటించి, ఉత్తర హిందూస్థానం చేర్పించేందుకు, మా వంశనాథులు నంట వస్తారు. నేను, వర్మద పాలిమేర, మీకు సంపాదయోగ్యం కాదు.

రాజ్య : పర్యవర్తకముక విరుదులైన ఆంధ్ర రాజులు, అహింసా గర్వవిభూలూ, అమాయకులూ

అయిన శాస్త్రపాఠ్యములను, అందులోనూ స్త్రీలను, ప్లావశ్రమిలను చేసి -

పుల : శాస్త్రమత అహింసాస్వభావాన్ని మీ వోట చాలవేపుగా వింటున్నాం. రాజ్యత్యాగియై సన్యాసియై, గౌతమదేవుడు అహింసను ప్రపంచంలో బోధించి బెల్లాడు. ఆర్యగర్భం, గౌతమదేవుని, అవతారంగా భావించింది. అహింస ఆర్యగర్భాలకు మూలస్తంభమని ఆర్యులెరుగుదురు. కాని, ఆయన పేరిట, మతాన్ని సృష్టించిన, మీరేమి చేశారో చూడండమ్మా. అహింసపేరిట, యుద్ధకాండతో సామ్రాజ్యాలు సృష్టించున్నారు. సత్యాహింసలు ఆర్యులకు కొర్రలుకావే! తక్కిన శాస్త్రగర్భాల నన్నిటిని విస్మరించి, వాటిపేరిట అత్యాచారానికి కూడా పూనుకొనే, ఏకపక్షపంకల్పాన్ని ఆర్యులెరుగరే! శాస్త్రమతం వ్యాపించిన ఈ వేయి సంవత్సరాలలోపల జరిగినంత రక్తపాతము, అత్యాచారము, భరతఖండంలో, ఒక్క భరతఖండమేకాదు-జంబూ ద్వీపంలోనే మునుపు లేదే! అమ్మా! మీరు స్త్రీలు. మీతో ఎదురు వాదించడం మాకు గౌరవప్రదం కాదు.

రాజ్య : పులకే! మహారాజా! ఆంధ్రరాజులు వేయి ఏండ్లనుంచి పోలిస్తున్న నీతి! విరుద్ధంగా ప్రవరిస్తున్నారు. శాస్త్రగర్భానికి మూలపీఠంగా విరాజిల్లిన దేశం—నాగార్జునాచార్యుల కన్న దేశం—ఇదటనే శాస్త్రానికి స్థానం లేదా?

పుల : ఆర్యగర్భభాగంగా, శాస్త్రమతాలకు ఏనాడూ ఇక్కడ స్థానం ఉండనే ఉంది. కాని, ఆ నూత్రాలు, వేరేమతం రూపం దాల్చి, శాస్త్రం పేరిట విలసిల్లి, ఆంధ్రరాజ్యాన్ని ఛిన్నాక్షి మొనర్చటం కన్నార చూసి, ఈనాడు మా పోలిమేరలను ముంచేత్తివస్తూన్న ప్రవాహం చూస్తూ కూడా జడులమై కూర్చునే, నిర్గుణులం మాత్రం కాము. మీ శ్రమణతులందరూ పార్వరాజులకు వేసులవారై ప్రవర్తించారు. అప్పటికే శేమ, దయాబుద్ధితో, వారిని మా పోలిమేర దాటించి తరలించాము. మీరు కూడా క్షేమంగా తరలివెళ్లండి.

రాజ్య : (వికటంగా నవ్వుతూ)—రాజా, మత సహనం లేక జర్మగొట్టాన్న వాడివి, అమాయకుల మీద ఈ అపవిత్రకూడా ఎందుకు—

[ప్రతిహతి ప్రవేశము]

ప్రతి : బయం, బయం, పులకే! మహారాజులకు! పార్వరాజుగారివద్దనుండి బాణభట్టారకులు ఏదో పందే శాస్త్రమై తమను చూపవచ్చారు.

పుల : ఒక్కో, శ్రమణులీంకా నది చాటలేదు. శాస్త్రగర్భరక్షకుడు పార్వరాజు, కపింద్రులచేత అప్పడే పందేకం పంపించాడు. చూచారా అమ్మా! వేగరుల విషయంలో మాది నిశాపరిందకాదని తెలుస్తూందా! బాణకపింద్రుని బానిసీ కావీయ్య.

ప్రతి : చిత్తం (ని మ్మ) మఱ—బాణుడు (ప్రవేశం)—

బాణ : బాదామిరాజులను సత్యాశ్రేణులకు జయం. భారతచక్రవర్తి శ్రీహర్షులవాడ తమతో కొన్ని చాటలు విన్నవించమని నన్ను పంపారు.

పుల : (మందహాసంతో) - గంగా సింధుమైదా నమునాత్రేమే భారతదేశం కాదని, వింగ్మకు దక్షిణాన స్యతంత్రదక్షిణాపగమూ, పులకే, కలరని పార్వరాజుకు తెలియకపోయినా, బాణకపింద్రులకు తెలియదా?

బాణ : రాజా, ఆ విషయం అప్రక్షుతము. శాస్త్రారామాలను నాశనం చేయటం, శాస్త్రమతాను యాయలను ఊదలోతగా నరికివేయటం, సత్యాశ్రేణులకు క్షేమంకరం కాదని, విశాల భారత సామ్రాజ్యంలో మతసహిష్ణులైన మిత్రరాజులుగా పుండలనిండని, పార్వచక్రవర్తి మీకు తెలుప మన్నాడు.

పుల : శాస్త్రమతానుయాయలు ఎందరు చిత్రి వగలసాలయ్యాకో, అరుగో సాక్షాత్తూ శ్రీహర్షుల పోదరిమలే రాజ్యశ్రీదేవిగా గున్నాను-వారిచే అడిగి తెలుసుకోండి.

బాణ : ఎవరు, అమ్మయీ, రాజ్యశ్రీ!

రాజ్య : పూజ్యులను బాణభట్టారకులకు నమస్కారము. పులకే! రాజు చెప్పినట్లు చిత్రివగ జరుగ లేదు. కాని శాస్త్రమతస్థులందరూ, నర్మద ఉత్తరాపధానికి తరలించబడ్డారు.

బాణ : రాజా, శ్రీహర్షులతో మైత్రే మీకు క్షేమంకరము.

పుల : మైత్రీకి మా ఆభ్యంతరం లేదు. కాని

పైత్రీ అంటే శ్రీహర్షుని చక్రవర్తివేసి సామం తత్వము అందుకోమనేనా కపింద్రుల భావం!

బాణ : సామంతత్వమని అనుకో అక్కర్లేదు. శ్రీహర్షులు దిగ్విజయ మొనర్చిన రాజకేళిగురులందరూ, హర్షుని రాజ్యాంగసమితిలో సభ్యులు. ఏకసూత్ర ప్రాయంగా భారతదేశం అంతా నడిచేందుకు, సర్వ భారతక్షేమాన్ని ఉద్దేశించి, హర్షులు నామమాత్రంగా సింహాసనం అధిష్టిస్తున్నారని భావం, రాజ్య నిర్వహణ అంతా ప్రజాతంత్రయులేవైన సమితివల్లనే జరుగుతుంది. ఆ సమితిలో మీరూ ఉన్నతసభ్యులుగా ఉంటారు. మీ రాజ్యపాలన, సమితి అభిప్రాయానుసరంగా, మీరే చేయటం ఉంటుంది.

పుల : బాణకపి, ఆదర్శంలో, యావద్భారత పరంగా, ఈ ప్రజాతంత్రాన్ని రమణీయంగానే కను పరుస్తున్నారు. కాని వాస్తవికతను గుర్తించండి. సమితిలో సభ్యులంతా హర్షానుయాయులు, వాదానుయాయులు, అయిన ఉత్తరదేశ రాజవ్యూతే. వింధ్య పర్వతాల లక్ష్యగోడగా ఉన్న దక్షిణాపర్వతప్రజల హిత వేదో, కేయివైశ్యమారంపించి ఆ సమితి నిర్ణయించటం క్షేమంకరమా? సమీపస్థులైన నేను పూనుకోటం క్షేమంకరమా. అయినా, ఆంగ్రరాజు లొకరి సామంతులు కాలే!

బాణ : సముద్రసప్త చక్రవర్తిదక్షిణాపధాన్ని జయించిన విషయం సత్యాశ్రయులకు క్రొత్తయేమో.

పుల : (నవ్వుతూ) — అనా దీ పులకేశి లేడు. సముద్రసప్తరాజు చేసిన రామేశ్వరయాత్రను దిగ్విజయంగా భావించే రాజు లెవరూ వింధ్యకు దక్షిణాన లేరు. పాత చరిత్ర లెందుకు. ఈనాటి మాటే చూసుకుందాం. ఏ అధికారంతో హర్షరాజు మమ్మల్ని కప్పం కట్టమంటున్నాడో, ఆ భవం, కేం, ఎక్కడినుంచి లేవాలో, కొంత సెలవిస్తారా?

బాణ : (నవ్వుతూ) బాదామి రాజులంత చీడ పారె లే హర్షచక్రవర్తి కొద్ది కప్పానికే ఒడబడివచ్చు నేమో.

పులకేశి : (నవ్వుతూ) — కపింద్రా, సత్యాశ్రయులై, ధర్మసమృతంగా ప్రజారక్షకు సింహాసనస్థానాన్ని నిర్మించే రాజులంతా చీడపారే. ప్రజల పంటలో ఆరవ వంతు వసూలు చేసి, ప్రజాక్షేమానికి, రక్షకు

వినియోగపరచటం, మా ఆర్యరాజస్య ధర్మం. వాద మతానుయాయులను హర్షుల కిది ధర్మం కాకపో వచ్చును. అందుచేత పరులకు కప్పం కట్టగల్గినంత అధికంగా మాదా పిరు ప్రజలనుంచి పండవచ్చు నేమో.

బాణ : రాజా, హర్షులకు మిమ్మల్ని సామంతులు కమ్మనేందుకు అధికారమేదని అడిగారు. మీ కున్న నైస్యం పదివేలలోపు. హర్షులకు సుకీర్త వైన అరువదివేల నైస్యం ఉంది,

పుల : రాజ్యశ్రీదేవి! క్రమంబులు నా నైస్యపు వేగుమహాదా హర్షులకు తెలియపర్చాడు కదమ్మా, వేరు నిదర్శనం కావాలా?

రాజ్య : ధర్మం శరణం గచ్ఛామి.

పుల : అవును. ధర్మమే శరణము. ఆ మాటకు నాకూ ఆభ్యంతరం లేదు. బాణకపింద్రా, రాజ్యశ్రీదేవిని సురక్షితంగా వారి సోదరులవద్దకు చేర్చండి. నామాటగా హర్షుల కిల్లా చెప్పండి. హర్షరాజా, అహింసామతావలంబి. సర్వపంగపరిత్యాగము వాద ధర్మము. అయినా వారిని మేము ఉన్నవాటిని వేటిని వదులుకోమనటం లేదు. దురాక్రమణకు బయలుదేరిన అరబ్బివేల నైస్యంకన్నా, మాతృదేశ రక్షణకై దీక్షపూరిత పదివేల నైస్యమే అధికమని చెప్పండి. శృధార కత్తపాతం నాకు హితవుకాదు. వాస్తవికంగా, ధర్మ కంతుకం ధరించి దురాగతానికి సిద్ధపడటం, హర్షులకు క్రేయస్కరం కాదని చెప్పండి. ఉత్తర దక్షిణాపధాలకు వర్మద పాలిమేర. ఈ పాలిమేరను నేను దాటజోను. వారిని దాటి ఇవలిలికి రానీను. ఇక సెలవు. ఆహ్వానింపండి. కపింద్రా సెలవు.

బాణ : రాజా, ఇదే సమరానికి ఆహ్వానమా?

పుల : (నవ్వుతూ) కపింద్రా, ఆహ్వాన ముక్కరలేకుండానే, హర్షుని నైస్యాలు మా పాలిమేరకు - వర్మదకు-పదియోజనాల దూరంలో, బాణ భట్టారకుని మాటకు ఎదురుమాడ్కూనిచాయని, మాకు తెలుసును. మా ప్రయత్నంలో మే ముండగలం. అక్కడినుంచి ఒక అడుగు ముందరకు వేసినా, హర్షులకు క్షేమకరంకాదని చెప్పండి. శీఘ్రమే వెళ్ళి రండి, వసుస్కారము. దండనాధా, కిదిని బాగ్రత్తగా పాలిమేర దాటించు.

౨ రంగము.

(నర్మద ఒడ్డున హద్దుని శిలిరం.)

బాణ: అబ్బా, ఏమి విద్వారంగా జరిగిందో! ఏనుగులన్నింటిని పులకేళి వైసివలు నర్మదానదీ మళ్ళ్యంలోనే, బాతులపట్టే వాళ్ళలాగ వచ్చి, తొందాలు నరికి చంపేశారు.

హద్దు: పులకేళి, సగం నైవ్యాన్ని ఇవలెలబడ్డనే అడివిలో వాచాడు. శ్రమకుల వేసు సరిగ్గా లేదు. ఎంత సిగ్గుపాటు! అవజను మెరుగని హద్దుచక్రవర్తి, అరువదివేల ముఠీలనైవ్యాలు, ఊయా పేయా లేని ఒక దక్షిణాపథపు మన్నెదొర నడిచిన అడివి మనుష్యుల దండుకు బలి అయిపోయాయి. బాణ భర్తారకా! ఇంత రక్తపాతం అవుతుందని నేను అనుకోలేదు. బాంతవిధానంలోనే, ఈ రాజు కలిసి వస్తావని కోన్నాను. యావద్భారత దేశాన్ని ఏకంచేసి, ఒక్క తాటివీడ నడిపిస్తా మనుకోన్నాను. ఆ ఆశ ఫలించ లేదు.

బాణ: చక్రవర్తి, ఇంతటి వికారపూరితం, ఏకమతవశేషర్హియ నడువదోదనే, విస్తృతమైన ఆర్య భర్యాన్ని మా ముఠలు ప్రవలించాను. తద్వ్యతి రిక్తంగా, ఒకటి గండు మూతాలను మరలచేసి, దేశమంతా వ్యాపింపచేయాలన్న ఆకాంక్ష, మారు యాపు అందుకొని, సామ్రాజ్యతృప్తిగానే, ఇన్ని వందల ఏళ్ళుగా మా కృత్యమవుతూవచ్చింది. తిమకు, ఆ ఆచరణ తప్ప లేదు. సత్యాశ్రయదూ, ఈ మాటే అన్నాడు.

హద్దు: నాకు ఏ తృప్తి లేదు. భర్తృత్వ ఒకటే. గౌరవ దేవులే సాక్షి.

[పులకేళి ప్రవేశించి.]

పుల: ఒక్క భర్తృత్వమేనా, జాడమత వ్యాప్తిపేరిట సామ్రాజ్యతృప్తికూడానా, హద్దురాజా?

హద్దు: ఎవను! సత్యాశ్రయరాజేంద్రువా.

పుల: అవును. నేనే పులకేళిని.

బాణ: మీ రిద్దా స్వయంగా మా నైవ్యాల ముగ్ధులను రాగల్గారా?

పుల: (వర్షి) బాణావీ! హద్దురాజా! ఒక్క సారి చుట్టూ పరికించి మామికోండి. మా నైవ్యా లున్నాయో. మీ నైవ్యా లున్నాయో. మీరు కూడా కత్తి దూస్తారా, అహినే ఆయిష్మా?

హద్దు: (కత్తిదూసిన చప్పుడు)—అహింస, భీరు పుల లక్షణంగా సత్యాశ్రయలు భావిస్తున్నట్లు న్నారు.

పుల: రానీయండి. యుద్ధప్రవీణులయిన హద్దు లతో ఒంటిపోరాటం వామా హద్దుదాయకమే— (కత్తుల పొట్లాట చప్పుడు.)

పుల: హద్దురాజా, ఆత్మరక్ష మాత్రమే కాదు. శత్రుక్షణకు కూడా మీరు కత్తి పారినపదమృను. రానీయండి మీ కత్తిని.

హద్దు: రాజా! చేత కత్తి నిలుపుకో, చాలును. (కత్తితో కత్తిని దూరంగా విసిరి కొట్టిన చప్పుడు)— ఇప్పుడు నిరాయుధుడిని చంపడమేనా మీ భర్తం! హు!

పుల: హద్దువర్తనా! కత్తి శత్రుల చేతిలో మన్నంబ కావగా పులకేళి నిరాయుధుడు కాడు. (కలబడిన చప్పుడు)— ఇదిగో నీ కత్తి. మరల నీకే కావం చేస్తున్నాను. హద్దులతో భిక్షయుద్ధం చేయాలన్న నా కోర్కె ఫలించింది. ఇక పోరాటం అనవసరం.

హద్దు: సత్యాశ్రయా, నేను భర్తృ రక్షిస్తే బయలుదేరాను.

పుల: హద్దురాజా, అదే నీ ఆదర్శం అయితే నా రాజ్యంలో అది నేనే పాలించుకోగలను. మనం మిత్రులంగానే మిగిలిపోతాను. భర్యానికి ఏకైక రక్ష మదను నేనే అనుకోటం కంటే, ప్రపంచానికి అప చారం వేరే లేదు. నీ పాలిమేరలో, నీవు భర్తృరక్ష చేయి. నా పాలిమేరను చాటి నేను రాను ఇక్కడ భర్యానికి భంగమయిన నాకు, మత్స్య రానక్కరలేదు. ఇది అవజయంగా భావించకు. భర్యానికి విజయంగా భావించి భర్తృసేవకుడవుగా విజయప్రతిష్ఠ అందుకో. మురక్షితులై పోయింది. నేనూ నా నైవ్యాలు, నర్మద అవలంబిత కవలిపోతున్నాను.

హద్దు: పులకేళి! నిజంగా మత్స్య నా పోదరుడిని. మతం కాదు, భర్తృం, రక్ష అని తెల్పుతు: ఒక్కసారి కొరిగించుకోనీ, నీ విజయం నా విజయంగా చేసు కొంటాను.

బాణ: ఉత్తర దక్షిణాపథ చక్రవర్తులకు భర్తృమే రక్షగా మండుగాక. ఎవ్వరూ భర్తృపు పాలిమేరలను చాటకుండురు గాక. తథాస్తు.

—వి. డి. ప్రసాదరావు.

నా హృదయం

‘విశ్వం’

కందకు లేనిదురద నామ కెందుకనీ,
పందికి కాని బురద బాపని కెందుకనీ,
అందరూ అందలా లెక్కిలే
మోసేవాల్లే వరనీ,
నుందుంటే ముఖమూ

వెనకుంటే వీళూ, అనీ
తెంచాన పదాల్లో దీబాచేసిన దబ్బులన్నీ
అందికొ పొందికొ లేకుండా అలాపిస్తూ
ఎందు కవస్థ పవతావు బాబూ
నుందరున్నది నునళ్ళపండుగ;
తింటూ! రమ్మంటూనే మడికట్టుకోవాలే,
సంతూకాపెట్టి సగుళోవాలే,
అందాకొ ఎందు కిప్పుడే
అలకించరా నామాట పోదరా !
అని ప్రహసనవిధాల నాజవరాలు
మగతాల మగసిరి మాటలుపెప్పె
మగత మక్కువకుల్పు మంత్రాలు నేర్పె
నిత్యాయవ్వన మందు నిడ్డ పెట్టిగించె
సత్యలోకము జూచు సత్తువనిచ్చె
దివ్యత్వ మందించు దీక్ష వాసంగ
గతికతో వీరకంకణము కట్టించె
కవియించి వవియించి కావ్యాలు సచివ

ఎంతతియ్యని పాలు నాజవరాలు

ఎంత చక్కనివాలు నాప్రియురాలు

కామించి ప్రేమించి కాగిరింపుల నుంచి
చేమంతివిరులతో సరులు సుచ్చగబోదు
చాటుమాటల రేలపుచాయ జూపగబోదు
వీటుపోటుల ప్రోసి హింసించబోదు
ఘాటైన వాంఛావికారాలతో మరు
ద్యాటికొ పారిభద్రప్రభల జూప, క
క్కటినుంచి పైత్రి చొక్కటము
నేర్పించి, మి

క్కటి గుండెలోని అక్కటికం
గొప్ప చ
క్కటిదారి జూపు నెక్కడి
మొవ్వనూలు

ఎంత తెల్లనిపాలు నాజవరాలు
ఎంతకమ్మనిజాలు నాప్రియురాలు

కోమల పుచ్చదామ వినిగూఢ
పరీమళ హర్షధార నీ
యామని ప్రార్థలం
కనుల నావడసినీ తలంపులకొ
సూధాయామిసులకొ
పయింబయి విహాయస మెక్కు
సరాగవాంఛలకొ.
కోమలి నారెండంద మెలగుకొ
వళిసీదళ వారివిందునై

ఆమెమాట వివకుండా
ఆమెదారి చవకుండా
కోమలి తలకట్టువట్టి
కూలద్రోయ మంకిస్తూ
కామయాప భీషణరా
క్షున రాజోకడున్నాదు

నాహృదయంలో

నాహృదయంలో

పాముపగా పచ్చిదగా
కోమలోమమునను విషం
జామరాత్రి పామంతం
కామకేళి సంతర్పణ
రామా గైకేళికాచ్చ
దామ నామ సంతీర్తన.
సమాధిక్కృతి కాంత
ఘామావిల మాదర్పం

సోమశీతన ముక్కోగం
 సామరజన సాహిత్యం
 శ్రీమంతులపై ద్వేషం
 శ్రీమంతులపై మోలా
 భామంతుల కాలిజోడు
 రాంబంతుల రచ్చబండ్
 రంసు విసనకర్రల పా
 రాణి, చీరచెరగుసరిగ
 రాక్షసి రాక్షసి రాక్షసి
 కుక్షింధర క్షేటన
 సాక్షాత్కార ప్రసిద్ధ
 నిక్షేపం, విక్షేప, మ
 వక్షేపం, ప్రక్షేపం
 మక్షికాలు
 క్షింఛివ
 పక్షి—నీడు
 పొందర్థం యాచి కొలికి తివాలసుకుంటాడు
 పాణవ్యంధూపై పురుగులు పారాడుతాయి
 వాని వన్నెముకలో.
 గాజుపెంకులే వాడికి
 భోజనసామగ్రి
 నాజుకుతనం వాడికి
 నల్ల పామణం
 బ్రతుకుచేదు నాలుకకు తగిలితే
 బ్రహ్మాండం మూనిగినట్టు బొబ్బరిస్తూ
 భ్రమాదుర్గం నిర్మించు కొని
 ప్రతును మరచి పోవాలనే
 నికృష్టజీవసుడు
 కృష్ణ ఫలీ అనే మాట నమ్మని
 నష్ట వర్తనుడు.
 శిష్టాల నష్టాలు చూచినవ్వే
 భ్రష్టుడు.
 ముష్టి దబ్బుల్లోనైనా పరే
 సుష్టుభోజనం తినే
 దుష్టుడు.
 శ్రమజీవులతో
 సుమహృదయులతో
 తమితో తన మేనా మాయిండుకొని
 కమితన కుచికెచితోనం
 ఇమాయించి నెడలుతాడు.

యుగయుగాల క్రిందట నీలాగే
 పొగరుబోడు సహాషమహిమం
 ఎగబడి పొడవబోయి
 చొక్క చొర్లపడిందిరా అంటే
 ఎక్క నేఎక్కడు వాడిచెవికి.
 వట్టిపిటికి
 గట్టిగా అదిలిస్తే
 గజగజలాడుతాడు
 మెట్టిగా ఉంటే
 వెత్తి నెక్కుతాడు
 నిట్టనిలువున తల
 కొట్టించుకుంటాడు
 పరశ్రమోపజీవి
 పరప్రతారణమే పని
 చిరంజీవి కావాలని
 పరంపరాగతాచార మని పేరుపెట్టి
 చిరిగిన పుట్టాకులు కుట్టుకునే
 అరకాకు బధన
 కురీయాశ్రమం తీసుకున్నట్లు వట్టిస్తూ
 ద్వితీయాశ్రమంలో తిష్టపేసిన
 దివ్యమంగళ విగ్రహాడు.
 చరమక్షణంలో కూడా
 పరమసత్యాన్ని గుర్తించని
 పరమ ధండాలుడు.
 కర్మచూరుడుకనక
 ధన్యచూరుడు.
 భర్తృబ్రహ్మవాది గనక
 నిర్మలుడుకాడు.
 చర్మగోవుడి, మనసు తోడేలుడి
 దుర్మార్గుడు.
 నాజవరాల్ని
 చెరపట్టాలని
 తారట్లాడిన
 జారుడు, చోరుడు.
 పరమ ప్రణయాన్ని
 చెరచి చెన్నంగిదిత్తాల సుక్కు
 చరిత్రహీనుడు.
 ధరలో జరిగే
 వక్షయజ్ఞంలో

కుడినిముందిడుకొని
 చిక్కినానోయి
 అక్షులంబివ్వుక తూచున్న
 చిత్తుకుడు.
 నక్షత్రాలు దుల్లగొట్టి
 కక్షపాలలు పగులగొట్టి
 సాక్షాత్తు మృదేవతెన్న
 ప్రత్యక్షం కావన్నా.
 లక్షలాది ప్రమథగణాలకు
 శిష్యానామ నిరభద్ర భద్రకాసులకు
 ఈక్షణం చాకా
 చిక్కించ నుండించని
 ఆక్షర జ్ఞాన మామృదు.
 దూక్షాత్తైక్యంలో ఛా
 లాక్షుడు నిటలాక్షి విచ్చి
 లక్ష నదుల దుధిరంతో
 అక్షహిణి బలగంతో
 అక్షి పక్ష విక్షేపో
 క్షిప్త చిత్ర రటన్నటన
 క్షిప్త చతుల నటచ్చరణ
 విప్రకీర్త యుగాంయుగాల
 ఘోరముల తమగ్గు తేరి
 వీధిత్వం తేనివేయ
 భంభం శంఖాగ్రస్థిలో
 భంభంభక్తాగ్రస్థిలో
 ఛామృతి రానున్నాదని-
 పొట్టపగుల గొడతారని
 పశురాల గొడతారని
 కుక్కు బయలుపెడతారని,
 ఒక్కు మరచి పోమరనం
 కళ్ల కెక్కి తూర్పుంటే
 వక్కు పెళ్లి మంటుందని,
 బరివిత్తి నటభూర్ణటి
 ప్రళయ తాండవము విరిగి
 యజ్ఞవాటి శక్తికానమే
 కన్యా పరిభావ జనిత
 కాష్టాగ్నిని ప్రజ్వరిల్లు
 కాలం వస్తున్నదన్న
 కాలజ్ఞానంచదవని యంబ్రహ్మ.

జవరాళి రాక్షసువకు
 పువులిగకు పల్లెరుకు
 పుట్టుకలో నాహృదయం
 నట్టిదై నెలకొన్నది
 జవరాళి రాక్షసువకు
 పవలూరేయవక జరుగు పోరాటములో
 నవయుగ నాహృదయమృది
 పవనానాథ ధూత పాదసాశ్రముతోరె
 ద్వివిధ శక్తుల
 ద్వంద్వ యుద్ధం
 ద్వైత పిచ్చిలమైన నాయెద
 భీమశాస్త్ర రణాంగణమై
 ఘోష పెడుతుంది.
 రాక్షసు బల మత్యయమై
 రనులుతున్న సిడుగుతోరె
 చణచణచణ కాల్చుకుంటు
 పణపణపణ నరనరాలు
 తెగ నలుగురు నాదేహం
 ద్వంద్వ చేస్తుందొకపుడు.
 ముళ్ళపెనగి గుళ్ళుక్రక్రి
 ఊళ్ళమీద పడుతుందని
 గుర్విదగ్గ దుష్టబుద్ధి
 పర్యుతేత్తి ప్రబలుతుంది.
 రాకా హిమకర చిత్రిత
 రాత్రిలపై దాడివెలి
 తియ్యగర్భ భుగ్గుని
 తిమలమ వర్షిస్తుంది.
 జవరాళి పరువమ్ము
 నవనాశ్య మొనరించి
 జయధేరి కొట్టించి
 దవ్యులకు దోరి మా
 ర్దమ్యులను కవ్వించి
 గరమర క్త స్థావి
 తే మొనరగ్గు నెపుడు తమకపడుతుంది.
 సులాల తోటలోన
 సుష్ణసూర చేరుతుంది.
 కళాభవన కందరాల
 కల్పకొలుక మారుతుంది.
 నాట్యశాల నగళ్ళలో

నాగునాల్గు సాగుతుంది.
ప్రేమశరీరాంతరాశ్ర
సీమల్లో రాచపుండు
నోముల కిరవపుతుంది.

నాహృదయం, యుంగుహాత
నన్న నదీ భర్తృగర్వ
నిర్భేదన ఘోకాలో
ద్విన్న ను హా గహ్యరస
న్నిభమై ఘోర్ణిల్లుతుంది.
పరురాక్షస వికాచాల
కళవంగా మాగుతుంది.

కాని నాజవరాలు చిరకాలజీవి
కావలో వ్యాఘ్రాల కాచేటి తెలివి
పాదు క్రూరమృగాల పాదువేటాడి
తాడునం గట్టగల దైర్యాల బావి
పసరాకుపాముకే పాలు పట్టించి
చివమూడ్చి దండగా వేసుకుంటుంది.

కుగరాలను
కదిలించి
రుధిరాలను
ఉడికించే
బధిరాంధక
విధిచోదన
నధిగమించి
ఎదిరించే

విద్యుచ్ఛిళి నాజవరాలు.
మూల నున్న రాక్షసునొక
కాలబట్టి నేలరాచి
కలుగు కత్తి చులుకుమాపి
పదాక్రంత వెంచరించగ
సదాయత్త మవుతుంది.

రాజపబరరాజును ని
రూపించక లొంగదీసి
బావిషగా చేసుకునే
చానకొన జవంబూ.

జవరాలి సత్వమున
రాక్షస రజముతో

పురివెట్ట తమముడు
ల్లగ జేయు జగజైటి
విగత దైన్యాలతో
స్వగతి గీతాలతో
నగవు తొలకించేటి
మునుష కన్నులకొవల
మురుపు నా హృదయం.
కవచమొమి నాహృదయం
మదననేమి నాహృదయం
మదగజని క్షేడితోర్త
రవన చటన నాహృదయం.

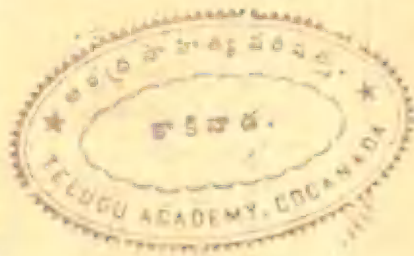
నలుగురిలో సత్త్వతుంది
పలువురిలో పలుకుతుంది
తనలో తానే వేదన
గొని తనవయ మవుతుంది
నాహృదయం సవనీతం
నాహృదయం భవనీతం
నాహృదయం శ్రమపీఠం
నాహృదయం కుమరీతం

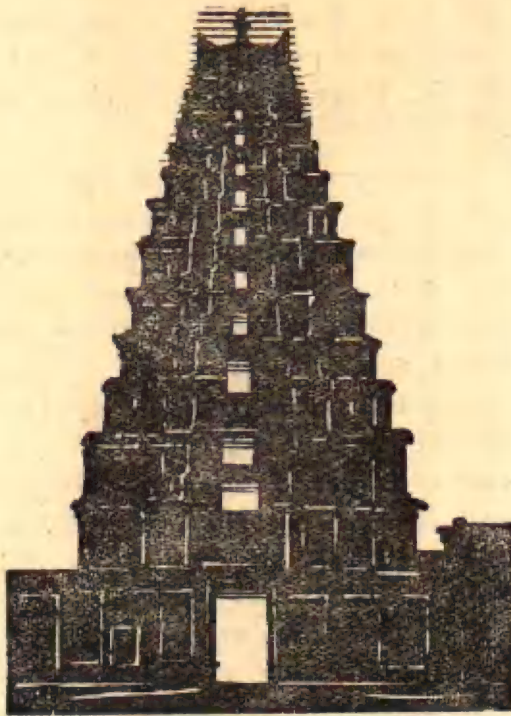
కళవాలకు
కవనాలకు
పవనాలకు
భువనాలకు
దివోరశ్శి

నా హృదయం
కువాళునం
నా హృదయం
మహానగం
నా హృదయం
బహుళాళి
నా హృదయం
నాగుచవిగ

విశ్వరూపి
నా హృదయం
విశ్వజీవి
నా హృదయం
విశ్వభావి

నా హృదయం.
నా హృదయం, నా హృదయం.

1

టంగ! టంగ! టంగ!

గుళ్ళో గంటల శబ్దం వివహించింది. వెంటనే వేపచెట్టుక్రింది పిల్లలందరిలోనూ సంచలనం కలిగింది. ఒక్కసారిగా అందరూ కేలివిలోకి వచ్చినట్లయినారు. ఆడుకున్న ఆటలోని నిమగ్నతకు భంగం కలిగింది. ఆ వివచించిన శబ్దం అందరికీ సంబంధించిందన్నట్లు, అక్కడున్న విద్యారుమందీ ఒకరి ముఖాలపై పొకరు చూచుకున్నారు. అదీ ఎంతసేపు? ఒక రిప్త. ఆట గారికి పోయింది.

“పూజారి వచ్చాడురోయ్! రంగీ!” ఒక డన్నాడు నేలమీద గోరులు తీసుకుంటూ ఆశ్రంగా.

“ఈ పాఠ్య తియ్యపొంగలి పెడతాడూరా ఎంకటి”, రంగడు అప్పుడే తియ్యపొంగలి తిన్నట్టుగానే అన్నాడు కర్లు మెళిపెస్తూ.

“ఒకేయ్. రారా సుబ్బడూ తొందరగా పోనాము. పొంగలయిపోతుంది.” గోరీలు ఏరుకున్న అబ్బాయి అందరికంటే ముందుగా పరుగెత్తాడు.

గోవురం

శ్రీ సాక్షి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

అంతే, ఒకరి వెంట ఒకరు పిట్టిల్లాగా పరుగెత్తారు ప్రక్కనే వున్న దేవాలయంలోకి.

ఆ పూరికంతా అదొక్కటే దేవాలయం. ఊరేమీ అంత పెద్దది కాకపోయినా రెండు మూడు వేల జనాభా వుంటుంది. దేవాలయం ఊరిమధ్యలోనే వుంది. అందులో శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి వెలసినాడు, దేవాలయంచుట్టూ ఒక మనిషెత్తుపైన ప్రాకారం, ప్రాకారానికి లోపలనే ఒక చిన్న కోనేరు వున్నది. దేవాలయం చాలా పురాతనమైనదిగా అగుపించదుగానీ ఆపూరిలో ఇప్పుడున్న వాళ్ళెవరూ అదెవరుకట్టించారో చెప్పలేరు. వాళ్ళకి ఆ జిజ్ఞాస పట్టలేదు. ‘ఏదో పెద్దలు కట్టించి’ అనటం తప్ప. దేవాలయం అంత పెద్దదీ కాక అంత చిన్నదీ కాక ఆ పూరికి తగినట్టుగా వుంది. ఆలయ ముఖమంట పంలో విద్యారుమందలమంది కూర్చోవచ్చు. ఆలయంలో గోడలపై చెక్కిన చిన్నచిన్న శిల్పాలు, వానికి వైవరుసలో కొన్ని వర్ణచిత్రాలూ, వున్నవి. ఆలయగోపురంమాత్రము చక్కని శిల్పవిన్యాసంతో కూడుకొని గంభీరంగావైవి కొమ్ములవరే తీర్చిన వంపులతో, తాను, తన స్వామి—అన్నభావములే

నిత్యములన్నట్లుగా ప్రాకారంలోపల నిలచి చూచే మానవులకు, భగవదాన్నత్యాన్ని చాటుతున్నట్లు వుండి. స్వామికి నిత్యమైనద్యధూపదీపారాధనల కోసా కొడువ లేదు. దేవాలయానికి సంబంధించిన మాన్యా లనుభవిస్తూ ఒక పూజారిటుంటుంటే ఆ దుష్టో బ్రతుకుతోంది. స్వామిపూజ, సైవేద్యం వారి నిత్య విధాలు.

దేవాలయానికి ప్రతిరోజూ వచ్చేవాళ్ళలో రమణయ్యగా రొకరు. అరవయ్యేళ్లు దగ్గరపడే వయస్సు. జీవితంలో కష్టమూ, సుఖమూ చూచిన వాడు. మంచి సంస్కారి. ప్రాపంచికజీవితంలో నడచినా, ఆంతరంగికజీవనాన్ని బాగా దిద్దుకున్నట్లుగ పడుతాడు. తనకు వయస్సు రావడమూ, తన కొడుకు ఎదిగిరావడమూ రమణప్పగారికి కొంత విక్రాంతి తీసుకునేందు కవకాశం గలిగించినాయి. ఆలయంలో స్వామికి ప్రతిరోజూ పదిగంటలకు వైసగాని సైవేద్యం జరుగదు. రమణప్పగారు ఆవేళకు కొంచెం ముందుగా వచ్చి, ఆ చిన్న కోనేరులో కార్లూ చేతులు కడుక్కొని స్వామిని దర్శించుకోవడం ఆలవాటు. ప్రసాదం గ్రహించడం, పూజారితో తలపై శేకారి పెట్టించుకోవడం, జరిగినతర్వాత తానూ పూజారి మంటపంలో కూర్చుంటారు. ఫరిగ్గా ఆవేళకే బడి విడిచివుండడంవల్ల బడిపిల్లల్లో కొంతమంది, దేవాలయం ప్రక్కనే వున్న వేపచెట్టుక్రింద ఆడుకుంటూవుండి, పూజారితోపాటు లోపలికి వెళ్లి రమణప్పగారు నుల్లో వాయించే గంట వినబడడంలోనే పూజారి పెట్టే పొంగలి చెల్లాలకు పరుగెత్తుతారు. ఏదోవకటి ప్రసాదం ముట్టిలేనేగాని వదిల రీచిల్లరదేవుళ్లు. తర్వాత రమణప్ప, పూజారి, పిల్లలూ అంతా కలిసి మండపంలో కూచోడం, రమణప్పగారు పిల్లల సేవో అడగటం, వారికి కొన్ని విషయాలు చెప్పడం, పిల్లలు లేచిపోగానే తానూ నెక్కడం, నిత్యమూ జరిగేది. రమణప్పతో మాట్లాడే పిల్లలంతా చిన్నవాళ్లు. పది పదకొండేళ్ల లోపు వాండ్లు రమణప్పగారు లేన కున్న సంస్కారాన్ని అప్రయత్నంగా వారి కందించ తలుస్తాడు. వాళ్లకి తన భావాలూ, మాటలు అర్థంకావన్న చింత లేదాయనకు. సాధ్యమైనంత సులభంగా వాళ్లకి తన భావార్థి విప్పిచెప్పేందుకు ప్రయత్నించేవాడు.

ఏమీ కలతలు లేకుండా చుట్టూ మాగాణీపైరులతో కలకలకలాడే ఆ గ్రామంలోని స్వామి ఆలయంలో ఈ ఒక్క కార్యంమాత్రం ఎవరి దృష్టిని ఆకర్షించకుండానే జరుగుతోంది.

రమణప్పగారు రోజూ మాట్లాడే పిల్లల్లో పెంకట్రాముడు ప్రతిరోజూ అనుపవతాడు. వాణ్ణి అందరూ ఎంకటి అంటారు. రమణప్పగారుమాత్రం, రాముడూ, అంటాడు. ఎంకటి రమణప్పగారేమైనా చెప్పేటప్పుడు తాను మాట్లాడడు. రమణప్పగారేమైనా తనని అడిగినప్పుడుగూడ పలకడు. ఆలాగే గడ్డంక్రింద చేయిపెట్టుకొని వింటూ, తనని ప్రశ్నించినప్పుడు చిలువవ్వు నవ్వుతాడు. కాని వాడు పలక్కపోయినా రమణప్పగారు వానితోనే మాట్లాడుతున్నట్లు, అంతా వాడిమీది దృష్టితోనే మాట్లాడుతాడు. అసలు అక్కడి కొచ్చేవార్లలో ఈ రమణప్ప, ఎంకటి—పీరిద్దరిని వింత ప్రకృతులు. ఈ నికృతపురాంధ్రవానికి నుడిలోని స్వామి సాక్షి. మిగతా వానికి పూజారి సాక్షిగా ఆనుపవతాడు. కాని ఆ మాగబాంధవ్యంలో ఆంతరంగికంగా, దృక్పథమానం కాకుండా జరిగే దేమిటో!

2

ఎంకటి పూజారి పెట్టిన ప్రసాదాన్ని తిని వచ్చేలోపుగా మిగతా నలుగురై దుగుడూ రమణప్ప తాతచుట్టూ చేరివారు. రమణప్పగారు నవ్వుతూ వాళ్లలో ఏదో మాట్లాడుతున్నాడు. ఎంకటి మెల్లగా వాళ్ల దగ్గరకు వచ్చాడు. ఎంకటి కొంచెం ఆలస్యంగా రావడం అన్నది అక్షణాన అందరిని ఆతనివేపుకు ఆకర్షించింది. రమణప్ప తాత ఎంకటిరాకను ఎందుకు గమనించి చూచాడో గాని, మిగతా పిల్లలకు మాత్రం మామూలు ఎంకటి. వాడి ముఖంలో క్రొత్త ఏమీ లేదు, కాని రమణప్ప దృష్టి మరల్చటమవల్ల ఈ తాత్కాలికశక్యపరమాణువుల దృష్టులుగూడ అటు వేచేమాచినయి.

“ఏం రాముడూ, దేవుడికి మొక్కావా?” తాతగారు అడిగాడు.

ఎంకటి నవ్వుతూ తల వూపినాడు.

మిగతా పిల్లలందరూ ఎంకటి దేవునికి ఆలస్యంగా మొక్కాడన్నట్టూ, తాము ముందుగా మొక్కేనందుకు గర్వపడుతున్నట్టూ కనిపించారు.

“ఏమరా! మీరంతా స్వామిని భర్తించుకున్నారా?” తాతయ్య అందరినీ ప్రశ్నించాడు.

“ఓ! మేం ముందే!” అన్నాడు పదికొండేళ్ల ‘రంగి’

ఇంకా పూజారి అక్కడకు వచ్చి చదివబడినాడు.

“ఏమయ్యా పూజారి! ఈ కుటుంబసభలంతా స్వామికి మొక్కురా? మొక్కుందీమాత్రం వీళ్లకి ప్రసాదం పెట్టేవు సుమా!” తాత ఎంకటిని విడచి మిగతావాళ్లని చూపించి అన్నాడు.

“విజంగానే మొక్కినాము తాతా!” అన్నాడు సుబ్బుడు తనకు తెలియకుండా తనలో పనిచేసే వ్యక్తిత్వగౌరవాన్నంతటిని ధారపోసి మాట్లాడుతూ.

“పోనీ, దేవుడంటే ఏమిటో తెలుసా మీకు?”

తాత చిక్కుప్రశ్న వేశాడు. ఏదో కాస్త నోరు తియ్యిపడిందిగనుక ఇవన్నీ మాట్లాడినా వాళ్ళకేమీ అంత తొందరగానీ, కష్టంగానీ అనిపించలేదు. కానీ వచ్చిన చిక్కంతా ఏమంటే తాతప్రశ్నకి జవాబు దొరకలేదు.

“పూజారి మమ్మల్ని చిట్టచివరి వీకటిగుడిలోకి పోనీడుగా!” రంగి ఏదో వాదం పెంచడం చివట్టు మాట్లాడాడు. ఇంకెవ్వరూ మాట్లాడలేదు. అడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానం రాకపోవడంవల్ల తాతగారు నవ్వుతూ— “దేవుడంటే! —దేవుడంటే” తల గోక్కుంటున్నాడు.

తనకే తోచడంలేదు. తాతగారిలో తాను వేసిన ప్రశ్నకు తానే సమాధానం చెప్పలేకపోయినందుకు నవ్వు, ఆశ్చర్యం, తన మనసులో వున్న భగవంతుడన్నవానికి సంబంధించిన భావాలను ఆ పదేళ్ళలోపు కుర్రాళ్ళకి అర్థమయ్యేట్లు చెప్పడానికి పడేతాడ గోచరించినయ్యే.

దేవుడంటే తాతకి తెలియకపోవడం పిల్లల కాళ్ళర్యం కలిగించింది. అందుకే నిశ్చలంగా ఒకరకమైన ‘సీరియస్ నెస్’తో అవిషయాన్ని వాళ్లు గమనిస్తున్నారు.

పూజారిమాత్రం ఎదురుకుండా గర్వగుడిపో

అనుపించే స్వామి మూలవిగ్రహంపై ప్రమాచి నవ్వి నాడు. కానీ ఎవ్వరూ దానికి ప్రతిగా నవ్వలేదు.

“దేవుడు మంచివాడు” తాతకు సహాయం చేస్తామన్న ఉద్దేశంతో అన్నాడు రంగి. ఇందులో దేవుడంటే ఏమటని తాత వేసిన ప్రశ్నకు తన మాట చాలా దగ్గరిసమాధానంగా తోచడినా, దేవునిపేరు చెప్పి పొంగిలిత్తుందనుకు ఆచిన్నవాని హృదయంలో వాడు దేవునికి అయోచితంగా, అప్రయత్నంగా చూపే కృతజ్ఞతా, దేవునికి మంచితనాన్ని గుర్తించి ‘రికగ్నిమకొ’ ఇవ్వటంలో వున్న మానవసహజమైన అహంకారమా, ఎక్కడో ఆ శబ్దపులోకుల్లో ధ్వనించినయ్యే. రమణప్పగారు రంగిమాట కొంత సహాయపడింది సుమారు. వెంటనే “మంచిదంతా దేవుడే” అన్నాడు. వాళ్ల కర్ణమవుతుండేమోనని ఆశగా. కానీ మంచి-చెడ్డా అన్న భావాలే వాళ్ళకు బాగా తెలియనప్పుడు మంచిదంతా దేవుడంటే ఏమీ తెలియలేదు.

ఇంకా రమణప్పగారి మనస్సు మారింది. వాళ్ళకి ఇప్పుడా భావాలు చెప్పినా అర్థం కావని తెలిసికూడా వాళ్ళతో అట్లా బరువైన విషయాలు మాట్లాడటంవల్ల ఈ విరుద్ధాభావం కలిగింది. ఎక్కడో అలాగివుండి అవ్వడప్పుడు నైకి తలెత్తి చూచే వైరాళ్యం ఆయన్ని ఆవరించింది.

“జీవితంలో ఆ ఆదర్శశిఖరాలకు వెళ్ళడం దుష్కార్యం.” పెల్లెగా పూజారిముఖంలోకి చూస్తూ అన్నాడు. అర్థం కాకపోయినా పూజారి అర్థమై వట్టు తాతగారి ముఖంలోకి చూచాడు.

పిల్లలంతా ఆ మాటల్లో తమకు స్థానం లేదేమో ననుకున్నారు. కానీ రంగి తమహక్కును స్థాపించడం చేయకున్నాడు.

“అంటే ఏమిటి తాతా?”

“మీరంతా గోష్ఠవాళ్లు కావాలి. మంచివాళ్ళవులే గొప్పవాళ్ళవుతారు. అప్పుడు మీరు దేవుడంటే ఏమిటో తెలుసుకునే ఆ శిఖరాలకి వెళ్లుతారు.”

“శిఖరాలంటే?” ఇది అర్థంకాని శబ్దం వాళ్లకు.

రమణప్పకు ఏమీ తోచలేదు. అలయగోపురం జ్ఞాపకం వచ్చింది!

“మన దేవతను మీదిగోపురం వున్నదే, అది శిఖరం అంటే.”

“మీలో ఎవరైనా ఇప్పుడా గోపురం ఎక్కగలరా?” తన పూర్వపు మాటను వాళ్లకు విడమర్చి చెప్పాలన్న ఉద్దేశంతో ప్రశ్నించాడు.

“ఊ హం” జవాబు.

“మీరు పెద్దవాళ్లయినాక ఎక్కగలరేమో లే. అట్టే మీరు పెద్దవాళ్లయినాక మంచివాళ్లవులే నేను చెప్పిన ప్రాశ్నాలకు వెళుతారు. ఇంతకూ మీ కిప్పుడివన్నీ అర్థంకావులే నాయనా.” తాత లేచాడు.

అందరిలోనూ ఒక సీరియస్ నెస్ కనిపిస్తోంది. ద్వారం దాటి మాట్లాడకుండా వెళ్లివారు. వేపచెట్టు క్రింద పిల్లల్ని చూచేవేళకు వీళ్ల వేదాంతం అంతా మాయమైంది. అందరూ పరుగెత్తారు. కాని—ఎంకటికి మాత్రం ఆ బరువు వదలలేదు. మంచిగా వుండటానికి గోపురం ఎక్కటానికి గలసంబంధమేమో అర్థంకాలేదు. ద్వారందాటివస్తూనే గోపురంవై పోక సారియచాడు. నిజమే తా నెక్కలేదు. ఎప్పటికీ ఎక్కలేజేమో!

3

ఆ కొట్లాట వేపచెట్టుకిందే జరిగింది. అందులో ఎంకటి దేమీ తప్పలేదు. తాను తెచ్చుకున్న గోరీల్లో ఒక చిన్న గోరీ ఆడుకున్నపుడు చారిపడిపోయింది. అటొందరలో తాను గమనించలేదు. అది ‘రంగి’ జేబులో దాక్కున్నది. అది అసలు అక్కడి కెట్లా పోయిందో రంగికి తెలియదు! ఇంతకూ అది ఇంత గూఢంగా రంగి జేబులో కెళ్ళడం సుబ్బడి కంట బడింది. తర్వాత ఎంకటి తన చిన్న గోరీల్లో ఒకటి తక్కువరావడం అనేసరికి సుబ్బడు రంగికి దొరికిందన్నాడు. ఎంకటి ‘రంగి’ వైపుకు చూచాడు ఇవ్వమన్నట్టు.

“ఏం అలా చూస్తావ్? నా కేం తెలుసు” రంగి జవాబు.

“నీకు దొరికిందటగా?” ఎంకటి అడిగాడు.

“దొరికిలే, దొరికినవన్నీ నీవేంటి. పోయి ఆ దేవుణ్ణును నీగోరీ” గోపురంవైపు చూపిస్తూ, దబాయించాడు.

ఎంకటిలో పొరుషం పొడమాసింది. ఎంత అవ్వాయం! తన గోరీ తీసుకొని పైగా తననే దబాయిస్తున్నాడే అనుకున్నాడు. ఆ క్షణంలో తన తప్ప ఏమీ లేకుండా తనగోరీ పోవడం ఏదో మహా విలువైన వస్తువు పోయినట్లుంది.

“బలే ఇవ్వవే?” సాధించుకునేందుకు సిద్ధపడ్డాడు.

“ఏం కొట్లాట కొస్తావా? రావోయ్” రంగే ముందు రంగంలోకి దూకాడు. ఇద్దరూ కలియబడి వారు. తీరా తాను కొట్టతోడే సమయంలో సుబ్బడూ వాళ్లంతా విడిపించారు. అవ్వాయానికి శిక్ష జరగలేదనుకున్నాడు

బుసకొట్టుతూ, చెదిరిన క్రాఫింగుతో, కళ్ళెత్తేసి రంగివంక చూస్తూ నిలబడ్డాడు.

“పోలేపోయింది, రారా, ఎంకటి! మనము దేవతలో కెళ్ళదామురా” సుబ్బడు ఎంకటిభుజంమీద చెయ్యివేసి పిలుచుకుపోయాడు.

నడుస్తూ గోపురాన్ని చూచాడు. ఎందుకో తా నాకొట్లాలో మంచిగా ప్రవర్తించినా ననుకున్నాడు! తాను మంచిగా నడుచుకోవాలని ఎప్పుడో ఎక్కడో అనుకున్న భావం అతనిలో పనిచేసి పై కనుపడిందామృతంలో. నిజమే! సుబ్బడు అడ్డురాకుంటే తాను రంగిని దంచేసేవాడు. తన వస్తువును అవతలివాడికి వదలేసి, వాని అవ్వాయానికి శిక్షించకుండా రావడము తన మంచితనము కదూ!

ఎంకటి ముఖంపై వైభావాలకు సూచకంగా తృప్తితో కూడిన చిలునవు వైచింది. ఎంకటి నడుస్తూ నడుస్తూ వెనక్కి తిరిగి చూచాడు.

రంగి మనచో తక్కిన నలుగురైనా తనవంటే నిశ్శబ్దంగా వస్తున్నారు. వ్యాయంవల్ల కలిగే బలం ఎంకటి ఛాయగా తనలో స్థిలయినాడు. ప్రాకారంలో పలికిపోయినాక, అంతా గోపురపు నీడలో కూర్చున్నారు. ప్రాకారానికి, దేవాలయానికి మధ్య వున్న స్థలంలో ఆ సంజవేళ గోపురంనీడ వికారంగా పడుతూ ప్రాకారాన్ని దాటిపోయినట్లుంది. సంభాషణమారి గోపురంనీడ వైకొచ్చింది.

“ఒరేయి, ఈ నీడ నీవు కొలు మాడ్తాము” అన్నాడు సుబ్బడు ఇంకొకనితో. అంతా లేచి నిల్చు

న్నాడు. ఆ ఆత్మాయి వచ్చి తన కాలు కొలమానంగా చేసి అడుగులు ఎంచుకూ పెడలు పెట్టాడు. వాడు కొలుస్తూ అడుగులో అడుగు చేస్తుంటే వాని ప్రక్కనే విన్నూనూ!

ఇలా కొలవడం ఎంకటికి వచ్చలేదు. అంత పెద్ద నీడను చిన్న కాళ్ళతో కొలవడం మేలుటి?

“ఇలా కాదురా చూడు!”

ఎంకటి వెళ్లి అడ్డంగా నీడలో పడుకున్నాడు. అప్పటికి తాను నీడలోనే వున్నాడు. తన పొడవు కంటే నీడ వెడల్పుకున్నది!

ఎంకటిమనస్సులో ఆశ్చర్యం చేసింది. పైకి చూచాడు ఆలాగే వెల్లకిలా పడుకొని. కొంచెం భయ మయ్యింది.

ఈ గోపురం తా నెక్కలేడేమో? ఎప్పటికి ఎక్కలేడేమో!

పిల్లలంతా గొల్లన నవ్వారు. ఇంతలో పిల్లలందరికీ గోపురంనీడ చివర ఎక్కడున్నదో చూడాలని బుద్ధిపుట్టింది. ఒకని పుట్టెలో పుట్టిన బుద్ధి ఇది అందరికీ ప్రాకింది. అంతే అందరూకలిసి ప్రాకారం దాటి వెళ్ళారు. అది అట్టే అందరి ఇళ్లకు దారితీసింది.

౪

అయేడు స్వామి తిరుణాల వచ్చింది. తిరుణాల ఇంకా ఒక పడుపుందనగానే అందరిలోనూ ఒక ఉత్సాహం మొలకెత్తింది. తిరుణాల దగ్గరి కొచ్చేకొద్దీ అది దినదినాభివృద్ధి చెందుతోంది.

అందరికీ వచ్చినట్టే ఎంకటికి తిరుణాల వచ్చింది. అతని ఉత్సాహం వేరు. అదీ దినదినమూ వృద్ధిపుతోంది. అతనిలో ఎలాగైనా గోపురంపై కక్కాలన్న వాంఛ బలమైంది. ‘తిరుణాల్లో ఎక్కితే!’— వానివల్ల కలిగే ఉత్సాహం అదితిరుణాల దగ్గరి కొచ్చేకొద్దీ అది వాని కొక తీవ్రమైన భావనతోంది, దినానికి ఇరవై సార్లయినా అనుకుంటాడు. ఉద్రేకం వస్తుంది. ధైర్యం వస్తుంది. తా నెక్కలేనన్న భయం అపుడాతనిలో పని చెయ్యదు. ఆ ఉద్రేకం ఆ అనుభవం పోయిన వెంటనే మళ్ళా నిరుత్సాహమూ, అధైర్యమూ.

తిరుణాల మొదలయ్యింది. తొమ్మిదిరోజులు జరుగుతుంది. ఊరిలోనేగాబట్టి దేవాలయాలు గంటల పాటు ఎంకటి ఇంటి దగ్గరకి బాగా వినపడుతుంది. తిరుణాల మొదలుపెట్టినాక ఈ గంటల శబ్దం వానికి ఏదో క్రొత్త అనుభవాన్ని కల్పించేది. ‘ఖంఘ’ మంటూ గంటల శబ్దం గాలిలో వచ్చి తనకు వినిపించగానే ఆ శబ్దతరంగాలు తనని స్పృశించినట్లు, తనని గోపురా న్నెక్కెందుకు పిలుస్తున్నట్లు ఉద్రేకపడేవాడు. శరీరం గగురొచ్చిచేది.

తిరుణాల నాలుగురోజులు గడచింది. ఆ ప్రాద్దురాత్రికి స్వామికి గరుడసేవ. మధ్యాహ్నం ఊరిలోకి వెళ్ళాడు స్వామి. చూడుగంటలు కావచ్చినా, ఆసలు ఆలస్యంగా బయలుదేరడంవల్ల స్వామి ఇంకా గుడి చేరలేదు. స్వామివెంటే పూజోకి పిల్లలందరూ పోయినా, ఇంకా కొందరు పిల్లలున్నారు. రాత్రి గరుడసేవకై స్వామికొఱుకు బయటికి తీసిపెట్టిన పెద్ద ‘చప్పరం’ ఒకనైపున వుంది. ప్రక్కనే ‘హంస పాదులు’ న్నయ్య. చప్పరాని కింకా రంగులనడకలు చుట్టూ కట్టలేదు. కొందరు పిల్లలు చప్పరం దగ్గరగా త్రొక్కుపట్టుకొని, లోపల నిలుచొని మాట్లాడుకున్నారు. మిగిలిన కొద్దిమంది ప్రాకారంలోపలే ఏదో గల్లంకు చేరున్నారు. స్వామి పూజోకెళ్ళినా దేవాలయాన్ని మాత్రం కొందరుపిల్లలు వదలరు! ఆరోజు ప్రార్థనమంటే ఎంకటి దేవాలయంలోనే వున్నాడు. దేవాలయమంతా వందసార్లు కలయిదిరిగాడు. కాని గోపురంపై పు చూచేసరికి ఏదో అర్థం కాని ఒక భావాన్ని అనుభవిస్తాడు. ఆలయం వెనుక చేవున గర్భగుడి వాపుకొని కాప్పిపు చూర్చున్నాడు.

“గోపుర మెక్కితేనే!” అనుకున్నాడు. కాని ఒక్కరూ ప్రయత్నించేందుకు ధైర్యంచాలలేదు.

ఇంతలో ముప్పడు, మరికొందరు పిల్లలూ వచ్చారు. రంగిలూడా వాళ్లలో వున్నాడు.

“ఒరే ముప్పడు నీవు గోపుర మెక్కగలవట్రా?” ఎంకటి అడిగాడు.

“నే నెక్కతాను.” రంగి ముందుకు వచ్చాడు.

“అదో ఆ మూలసందులో బొటనవేలు పెట్టి,

అయందు పట్టుకొని ఎక్కితే గుడిమీద కక్కాచ్చు." ముబ్బడు దారిచూపాడు.

"అక్కడినుంచి గోపురంబొమ్మల పట్టుకొని సులభంగా పైకి పోవచ్చురోయ్, కిందిమాత్రం చూస్తాం." ఇంకొకడు సలహా.

ఎంకటికన్నా ముందు రంగి బయలుదేరాడు. ఎంకటే గోడపట్టుకు వెళ్ళాడు. ఎక్కుతూంటే రంగి మోచేతులూ కాళ్ళూ రాచుకుపోయినయ్. కాని వాడు లెక్కచెయ్యలేదు. ఎంకటికి, అందినంత చాకా సుబ్బడు సాయం నిల్చున్నాడు. ఎంకటి కొంత గోడ ఎక్కాడు. కాలు జారింది! కింద గోడనందు ఎక్కడుండో కారికి తెలియలేదు. కాస్త ఆసరాగా ముందు దొరికింది పట్టుకోసు. ఓపిగ్గా, ఆసరా చూచుకొని, చేవళంపైకి ఇంకా ఎంతెక్కాలో నని తలపైకెత్తాడు. 'రంగి' అప్పుడే పైకెక్కాడు. ఎలాగైతే నేం ఎంకటి గుడిమీద కక్కాడు. ఎక్కుతున్నంతవేళు ఎంకటికి ఎక్కడలేని ఆవేశమా ఉత్సాహమా వచ్చినయ్.

స్వామి తిరిగి వస్తున్నాడు. మేళాల శబ్దమవు తోంది. రంగి, ఎంకటి గోపురం ఎక్కడం ప్రారంభించారు. ఎంకటికి గోపురం ఎక్కటం సులభంగా

తోంది. ఎవరో తనను పైకి వెళ్ళమని తోస్తున్నట్లున్నది. చకచకా ఈబొమ్మతల పట్టుకొనీ, ఆ సందులో కాలుపెట్టి-కిందికి యావకుండా పాకు తున్నాడు. రంగి మాత్రం తంటాలు పడుతున్నాడు. ఎంకటికంటే ఓగజం కిందనే వున్నాడు. స్వామి ఆలయానికిదగ్గర కొచ్చాడు. ఎంకటి శిఖరం పైకెక్కాడు. శిఖరంమీదుగా తలని ఎక్కించి చూచాడు. ద్వారం ముందు స్వామి అనుపదాడు. ఒక త్షణం. గబగబా పూజారి తనవైపు వస్తున్నాడు—

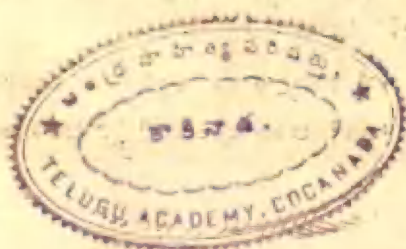
'అమ్మయ్యా!'—కాలుజారింది.

క్రింద గోపురంనీడలో ఎంకటికవం రక్తసిక్తమై పడింది. ద్వారంముందు స్వామి విభ్రాంతపోయాడు ఒకక్షణం.

ఆలయంలో గంటలు మూగవోయినయ్.

"ఆ ఆదర్శశిఖరాలను స్పృశించడానికి, ఆధిరోహించడానికి ఇలాటి జన్మ లేన్ని వినయోగించాలా!" మూగివుండే జనంలో ఎవరో గొణుక్కున్నారు.

గోపురంనీడమాత్రం వికృతంగా ఎంకటికవంపై పడుతోంది. శవంతోపాటు గుంపంతా కదలిపోయింది. ఆ శిఖరచ్చాయకు దగ్గరగా స్తబ్ధుడై నిలుచున్నది రమణప్ప ఒక్కడే!

రాజరాజనరేంద్రుని

కలిదిండి తామ్రశాసనము

శ్రీ భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు

(గత సంచిక తరువాయి)

ఇక రాజ్యాభిషేకవృత్తాంతము. రాజ రాజ నరేంద్రుని తామ్రశాసనములు, తరువాతికాలపు తామ్రశాసనములు గూడ పప్తాశ్వపర్విభు దయిన విమలాదిత్యుడు ఏడు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసె నని మడుపుచున్నది. రణస్థిపూండి శాసనమునుబట్టి విమలాదిత్యుని పట్టాభిషేకము క్రీ. ౯౩౩ సంవత్సర మున, వృషభమాసమున శుద్ధపంచమి నురువారము నాడు పుష్యమి నక్షత్రయుక్త సింహాగ్నిమున జరిగెను. ఆ తిథి మే ౧౧, ౧౦౧౧, సంవత్సరమునకు పరి పోవుచున్నది. రాజరాజవిష్ణువర్ధనుని పట్టాభిషేకము క్రీ. ౯౪౪ సంవత్సరమున సింహమాసమున బహుళ విదియా నురువారమునాడు ఉత్తరాభాద్రా నక్షత్ర యుక్త తులాలగ్నమున జరిగెనని యీతని కోరుమిల్లి, కలిదిండి, వంచుపుత్రాండి శాసనములు చెలుపుచున్నవి. ఆ తిథికి పరియైన ఇంగ్లీషు తేది ౧౬ ఆగష్టు ౧౦౨౨ అగుచున్నది. ఆవిధముగా, తండ్రి తనూజుల పట్టాభి షేక కాలములకు నడుమ ౧౧ సంవత్సరములు ౩ మాస ములు ౫ దినములు అంతరముండగా, విమలా దిత్యుడు ౭ సంవత్సరములు మాత్రము రాజ్య మేరి నట్లు రాజరాజ నరేంద్రుని శాసనములు తరువాతి కాలపు తామ్రశాసనములు చెలుపుటకు కారణ మేమయ్యాయందును? ఈ కారణములు నిరూపించుట యందు వెంకటరమణయ్యగారు ప్రోత్సహ మార్గము, చేసిన యూహలు ఎంతమాత్రము సంగతములు గావు.

రాజరాజు, తనతండ్రి యేడు సంవత్సరములు మాత్రము రాజ్యము చేసెనని చెలుపుటకును, తన

పట్టాభిషేకకాలమును చెలుపుటకును ఏదో ప్రబల కారణ ముండవచ్చును. ఆ రాజేంద్రుని పట్టాభిషేక మునకు బూర్వము ఏవేని యవాంతరములు సంభ వించెననుటకు శాసన కావ్యములం దెంతమాత్రము సావకాశము గవ్వడదు. వెంకటరమణయ్యగారికి కలిగిన యపోహలకు సందర్భశుద్ధియు గానరాదు. విమలాదిత్యుని ౭ వ విజయరాజ్యవర్షము ౧౦౧౮ మేయి ౧౧ వ తేదీతో అంతమగుచున్నది. అంతట నుండి ౮ వ సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెను. రణస్థి పూండిశాసనము, ౮ వ యేట సింహాసనమున ఆజ్ఞా పింపబడెను. ఆయేడు సింహమాసము ౨౭ జూలయి ౧౦౧౮ తో అంతమయ్యెను. కావున అటుపిమ్మట ఎప్పుడో, విమలాదిత్యుడు రాజ్యపరిత్యాగమును జేసియుండెనని యూహించుకొనవచ్చును. కాని యాచాళుక్యమాణామణి యెచ్చటను తాను రాజ్య మునుబిడి, సన్యాసమును స్వీకరించి జైవముని యైనట్లు తెలుపలేదు. అది వెంకటరమణయ్యగారి కల్పనా విశేషము. విమలాదిత్యుడు రాజ్యము చేయుచున్న కాలమునందో, లేక రాజ్యపరిత్యాగము చేసినతరు వాతినో, జైవత్రావరుడయినట్లు మార్త మాహించుటకు విజయనగరమున కనతిమారమున రామ తీర్థముచేత మన్న నురుభక్త కొండలలో దుర్గ పంచశాసనము ఆధారమగుచున్నది. అది కన్ననూర్ షలో నున్నది.*

అది సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుని విమలాదిత్యుని కాలమునాటిది. అందు విజయ రాజ్యవర్షములు లేవు. దేశిగణ జై నాచార్యుడగు త్రికాల యోగి సిద్ధాంతచేవసునింగ్రుడు కన్నడ భూమినుండి

* A R No. 831 of 1917 = 372 of 1905.

యంగ్రదేశమునకు, ప్రసిద్ధి కైవశ్చేత్రముయిన రామ తీర్థమును తీర్థయాత్రాపరుడై వచ్చినట్లును, విమలాదిత్యుడు, ఆతని నురువుగా భావించి, యుపదేశమును బొంది కైవశ్చేత్రుని స్వీకరించి క్రావకుడైనట్లును ఆశాసనమువలన రెలియించున్నది. విమలాదిత్యు డింకను రాజ్యముచేయుచున్నట్లు తోపజేయు, రాజమార్గాన, విరుచాంక భీమనామము రాజేంద్రునికి వాడబడెను. రణస్థిపూండికాసనము నాడు విమలాదిత్యుడు పరమ మాహేశ్వరుడుగా మందెను. రణస్థిపూండి కాసనకాలమునకు కొంచెము బూర్యమో, లేక కొంత తరువాతనో, విమలాదిత్యునికి కైవధర్మముపై మనసు దగులుటచేతను, త్రికాలయోగి నిధాంతరీదేవుని యుపదేశములు మనమున కెక్కుటచేతను విమలాదిత్యుడు రాజ్యపరిత్యాగము చేసెను. ఇహలోక రాజధర్మము కంటే పారలౌకికమైన జీవధర్మ మాతని చిత్రవృత్తిని మార్చెను. పరమబ్రహ్మబుద్ధుడును, పరమ మాహేశ్వరుడుగావివాడు వేంగిసింహాసీతముపై గూర్చుండి నట్లుగాడు. అది రాజ చాటుక్య రాజ్యాంగ సంప్రదాయము. ఆ నితికి కట్టుబడినవాడుగావున విమలాదిత్యుడు కైవక్రావకుడైన తల్ తనయు సింహాసనమును దిగెను. రాజ్యభారమును, తానదివఱకు జేసిన నిర్పాటు ననుసరించి యువరాజునకు కుమార రాజ రాజ విష్ణు వర్ధనునకు వప్పించెను. ఇక్కడ వెంకటరమణయ్యగారి కొక సందేహము కలిగెను. విమలాదిత్యు డెల మొదటినుండియు కైనుడు కాగుచుదు? అని. ఆ సందేహమునకు తావులేదు. కైనుడెనచో రాజ్యార్హత లేకయుండును. అట్లుగాక, ఆతడు రాజ్యాభిషిక్తుడైన తరువాతనే, చోళదేశమున కరిగినపుడు తిరు

వైయ్యూరు దక్షిణకైలాసనాథదేవునికి భక్తుడై దాన భర్తములు చేయుట సంభవించెను. ఆ విషయము వెంకటరమణయ్యగారి సందేహమును, విపరీతపు టూహలను ఖండించుచున్నది.

రాజ్యపాలన భారము రాజరాజుకు వప్పించు నాడు, అసాధారణప్రజ్ఞాశేముషీ ధురంధరుడు, ప్రధానామాత్యుడు రాజ్యము రక్షింప నమగ్గుడు, తన కాపుడునను వజ్జయప్రెగ్గడ యున్నా సెను కైర్యముతో విమలాదిత్యుడు రాజ్యపరిత్యాగము చేసెను. వజ్జయప్రెగ్గడను తన కాపురి జేసుకొనుటకు ఆతని కంతకు బూర్యమే రణస్థిపూండిగ్రామమును ఆగ్రహారముగా సర్వకరపరిహార వివర్జితముగా దానమిచ్చెను. దాన కాసన కావ్యమందు “వజ్రామాత్య సమోఽమాత్యో సధూతో న భవిష్యతి” అని ప్రశంసావాక్యమును వ్రాయించెను. అది యథార్థము కావలయును. తన రాజనీతి ప్రజ్ఞాభారంధర్యము చేతను, రాజకార్య నిర్వహణదక్షతచేతను కార్యఖడ్గములు రెండింటి చేతను వజ్జయప్రెగ్గడ విమలాదిత్య ధూపమహేంద్రుని చిరకాలము నేలించి ఆప్త మిశ్రుపియ్యెను. *

ఆతని మరయొకచోట విమలాదిత్యుడు “మద్భుక్తాయ, కృతీక్షేణాయ,.....అమాత్యశిఖామణ్యే, బుధవజ్ర ప్రాకారాయ, సౌజన్యరత్నాకరాయ” అని ప్రస్తుతించినాడు. ఆ మంత్రి చూడమణికి “శ్రీద్వార పింఛకరకారవ వారణాది విశేషమహిమ గల” లాంఛనముల నొసగెను. తన యభ్యుదయ పరం పరాకృష్ట నిమిత్తము విమలాదిత్యుడు “మత్సంపర్జితత్వానిమిత్రే” అని ఆగ్రహారమును దాన మిచ్చెను. వజ్జయప్రెగ్గడి విమలాదిత్యున కనేకయుద్ధములందు ఖడ్గసహాయముజేసి జయము గూర్చెను. అట్టి అమాత్య శిఖామణిని జూచుకొని, తనకును తన కుమారునికిని, తన రాజ్యమునకు నెట్టి యాపదయు రాదని కైర్యముతో, నిర్భీతితో, విమలాదిత్యుడు రాజ్యభారమును వదులు కొనెను. ఆ రాజచంద్రుడు రాజమహేంద్రమును వీడి రామతీర్థమున నివసించుట కేగెనని గాని, కైవమునియై జేకాంతర్గతు డయ్యెనని గాని యూహించుటకుమిలు గానరాదు. ఆత డాత్మణమున స్వేచ్ఛగాజిన ధర్మమునుపాసించుచు, తన యిచ్చునచ్చినచోటజీవించి యుండును. రాజమహేంద్రముననుండి రాజ్యపాలన

* వాగేంద్రై ర్రితిశ్చైవ యోగశస్త్రపై
రాజ్యై ర్మతాం ధ్యాయురం |
పిండైరప్యతి శూద్రకప్రభృతిభి
త్వాజ్ఞేంద్రురం దుస్సహం |
విభ్రద్యః ప్రథితం క్రమాన్నయబలా
ద్వాహాబలాత్ ప్రాప్తవాన్
సాహాయ్యం దివిదంక భీమవృపతేః
కాశ్యేన ఖడ్గేన చ ||

మందు కుమారునికి పాయపడుచుండవచ్చును. కావుననే తండ్రి జీవించియున్నంత కాలము, రాజరాజ పట్టాభిషేకమును చేసికొనవలయును. వినులాదిత్యుడు రాజ్యకాంక్ష వీడజాలనికారణమున, తన కుమారునికి తన మామ చోళరాజరాజ వలె, తాను జీవించియుండగానే పట్టము గట్టవలయును. వేంగీశ్వరుడుగా, ఏజేండ్లు మాత్రము రాజ్యము చేసినకారణమున మిగిలిన నాలుగేండ్లును సింహాసనస్థుడు గానికతన లెక్కకు రావలయును. ఆ నాలుగేండ్లును వినులాదిత్యుడు మహారాజాధిరాజు గాడు. రాజ్యభారము వహింప, యువరాజు ప్రధానామాత్యులను ప్రతినిధులుగా నియమించెను. “తండ్రి చావున కెదురు చూచుచు,” రాజరాజ తన పట్టాభిషేకమును ఆశ్రుకొనినకారణము పైన నుడివినరీతిగా నుండవచ్చును. కాని నులులుబ్బడైన రాజరాజ తండ్రిచావున కెదురు చూచుచుండెననుట జగుప్సాకరమైన వ్రాత!

పైన వివరించినదాని బట్టి, రాజరాజ వరేంద్రుని రాజ్యపాలనము క్రీ. ౯౪౪. సంవత్సరమునకు బూర్వము నాలుగేండ్ల క్రిందటనే యారంభమయ్యెననుట విదితము. కాని యాతని విజయరాజ్య వరసములు, రాజ్యాభిషేకకాలమునుండి లెక్కింప బడెనుగాని, వెంకటరమణయ్యగారు ఊహించినట్లు పట్టాభిషేకకాలమునకు పూర్వమునుండి లెక్కింపబడలేదు. తమ వాదమును సిద్ధాంతముగా చేయుటకు వెంకటరమణయ్యగారు, కాసకోదితవృత్తాంతములను అన్వయించుటలో పారబహిరనుటకు సందేహము లేదు. వెనుక కొంత కాలముక్రిందట పూర్వచాతుక్యరాజ వంశముయొక్క రాజుల కాలనిర్ణయమును చేయుచునే నొకవాదమును ప్రతిపాదించితిని. ఒక రాజు పరిపాలించినకాలములో వెన్ని శకవత్సరములు, ప్రధవాది సంవత్సరము లెన్ని వచ్చునో, అన్ని సంవత్సరములూ రాజు రాజ్యము పాలించెనని లెక్కపెట్టుకొనుచుండిరి. ఒకప్పుడారాజు ఒక శకవత్సరములో ఒక మాసము మాత్రమే రాజ్యము చేసినను, అనగా

ఫాల్గుణమాసములో పట్టాభిషిక్తుడైనప్పుడుకూడ, ఆ ఫాల్గుణము నడిచిన శకవర్షము, ఒక సంవత్సరముగానే లెక్కించాయుండిరి. రాజరాజవరేంద్రుడు, క్రీ. ౯౪౪ లో భాద్రపదమాసమున సింహాసన మధిష్ఠించెను. ఆ క్రీ. ౯౪౪ లో అప్పటికి ౫ మాసములు పైగా గతించినను, ౯౪౪ శకవత్సరము, రాజరాజయొక్క మొదటి విజయరాజ్యవర్షముగా గణుతింపబడెను. అరీతిగా లెఖించిన ఆతడు మరణించునాటికి, క్రీ. ౯౮౪. నాటికి, వలలైయొక్క శకవర్షములు నడచెను. అందువలన తరువాతకాలమువారు రాజ రాజవరేంద్రుడు కని సంవత్సరములు రాజ్యమేలియుండెనని వ్రాసియుండిరి. ఈ మతమును— యీ గణనపద్ధతిని మనసులో నుంచుకొని లెక్కించినచో వింతవత్సర దొరకైన రాజరాజ వరేంద్రుని కాలమునాటి శిలాశాసనములోని సంవత్సరములకును విజయరాజ్యవర్షముల లెక్కకును ఏ వైరుధ్యమును రాదు. పరికింపుడు, ఈ క్రిందిపట్టికను.*

ఈ నాలుగు శాసనములలో కడపటిదానియందు విజయరాజ్యసంవత్సరము తిష్యగా, కం కు కని పడియుండవచ్చును. లేదా గవర్న మెంటు శాసన పాతకుడు పారపాటుగా చదివీయుండవచ్చును. ఎటు చూచినను క్రీ. ౯౮౩ సంవత్సరము, కని వ విజయరాజ్యవర్షము కాబాలదు. శాసనవింబమును చూచినగాని అది కం యో, కని యో నిర్ణయింప వలను పడదు. ఎట్లయినను క్రీ. ౯౮౩, స్వవసంవత్సరము రాజరాజదేవరయొక్క కం వ రాజ్యవర్షము అగుచున్నది. ఈ విషయ నుటంపనిండు.

రాజరాజ పరిపాలించుచుండగానే ఆతని సహితముగ విజయాదిత్యుడు ద్రోహియై తిరుగుబాటుచేసి, అన్నగారిని దేశాంతరగతుని జేసి, వేంగీ రాజ్యమునకు తానే రాజుపరమేశ్వరుడనని పట్టము గట్టుకొనెను.

* సెం. ౧౮౩ of ౧౮౯౩	ద్రాక్షరామ విజయరాజ్యకాలము	౨౬=క్రీ. ౯౮౯ పట్టాభిషేకము	క్రీ. ౯౪౪
,, ౬౬౩ of ౧౯౨౦	నందివెలుగు	౩౭=క్రీ. ౯౮౦	,,
,, ౬౭౩ of ౧౯౨౦	వలివేరు	,, లేదు (౨౨)క్రీ. ౯౮౫	,,
,, ౬౭౧ of ౧౯౨౦	వలివేరు	,, కని (౪౦)క్రీ. ౯౮౩	,,

పట్టము గట్టుకొనిన రెండవ సంవత్సరమున తనకు యుద్ధములందు, అన్నగారి సేనానులతోడి యుద్ధములందు, భుజ్జసహాయము చేసిన నాగకుల భూషణుడు, మేఘగిరినాథ మేల్కుంజదర్శ మలయ భౌస్కరాది బిరుదులు గలవాడు, తనగురించి మిక్కిలి శ్రమపడినవాడు నగు భీమభూప తేజిని, కొంపాలొంగు గ్రామమును ద్వారకగ్రామ సహితముగా, విజయా దిత్తుడు దానమిచ్చెను. ఇది విజయాదిత్తుని పాముల వాక శాసనవిషయము. ఆ శాసనమునందు విజయా దిత్తుడు చరిత్రాంశములను కొన్నింటిని తెలిపి యున్నాడు. 1 అది ఎవ్వ యనగా:—

(౧) ముమ్మడిభీము (విమలాదిత్తుడు)ని కుమారుడైన రాజరాజ మహామరి యైనవాడు (ఆంధ్ర భూమిని) పండ్లెండేండ్లు పాలించెను.

(౨) ఆ రాజరాజస్వపతిని, అతని సవతి తమ్ముడైన విజయాదిత్తుడు (విమలాదిత్తులనూచాడు) భూర యుద్ధమునందు జయించి రాజ్యమును బాగుకొనెను.

(౩) పిదప, కేకవరములు (దృక్=౩ ఇష=౫ నిధి=౯) ౯౫౩ సంవత్సరములు గలించగా, కర్కాటకమాసమున, శుద్ధపంచమీ ఆదివారమువాడు పూర్వ ధర్మసీ నక్షత్రముక కన్యాలగ్నముందు విజయాదిత్తుడు ప్రతాపము గలవాడై వేంగీ సామ్రాజ్యమునకు పట్టము గట్టుకొనెను. ఈ వివరములకు

1 తస్య ముమ్మడిభీమస్యకుతః కృతిమతి ర్మహా
రాజరాజావ్యాయో రాజా ద్వాదశాబ్దా స్తేరా
తం రాజరాజం స్వపతిం నిధావట్ట్య [మహాత్.
భూవః ప్రసహ్య విజయాదిత్యః
విమలాదిత్యతనూతో తస్య
దైవమాకుతో గృహీద్రాజ్యమ్.
క్రీమాన్నా కే నమామే దృగిషా నిధిమితే
కర్కశే కర్కశాంశౌ
శుద్ధాత్మా శుద్ధపంచమ్యుదితిమతదితే
సూర్యభే శౌర్యశారీ,
కన్యాలగ్న తిథ్యే కేకవరతిలశో
రాజమాత్రాంతునూను
రేవంగీసామ్రాజ్యపట్టం పృథవీతి విజయా
దిత్తిభూపః ప్రతాపి.

పరియైన ఇంగ్లీషులేది ౨౭ వ జూను ౧౦౩౧ అగు చున్నది.

‘దృక్’ కట్టమునకు ‘౨’ అని అర్థము. కాని యిక్కడ ‘౩’ అని అవ్యయము చెప్పకొనవలయును. మొదట నేను, ఈవివరములకు పరియైన ఇంగ్లీషు లేదీని కట్టలేకపోయితిని. తరువాత, కీర్తికాయులైన రావు బహదూర్. కొమండూరి రామకృష్ణమూచార్యులు గారి సహాయమున నా తప్పులెక్కను సవరించుకొంటిని.

పైవిషయములందు ఒక విషయపుట్టము గలదు. విజయాదిత్తుడు పట్టముగట్టుకొన్న లేదీ, ౨౭-జూన్ ౧౦౩౧ నాటికి రాజరాజ పట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యపాలన మారంభించి, యిందుమించు తొమ్మిదేండ్లు గడచెను. అట్టియెడ విజయాదిత్తుడు ఎట్లు తన యన్న పండ్లెండేండ్లు రాజ్యమును పాలించె నని చెప్పట సంభవించె నన్న ప్రశ్న వచ్చును. ఆ ప్రశ్న కుత్తరమిది. విజయాదిత్తుడు పట్టాభిషేకము చేసికొనుటకు కొంతకాలము ప్రయత్నము జరిపియుండివలయును. నైస్యములు గూర్చుకొనవలయును, తనకు మిత్రులెవ్వరో సహాయులెవ్వరో ఆరసి వారిసందరిని గూడ గట్టుకొని రావలయును: అన్నగారిపై బహిరంగముగా తిరుగుబాటుజేసి రణరంగమున ఎదుర్కొనవలయును. అన్నగారిని, అన్నగారి దండవాగులను పూర్తిగా ఓడించి, దేశమునందు, కనీసము కొంత భాగమునం దైనను తన యధికారమును ముష్టిరముగా నెలకొల్పవలయును. అంతటగాని విజయాదిత్తుడు వేంగీసామ్రాజ్యమునకు పట్టము గట్టుకొనజాలి యుండడు. దానికంతయు కనీసము ఒక్క యేడయినను పట్టును. కావున పట్టాభిషేకకాలమునకు బూర్వము ఒక సంవత్సరము నుండి, అనగా, ౧౦౩౦ జూను, —క్షేప్త ఆషాఢ మాసములనుండి, విజయాదిత్తుడు తిరుగుబాటు ప్రయత్నములోనుండి యుండవలయును. రాజరాజ తన తండ్రి పరిత్యజించిన సింహాసనముపై గూర్చుండ నర్హత నికను లేనివాడయ్యెను. ౧౦౧౮ జూలయి ఆగష్టు (భాద్రపద—ఆశ్వయుజమాసములు) నెల నుండి రాజప్రతినిధిగా రాజ్యపాలన మారంభించెను. జూలయి ౧౦౧౮ సంవత్సరమునుండి జూను ౧౦౩౦ నాటికి పండ్లెండు సంవత్సరము లగు చున్నది. కావున, విజయాదిత్తుని పాములవాకశాస

నను తెలుపుచున్నట్లు, రాజరాజ ధరను, విమలా దిర్యునితరువాత యథార్థముగ పండ్లెండు సంవత్సరములు పాలించె నను నిశ్చయము. కాని, యందులో మొదటి నాలుగేండ్లను, రాజరాజ గాని, యతని తరువాత రాజ్యమేలినవారు గాని, రాజరాజ యొక్క రాజ్యపాలన—విజయరాజ్యవర్షములు—సంవత్సరములుగా లెక్కించలేదు. దానికి కారణము. ఈవఱకే తెలిపితిని. అది రాజప్రతినిధుల పరిపాలనా కాలము. రాజరాజ మరణానంతరము సింహాసన మెక్కి వేంగీపాత్రాజ్యమును పాలించుచుండిన కాలమున నిచ్చిన రెండు ర్యాలి తామ్రశాసనము లందును! విజయాదిత్యుడు తన యన్న అవిచ్ఛిన్నముగా ౪౧ సంవత్సరములు పరిపాలించె నని వచించి యున్నాడు. అట్లే ఇచ్చుడి శక్తివర్మయు, తనను మియవాడతామ్ర శాసనమున గూడ తన పెదతండ్రి రాజరాజ ౪౧ సంవత్సరములు రాజ్యమేలెనని చెప్పినాడు. తత్సార్వము విమలాదిత్యుడు ఏడేండ్లు రాజ్య భారము బూనియుండె ననిగూడ తెలిపినాడు.

వారిరువురును రాజరాజ రాజ్యపాలనవర్షములను, ఆతని పట్టాభిషేకము జరిగిన ౩. ౯౪౪ సంవత్సరమునుండియే లెక్కించిరి. ఇందు ఇంకొక విషయముగూడ విశేష మగుచున్నది. ౧౦౩౦—౧౦౩౩ సంవత్సరముల నడుమ జరిగిన విజయాదిత్యుని తిరుగుబాటువలన రాజరాజ రాజ్యపాలనమునకు విచ్ఛేదము కలుగ లేదనియు, విజయాదిత్యుడు పట్టాభిషేకము చేసుకొనినప్పటికిని రాజరాజ తనని అదిమి, పదగ్రాభుని చేసెననియు స్పష్టమగుచున్నది. నిన్నయగ్రాహుగూడ నీభావమునే స్ఫురింపజేసి యున్నాడు. రాజరాజను “అపరాజిత ధూరిభూకృపా ధారాజలకాంతశాత్రవపరాగుడు రాజ మహేంద్రు డున్నతిన” అనియు, “ఘోరాజముఖోపలబ్ధ విజయప్రమదాశ్రిత బాహుధుడ, నిశ్శీలర జరిపిర” యనియు, “పండితాహిత పిర” యనియు నన్నయ ధట్టు వర్ణించినాడు.

1. C. P. Nos. 8 Ana 9 of 1925. F

2. JAHRS, Vol. V. Part I PP 30—49.

రాజరాజ రాజ్యారంభకాలము నుడుర్బుటకు ఎట్టి చిహ్నములు లేవు. మరియు, రాజప్రతినిధిగా రాజ్యమేలిన కాలమునగాని, అటుతరువాత మరి ౩,౪ సంవత్సరములవఱకుగాని ఆంధ్రదేశమున ఎట్టి అంతః కలహములును లేవు. ఎట్టి అలజడియును లేదు. వెంకటరమణయ్యగారి సిద్ధాంతములు, ఈపట్టున, నిరాధారములే గాక, శుభద్వమైన శిలాశాసనములను అసంబద్ధముగ ఆన్వయించుటవలన, కల్పింపబడినవని తెలియగలదు. వెంకటరమణయ్యగారు ౧౦౧౮—౧౦౨౨ సంవత్సరముల నడుమ తా మనుకొనినట్లు జరిగియుండు నని ఊహించుటకు వారికి సాయపడిన శిలాశాసనములు ౫, అనంతపురముజిల్లా మహాకవిర తాలూకాయందు లభించినవిగలవు. అందు మాడు కొత్త శివరం గ్రామమునందును, మిగిలిన రెండును, అక్కడికు పదునెనిమిది మైళ్ళదూరమున నున్న మహాకవిర గ్రామమునందును లభించెను. వాటిలో కొత్త శివరం గ్రామంతులాకు ఒక శాసనము. (A. R. No. 23 of 1917)ను, మహాకవిర గ్రామంతులాకు ఒక శాసనమును (A.R. 752. of 199) రాశేంద్రచోడుని పదియవరాజ్యవర్షమున వేయబడినవి. మిగిలిన మాడింటిలోను విజయరాజ్యవర్షములు లేవు. ఈ అయిదు శాసనములును ఒకే కాలము నాటి వనియు, అనగా రాశేంద్రచోడుని పదియవ రాజ్యవర్షము అనగా ౧౦౧౮+౧౦ = ౧౦౨౮-౨౯ సంవత్సరమునాటి వనియు నీలకంఠ శాస్త్రిగారి మతము. వెంకటరమణయ్యగారు ఆ మతమునే అంగీకరించినారు. కాని ఆవియన్నియు ఒకే సంవత్సరము నాటివి కావేమో యని సంశయము కలుగక మానదు. ఆ సంశయమునకు నీజము ఆ శాసనములయందే గలదు. కొత్త శివరమునుండి కొన్ని శిలాకంబములను దెచ్చి, మహాకవిరలో వేణుగోపాల స్వామివారి యాలయమున ఒక మంటపమును గట్టిరి. అది యెప్పుడు జరిగెనో తెలియదు. ఆ మంటపములోని స్తంభములు కొన్ని, పాత కొత్త శివరములనుండి తెచ్చినవిగా నున్నవి. నొలంబవాడి రాజ్యమునకు తూర్పున, ఆ సీమలకు జగదేకమల్ల జయసింహుని యొత్తిడివలన నేయంపద్రవమును రాకుండుటకు గాను రాశేంద్రచోడుడు శివరదుర్గముననో, లేక మహాకవిర దుర్గమునందో కొంత బలమును కౌవలి యుంచెను. ఆ సైన్య

మునకు దండధీశుడు విక్రమచోళ-చోళియవరిశన్. అతనికి అరెయం రాజరాజం, అని ప్రతినామముకూడ కలదు. అతడు రాజేంద్రచోళుని పదియవరాజ్యవర్షమున కొత్త శివరమున నొక దేవాలయమున కొక శిలామంటపమును గట్టించెను. మంటప స్తంభములపై అందండు తన చిరుగు గద్దలను, తన ఘనకృత్యములను తమిళ, కన్నడ భాషలయందు వ్రాయించుకొనెను. అట్టి చిరుదులు గల కాషణస్తంభ మొకటి మడకనిర వేణుగోపాలస్వామిచారి దేవాలయమంటపమునందు గలదు. దానియందు రాజ్యవర్షములు లేవు. దానిలో (A. R. 751 of 1917) దండనాయకచోళియవరిశన్, చోళరాజు తన్ను వేంగిదేశముపై దండెత్తి పోవలయు నని ఆదేశించినమాట విన్నంతమాత్రాన ఫిరుదై వేంగి శుడు వెన్నిచ్చి పాటిపోయెనని, వ్రాయించుకొనెను. ఇది కూరం మన్యమైన రిత్రవచనము గాదు. కాని చోళియవరిశన్ వేంగిదేశముపై దండెత్తిపోవవలయు కలుగలేదనియు, నిజముగా దండెత్తి పోలేదనియు మాత్రము స్పష్టము. దండెత్తిపోయిననుట కీ సాక్ష్యము చాలదు. కాని వెంకటరమణయ్య గారు తమ వాదమును బలపఱచుకొనుటకు, రాజేంద్రచోళుడు తన చమూపతి యగు చోళియవరిశనను వరినికి వేంగిదేశముపై వెత్తిపోయి, యా దేశమును స్వాధీన పఱచుకొమ్మని యాజ్ఞ చేసెననియు, దాని ననుసరించి రాజేంద్రచోళుని పదియవ సంవత్సరమున, అనగా శ. ౯౪౩ వ సంవత్సరమున వేంగిదేశము మీదికి చోళియవరిశన్ దండనాయకత్వమున “దండయాత్ర సంపెననియు, చోళుల భాటి కాగజాలక ఆప్యకు వేంగి నేలుచుండిన సరిపాలుడు దేశము త్యాగముజేసి పాటిపోయిననియు తెలియుచున్నది.” అని ఊహించి వ్రాసిరి. ఈ వ్రాత కేవలము కల్పనాకథ. అట్టికథను వ్రాసి చరిత్ర యని చెబుట సాహసకార్యము. రాజేంద్రచోళుని దశమవర్షము, ౧౦౨౧ మెయ్ మొదలుకొని ౧౦౨౩ మెయ్ వఱకు నడచెను. అది శ. ౯౪౩ అగుచున్నది. అప్పటి కింకను విమలాదిత్యుడు మరణించలేదు. రాజరాజు రాజప్రతినిధిగా పాలించుచున్నాడు. మహామతియగు వజ్రయ ప్రగ్గడ ప్రధానియై కార్యఖడ్గముల వేంగిశ్వరులకు సేవచేయు

చున్నాడు. ఇట్టి సందర్భములను గమనింపక వెంకటరమణయ్యగారు “విమలాదిత్యుని యనంతరము వేంగి యందు రాజ్యవిప్లవము సంభవించి, తమ్మాలమున గొంత యలజడి గలిగినట్లు తోచుచున్నది. రాజ్యమున పోరాటము ప్రారంభమయ్యెను. పీఠియమైన రాజ్యమును రాజరాజునరేంద్రు నేలనీయక బ్రతిపక్షి యెవ్వడో నాచికొనగా, దుర్బలుడును నిస్సహాయుడు నైన మేవల్లునికి బాసటగ రాజేంద్రచోళుడు నైన్యము నంపి యతని శత్రుని బాటవ్రాచి పూర్వ చాళుక్య రాజ్యమును మరల బ్రతిష్ఠించెను.” అని వ్రాసిరి. ఇట్టి వ్రాతలు కేవల కల్పనాకథలు. ముందుగా ఒక అభిప్రాయమును మనసులో దెట్టుకొని, దానికి బలకరముగా సాధనములు వెదకి కల్పనచేసి కథ వ్రాయుట చరిత్రరచన కాజాలదు. రాజరాజు దుర్బలుడు నిస్సహాయుడు నట! రాజేంద్రచోళుడు వేంగి సింహాసీకముపై మరల చాళుక్యరాజవంశమును బ్రతిష్ఠించెనట! ఈ యూహలకు ప్రమాణములు కావరావు.

ఇంకను కలదు వెంకటరమణయ్యగారి ఆపూర్వ కల్పనా విశేషము. చోళియవరిశను “జయసింఘుకుల కాలవని చెప్పకొన్నాడు — ఈ జయసింఘు దెవ్వడో నిశ్చయింప కొలలేదు. అట్టిలేటి వెంకటరమణయ్యగారు “దీనివల్ల (యా చిరుదనువల్ల) జయసింఘుని కులమును యాభుమాపుటచే వితని కీ పేరు వచ్చెనని చెప్పవచ్చును. ఇచ్చట కేక్కొనబడిన జయసింఘుకు శ. ౯౩౭ (౧౦౧౪) సంవత్సరమున బద్దెనుచాళుక్య సామ్రాజ్యము నేల నారంభించిన జగదేకమల్లనామం తరువను విమ్మడి జయసింహుడు.” అని వ్రాసిరి. “జయసింఘుకులకాలుడు అనే చిరుదను జయసింఘునికులమును నాశనము చేసినవాడని యర్థము. జయసింహుడు — ఆతని కులము నిజముగా నాశనము కాలేదు — ఇమ్మడి జయసింహుడు, ౧౦౪౩ డిశంబరు వఱకు రాజ్యము చేసెను. తరువాత ఆతని కుమారుడు బ్రహమల్ల* పోమేళ్వరుడు ౧౦౪౩ జనవరిలో సింహాసనమెక్కెను.

కావున చోళియవరిశను చంపినది, కులము నాశనము చేసి “కాలవని” చిరుదు తెచ్చుకొన్నది, చక్రవర్తి ఇమ్మడి జయసింహుడు కాజాలకు. మరి యెవ్వడో సామంతస్వపుడు కావచ్చును. చోళియవరిశను జయసింహునితో ఆంధ్రదేశమున పోరాడియుండె నని

* (Ind, Ant, XLVII (1918) pp 285PH.)

యూహించిన కథ వెంకటరమణయ్యగారి సిద్ధాంతము ననుసరించి శ. ౯౪౩ అనగా ౧౦౨౧-౧౦౨౨ లోపలనే జరిగియుంచవలయును. అట్టి వృత్తాంతములు జరిగియుండినట్లు ఇతర శాసనాధారములు వివిధము కావరావు. జయసింఘుకుల కాలమున్న తిరు దున్న శిలాశాసనము (AR. 30 of 1917) వందు తేదీ లేదు. అదియును గాక, తిరుమలకొండ శాసనమును, తిరు వారింగాడు తామ్రశాసనములును పరిశీలించినపుడు శ. ౯౪౩ (అనగా ౧౦౨౧-౨౨) సంవత్సరమునందు రాజేంద్రచోడుని వైస్య మొకటి గంగాజలమును గొని వచ్చుటకు ఉత్తరదిశకు బోయియుండెనని తెలియుచున్నది. వేంగి ధూమియం దానాడు అల్లరులు, తిరుగుతాటులు, ద్రోహకార్యములు జరుగుచుండినచో తరుచుగా శూరంమవ్యవాక్యములతో నిండిన చోళ శాసనములు, వేంగిలో తా మొనరించిన ఘనకృత్యములను గోచంతలు కొండంతలుగా చేసి వర్ణింపకుండునా?

ఈ విషయములన్నియు పరిశీలించినపుడు క్రిలు సారాంశములు కెందు. అవి యెన్ని యనిన (౧) చోళీయపరిశ్రమ అంగ్రదేశముపై శ. ౯౪౩ (౧౦౨౧-౨౨) సంవత్సరమున దండెత్తిరావేడు. (౨) ఆనాడు వేంగి ధూమియం దెట్టి యలజడియును లేదు. (౩) చోళరాజును రాజేంద్రచోడుని ఆ దేశమును విన్నంత పారిపోయిన వేంగీసువి వృత్తాంతము ౧౦౨౧-౨౨ సంవత్సరమువాటిది గాదు. (౪) ఒక వేళ నిజముగా చోళీయపరిశ్రమ అంగ్రదేశముపై దండెత్తినవైనవి నమ్మినను, అదండయాత్ర ౧౦౨౧-౨౨ సంవత్సరము తరువాత యెప్పడో జరిగియుండవచ్చును. (౫) తేదీ లున్న కెందు శాసనములును, లేదని లేని మాకు శాసనములును ఒకే కాలమున ఒకే సంవత్సరమున చేయించబడినవి కావాలవు. ఆ కెండింటి నకును కనీసము పది సంవత్సరములైన అంతర ముండవచ్చును. ఇందలి కడపటి ౪, ౫ విషయములను మరల కలిదిండి యుద్ధకాలమును నిర్ణయించునపుడు విమర్శించెదను.

ఒక యూహను మనసులో పెట్టుకొని సిద్ధాంతములు కల్పించి చరిత్రరచన చేయబాసుటవలన నిరాధారములైన సిద్ధాంతము లనేకములు బయలు దేరును. అట్టి వివరీతసిద్ధాంతములను పెక్కింటిని వెంకటరమ

ణయ్యగారు ప్రతిపాదించియున్నాడు. ఒక నిరాధారమైన సిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించి యా పునాదిమీద పొగమును గట్టుట పంగతిము గాదు. 'వేంగీ సింహాసనముపై మరల చాళుక్యరాజును ప్రతిష్ఠించెను, రాజేంద్రచోడుడు.' అన్న సిద్ధాంతమును మనసులో పెట్టుకొని వెంకటరమణయ్యగారు, రట్టపాడిమీదికి రాజేంద్రచోడుడు దండయాత్రలు సాగించినది, "వేంగీని దవ యధికారము క్రిందికి దెచ్చి తన మేనల్లుని ఆ రాజ్యమున కధిపతిగ చేయుటయే యతని ముఖ్యోద్దేశ్యము" అని వ్రాయ సాహసించిరి. ఇందులకు ఎన్నియో ఊహలను కల్పించుకొనిరి. వాటికి మూలాధారముగ విమలాదిత్యుడు చనిపోయిన తరువాత రాజరాజుకు రాజ్యము దక్కకుండ చేసిన ప్రత్యర్థి యొక్కని (అనాముడు) స్వబలించి వానిచే రాజరాజుకు లాభ కలిగించి అంతట రాజేంద్రచోడుని పాయము కల్పించి రాజేంద్రచోడునిచే వేంగీచాళుక్య రాజ్యప్రతిష్ఠాతన చేసి, రాజరాజును వట్టి బలహీనుని, అప్రయోజకుని చేసిరి! అట్లు చేసియు, ౧౦౧౮-౧౦౨౨ సంవత్సరముల నకును రాజరాజుకు రాజ్యము స్వాధీనము గాకుండ చేసినది విజయాదిత్యుడు కావాలనీయు, మరియెవ్వడో అయియుండుననియు చెప్ప సాహసించిరి. అంతట నిరాధారముగ, చోళీయపరిశ్రమ దేశమును వశపఱచుకొనెనని సిద్ధాంతముచేసి, పిమ్మట రాజేంద్రచోళచక్రవర్తి స్వయముగ రాజమహేంద్రనగరమునకు బోయి, రాజరాజునరేంద్రునకు పట్టాభిషేకమహోత్సవమును గావించెను, అని వ్రాసిరి! ఇది చిరమైన కల్పనాకథ!

ఈ కలిదిండి శాసనమున చెలువబడిన సంగ్రామము రాజేంద్రచోడుడు జీవించియుండగనే జరిగెను. అందు కావంతయు సందేహము లేదు. "రాజేంద్రక్షితిపాలకస్య మహారో మన్యాకులస్యాజ్ఞేశం ప్రతిపద్యతే తే. ఇత ఏ వాండ్రక్షమాం ప్రాగమత్" అను శాసనవాక్యము దీనికి బ్రమాణము. గవర్నమెంటు ప్రాచీనశాసన పరిశోధనశాఖవా రూహించినట్లు అయినను గాక పోయినను, అనగా రాజరాజ విష్ణువర్ధనుడు వేడిపిమ్మట అయినను గాకపోయినను, ఆతని సహాయార్థము రాజేంద్రచోడుడు చోళదండాధీశులను నేనయిచ్చి పంపెననుట నిక్కము. రాజేంద్రచోడుడు జీవించియుండిన కాలమందే ఇది జరిగియుండవచ్చును.

రాజేంద్రచోడుడు గంకరి వరకు జీవించియుండెను. ఇమ్మడి జయసింహుడు గంకరి పంచత్వరపు చివర రోజులలో మరణించెను. కావున ఆంధ్రధూమిమిదికి నైవ్యములను బంపిన కర్ణాటధూమికుడు ఇమ్మడిజయ సింహుడు గావలయును. కలిదిండి యుద్ధము గంకరి పంచత్వరమునకు బూర్వమే, రాజేంద్రచోడుడు బ్రతికి యున్న కాలమునందే, జరిగియుండవలయును. ఆహవ ముల్ల పోషేశ్వరుని కాలమున ఆ యుద్ధము జరిగి యుండెననుటకు, సావకాశము ఆవంతయు లేదు. వెంకటరమణస్వామిగారు క. ౯౬౪, అనగా గంకరి- ౪౫ లో జరిగినట్లుాహించిన దాని! ఆధారములేదు. అప్పటి! రాజేంద్రచోడుడు జీవించియుండలేదు.

జగదేకముల్లు దింక ఆంధ్రదేశముమీదికి తన నైవ్యము నేల బంపెను? ఎప్పు డే పంచదర్పమున బంపెను, అన్న ప్రశ్నలకు సమాధానముగావలయును. వేంగీశ్వరులలో చోళుల కహితుడైనవాడు ఒక విజయాదిత్యుడే—రాజరాజయొక్క సవతిత్వియుడు. పశ్చిమచాళుక్య ధూపాలరకును, తూర్పుచాళుక్యులకును మొదటి కత్తివర్కవాటినుంచి వైరమే సాగుచుండెను. పశ్చిమచాళుక్యులకు ఎప్పుడైన హితుడుగా నుండినవాడు విజయాదిత్యు డొక్కడే. ఆ విజయాదిత్యుని పాములవాక కాసనమును పరికిరించి, అతడు గంకరి మొదలు గంకరి వరకు మాడు నాలుగేండ్ల కాలము రాజరాజున కారకు డ్రోహియై వర్తించి వేంగీ పామ్రాజ్యమునకు బట్టనుకూస కట్టుకొనె నని తెలిసికొంటిమి. కావున ఆంధ్రధూమికి విజయాదిత్యునికి సహాయార్థము నైవ్యములను కర్ణాటజయసింహుడు పంపెనని యూహించుటకు అవకాశము గలదు. విజయాదిత్యుని సహాయార్థమును, రాజరాజును పదయ్యకుని తేయు తలంపుతోడను కర్ణాటధూమికుడు ఆంధ్రధూమికి దండుబంపుట జూచి, వాటి నెదుర్కొనుటకు, జయసింహ విజయాదిత్యుల మనోరథము విఫలమునటకు, రాజేంద్రచోడుడు తత్క్షణము యొక నైవ్యమును మువ్వర దండాధీశుల వాయకత్వమున ఆంధ్రదేశమునకు బంపెను. అప్పుడు కర్ణాటద్రమిళ నైవ్యములకు మాత్రమే ఘోర సంగ్రామ మయ్యెను. ఆ యుద్ధమునందు ఆంధ్రనైవ్యములు చేరలేదు. ఆ యుద్ధము సమానయుద్ధముగ పరిణమించెనని కలిదిండి కాసనము వాకొనుచున్నది. ఎవరికిని జయము చేహార

లేదట. ఆ కలిదిండి యుద్ధానంతరమేమో జరిగినో తెలియదు. తెలుసుకొనుట కౌధారములును లేవు. కాని కలిదిండి యుద్ధమునందు జయలక్ష్మి కర్ణాటల నే వరించిన ట్లుాహించుట ఒప్పును. ఎందుచేత ననగా, చోళదండనాథులు ముగ్గురును ఆ యుద్ధమునందు అనువులు విడిచినారు. అదిగాక ఆ దినములలోనే విజయాదిత్యుడు పట్టాభిషేకము జేచుకొనెను. కావున కలిదిండియుద్ధము గంకరి పంచత్వరారంభమున జరిగె ననుట నిస్సంశయము.

చోళీయవరిశను కూరంమస్యవాక్యముల నింక పరికిరించెదము. తేడిలు లేని రెండు కాసనములందు అతడు రెండు విషయములను చదివినాడు. అందు మొదటిది. (AR 31 of 1917) కొత్తవరం, పాతశివరముల మధ్యనున్న యొక్క శిథిలమంటప ములోనున్న కాసనము. అది తిరుళిమున పద్మసూప మున నున్నది. అందుచోళనైవ్యములకును, కళింగ ఒడ్డె, తెలుంగు నైవ్యములకును సంగ్రామ మయ్యె నని యున్నది. ఆయుద్ధమున విజయముగాంచిన దెవ్వరో తెలుపబడలేదు. అది సమయుద్ధముగా పరిణమించె నేమోయనుటకు సావకాశ మున్నది. ఇక రెండవది మహాసిరవేణుగోపాల ప్వామివారి ఆలయములో శిథిలమంటపములో నున్నది. (A. R. 751 of 1917)

అందు చోళరాజు రాజేంద్రచోడు డనియే ఊహించవలయును. చోళీయ వరిశను. దండ నాథుని వేంగీదేశముపై దండెత్తిపోవలయునని యుదేశ మంపినమాట విన్నంతనే వేంగీకుడు హితి పోయె నని తెలుపబడియున్నది. ఇక్కడ వేంగీ కుడు నిస్సంశయముగా విజయాదిత్యుడు. అతడు వేంగీరాజ్యమును బహుత్కారముగ ఆక్రమించుకొనిన వాడు. పై రెండు కాసనముల విషయములను పరికిరించినపుడు, విజయాదిత్యుడు, జయసింహుని యాదేశానుసారముగనో, మరి యే కారణముననో చోళ నైవ్యము లాక్రమించుకొన్న నొలంబవాడి రాజ్యసీమలపై దండెత్తి పోయియుండు ననియు, నాతని నైవ్యములందు కాళింగులు, ఒడ్డెవారు, తెలుంగువారు, నండిరవియు, కొంతకాలము విజయాదిత్యుడు జయములగొనెననియు, అతడు

దేశమునందు లేకుండుట తగిన తరుణముగా తలచి వేంగిని తిరిగి జయించి, ఆక్రమించుకొని, తమ్ముని పదగ్రహిణి, చేయతలంపుతో నున్న రాజరాజ దేవరకు సహాయముగా ఆంధ్రదేశముమీదికి సైన్యములు నడిపించుకొని బోవలసినదని రాజేంద్రచోడుడు, తన చమూపతికి చోటియవరిశేషకు ఆదేశముంపెననియు ఆ మాట చెవిపోవనంతనే చోటియవరిశేష ఆంధ్ర దేశముపైకి బోవ నుంకించిన వెంటనే, వేంగినుడైన విజయాదిత్యుడు స్యదేశరక్షార్థము వేంగిఘామి పాటిపోయెననియు వోచును. ఈ యాహా సరియైన దనుట నిస్సంశయము. విజయాదిత్యుడు ఆంధ్రఘామి యందు తన సింహాసనమును పదిల పఱచుకొని, పగ దీర్చుకొనుటకు చోళరాజ్యసీమలమీదికి, నొలంబవాడి మీదికి దండెత్తిపోయెను. అది ౧౦౩౧ సంవత్సరంత యువ గాని, ౧౦౩౨ సంవత్సరమందుగాని ఎప్పుడో జరిగియుండెను. తనకే మొదట ముప్పు వాటిల్లుచున్న దని భయపడి విజయాదిత్యుడు వేంగికి వెంటనే వెను దిరిగి వచ్చియుండును. అది ౧౦౩౩ వ సంవత్సరమున జరిగియుండును. చివరకు విజయాదిత్యుడు అన్నగారి బలములకు, ధాటికి తాళలేక ఓడిపోయి పదయ్యిండు దొంగులను అది ౧౦౩౩ సంవత్సరంతయు లోపుగా జరిగియుండును. ఆంధ్రఘామియందు అన్నదమ్ముల నడుమ జరుగుచున్న ఘోరయుద్ధములను, వాటి పరిణామములను దిలకించుచు, గాబోలు, జగదేకమల్ల జయసింహుడు, కొల్లిపాక దుర్గమున తాత్కాలిక ముగా నివసించుచుండెను. ఆతడు క. ౯౫౫ కు సరియైన శ్రీమఖసంవత్సరమున— ౧౦౩౩ సంవత్సరము యొక్క చివరభాగమున కొల్లిపాకయందుండినట్లు శాసనాధారము గలదు. (Ep. Ind. V III P 236)

ఆతడొక్కఁడుండుట తాకతాళియము గాదు. జయ సింహు డెప్పు డొక్కడ వేంగిరాజ్య వ్యవహారములతో సంబంధము గలవాడుగనుకనే యుండుట సంభవించెను.

జగదేకమల్లుని కడపటి దినములలో పశ్చిమ చాళుక్యులు వేంగిని వశపఱచుకొనుటకు మరల నింకొక ప్రయత్నము గావించియుండినది వంకటరమ

ణయ్యగారి నమ్మకము. కాని వారి వాదము అసంభవ మైనది. వారు చూపిన యాధారములు వారి వాదమును విమోచము బుజువుచేయవు. మీదుమిక్కిలి యా ఇమ్ముడి జయసింహుని యవసానకాలమున రాజరాజే నొలంబవాడి, గాంగవాడి సీమలపై దాడి పెడలి యున్నట్లు తోచును. ఆకాలము, అనగా ౧౦౪౨-౧౦౪౪ సంవత్సరములు నడిచిన మాడేండ్లును తన సవతి తమ్మునికి సహాయము చేయవచ్చిన జగదేక మల్లునిపై పగదీర్చుకొనుటకు రాజరాజదేవరకు మంచి యనుజైన కాలము. ఈ యాహాతు మైమూరు హాసకొబిల్లా హొబ్బలితాలాకా బేలూరుగ్రామ మునందున్న కప్పడిశాసన మొకటి కారణ మగు చున్నది.*

ఆ తాసనసారాంశ మిది. చాళుక్య రాజరాజా భృత్యుడైన మతివర్మసోదరుడు ఆంధరకు ఆ సీను దాటి, చోళగోడుసీమలను ప్రవేశించునపుడు ఇడుగోటి శివరగావుండు, ఆంధరకుతో పోరాడి వీరస్వర్గ మును జూఱగొనెను. ఇందు లేది లేదు. కాని రాజ రాజా సేనాములు గంగవాడిని బోచ్చి గొంత చీకా కును కల్పించి నట్లూపించుకొనవచ్చును.

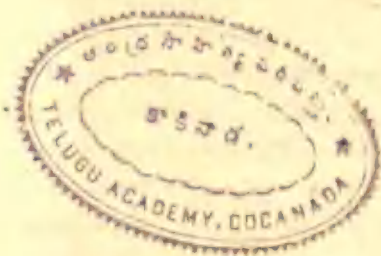
ఇంతవఱకు రాజేంద్ర చోడ—జయసింహు లకు గల వైరమును, రాజరాజ విజయాదిత్యుల ఆంతః కలహమును ౧౦౧౮ మొదలుకొని ౧౦౪౩ వఱకు నడచిన కాలమున నేరీతిగా పాగనో నిరూపించి తిమి. రాజాధిరాజా చోళసింహాసన మెక్కినవాట నుండి మరల పశ్చిమచాళుక్యులతోడి వైరము మరల విజృంభించెను. రాజాధిరాజునకు సమకాలికుడు, పరమశత్రువు ఆహవమల్లపోశేశ్వరుడు. ఆతడు సింహాసన మెక్కినవాటనుండి రాజాధిరా జాతని మీద కయ్యమునకు గాలుచూసెను. రాజాధిరాజ— ఆహవమల్ల పోశేశ్వరుల నడుమ జరిగిన ఘోర యుద్ధములను గూర్చి, వాటి కాలమునుగూర్చియు బ్రస్తావించుటకు బూర్వము, ఇమ్ముడి శక్తివర్మ నుమియవాడ దాన శాసనవిషయమును వెంకట రమణయ్యగారు స్థానీవులకన్యాయముగ దివవివారు గనుక వాటిని చర్చించును.

* Mys. Arch. Rept. 1924. pp 19 20. No. 18.

నుమియవాడ కాసనమునందు * ఇమ్మడి శక్తివర్మ ఇట్లు తెలిపినాడు. “చాళుక్య వంశాగ్ర గణ్యుడయిన రాజరాజు రంగ సంవత్సరములు ధరామంఠలమును పాలించెను. పిమ్మట ఆతని సవతి లేమ్మకు, రాజరాజు పరోక్షమందు—రాజ రాజు దేశమందు లేని సమయమున, పీఠక్రియలుతుడయి విజయాదిత్యుడు రాజ్యము బలిమిచే లాగుకొనెను.” ఇట్లు విజయాదిత్యుడు ద్రోహియై అన్నమీద తిరుగ బడి రాజ్యమును బలాత్కారముగ లాగుకొన్నది రెండవమారు. మొదటి పర్యాయమును గురించి యది ౧౦౩౦-౩౩ సంవత్సరముల నడుమ జరిగెనని యావలకే తెలిపితిని. ఈ రెండవమారి చేసిన ద్రోహము. క. ౯౦౪ కు సరియైన శుభకృతుసంవత్సరమున ఆనగా ౧౦౬౨ సంవత్సరమున జరిగియుండెను. ఈ రెండుతిరుగుబాటులు మాత్రమే గాక, విజయాదిత్యుడు మాడవ తిరుగుబాటును కూడ జేసెననియు, వది విమలాదిత్యుని మరణానంతరము జరిగియుండ

వలయుననియు, అయినను వానిని నొక్కి చెప్పటకు వగిన యాధార మెద్దియు గానరాదనియు, వెంకట రమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు—“తండ్రిమరణానంతరము” విజయాదిత్యు డెట్టి తిరుగుబాటును చేయ లేదని యావలకే తెలిపితిని. చేయజాల దనటకుకూడ ఆధారము గలదు. విజయాదిత్యుడు తండ్రి రాజ్యపరిత్యాగము చేయునాటికి బాలుడు—రాజరాజు పట్టాభిషిక్తుడయిననాటికి పదునారేండ్లవాడుగా మండవచ్చును అట్టి శేతవయస్సున విజయాదిత్యునకు ద్రోహబుద్ధి పొడమే ననటకు సాధనములు చాలవు. కలింగధూమికుడు వేంగీకునికి మిశ్రుడో, లోబడియుండిన రాజో అయియుండెను. వానికి విమలాదిత్యుని నురుభక్తి కొంప కాసనమే ప్రమాణము. జగదేశముల్లు డింకను రాజేంద్రచోడుని తన దేశమునండి పాజుద్రోహి, రాజ్యమును అప్పగింపుడే పదిలపఱచుకొనమండెను. కావున అట్టి పరిస్థితులలో విజయాదిత్యు డెవ్వరి సహాయమును జూచుకొని యన్నపై తిరుగుబాటు గావించగలెనో యూహింప శక్యము గాదు. వెంకట రమణయ్యగారి యూహ అవిధముగా నిరాధార మైనది.

* JAHRsVol. V. Pl 33 pp. పంక్తులు ౫౪-౫౫)

సవరణ

(గత సంచికలో ఈ వ్యాసపూర్వభాగమున “చేతనభట్టు” అనుటకు చేతనభట్టు అని పడినది. చదువరులు సరిదిద్దుకో ప్రార్థన. సం.)

దంపతులు

శ్రీ జయంతి శ్రీరామమూర్తి

డాక్టర్ సే కేయలప్ప రంగారావు! ఆస్థియేమి లేదు. ఇంకా యేవన్నా వుంటే నాలుగు వూలుమాట్లా, అరదజను నెక్ టైలూ, మాడు జరిల బూట్లాను. ఆదాయం లేని ఈ ఆర్థాటాన్ని కాంత ఎల్లగ భరిస్తారో నా కర్తం కావడం లేదు. భరించ కేం చేస్తుంది— తనకు తానే వరించి పెళ్ళి చేసుకున్నాక. ఆనాడు నే నెంత చెప్పినా వింటేనా?

“ఆస్థి లేకపోతే నేం? శోట్లో నాలుకవున్నాక నాలుగురళ్లు దొరక్కపోతాయా?” అన్నదే కాంత వాదం. ఇంకా లోకంలో ఎవ్వరికీ నాలుకలే లేవట్లు— మా అల్లెయ్యి పరేసరి.

“కూతురుప్రేమకి అద్దు తగలకూడద”ని గర్భ పన్నాడు వల్లించింది. మామయ్య తలవూపేడు. ఆసలు సంగతి మాత్రం ఎవ్వరూ తెలుసుకోరు. ఎలా తెలుసుకుంటారు— కృతిమించి రాగాన పడితేనేగాని తెలుసుకోలేక పోయేరాయ్. వాళ్ల ప్రణయవిలాసాలు నాకు తెలిసినా మగ్గ నాకెందుకని వూరుకున్నాను. నా విషయం కాంత పట్టించుకోకపోయాక ఆమె విషయం నా కెందుకు?

ఇంతకూ చెప్పవచ్చే దేమంటే, అలాంటి ప్రబంధనాయకుని వీరి, కోరి వరించేక ఈనాడు భరించ కేం చేస్తుంది? రంగారావు సరేసరి. ఒకే తల విడుదు. ఏం మానుకుకో? మీసాలకి సంపెంగనూని సామ్యం. పట్టుమని నెలకు వందరూపాయలు ఆదాయం లేదు— నూట్లా, క్లబ్బులు, కేకాటలు— ‘రెండు చేతులూ కలిస్తే చచ్చుదు.’ అన్నా ప్రయోజనం లేదు. నాకెందుకు మగ్గ? నాచదువు పూర్తి చేసుకుని పోతే ‘ఎవరికి వారే— యమునాతీరే.’ ఏదో బంధువులనీ, మామయ్య బాధపడతాడనీ వాళ్ల విధిగడిలో వున్నానేకాని, నాకేం వేరేటోట వుండలేనా? ఇలాగ సరిపెట్టుకుంటూ వాళ్లోబాలు దొర్లించు

కుంటున్నాను. కాని ఒక్కొక్కరోజు గడిచినకొద్దీ నాలో ప్రబలమాకున్న అకాంతిని భరించడం కష్టమనిపిస్తుంది. మా కాంత అంత అంభకత్తై, చదువు వుంది, గుణవతి, అలాంటి అమాయకురాలిని అనవసరంగా హింసిస్తున్నాడే అని బాధపడుతున్నాను.

ఒకరోజున రాత్రి పన్నెండుగంటలకి వచ్చేడు రంగారావు. పాపం, కాంత నిద్రమత్తులో వుండి కాబోలు ఇంటనే తలుపు తెరవలేదు. తర్వాత లేచి తీసింది. అతని కేం రోచిందో అనవసరంగా చెయ్యి చేసుకున్నాడు. ఆ శబ్దం నాకు వినిపిస్తూనే వుంది. కాంత బక్కిబక్కి లోలోపలే ఏడుపును అందుకుంటోంది. అతనుమాత్రం అరుస్తున్నాడు. నాకు మహా చెడ్డకోపం కలిగింది. చెళ్ళి రంగారావుని మర్రించాలనుకుని లేచేను. కాని, వాళ్ళ తలుపు లోపల వేసివుంది. విధిలేక బస్కి తగిపోయేను. మర్నాడు సానుభూతితో అడిగేను కాంతని—

“ఏం జరిగింది కాంత— నిన్న రాత్రి” అని.

ఏమీ లేదు” అంది.

“నాదగ్గర వాస్తావేం - నాకంతా తెలుసు” అన్నాను.

“నీ కేం తెలుసు” అంది నూటిగా చూస్తూ “నిన్న రాత్రి రంగారావు నీమీద చెయ్యిచేసుకోలేదు” అన్నాను.

“లేదు. చాల్లే, ఇట్లాంటి అసత్యప్రచారం చెయ్యకు. నువ్వు చూసేవా?” అంది కాంత.

నావొళ్లు మండింది.

“నిన్ను నువ్వే మోసగించుకుంటున్నావు కాంత. అంత గట్టిగా శబ్దమయ్యేక బుకాయినా వేందుకు? నాకామాత్రం బుర్ర వుంది” అన్నాను.

కాంత సవ్యూహ అందికదా—

“చాల్లే బావా! ఆయన రాత్రి పరుపులు దులి

పారు. అది ఆ చప్పుడు. అంతే కాని, ఆయన నన్నెప్పుడూ కొట్టలేదు. కొట్టరు. అలాంటివారు కాదు." అని.

నాలో నాకే సిగ్గువేసింది. నేను చూడనంత మాత్రాన కాంత నన్ను దబాయించేసింది. తన భర్త మహాసామ్యుడయినట్లూ, నేనే విప్రప్రచారం చేసే దుర్మతి నయనట్లూ లేచేసింది. మధ్యనివాకెండుకు కండ్లి లేని దురద అనుకుంటూ వెళ్ళిపోయాను ఆమెదగ్గరనుంచి.

ఇంకోనాడు సాయంత్రం కాలేజీనుంచి ఇంటికి వచ్చేను. లోపల పెద్ద రాధాంతం జరుగుతుంది. పేకాటకు వెళ్ళుకొవాలని రంగారావు, లేదని శాంతాను. అరగంట విని, భరించలేక తిరిగి పేకాటానికి వెళ్ళిపోయాను. ఎనిమిదిగంటలకి యింటికి వచ్చేసరికి శాంత గుమ్మంలో కూర్చునివుంది. నన్ను చూసి లేచింది. నాకు జాలికలిగింది. చిన్నతనంలో స్వతంత్రంగా బ్రతికిన శాంత ఈనాడు భర్త చేతిలోని కీలు బొమ్మ అయిపోయింది.

"వంటరిగా కూర్చున్నావే? ఆత వేడి?" అన్నాను.

"అలా వెళ్ళేరు. వస్తావిష్టావే" అంది శాంత.

"శాంత! నిన్ను మూత్ర జాలికలుగుతుంది నాకు" అన్నాను.

"ఎందుకు?"...శాంత.

"ఎందుకేమిటి? మార్కుని చూపడానికి దివిటి కావాలా? రంగారావు నిన్ను చూస్తున్నంత హీనంగా ఈ ప్రపంచంలో ఏ భర్తా తన భార్యని చూడడు" అన్నాను ఆ వేళంతో. శాంత మనస్సు చివుక్కుమంది కాబోలు.

"చాలు చాలు. చెప్పవచ్చేవు. బ్రహ్మచారిది. నీకేం తెలుసు భార్యభర్తల విషయాలు" అంది. నాకేమీ తోచలేదు. ఎలా చెప్పినా శాంత తెలుసుకోదు. తన భర్తే దామనీ, ఆతడు కోసినా ఎవరితోనూ చెప్పకోకుండానే ఆమె వదులకం.

రోజులు గడుస్తున్నాయి మా పరీక్షలు సమీపిస్తున్నాయి. రంగారావు ప్రలోభాలలో పూర్తిగా మునిగిపోతున్నాడు. వైద్యోగ్యమాల పాఠ సేడు. బ్రద్యునికి ఎవ్వరూ రావడంలేదు. ఎలా వస్తారు? అంత ఆశ్చర్యమనిషి చేతులో తమ ప్రాణాలు

చూసిచూసి ఎలా పెడతారు? క్రమంగా యింట్లో వున్న వెండిగిన్నెలు, వెండికంచాలు రూపాయల రూపం తాల్చి యిగిరి పోతున్నాయి. ఇక వుండబట్టలేక ఓనాడు శాంత దగ్గర అనేసేను.

"శాంత! పరిస్థితి విషమిస్తోంది. తెలుసుకున్నావా?"

"ఏం తెలుసుకోవాలి?" అంది శాంత.

"రంగారావు ఉన్నదంతా తగలేస్తున్నాడు!..."

"బావా! తన నన్నది నిర్భయ చేసుకుంటున్నావా? అధికారం లేదా ఆయనకి?" అంది శాంత.

"లేదనను. ఈ కొంచెం అయిపోతే ఎలా తింటారు?" అన్నాను.

"సంపాదించుకు తింటారు. దాని కంటే పెద్ద ఆలోచన ఎందుకు? ఈ రూపాయలుమాత్రం మా మనస్సుల్ని వివేదియ్యకపోవడమే కావాలి" అంది శాంత.

"అమాట నిజమే శాంత! కాని రంగారావు పెనదారుల్లో పడి నిన్ను బాధిస్తున్నాడు" అన్నాను. ఉద్దేశం పట్టలేక.

"బావా! క్షమించు. ఈకోజమొదలు ఆయనను ఏమీ ఆనకు - నన్ను ఏమైనా వుంటే" అంది. అమాయకురాలు శాంత. ఒక్క క్షణం ఆలోచించేను. శాంతన నేనెందుకేమీ లేదు. ఆమె జీవితం స్పటికం లాంటిది. ఆమె నేమనాలి? ఇలా అనుకుంటూ 'పోనీ ఈ మాట రంగారావుతోనే ఆపేద్దా'మని నిశ్చయించుకున్నాను.

మా పరీక్ష లయిపోయిననాటి సాయంత్రం రంగారావు వంటరిగా రోడ్డుమీద పోతున్నాడు.

"మిమ్మల్ని ఒక్కమాట అడుగుతాను. ఏమీ అనుకోకుండా చెబుతారా?" అన్నాను.

"దాన్నికేం బాబూ, పదిమాట లడుగు" అన్నాడు రంగారావు— విస్ఫుటంగా.

"అమ్మగారూ! మిమ్మల్ని చూస్తున్నాను. అశ్రద్ధవల్ల మీ వృత్తి పాడుచేసుకుంటున్నారు. మీ దగ్గరి కెవరూ కేషింట్లు రాదు."

"మా నెయ్యిమను. నేను బలవంతంగా ఎవరినీ తీసుకురాలేను కదా!"...రంగారావు.

"మీ జీవితాన్ని ఈవృత్తేకదా పోషించేది. దాన్నే విరారకిస్తే ఎలాగ?" అన్నాను ధీమాగా. రంగారావు కొంచెం పరిగా వత్తుతూ.

“బడర్ భయపడినా— ‘శతకోటి దరిద్రాలకు, అనంతకోటి ఉపాయాలన్నాడు— బ్రతకేక పోతామా?’ అంటూ వెళ్ళిపోయేడు. రాత్రి ఇంటికి వచ్చేసరికి బోవల యుద్ధకాండ జరుగుతుంది. చిలికి చిలికి గాలివాసే అవుతుంది. తన సంపాదవిషయాలు నాకు చెప్పిందని, కాంతని నిందిస్తున్నాడు రంగారావు. ఆమె మాత్రం గోడలకైనా విసవడవంత నెమ్మదిగా సమాధానం చెబుతుంది.

మర్నాడు ఉదయం లేచి చూసేసరికి పిడి తలపు తాళం వేసివుంది. ప్రక్కయింటి ఆసామీ చెప్పేడు రాత్రి పన్నెండు గంటలకి రంగారావు బండెక్కి వెళ్ళిపోయేదనీ, కాంత ఏడుస్తూ నుమ్మంలో వుందనీ— అయితే మరి కాంత యేమయింది? ఎక్కడికి వెళ్ళింది?

మా పూరు వచ్చేసే సన్నమాటే కాని మనస్సు కాంతమీదే వుంది. రెండురోజు రెల్లాగో దాచి మాడోరోజు మామయ్యతో అన్ని విషయాలూ చెప్పే సేమ. మామయ్య వాల్లిద్దరికోసం పూళ్లన్నీ వెతికించేడు. ‘కేవల్లే నేయించేడు “డాక్టరు రంగారావు ఉనికి చెప్పినవాళ్ళకి బహుమానం యిస్తానని—’

రేడియోలో చెప్పించేడు. ఎవ్వరూ సమాధానం రాయలేదు. ఎక్కడా వాళ్ల బాడ లేలలేదు. నావూసాని బట్టి రంగారావు ఆత్మహత్య చేసుకుని వుంటాడు. మరి కాంత? అంత తెలిదిలిక్కువ మనిషి కాదే. మరి ఎక్కడికి వెళ్ళివుంటుంది? ఎలా తనిస్తోంది? ఈ విషయాలు క్రమంగా పాతబడి మర పుకు వచ్చే స్థితిలో వస్తాయి నా మనస్సులో.

* * * *

ఎప్పటికైనా యుజాసుబంగం వుంటే తలపులు త్రొళ్లుగా మారి మనుష్యుల్ని దగ్గరకు లాక్కొస్తాయి. నాలుగేళ్ల తర్వాత జూరుపనిమీద వెంగు కూరు పళ్ళేను. ఒకనాటి ఉదయం రోడ్డుప్రక్క నడిచి వస్తుంటే అకస్మాత్తుగా నా నెత్తిమీద వాడిన పూలగుత్తి ఒకటి పడింది. తలెత్తి పైకి చూస్తున్నావా! మెరపుతీగలా ఒక యువతి మేడమీదనుంచి చూస్తుంది. ఆ గుత్తి నామీద పడ్డందుకు తుమాపణ చెప్పా లనుకుంటుంది, కాబోలు! నిలబడిమాస్తోంది. నేను నిర్హం త పోయేను. నా కళ్లు నిజంగా చూసేయో, లేక నన్ను మోసగించేయో తెలియదు. అచ్చంగానూ కాంతే... కాంతే అయివుండాలి. నా బసలోకి వచ్చి విమర్శించుకున్నాను. కాంతే

అయితే నన్ను విలవదా? గురుపట్టింట్లో, లేదో. పోనీ నేనే— విలవకూడదా? అదిమాత్రం ఎలాగ? క్రిందనైనా కాదే? మేడమెట్లు ఎక్కారీ? ఇంతకీ ఆమె అవునో, కాదో?

మర్నాడు అజీవేశకి ఆ దారిని వల్లేను. నే వల్లే సరికే పూలగుత్తి క్రింద పడివుంది. దాన్ని తీసి తేబులో వేసుకోవా లనిపించింది. కాని, చుట్టూ మనుష్యు లాయె! మరుసటిదినం ఉదయం ముందుగా వచ్చి, కొంచెం చూరాన నిలబడ్డాను, మామూలు సమయా నికి. ఆ యువతి వాడిన పూలగుత్తి పడేసి వెళ్ళి పోయింది. నా అనుమానం స్థిరమయింది. ఆమె నిస్సందేహంగా కాంతే. కాని, ఈ మేడమీద ఏం చేస్తోంది?

డాక్టరుబోద్దుకూడా ఏదీ లేదే? ప్రక్క దుకాణంలో పోదా పుచ్చుకుని కొట్టువాడిని కదిపేమ.

“ఆ మేడమీద యెవ రుంటున్నాడు” అని. వాడు తిన్నగా సమాధానం చెబుతాడా?

ఎందుకు?” అన్నాడు. నా గుండె ఆగినట్లునిపించింది.

“పనుంది. మా బంధువు డాక్టరుగా రొక్కాయన వుండాలి ఈ పీడిలో” అన్నాను.

“డాక్ట రెవరూ లేరు. ఒక కూరల వర్తకుడూ, భార్య వున్నాడు” అన్నాడు.

నా కింక మాట రాలేదు. నాలుగడుగులు వేసి, నెనుతిరిగి

“ఆయన పేరేమి?” అన్నాను.

“రంగదాసు అన్నాడతను.”

బసరు వచ్చేసినా, నా మన స్సాపిడిలో వుండి పోయింది. అవిడ నిజంగా కాంతలాగే వుండే. మరి కూరల వర్తకు డెవరు? నాలో ఏదో బలియమైన తలపులు క్యూరాలిక్ క్యూరంగా విజృంభించేయి. కాంత ఆఖరికి ఒక యిసకరేబువులా గాలిలో ఎగిరిపోలేదు కదా? నా తల తేలిరిగిపోతోందో, ప్రపంచమే తిరిగి పోతోందో? భూమ్యకాళాలు ఏకనుపుతాయో? ఏమో! ప్రళయప్రభంజనాలు పీచే యుగాంతపువేళ అయితే కానువచ్చు!!!

మరునాటి ఉదయం నాకు పెద్ద ధైర్యంకలిగింది. ఆరు మూడైనా, మూడైనా నిజానిబాలు లేట్టి వెయ్యాలనుకున్నాను. సరాసరి వెళ్ళి మేడమెట్లెక్కాను. కాళ్లు వదులుకున్నా తలపులు తేల్చేను.

తలుపు తీసి ఒక వింత వ్యక్తి నిలబడ్డాడు. పెరిగినగడ్డం, చిరిగిన బనీను, సగం కుట్టిన పంచ... వాళ్ళ నాకరయి వుంటాడు?

“ఎవరు కావాలి?” అన్నాడు.

“రంగదాసుగా రున్నారా?” అన్నాను.

“ఏం పని?” అన్నాడు.

“రంగదాసుగారితో పని వుంది” అన్నాను.

“నేనే రంగదాసుని — చెప్పండి” అన్నాడు. నిర్భాంతపోయాను.

“ఇలా వచ్చి కూర్చోండి — నిలబడ్డా రేం?” అంటూ లోపలికి తీసుకువెళ్ళాడు. వా సందేహానివృత్తి అయింది. గోడమీద కాంత ఫోటో ఎన్నార్థిమెంటు వుంది. ఫోటోలో కాంత అదివరటికన్న ఎన్నో రెట్లు అందంగా వుంది. పెరిగిన చూపునూ నాతో మళ్ళీ రంగదాసు మాటలు ప్రారంభించేడు.

“అమె నాభార్య. ఫోటోగ్రఫీ చూసేరా ఎంత బాగుందో” అన్నాడు.

“అలాగా! అమె నెక్కడో చూసినట్లు బాపకం. అమె పేరు?” అన్నా నెక్లగో దైర్యం తెచ్చుకుని.

“కాంతాదేవి. అమె మొదట ఒక దాక్టరుగారి భార్య. ఆయన గతించేడు. తర్వాత నాతో వుంది” అన్నాడు రంగదాసు. వా నవనాడుకూ కృంగి పోయేయి. ఏవేవో జలపాతాలు నా నెత్తిమీద పడ్డట్టయింది. ఇక బాగుండదని —

“అయితే అమె మా బంధువే. కొంచెం పిలుస్తారా?” అన్నాను.

“అలాగా” అంటూ రంగదాసు లోపలికి వెళ్ళేడు. వా రక్తంలో ఉద్దేకం ఎక్కువవుతుంది. రంగదాసు తిరిగివచ్చి “ఇంట్లో లేడు. ప్రక్కవాటా వాళ్ళతో కలిసి బజారుకి వెళ్ళింది” అన్నాడు. ఇది మంచికే వచ్చినట్లనిపించింది. పాపాదుర్గారి ముఖం చూడకూడదని నిశ్చయించుకున్నాను. అందుకే రంగదాసు ఉండమంటున్నా మామూలు వెళ్ళిపోవాలంటూ లేచేను.

“అయితే అ ప లు ప నే చెప్పేరుకాదే” మన్నాడు.

“నాకు కావలసిందంతా తెలిసింది. ఇంకా అనుమానాలుంటే రాస్తాను” అంటే అంటూ వచ్చేసేను.

ఎలా వచ్చి రైల్వో ప్లాంట్ నాకే తెలియదు.

రైలు నడుస్తోంది. చక్రాలు దొర్లినట్లే గంటలు దొర్లుతున్నాయి. చీకటిపడింది. చలిగాలి ముఖాన కొడుతూంటే మగతకన్ను పడుతోంది. రైలింజనుకూత నాగుండెల్లో ప్రతిస్పందిస్తోంది. ఏవో నల్లని శీర్షాలూ క్షూరాలి క్షూరంగా గాలిలో విహరిస్తున్నాయి. జగత్తంగా వల్లబడిపోయింది. ఆ నలుపు కాళ్ళతండా వుండిపోయేదే !! కాంతసంగతి మామయ్యతో ఎలా చెప్పడమా అని ఆలోచిస్తున్నాను. పోనీ, కాంత చనిపోయిందని చెబితే మంచిదేమో!

ఇంటినుమ్మంలో అడుగుపెట్టాను. బండివాడు సామాను దింపినా వాడికింకా డబ్బులియ్యలేదు. ఇంతలో పోస్టువాడు ఉత్తరం తెచ్చియిచ్చేడు. అది బెంగళూరుమంచి వచ్చిందే. అది విమానం మీద వచ్చింది — నేను రైల్వో వచ్చేను. అంతే! ఉత్తరం విప్పేను. కాంత రాసింది. చదవకుండా చింపెయ్యాలని బుద్ధిపుట్టింది. మళ్ళీ అంతలోనే మారిపోయింది. చదివేసి చింపులే నేమనిపించింది. అది మంచికే వచ్చింది చివరకి. మా కాంత, అనుయకురాలు కాంత నిరపరాధి కాంత రాసింది.

“బావా!

నువ్వు ఈశేర మాయంటికి రావడం నాకు తెలుసును. మీరన్న గారు నీతో మాట్లాడుతున్నప్పుడు నేను లోపలే వున్నాను. నువ్వు మా వృత్తిని చులకన చేస్తూ మాట్లాడతావని నీముఖమే చెబుతూండడంవల్ల నేను నీకంటపడలేదు.

డాక్టరు రంగారావుగారు వైద్యజగత్తులో మరణించి రంగదాసుగా మారలవరకులో జననమండేరు. శేదతపం ప్రలోభాలకి స్వస్తి చెప్పించింది. ఇప్పుడు నెలకు అయిదారువందలు వస్తున్నాయి. ఇదే దీనిలో రహస్యం. ఈ మేడ మేమే కొనుక్కున్నాము. నిన్ను వింత పరిస్థితులలో పెట్టి మానసికాంక్షోశనకి నురిచేసినందుకు ఊమించు. నంటనే వచ్చి చూస్తావని లేలుస్తాను మీ కాంత” —

అని వుంది. నా నడుమట్టు తెప్పింది. భూమ్య కాళాలు గిరిగిరా తిరిగిపోతున్నాయి. ముఖంనిండా చెమటలు పోసేయి. కిరీరం వేడెక్కినట్లయింది. దేవతామూర్తి కాంతని అనుమానించినందుకు నాకు శిక్ష కాంతే ఈ విధంగా విధించింది. వాళ్ళ చిదంబర రహస్యమే ఆ సంసారానికి శ్రీరామరక్ష. వాళ్ళని విమర్శించినవాళ్ళకి తీరని శిక్ష. ఆరోజు మొదలు లోకంలో. ఎవ్వరినీ అనుమానించననీ, ఏ దంపతుల సంసారవిషయాల్లోనూ జోక్యం కలగజేసుకోననీ నా అంతరాత్మకి వాగ్దానం చేసి చెంపలు వాయించుకున్నాను.

రామచంద్రాగమి

(క్రీ. గ. ౧౫౫౦-౧౬౨౫ ప్రాంతము)

శ్రీ ఈయ్యాణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు

గీర్వాణపారస్వతసాగరమున విష్ణుత సికతా సంఘము లైన, విలుప్తప్రాయములైన కవిరత్నముల సంఖ్య పరస్పరాస మనుట స్వభావాక్తి-వాద్యయ గ వేమణప్రదీపంబ క శోర కృషిఫలముగా విలుప్తకల్పములగు కృతిరత్నము లప్యవస్య దక్కదక్కడ లభించి సహృదయ ముదావహము లగుచుండును. ఉత్పన్న కల్పము లగు నట్టి కవిరత్నములలో రామచంద్రాగమి హరి నారాయణమిత్రల గూర్చి యిటు బ్రసంగింపబడును.

రాధాకృష్ణుల ప్రణయవృత్తాంతమునుచిత్రించు రాధావిరోధ శత్రును కావ్యమును స్వకీయవ్యాఖ్యా విలపితముగ రచించిన వైష్ణవకవి రామచంద్రాగమి ఈయనజనకుడు విఖ్యాతవిద్యద్వితీయగుడగు జనార్దన భట్టు ; వీరామహానుజు జగద్గతీర్థి నందివ పురుషోత్తమాగమి. ఈ యంశము రీతని కృత్యాది పద్యములను బట్టి తెలియుచున్నది :

i శ్లో. 'రామచంద్రాగమి కవివాదః,
పూరుషోత్తమసు లేన సు లేన,
రాధికాహృదయశోకద మానీత్
రాధికాహృదయశోకద మానీత్.'—౧౮

(వ్యాఖ్య :—రాధికా హృదయశోకదమ్—రాధికాహృదయే యస్య స రాధికాహృదయః = హరిః, తస్య శోకం హృది తత్ తద్వృత్తికర మిత్యర్థః)

వ్యాఖ్యానరంభ శ్లోకములు :

ii శ్లో. 'అనీ దాగమపారసో రవిశర
ప్రాథమికాశో బుధః,
క్రిహాక్ క్రిపురుషోత్తమః
సురగురుప్రఖ్యః సతాం స త్తమః,

భ్రాత్వా భూవలయే, రసాతలకేత
య త్క్రిరీశానీ శ్రమం,
స్వర్గజలగాహనా దవనయ
శ్రేయ సుధాస్పర్శినీ.'

iii శ్లో. 'తత్సూను ర్విలుఖో జనార్దన
ఇతి ఖ్యాత స్త్రిలోకీతలే,
యద్యాక్యామృతసిక్త మస్త్రని
చయః సామృత్పురః స్ఫూర్తిదః,
తత్సూనుప్రవరణ శబ్దరపురీ
క్రీరామచంద్రోఽ సత్ -
కావ్యస్యాస్య వినిర్గతస్య
సుధియా భావప్రకాశః కృతః'

ఈ క్రింది వ్యాఖ్యానతారికాపద్యమును బట్టి రామచంద్రకవి బాల్యముననే యీ కృతిని రచించినట్లు తెలియుచున్నది :
వసంతతిలక—

'భో భోః, కుశాగ్రమతయః పరకాయదయః,
బాలోఽహ మజ్ఞానిశతం కరవై భవత్పు,
యల్లోలు పేన గదితం వచనే మయేదం,
చిన్తే విధాయ కలయస్తు కృపాసముద్రా.' ౪

సజ్జన ప్రార్థన

శ్లో. 'సజ్జనస్తామ మాయాతి యదిచేత్ కిం భుజేన నః,
దివాకరహితానాం హి కళివా కిం సరోరుహమ్.' ౪

ఇష్టదేవతా ప్రార్థన :

శ్లో. 'బ్రహ్మాదిభిః సురధర్మైః పరిచీయమానం,
సంగీయమాన మనిశం స్రుతిభి ర్మృగారాధితం,
గోపాంగనానయనవిభ్రమలూన్యమానం,
సచ్చిత్ స్వరూప మనఘం హృది భావయామి.' ౧
శ్లో. 'కుశేతయదభాకారకయకాయని మా క్రితే,
మహర్ముహు రుదానీనా మాశ్రయే...క్రియమ్.'

నో. 'రాధావిరోధకావ్యస్య ప్రకాశః పరితస్యతే,
సుధియా రామచంద్రేణ భాస్వతేన సరోరుహమ్.'

కావ్యోపనంహరము :

'ఇతి రామచంద్రాగమి విరచితం
రాధావిరోధకావ్యం సంపూర్ణమ్.'

వ్యాఖ్యోప నంహరము :

'ఇతి రామచంద్రకృత-రాధావిరోధకావ్యస్య స్వచి
రచితమేవ భావప్రకాశాఖ్యతిప్పణం సంపూర్ణమ్.-
౨౩౫ గ్రంథ సంఖ్యా'.

కావ్యాద్యక్షోకము నుద్దేశించి ప్రసంగాంతర
మునకు మఱియందు—

'మాలీనో ఘనమాలీ మాలీనో బలమాలీ,
మాలీనో వనమాలీ మాలీనోఽవగు మాలీ.'

నామసామ్యము గల యితరకవులు :

(అ) అ యో గ్య రా మచంద్రధట్టు—ఈతడు
బాలంధట్టు పాత్రిగడు, లక్ష్మణధట్టుపుత్రిగడు,
విఖ్యాతి మతాచార్యులగు చల్లభాచార్యులకునుజుడు.
క్రీ. ౧౪౮౪ ప్రాంతముల నవతరించిన యీ రామ
చంద్రధట్టు రచించిన కృతులు—కృష్ణకామాల
లను, గోపాలలీలాకావ్యము, రసికరంజనము
(వ్యాఖ్యతో), రాధాచరితము, రోమావళికెతకము.

(ఆ) రామచంద్రాధ్యక్షి—రామచంద్రచంద్రా
రచయిత. ఈతడు విశ్వవిఖ్యాతినందిన రత్నధట్టు
శ్రీనివాసాధ్యక్షికి బ్రహ్మకు, శేకివాధ్యక్షికి పాత్రికు,
వతంజలిమధికి బుద్ధుడు.

ఇంకను తిన్నా ముముగల సంస్కృత రచయిత
లెందరో కలరు. రామచంద్రాగమి సమకాలిక
వాఙ్మయ ప్రపంచమున విఖ్యాతి నందినవాడే యని
గాటి సుభాషితశోకములు మా దుష్టాషించుచున్నవి.
విశేషవిఖ్యాతినందిన కవియే సందాన గ్రంథములలోని
కెక్కును. కాని, సామాన్యకవుల కట్టి విశిష్టగౌరవము
లభింపదు.

ముక్తకములు :

చేడిదత్త సంగతితమగు పద్యవేణిలో రామ
చంద్రాగమి కృతియలగు పద్యములు తొమ్మిది యుద్దే
శంపరిపాదించి, ఇందోకటి పారిభాస్కరుని పద్యా
మృత తరంగణియలదును, నాయగు సుభాషితసారస
మొచ్చయమువలెను తగిలయచున్నవి.

ఈ క్రింది పద్యమున మానసింహుడు శైత్ర
యాత్రకు సన్నద్ధుడుకాగా కాంచీ, కేరళీ, కర్ణాట్యాది
నారీమణులు సంధ్రమును నొందుచున్నట్లు వర్ణింప
బడెను. ఈ మానసింహుడే అగ్గురుచక్రవర్తికి (క్రీ. శ.
౧౫౪౨—౧౬౦౫) కుడిభుజమైన మానసింగు. జయ
పురాధీశ్వరుడగు రాజా భగవాన్ దాసునకు దత్త
పుత్రుడు. భగవాన్ దాసు అగ్గురుచక్రవర్తికి సామం
తుడు, సేనాధిపతి, విశ్వాసపాత్రుడుగా నుండెను.
మానసింగు 'మహాసేనాదారు', జెంగాల్ (బంగాళా)
రాష్ట్రమునకు 'గవర్నర్' గా నుండెను. అగ్గురువలె
నీతిమను విద్యర్థివిహిషకుడు, కళావ్యసని, సహృ
దయు శేఖరుడు. అగ్గురు సామ్రాజ్యమున మహోద్యో
గిగా నుండిన 'అబ్దుల్ రహీం' మహాకవియై, బహు
భాషాశోవిరుడై, కవిహిషకుడై ఖ్యాతి నందెను. గంగా
ప్రసాదను హిందీకవి రచించిన యొక్క పద్యరత్న
మున కీ రసిక శేఖరు నమందానందము నంది చుప్పడి
యాణులక్షుల రూప్యముల పారితోషికము నొసగెనట.
రసికతలో దత్తుల్యుడగు మానసింగు గొకానొక కవి
రచించిన పద్యరత్నమునకు లక్షరూప్యములు బహు
మానముగా నొసగెనట! మానసింగు క్రీ. ౧౬౧౪ లో
నిర్యాణము వందినట్లు చరిత్రలవలన తెలియుచున్నది.
కావున నీతని కాత్రుడగు రామచంద్రాగమి క్రీ. ౧౬
వ శతాబ్దము నుత్తరార్థమునకును, ౧౭ వ శతాబ్దమున
మొదటి పాదమునకు జెందియుండునని నిర్ణయింప
దగును.

౧. మహారాజ శైత్రయాత్రా వర్ణనము :

(ప్రగర) —

'కాఘీ కాఘీం వ ధత్తే
కలయతి నవృణా కేరళీ శేరిలిప్పం,
సిద్ధూరం దూరనివ
ఘీవతి కరలిలస్యస్త మాస్త్రీ పురస్త్రీ;
సౌరాస్త్రీ మార్ది ధూయః
సపదనయనయో రక్తయో రక్తిమానం
కర్ణాటి కర్ది కాయాం
మలినయతి మనో మానసింహప్రయాణే.'

[పద్యవేణి (కలకత్తా ౧౯౪౪). ౧౧౩ ప.
రామచంద్రాగమి];

పద్యామృత తరంగిణి, ౨౩ ప. (అనామకముగా)
రసికతీవనము, (కలకత్తా ౧౯౪౪). ౬౨ ప.
(అనామకముగా;)]

మాత్రిసుందరము (కలకతా ౧౯౪౩) ౧౪౬ ప.
(అనామక.)]

౨. దుష్టమదగజ వర్ణనము :

(ప్రస్తుత) —

‘అనూ ముదూయ బద్ధాం
నిజమసి సహసా నూతయున్మృశ్య సద్యో
నిర్యాతేత్రస్త చాటి-
వ్రజకృతనివదాకర్ణనప్రస్తచేతాః,
సంరమ్భరమ్భభగ్న
ద్రుమవిటపకేతైః ప్రోభయ న్నావణసా-
నాయాతి వ్యాకృవాగ-

స్త్యరిత మిహ జనాః సావధానా భవన్తు.’

—(ప. వే. ౧౨౧ ప. — ‘రామచంద్రాగమివః.’)

౩. నాయికా విప్రలంభము :

(ప్రాకృతము)

‘అయి పరచేసి సిగోతహా
పథమం మహురో తదో కూరో,
తా పరససటి ఆ-హి అఱి
తీవధ కన్దాజహో కేణ.’

—(ప. వే. ౨౯౫. ‘రామచంద్రాగమివః.’)

౪. శరద్విరహిణి :

(ప్రాకృతము)

‘భుసుమాఉసా భుసుమాఇ
పల్పాసరాఱిం పుణోగన్తో,
తా భగ భవితి మహోజో
విక్టసి హిఅఅఇం నుమంకేణ’

—(ప. వే. ౬౪౬. ‘రామచంద్రాగమివః.’)

పై ౩, ౪ సంఖ్యలుగల ప్రాకృతగాథలను బట్టి
మనకవి ప్రాకృత కవిత్వానుభవము విశేష మగు
చున్నది.

౫. సూర్యోదయకాలమున

మృగవత్సాదులు :

(మందాక్రాంత) ‘బద్ధైర్వాతం రచయతి శిభి

వల్లభాయాః శరీరే,

క్రోధే రతో ర్విశతి హరిణీ

శృణ్వంత్యాయితాన్,

శోశీ శోకం శ్రయతి నరీన్ -

వక్త్రమధ్యాస్తరస్థం,

హంస శృశ్వాస్థి ధరయతి దల -

చృత్ర మ్నైః సియాయాః.’

—(ప. వే. ౫౧౯. ‘రామచంద్రాగమివః.’)

౬. పుష్పావచయము :

‘మూరా దాపతితా స్ఫురత్సరసిజ

ప్రాస్త్యా ద్విశేఖావళి,

కాస్తానాం వదనేషు సీదుభి

రశ్మయస్త స్మితోల్లాసిషు,

అక్షిప్తాపి తిలః కరై ర్మవదళ

ప్రత్యైర్నిర్లతావిభ్రమాద్

వక్షిజద్యయ మచ్చనుచ్చ

గుచిరం ముగ్ధా ముహూర్తావతి’

— (ప. వే. ‘రామ చంద్రాగమివః;’ సు. సా. స. ౧౦౯.)

౭. హిందోల క్రీడ :

‘కేతై రున్నమితామ్బుదం, స్మితకరైః

జ్యోత్స్నాన్వియితం, విక్షిలై-

ర్మృగ్నోలలితం, పయోధర త

టా ఘాతోచ్చల నృక్తైః,

తారారాజవిరాజితం ముఖరుచా

చంద్రాపదారం నభ-

స్తస్యత్యై నమశోఽప్యయం

విజయతే దోలారహః సుద్రువః.’

—(ప. వే. ౫౩౫. ‘రామచంద్రాగమివః;’
సు. సా. స. ౧౦౯.)

౮. సూర్యాస్తమయము .

(వచనలిక.) —

‘అగత్య సత్వరమసౌ రవిరమ్బరాస్త-

మల్లాస్య పాదపతంతైః స్ఫుటసాన్ద్యరాగాః,

పత్య ప్రసాదయతి రాగవతీం ప్రతీచీ-

దిక్కామినిం ప్రకుటితా వివ మన్వనాసః’

—(ప. వే. ౫౫౦. ‘రామచంద్రాగమివః;’
సు. సా. స. ౧౦౯.)

౯. శ్రీ మృ ము :

‘వాసనీ కుసుమా నరణిమధుపాః,
కాఖాః ఖగాః కాఖినాం,
సేవస్తే సరితాం తటాని హరిణా -
శ్చాయావిదిక్తాని చ,
హంసా భుక్తలిసాః శ్రీమాలసవధూ -
మాహూయ నిద్రాశురూః,
ప్రల్లాప్సాజ పలకే మద్భవతేతే
నిద్రాం భజశ్రేతరామ్.’

—(ప. పే. ౬౧౭. ‘రామచంద్రాగమనః’; మ.సా. ప. ౩౨౬.)

రాధావిసోదకావ్యాంతమున నీ క్రిందిశ్లోకము (రామచంద్ర కవికృతమనియే తోచును) కావచ్చుచున్నది :

(పంచదామర) —

‘జగద్విలక్షణే త్మనే, త్మనే త్మనే మదీయకం
కదమ్మకోరకద్యయం, న గోపి గోపినం కురు,
ఇదం నిగద్య రాధికాం, పయోధరామ్మరం హరకా
కలిస్తవనీతతే, ననన్ద నన్ద నన్దనః’.*

పూవానగరమున భండార్కర్ ప్రాచ్యగ నేషణ నిలయమున రాధావిసోద కావ్యమునకు వారాయణ పండితుని వ్యాఖ్య యొకటియు, కర్తృవామరహితములగు వ్యాఖ్యలు మూడును తాళపత్రగ్రంథములలో (ఈ మూడు నేకకర్తృకములే కావచ్చును) లభించుచున్నవి. ఇందు వారాయణమూరి వ్యాఖ్యాద్యంతపద్యముల నుదాహరింతును —

(పుష్పితాగ్ర) —

‘పిత్తృవచన మవశ్యమేక పాల్యం, •
జగతి జనని కావితం వనాన్తం,
గతమితి కథితారసార్థాచితైః
రఘుపతి మేక ముపాస్మహే సదారమ్. ౧
“రల్లవాఘాజ్జనుషా
నారాయణమనీషితా,

రాధావిసోదకావ్యస్య
వ్యాఖ్యా విఖ్యాపయన్యతే.

ఉ ప నం హ ర ము :

‘సక దేవసమాఖ్యస్య సజ్జితశ్రీ శిరోమణే,
తనయస్య నిదేశేన భట్టనారాయణో బుధః,
‘రాధా విసోదకావ్యస్య -
వ్యాఖ్యానం స్యయమవ్యధాత్,
పరోపకారరసికాః
శోధయన్తు తదాదరాత్.’†

౨. హరినారాయణ మిత్రశుడు :

(శ్రీ. ౧౭ వ కతాబ్దము.)

మహారసికేశభరునగు మొగల్ చక్రవర్తి షాజహాన్ (పాలన-శ్రీ. ౧౬౨౬-౫౮) జగన్నాథ పండిత రాయలు, మొదలగు సంస్కృతవిద్వత్ క్రిష్ణుల కందఱతో పట్టుకొన్నట్లు, తదాపాన కవిపండిత మండలిలోనివాడే హరినారాయణ మిత్రశుడు. ఈతని జన్మాదిక వృత్తాంతములు గాని, తత్క్రిష్ణులుగాని లభించుటలేదు. ఈ కవి రచించిన పద్యములు గెండు మాత్రము పద్యతేజిలో నుపలబ్ధము లగుచున్నవి.

౧. షాజహాన్ పరాక్రమ వర్ణనము :

కా. ‘భూభృన్వ్యాధితటేషు వర్తతి మహా-
చారాధరేఽస్మిన్న సా,
నాతా భూష, సరస్వతీ విజయినీ
కల్లోరీనీ పావనీ,
శ్రీమచ్చాహిజహాన్ బ్రహ్మ తదిదం
మాహాత్యై మస్యాః కళం,
యస్యాం మజ్జతి పద్మతీయలి రిర-
స్తస్మార్థతోఽరీయతి’.

—(ప. పే. ౧౮౧. ‘హరినారాయణ మిత్రాణామ్’; మాక్తి సుస్తరము, ౧౩౮. ‘హరినారాయణ మిత్రశ్చ’.)

౨. గంగానదీ వర్ణనము :

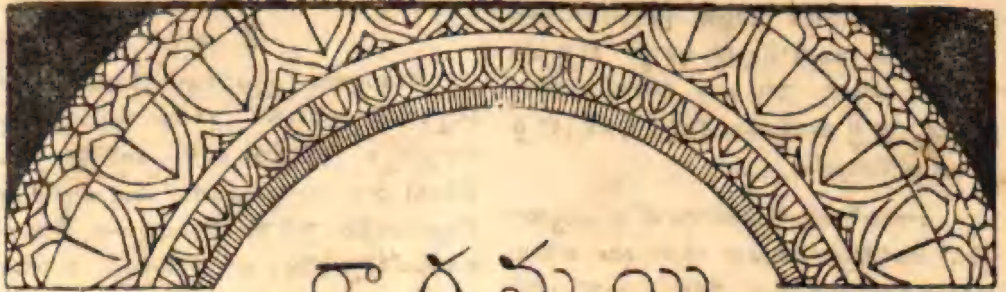
(రఘోద్ధర.) —

‘నిర్దుణాపి సగుణా యత స్తరి-
స్తద్ధ్రమాత్ త్రిపథగే సమాగతమ్,
త్వం కరోషి సగుణం హి నిర్గుణం
నోచితం తదిహ లే జగద్ధితే’.

—(ప. పే. ౮౭౨. ‘హరినారాయణ మిత్రాణామ్’)

*—(P. 308 of vol. XIII-part 2, of the ‘Descriptive Catalogue of the Govt. Collections of manuscripts’ at the B. O. R. Institute—poona.—1942)

†—(Pages 311—’12 of D.C. Mss. in Govt. Mss. Library, Poona.—1944)

రాగమయి

శ్రీ కాళీపట్నపు రామారావు

కూతురుముఖం చూడగానే పలకరించటం కూడా మఱచిపోయి గుడ్డవ్వగించి ఊరు వచ్చారు గిరిజమ్మ. బానికికూడా గుమ్మంచాటి లోనికి వచ్చి ఆలానే గోడ వానకొని నిలుచుండి పోయింది.

జబ్బావారా సామాను లోనికి లేవడంతో గిరిజమ్మ మేల్కొని 'ఆ పెట్టె యిలా ఇక్కడ పెట్టబోయే' అని స్థలం నిర్దేశించి తర్వాత కూతురు వంక తిరిగి "నీదంట్లో కులాసాగా ఉందా తల్లీ" అన్నారు నెమ్మదిగా.

బానికి తల ఊపింది. కాని తల్లి శంకాకుల వృద్ధయాని కిదేమీ ఊరట కలిగించలేకపోయింది. ఆమె కుమార్తె పరిశుష్టశరీరాన్ని ఆపాదమ ప్రకం నురి ఒకపారి పరికిరించి—

"మరి యిలా చిక్కిపోయా వేం?" అన్నారు నెమ్మదిగా

బానికి జవా దివ్యలేదు. గిరిజమ్మగా రింకొక ప్రశ్న వేసేలోగా పీఠిలోనుండి శేఖరం, సూతివస్త్ర నుండి ఉమా ఒకేపారి వచ్చారు. ఉమ—

"ఏనుమోయ్ మరదలా—" అంటూనే ఆగిపోయి బానకిని ఆపాదమ ప్రకం పీటగా మంచి— "అయితే నెల్లొళ్ళ కావరానికే యిలా ఒరుగుకోలే ముందుముందు మారే నెల్లొళ్ళ గడుపుతా వచ్చూ" అంది నవ్వుతో.

నవ్వులే సహజంగా ముగించింది కాని లోన నుండేది కోటుగోసాగాయి.

శేఖరం కోటు విప్పుతూ అన్నారు—

"చూశావా నెల్లొళ్ళయేదీకి బానకి ఎంత మారి పోయిందో! ఎవరో కొత్తవా రింటికి వచ్చినట్టు చ్చావరందగ్గరే నిలుచుండిపోయింది!!"

బానకి సిగ్గుపడుతూ లోనికి వదిలింది.

బానకివంటే తల్లి, వదినా కూడా లోనికి వెళ్తున్నారు. శేఖరం బావ్వి విప్పుతూ అన్నారు—

"ఏనుమోయ్! ఊరునుండి వచ్చినది మీ మరద లొక్కతే కాదు. ఏ చొక్క దున్నారు. నవ్వు కాస్త పీడి విషయం చూడు. తర్వాత రాత్రి పరుండే వరకూ మీ మరదలూ నవ్వు ప్రాంతీయ, బాతీయ, అంతర్జాతీయ విషయాలన్నీ పీటగా చర్చించవచ్చు."

శేఖరం భార్యనుండి కనీసం ఒక నీరువత్తైనా లగ్నమింది ఆశించాడు. కాని ఉమనుభావ అట్టి చిహ్నంలేమీ కనపించలేదు. ఆమె తొందరగా కువ్వాళ్ళు చెదికి తెచ్చియిస్తూ "వేగం రండి మరి" అంటూ తను నూతివంక వదిలింది. శేఖరంనువస్సు కాస్త చివుక్కుమంది.

2

బానకిని చూసి ఇంట్లో వారే కాక యిరుగుపొరుగులవారు కూడా ఆకృత్యపోయారు. ఆమెరాకన తెలుసుకొని సఖిలు, సహపాతీనులూ చూపవచ్చారు. వారుకూడా 'అదేమాయ్...' అనేవారే.

ఈ దేరివర్యుల కన్యలు క్రమంగా లావ క్కటం, పెండ్లియి కాపరానికి వెళ్ళుక కాపు పల చుటకు సహజమే. కాని ఆలా పలచుటదిన తరీరా లకు ఒక క్రొత్త చురుకుదనం, కండ్లలోకి ఒక క్రొత్త కాంతి ప్రవేశిస్తాయ.

జానకిలో అవి లోపించటానికి తోడు ఎవ్వరూ యేదో ఆలోచిస్తూ దిగులుగా ఉంటుంది. ఆమెను రంజింపజేయటానికి ఉమ చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ వ్యర్థమే అయ్యాయి. ఆమె ఎదో గ్లానితో బాధపడు తోందనే విషయం స్పష్టంగా గోచరిస్తూనే ఉండెను. దానికి కారణం మాత్రం ఎవ రెన్ని విధాల ప్రశ్నిం చినా ఆమెనుండి తెలుసుకోలేకపోయారు.

జానకి, చిన్నక్కనూ మధ్య నువు అధికం. జానకిరాక వీరప నారంకోజలతర్యత ఆమెకుడా వచ్చింది. కాని ఆమెకుడా జానకి హృదయమంది రాన్ని తెలుపలేకపోయింది.

చివరి కొకనాడు గిరిజమ్మ విసిగిపోయి ఉల్లేఖ తస్వరంతో అడిగారు—

“అయితే ఆత్మీయమయ మంచివారయి, అవ బడుచులతో కలివిడిగానే తిరుగుతుండి మొగుడు తోనూ కీమలాటలు లేకపోతే—మరి నీ కేం మూడిం దని అలా ఉంటావు?”

జానకి వంచిన తల ఎత్తకుండా కొంతసేపు ఆలానే ఉండి తరువాత ఉన్మత్తుగా లేచి పడకగది లోకి పోయి తలగడలోకి ముఖం దూర్చి చక్కిచక్కి ఏడవసాగింది. అక్కడే ఉన్న చిన్నక్కనూ, రత్తి కొంతవరకూ ఆ ప్రతిభులై నిలిచిపోయి వీరప ఆమె వద్దకు పోయి ఓచార్చసాగారు. వారు ఓచార్చకొద్దీ ఆమె దుఃఖం పెరుగుతూవచ్చింది. చివరి కేదో పనితో వంటయింటవున్న ఉమ వచ్చి విషయం తెలుసుకొని అత్తగారినీ ఆపవదుచునూ బయటకు తీసుకుపోయింది. కొద్దిసేపట్లోనే జానకి ఊరటపోయింది.

కాని ఆ రాత్రిమాత్రం ఆమెను ఉమకుడా ఏ ఉపాయంచేతా భోజనంవద్ద కూర్చోవెట్టలేక పోయింది.

దానితో ఆమెవిషయం మళ్ళీ ఎత్తిచూసి! ఎవ రికి పాపానం చాలింది కాదు.

సంవత్సరాది ఎల్లంజనగా శేషగిరి విశాఖ పట్నంనుండి వచ్చాడు. ప్రయాణపు బహిరంగమ మధ్యాహ్నం భోజనమవగానే వండుకున్నాడు. తేచేసరికి చాలా ఆలస్యమయింది. ఉమ రాత్రివంట చేస్తుండటంచేత నైలేనేం గిరిజమ్మగారు తీరికగా ఉండటంచేతనైలేనేం ఆమె కొడుక్కు ఫలహారం పెడుతున్నాడు.

జానకి తల వంచుకొని నూలివద్దకు పోతోంది. సోసురిగా ఉన్న శేషగిరి ఆమెను చూచి అన్నాడు.

“జానకేం అలా ఉంది?”

రత్తి వెంటనే జవా తివ్వలేదు, మగకాలం పోయాక తమ భోరణిలో అన్నాడు,

“దాని బ్రతుకేంలే!” అని మగమగి “—సంగ లేమిటే అంటే యెదుస్తుంది.”

శేషగిరి కొంతసేపు ఊహించి చివరి కొక బట్టి కొరుకుతూ అన్నాడు “వీరు కొరిం దలేకదూ”

గిరిజమ్మగారి కిది అలుగులా తిగిలింది. కానీ ఆమె రత్తి, మెగా ఆ కొడుకునంగరి బాగా తెలుసు. అందుచేత ఆమె ఒక గుట్టక వేసి ఊరుకున్నాడు.

శేషగిరికి ఎదుటి హృదయం ఏ స్థితిలో ఉందో చూచుకుని ముట్లాడడం ఏనాడూ తెలియదు. అతడు తన భోరణిలో పోసాగాడు.

“దబ్బు-దబ్బు-దబ్బు? దబ్బు చూసి ఇచ్చారు చూపిండి! ఇప్పుడు చూస్తున్నారా—వీరు ముక్తానై ఎట్టి పాఖ్యానారాసిలో ఈదులాడుతోందో?”

మాన్యుడగానే శేషగిరి ముఖం తేవురించింది. అంతేకాదు. చిత్రంగా గిరిజమ్మగారి కోపం స్థావరంలో భయం అవహించిపోగింది.

శేషగిరి మళ్ళీ ఆరంభించాడు. పళ్లు విగించి ఒక్కొక్క ముక్క బారవిడువ సాగాడు.

“దాని మారేళ్ళ బ్రతుకూ—బూదిపాలు చేకారు.”

శేషగిరిభోరణి చివరి కక్కడకు పోతుందో ఊహించి గిరిజమ్మగారు తత్తరపాలుతో ఎలాగో ధైర్యం చిక్కబట్టుకొని అన్నాడు—

“పోనీ యిప్పుడు దూరమందూ — మళ్లా రావడం పెట్టకు.”

శేషగిరి వెంటనే జవాబిచ్చాడు.

“ఊరుకుంటారు! ఊరు కోక ఊర్లు కుంటారా!” అని కాస్త సీ పోగి “—అలా ఊరుకోక బట్టే చివరి కోక అయింది” అంటూ పూర్తిచేశాడు.

చివరిమాట లనేటప్పటికీ అతని ఉత్తేజతన్వరం కాలముఖంగా ఉంది. గిరిజమ్మ కాస్త తేలిగ్గా ఉపిరి తీసుకోగలిగారు.

శేషగిరి రెండుమూడు బట్టలు దిగబడించి కాఫీ త్రాగటం ఆరంభించాడు. తల్లి ‘ఆ రెండు రిశేయ కూడమా?’ అంటుండగానే కారీకర్మ క్రింద పెడుతూ అన్నాడు.

“ఏ యింట్లో ఆకుదాని పెత్తనం తలెత్తుకుందో ఆయింటి ముఖం పంతోడం అనేవి మరి ఉంటేవు—” అంటూ లేచి “—స్త్రీ బుద్ధి ప్రకరణంలేక! అని పెద్దలు చెప్పింది వట్టి నేనా?” అని ప్రక్కకు తిరిగాడు.

ఎదురుగా ఉన్న రెండుచేతులమధ్యా అన్నపు గిన్నెతో నిల్చుని ఉంది.

క్షణకాలం ఆ ముగ్గురి ముఖాలూ రంగులు మార్చుకున్నాయి. చివరకు పెద్దావిడ గిరిజమ్మ ముందుగా తమ ముఖాని కెక్కిన కాలిమను చెబుతుంటూ అన్నారు.

“ఊహ పోహ!... చచ్చిన పోడికబుర్లూ పువ్వునూ... అవతల వదన చేతిలో బతువుతో కూడా నిండుందిపోయింది.”

కాని ఉన్న యేమీ అనాయతురాలు కాదని బాల్మీక్షరకూ తెలుసు. అంతేకాదు. తేలిగ్గా బతుకు పడే లొండరపాటు మనిషికూడా కాదు.

౪

ఆఫీసులకు పోయేవాడు వెంటనే పంతులు గారి యింట వంటలు వేగమే అవుతాయి. కాని ఆ వేగ సంతోషరాని వంటలు. అందుచేత పూర్తయే సరికి పన్నెండూ వేశారు.

పెట్టుకున్నా విస్తరిముఖం ఎంతట చూస్తూ

అన్నట్టుం వెంటనే పిల్లలూ పెద్దలూ, పిల్లలంతా తమ పుగా పీటలమీద కూర్చున్నారు.

గృహశాంతి అదివారాయనకూ రిగాదు పంతులు వంటలు పెట్టువంటలో నుదుటను గంధాక్షరలలో, పంతులు వంట ఇద్దరికీ సరిపోయే పెద్ద పీటలమీద కూర్చున్నారు.

అయినప్పటికీ అంతకు ముందుకోకనే వచ్చిన రెండవ అల్లుడూ, పెద్దకొడుకు శేఖరం, చిన్నవాడు శేషగిరి, వరుసగా కూర్చున్నారు. ఆసరసను శేఖరం కొడుకు, కూతురూ, తర్వాత రెండవ అమ్మాయిలిద్దరిద్దరూ ఉన్నారు. వారి ప్రక్కగా తల్లి కూర్చుంది. చివరకు వానశి.

అల్లెకోడల్లిద్దరూ లొండరగా వచ్చివున్నారు.

వచ్చిన వరుసకున్నంతసేపూ పెద్దవాళ్ళంతా మానంగా కూర్చున్నారు. పిల్లలు మాత్రం గొడవ చేస్తున్నారు. ఉన్న విద్వ విద్వరూ ఒక పక్షంగానూ, రెండవ అమ్మాయి విద్వ విద్వరూ ప్రతిపక్షంగానూ ‘మా చిన్నాన్న’ అంటే ‘మా చిన్నమామయ్య’ అనీ మా చిన్న తంతు మా పిన్ని అనీ, వాకు కూర ఎక్కువంటే వాకు పప్పు ఎక్కువ, వాడి పెద్దకంటమంటే వాడి వెండికంటమనీ ‘గిల్లి కళ్ళాలు’ పెట్టుకు వాడు లాడుకుంటున్నాడు.

చివరకు లొలివత్త పూర్తయింది. పంతులు గారు అగ్రహారం కాగానే మహానైవేద్యం కానిచ్చి పరిషిక్త ప్రక్కమన్న అల్లుడితో సాగ్రహయంగా ‘ఊ ఊ’ అని, మనుమల్ని హెచ్చరించాడు.

“ఇంక ప్రజ్వలన్నీ కంచాలమీద చూపాలి. ఏదీ ఏదీ, ఎవరు ఎక్కువగా లొండరగా గణాగదా తింటాలో చూడాలి!”

ఈ హెచ్చరికతో పిల్లలు చచ్చిన కంచాలలో చేతులు పెట్టారు. పదార్థాలు వేడిగా ఉన్నాయేమో చేతులు మరికాయి. “అమ్మో! ఊహ” అంటూ చేతులు విడిలించి వేళ్లు నోట్లో పెట్టుకున్నారు.

లొండరపంతులు ఉన్నకూతురుచేయి కాలలేదు. ఆమె కెక్కినవాళ్ళవంక మరుకంగా చూస్తూ మాన హాసం చేసింది.

మనుమలంతరి వరుసా క్రిగంట కనిపెడుతున్న

తారగారు నవ్వకుండా తినేమీ మాడవట్టు నటిస్తూ ఆడిగారు:

“ఏమమ్మా పరస్పరీ సువృత్తివశేం”
పరస్పరీ తాతముఖంలోకి వంగి మాస్తూ
అంది “ఎక్కడ తింటే ఏమిస్తాయి?”

నలుపురూ పకాయన వవ్వారు. అయితే ఆచారముఖం చిన్న పుచ్చుకోవటానికి బదులు తనూ వదిలింది. కాని ఆ పవ్వులో కాంతి లేదు.

వర్వకుండా పొరుగున్న పెండ్లవ ఆమ్మాయి అంది—

“దీనికి ప్రతిదానికి లంచం గావాలరా... లంచంకొండి భవత్!”

ఈ విచిత్ర కవ్వరూ జనాభివ్వలేదు. కాని ఇది ఎక్కడో ఒక హృదయాన్ని గాయపరుస్తుందని జానకి భయపడింది:

ఎక్కువ తిన్నవాళ్ళకి ఆ ఆత్మతమ ప్రక్కలో నిద్రించేందుకు స్థానం దొరుకుతుందని తాతగారు ప్రకటించగా మనుమలంతా పోటీ ఆరంభించారు

కొంతసేపటివరకూ ‘కావాలి’, ‘చాలా’, ‘మరి కొంచెం’ పెద్దలైన ఆత్మతవ్యక్తపదాలు తప్పిస్తే ఎవరూ ఏమీ మాటాడలేదు. కాస్త తాపిచిక్కాక పంతులుగా రన్నాడు—

“రాజశేఖరంకూడా వచ్చేస్తే అక్కడకు లోటు లేకపోను”

ప్రక్కనున్న అల్లుడు పరధ్యానపు మనిషి. సరిగా వినిపించుకోక మామగారి ముఖంలోకి ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

“...మీ తోడ్పాటి మాట! అతడుకూడా వచ్చేస్తే తీరిపోను!”

ఈసారి వినిపించి ఉంటుంది. అందుచేత తల ఊపుతూ “అవునవును. అంతే.” అని రియవాల యింకేమీ తోచకపోయేసరికి విస్తరాకువంక తిరిగాడు.

మామగారు కొంతసేపు కూర్చున్నట్టులతో ఎక్కడెక్కడో మాస్తూ అలానే వెనుకటి వాక్యం అందుకుంటూ అన్నాడు—

“...అక్కడకు మా జానకమ్మ ముఖంకూడా కలకలలాడుతుండును” అంటూనే ఆయన జానకి

ముఖంలోకి ఒకసారిచూసి నీడవ ఆల్పచనలో పడ్డారు.

అల్లుడు ‘మామగారు తనను మధ్య పెట్ట మాస్తున్నారా లేక నిజంగానే ఆయనకు తెలియదా’ అని ఆలోచిస్తున్నాడు. తక్కినవాళ్ళకూడా ఏమీ మాటాడలేదు. నిశ్శబ్దంగా భోజనా అవుతున్నాయి.

శేషగిరిప్రక్క నున్న మనుమ వేదో అడిగాడు. గిరిజమ్మ వడ్డిస్తున్నాడు. శేషగిరితో గోడిగాడు. తల్లి తీక్షణంగా చూసింది. కాని కొడుకు గమనించ లేదు. ఇదంతా మాస్తున్న పంతులుగారు అడిగారు.

“ఏమిటి?”

లోపలినుండి వస్తున్న కోడల్ని గమనిస్తూ గిరిజమ్మ మాటాడకుండా లోనికి వెళ్ళిపోయారు. పంతులుగా రలానే మానంగా ఉండి ఉండి అడిగారు.

“సువృత్తికూడా చిన్నతనంలో యిలానే ఉంటే వాడివోయ్ బుచ్చిచాబూ?”

అల్లుడు తలెత్తిమాస్తూ అన్నాడు.

“అంతే?”

మామగారు నవ్వుతూ అన్నారు —

“కూర్చుత్వం! తాబట్టిన కుండటికి నూజే కాళ్ళనడం!!”

బుచ్చిచాబూ జనాభివ్వలేదు. స్మరించక కారు— లేకా కారు— రాజుమన్న మంట కా జవాబు ఆజ్ఞాధార అవుతుందని. కాని పంతులుగా మామగోలేదు.

“ఆ వయస్సులాంటి దనుకొంటాను లేక కొంత మంది తర్జిమా!!...” కొంతసేపాగి.

— ఈపుస్తకం ఆ పుస్తకం చదవడం— అంతటితో పెద్దలోకానుభవం సిద్ధించినట్టు మాట్లాడటం!!”

తమ స్వరం చిక్కబడుతుండటం నుర్తించా లేమో పంతులుగారు అగిపోయారు.

తర్వాత కాస్త కాంతించాక మళ్ళా ఆరంభించారు. ఈసారి నెమ్మదిగా—

“భర్తృహరే! కావాలి అంటాడు— ‘తెలిసి కొంచెంకూడా లేవగ్గుడు అంతా తెలుసునని గర్వంగా

ఏమనులా తిరిగవటం. తర్వాత మహానుభావుల వరచ యిమై నాల్గు తాస్త్ర కనువిద్య కలిగించగానే ఆ గర్వ మంతా ముక్కలైపడగా నాకు తెలిసిందేమో లేదో అని నందె కొట్టుకున్నాట్టే... అలా ఉంటుంది పిల్ల వ్యవహారం.

పిళ్లే కాదు. ఆ వయస్సులో అంత అలానే అగర్వదలారు. పోనీ వయస్సు మాహాత్మ్యమే అనుకుందా మంటే అందరూ అలా అగర్వదరు. పెద్దవాడున్నాడు కదూ— నాదెప్పడూ యీలాటి మిడిమిడిజ్ఞానం ప్రక టించలేదు. అని వద్య “పిడికే—” అంటూ తన విద్యల్లో వదీస్తున్న భార్యవంక మాన్తూ పూర్తిచేశారు. తాస్త్ర మేనమామపోలిక వచ్చింది.”

కాని గిరిజమ్మగా రీ అహ్వనాన్ని అందుకో లేదు.

అదినారాయణగారు పాధారణంగా ఎల్లప్పుడూ హాస్యరసవాతావరణంలోనే ఉంటారు. దానికి తక్కిన వారంతా యధాశక్తి తాళం వెయ్యవం పరి పాటి. కాని ఆవాళ అంతవరకు వాతావరణం బహు కటువుగా ఉండేసరికి అందరూ నీటిబిడ్డన పడేసిన చేపల్లా ఉంటావచ్చారు. చివరి కేలానో అయిన గాలిని మార్చటావారు. అయితే అట్టి సమయాల చేయూత విచ్చే గిరిజమ్మగా రానాడు ఎందుచేతో మానం వహించారు. ఇది గమనించి బుచ్చిబాబే అండవన్నాడు.

“మీరు చుట్టూ తిరిగి అత్తగారిమీద పడతా రేం?”

పంతులుగారు ఉచ్చస్వరంతో ఎదుటి మాట క్రిందపడికుండా అందుకున్నారు—

“నురెవరిమీద పడమన్నావ్!...

చచ్చిపోయిన మామగారిమీదా, అత్తగారి మీదాపడలేం కదా? మరదల్లు పడనివ్వరుకదా? పోతే యిదీ దీని తమ్ముడే నాకు దక్కారు.”

పంతులుగా రిలా తమ ద్రావిడసహవాసవాసన ప్రకటించటం అవ్వవచ్చును అలవాటు. కాని అట్టి సమయాల్లో యెవరూ మాటాడరు. కొంతసేపు పోయాక పంతులుగారే అన్నారు:

“పిల్ల తమ్ముడునూడా చిన్నప్పుడు మహా పిడికే వాడులే. తర్వాత పెద్దవాడే ఆ అట కట్టేసింది.”

అంటూ చిన్నకొడుకుమఖంబోకి చూచి చిన్నపోయి ఉండటం గుర్తించి— “అలా పిడికే ఒకతను కట్టేస్తే పరిపోతుంది” అంటూ నవ్వారు. కాని శేషగిరిగారిని ఇంకొకరుగిగాని ఈ కవ్వంపు పులకరింపజేయలేదు.

మామగారికి సహాయపడేఉద్దేశంతో బుచ్చిబా బన్నాడు—

“మీరు ఈ అంటే ఈ వైకాఖమాసంబోనే అయిపోతుంది”

పంతులుగారు గట్టిగా వత్తుతూ అన్నారు—

“నేను (దూ) అనవ మేమిటి మధ్య! ముసిరి వాణ్ణి నూదానూ!! నాకు ఈ అవారి”

“అతడి కిష్టమే. మీ ఆటంకం లేకపోతే...”

మాట పూర్తికాకుండానే పంతులుగా రన్నారు

“అలా అని నీతో చెప్పే చేమిటి?”

“సంవత్సరంక్రిందట చెప్పాడు”

“నేను రెండుసంవత్సరాలక్రిందట అనుజ్ఞ ఇచ్చాను”

తక్కినవా రెవ్వరూ నవ్వకపోయినా అల్లుడు మామలు మాత్రం తమ హాస్యానికి తామే విహోదిస్తు న్నారు. అల్లుడన్నాడు.

“సరే—అయితే రేపే సంబంధం కుదురు స్తాను.” అంటూ తావంక తిరిగి “అయితే చిన్న బావా! నీకు తెల్లపిల్ల కావాలా? పల్ల పిల్ల కావాలా” అన్నాడు దీర్ఘాలు తీస్తూ.

శేషగిరి జవా విస్తాదని ఒక్కరునూడా అనుకో లేదు. కాని అతడు జవా విచ్చాడు కాంతధీరస్వరంతో “నాకా? నాగా నవ్వున్న పిల్ల కావాలి” అని, క్రమంగా హెచ్చేస్వరంతో పూర్తిచేశాడు “తెల్లనిదైనా, పల్లనిదైనా, చదువుకోని నిరక్షరమైనా పల్లెటూరిపగునైనా— నవ్వుంటే చాలు. అదొక్కటే ముఖ్యం.”

అందరూ స్పందించిపోయారు. శేషగిరిమాత్రం తొందరగా చేయి కడుగసాగాడు.

నాటిలో వైరస్యం కొలుకొనేసరికి వంటింటిలో టంగన వత్తెం ఎత్తివేసిన చవ్వడవడం. వెనువెంటనే రెచ్చగొట్టబడిన పులి నువ్వు పిడి వచ్చిపట్టు ఉమ బయటికి రావడం, చేయి కడుక్కున్న శేషగిరి నిద్రుమించటం అతివ్యరగా ఒకే క్షణాన జరిగివట్టు

జరిగిపోయాయి. కాని ఉను మురికిని నిమగ్నము
తదంతకాగ్రహో అరవివెంటనే వట్టింటిలో! వర్షింది.
కాని అప్పటికప్పుడే కేవలం పిథికలుపు చప్పుడు
చేస్తూ మూసుకొని బయటకు వెళ్ళాడు.

గ

కాని చివరికా అగ్నిపర్యంతం బ్రహ్మలకుం
ఎలాగూ తప్పలేదు.

కేవలం చెయ్యిచాటిపోవడంతో ఆమెలోని
ఉక్రోశం మరి చెచ్చిపోయింది. అత్రహమబూ భర్తా
అదేమనుచుటా తనను గమనిస్తున్నా అక్షణం చెయ్యి
కుండా దురితగమనంతో వెనుకటింటిలోకి పోయి
అక్కడ వాల్చిఉన్న పీటమీద చలికలపడింది.

కోపం అదనుకోవాలనే విషయం ఆమెకు
తెలుసు. అయినా ఏదో భావతాం వచ్చి ఆమె
కోపాన్ని ఉల్లేఖమిస్తున్నా వచ్చాయి.

నరిగ్గా యిలాటి సమయంలోనే రెండవ ఆడు
పడుచు వచ్చి ద్వారం తెరిచింది.

“అయితే వదినా మీ అన్నదమ్ములూ, అప్ప
చెల్లెల్లూ, మామగారూ కలిసి మాకు పండుగ తేవండా
చేస్తూ చేమిటి?...చెల్లదూ?...ఏమిటి మీ ఉల్లేఖం!”
అని మునుపటి “ఉరికేనే ఎరిచాడువుమాటలన్నీ
అని నాన్నగారు వాడిని గాయపరిచారు. దానిమీద
మాయకగారు ఉరుకోకుండా మహా పెద్ద తెలివైన
వాళ్ళలా తెలిసి తెలియని హాస్యాలుడి వాళ్ళి
తెచ్చుకొట్టారు. అపరే కోరి, అందులో
కల్లు తాగింది. దానిమీద తెలుపుట్టింది. పైగా
దానిచేత నిప్పుకూడా తోక్కించారు — ఏదో
చిందులు దోక్కింది. ఇప్పుడు నువ్వుకూడా ఆ
కోల్లో సమంగా చిందులు వేసి ఇల్లు బీభత్సం చెయ్యి
దయ్యకుంటే చెప్పా?”

ఇట్టి ప్రాణోపశమన వాక్యాలతో కోరికమంది
కోపం తగ్గుతూ ఉంటుంది. కాని ఉమకోపం ప్రశ్న
కించి ఆనేక దాని ఉన్నతోన్నత వఖా లంటింది.

కోపం తోడికినలాడ మెలనీ పెద్ద కండ్లలో
నుండి రూక్షంగా చూస్తూ దీర్ఘచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలతో
మానీఉన్న పెదవులు విప్పకూ అంది.

“అయితే తప్పంతా మానే ఆంట్లారు.”

ఆ వ్యవరం, ఆ ముఖం వివగా కనగా ఎదుటి
మనిషికి భయమే వేసింది. కాని తాను అదేపడు
చేతలంచేత వెనుకంజ వేయటం నానాన్! అందు
చేత అంది.

“కాదు! వయసు మాటెల్లా ఉన్నా నీ
కొడుకువంటివాడు మురికి. వాడి మాటలకు కోప
గించుకోవటం తప్ప కాదు?”

కేతాబాల తరబడి మహాతపశ్శాలలు గర్భకుహ
రాలు భరిస్తుంటే మూగగా కనుపించే అగ్ని పర్యతాలు
చివరి కోకనాడు ప్రత్యేకభిక్షపర్యమలతో పగిలే
టప్పుడు ఎవరి ఆజ్ఞలూ, గౌరవాల్లా కూడా నిలువవు.
సమీపంలో చిక్కుకున్నప్పుడు, సృష్టికర్తే నా, సృష్టి
భర్తే నా ఆ ఉడుకుమొదలు మీదవడగా తాం
పడవలసిందే.

ఉమ వదన గవ్యాచాలనుండి పొగలు, కగలా
ఉమస్తూ విరుచుకపడింది.

“నా కొడుకా? అదే నా కొడుకైతే రెండు
చెత్తలూ పట్టుక యాడుకున్నట్టి వారినుండర కుదేసి
‘చెప్పవయ్యా ఇతడి కేం లోపం వచ్చిందో’ చెప్పనే
వాన్ని. అంతేగాని ఎవరిలానూ వెనుక వేసుకవచ్చే
వాన్నికాదు. ఇలా అందరూ, వెనుక వేసుకరాలట్టే
ఆడన అనవలసినమాటా అనరానిమాటా తెలుసుకో
కుండా తాను చేసిపో చెలగాటం ఆడుకున్నదీకూడా
ఎదుగక నోటికి వచ్చివట్టల్లా మాటాడుకున్నారు.
దాని మాతేళ్ళ బ్రతుకూ బూడిదాటు చేశారట. ఎవరు
చేశాడూ? తను చేస్తున్నారు. ఎవరి నుండే మాట
వాలో తెలుసుకోకుండా తెలివి తక్కువగా
మాట్లాడి అభిమా, శుభమా ఎరుగనిపిల్ల మనసు పొడు
చేసి ఆమె సంసారాన్ని అగ్నినుండంగా మారు
స్తున్నది ఆతను కాని నే కాదు.

ఉమకాలం అగ్ని—“అడవి త్రవంట, స్త్రీ బుద్ధి:
ప్రత్యాంతక: బ!! నా పింతల్లి కొడుకుని చెప్పి నేనేం
ఎవరికన్నూ మానీ చెయ్యలేదే యీ పెళ్ళి—వాళ్ళ
అప్రిమగూర్చికొని, వారి చదువునుగూర్చిగాని వాడి
ప్రకర్తనగూర్చిగాని నే చెప్పినమాటలో ఒక్క
అక్షరం తప్పని బులువుచేస్తే నా మత్తుక ఇస్తాను.
అటువంటప్పుడు.....”

అప్పుడే వచ్చిన గిరిజమ్మగారు మాటమధ్యలో
అన్నారు—

"వాడు నిన్ను నలేదే ఆ మాటలూ— నువ్వెందు కలా తడుముకుంటావ్?"

పెద్దతనం అందగా ఆడిన ఈ అబద్ధంతో ఉమ కరిగొన్న పూర్తిగా మరిచిపోయింది. తారకస్థాయిలో అరవసాగింది.

"అనలేదూ! అనలేదూ! తల్లి అయినంతమాత్రాన మీకొక్కరికే అభిమానం ఉంటుందనుకోకండి. నిజంగా మీరే ఆ కుర్రవాణ్ణి నానా అబద్ధాలూ ఆడి చెరుపుతున్నారు. అతని పిచ్చిమాటలూ, తెలివితప్పుల వ్యవహారాలూ అన్నీ మామగారికి తెలిసి ఉంటే ఏనాడో అతణ్ణి చక్కపరచి ఉండేవారు.

ఈ పెళ్లి అతనికి ఇష్టం లేక పెళ్లియందు దొంగ వైద్య స్పృహంచి పెళ్లికి వుండకుండా అతను చల్లపోతే ఆ విషయం మీకు తెలిసే మామగారికి చెప్పకుండా దాచి పెట్టి ఆయనకబద్ధాలు చెప్పారు.

అలాగే ఈ విషయం ఆయనకు తెలిస్తే కొడుక్కి ఇష్టం లేని పెళ్లిదాని వేసేవాలో లేక అతనికి నచ్చ చెప్పి ఒప్పించేవాలో....."

ఆమె అకస్మాత్తుగా ఆగిపోయింది.

ఉమ కోవతాపాలకు లోనై అంతరంగంలో రగులుతున్న అగ్నివ్యాధులనున్న వెలిగిక్కుతూనే ఉందిగాని అంతసేపూ "తొందరపడుతున్నావు?" "ఒక్క." అంటూ అంతరంగంలో హెచ్చరికలు విస వస్తున్నాయి. కాని ఆ వివేకత్యంలో, ఆగలేకపోయింది అత్తగారిపై ఒక్కొక్క ముసురారిమాటా అంటూనే ఉంది గాని ప్రతిమాటా విసరిన వెంటనే హెచ్చరిక విసవస్తూనే ఉండెను. అయినా నిలుద్రొక్కుకో లేకపోయింది. చివరికి తేవురించినముఖంతో రక్తాంశం నేత్రాలనుంచి విస్తూరింగాలు రాలుస్తూ ఎదురుగా భర్తకొనవచ్చేసరికి అప్పటికే కొంతవీరికి నుండు చేసిన హృదయంబిక్క అడటున దిగవారి పోయింది. అతనితో కూడా పోరాడవలసిందేనని అనుకున్నా ధైర్యం ఏమాత్రంకూడా సమకూరిందికాదు.

మాన్యుడగానే ఆమెముఖంలో చేరు రక్త మంతా కార్లలో! పాదాలలో! పరుగులుతీసింది. పెదవులకు బదులు కార్లు చేతులు కంటిపసాగాయి. హృదయకుపారం పడిరెల్లెక్కెక్కడగా పనిచేయ సాగింది.

శేఖరం అన్నాడు—

"ఏం ఉరుకున్నావ్, కాసియింకా"

ఉమకుయింక అతనికండ్లలోకి చూడడం అసాధ్యమని వించింది. అతను తల వ్రాపుతూ అడిగాడు.

"నువ్వు ఈ పెండ్లి సంబంధంగూర్చి మొట్ట మొదట నాతో అన్నప్పటి నేను చెప్పావా?... నువ్వేమన్నావ్! 'వాళ్ళిద్దరూ నాకు బహిఃప్రాజాలు వాళ్ళకు పెళ్లియితే నా కంఠకుమించిన సంతోషం మరి ఉండదన్నావ్' దానిమీద నేనన్న మాటలు నీకా నాచొక్కలైనా తలకక్కాయో! ఇప్పుడేమన్న ప్రత్యక్షింగా అగపడుతున్నాయో?"

జంభూమారుతాని కంటించే లలితా ఆపాద మస్తకం చదులులు తారుస్తూ బిల్లముఖంలో నిల్చున్న భార్యకు చూస్తుండగా శేఖరానికొక వంకనుండి బారి వీడించసాగింది. అంతేకాక ఆమె పొరుగు స్వభావం బడింపసాగింది. అయినా అతడు అగలేడు.

"వాడికి తోచిందేదో వాడన్నాడు. అది పొరపాటైతే నిజంనూపి పోధించు. అంతేగాని పొరుగుండేనీ?"

"నీపిన్నతల్లి కొడుకునంటేనే నీకంత పాట పడుడిసినప్పుడు వీడినంటే మాకు కోపంరాదా?"

ఆసరి ఉమచెవులలో ఒక్కమాటైనా పడటం లేదు. అల్లాగే వెడుతున్నాయి.

తర్వాత ఏభావంతలలో మెరిసిందోకాని, శేఖరం అకస్మాత్తుగా కోపాద్రిక్తుడై దంతఘట్టనర చేస్తూ అన్నాడు.

"చెప్పు! 'మాకు కోపంరాదా?' అంటాను.

ఉమ బవాదివ్వలేదు. యింక ఆమె ఒంటి మీద బెబ్బువడి పోతుండగా పంతులుగారు బవా దిచ్చారు.

అంతవరకూ ఒక చీపురుపుల్ల పుయ్య కొని పళ్ళు కుట్టుకుంటూ అదోద్వృత్తితో తన కాపాట్లాటతో ఎట్టి సంబంధం లేదన్నట్లుగా పి ప్రక్కగా ఉంటూవచ్చిన ఆయన శేఖరం చివరి ప్రశ్న విసగానే మరే మనుకున్నాలో చెలిలోపుల్ల అకస్మాత్తుగా పొరలేని కొడుకును క్షేణిస్తూ అన్నాడు—

“జీ. నేచెత్తరానురా. ఏమిటి నీప్రశ్న?”

అత నిలాప్రతిపక్షంలో అడుగుపెట్టడంతో అతని గొంతు కాంతంగా నే ఉన్నా శిఖరం కళ్ళం లాగినట్టు ఆగిపోయాడు. పంతులుగారిది గమనిస్తూనే అన్నారు.

“వాళ్ళు పినతల్లి కొడుకు నంటే చానికొ పంపచ్చినట్టు మీ తమ్ముణ్ణంటే మీకు కొపం రాదా అంటావు? అదేవా నీ ‘లా పాయింటు!’

సరే చానికి జవాబు విన,

వాళ్లన్నను, మీ తమ్ముడు అన్నచానికి ఒక్క ఆధారంలేదు. నిచానికి అతన్ని ఆనచానికి ఈజెఫ చాయి అతడి కాలిగొడుగు పోలడు. నాలుగు ఇంగ్లీషు ముక్కలు రాగానే యీ జెఫచాయికి వచ్చి ఏడిసి నది ఏమిటి? మనిషిలో ఎట్లామాటాడాలో, ఎలా గౌర వించాలో కూడా తెలియదు. ఏ మాట కే అర్థమో తెలియదు. వీరు ఇంటకు వెలిగిస్తున్నాడని వీడి నీలును. కాని వచ్చిందేమిటి? తెలుగులో తెలుగు కావ్యాల కర్తంచాడు. కావ్యవామలకు అర్థంచెప్ప మనూ? ఇంక ఇంగ్లీషు—చిలకపలుకులు తప్పే వీడికి అందులోమాత్రం తెలిసిందేమిటి?

ఇంక అతడు

తెలుగులో అతను చదువని కావ్యంలేదు. పైగా వీడి కింగ్లీషుభాష తెలుస్తే ఆయన సంస్కృతంలో పంచకావ్యాలు త్తుణ్ణంగా చదువుకున్నాడు.

“ఏంచూసయాళ్ళ వీడినీలుగు?”

క్షణకాలం ఆగి—

“వీడికంటే, ఈ పూట కంటే ఆపూటకు గతి లేదు. వాకి ఉద్యోగం ఏడిసన్నాళ్ళే వీడి మిడిసి పాటంత. పొట్ట పోషించుకోవడానికి పట్టాటుంటే గాని గతిలేదు కాలటి చదివిస్తున్నాను. అతిడికేం మహారాజా! వీడిలాటి వాళ్ళను చదివించిని పోషించ గలడు! అందుచేతే అతను వీడి బానిస చదువుకు తలబగ్గలేదు. అంతేగాని ఏదో జాలాయిగా తిరిగే తెలివిలేటలు చాలాకా సామరితనం చేతా కాదు.

వీడు పదేళ్లు అతనిదగ్గర సుశ్రావ చేసినా అతని కడుపులో ఉన్నవిధ్యలో పదోవంతు నేర్పు కాలేదు.

ఏం చూశయాళ్ళ వీడితట్టి తృణీకరించడం?”

పంతులుగారు చాలా సాఫీ అయినస్వరంతోనే ముగించారు. అయితే మాటా స్వరం ఎంత మృదువుగా ఉండేనో ధోరణి అంత పరునుగా ఉండేను.

కుమార్తెలూ, కొడుకులూ, భార్యా, అల్లుడూ ఎక్కడి వాళ్లక్కడ అలా నిల్చుని వింటున్నారు. పిల్లలుకూడా తమకు ఏమీ తెలియకపోయినా నలుగురి ముఖాల్లోకి చూస్తూ ఆక్కడే ఉన్నారు.

ఉమమాత్రం మధ్యలో కండ్లు తిరిగియేమో చలికలపడిపోయి తలవేల నేసింది. దూరంగా ఉన్న బానకి పరిస్థితి గమనించి చన్నీరు తెచ్చియిచ్చింది. ఉమ అవి త్రాగి నేరుకుంది. బానకి విసవకరతెచ్చి విశరలతోయింది కాని ఉమ వాదించింది.

పంతులుగారిదేమీ గమనించలేదు. అతను కొంతనేపు ఊరుకొని ఆరంభించారు.

“యింక అమ్మిల మీతమ్ముణ్ణంటే కొపంచాచా అన్నావు. ఏర రావారి? ఆమె ఆరోపణలలో ఏది కాదనగలవో చెప్పమా?” అని కాస్తనేపాసి “హామి దోషవిచారణ సాగించేటప్పుడు తల్లయేది, పిల్లయేది, భార్యయేది, చెల్లెలయ్యేది ఒక్కలాగే చూడాలి, అలా చూసేదమ్ము లేకపోలే చూస్తూ ఊరుకోవాలి. అంతేగా?... ..” అంటూ వాక్యంతూర్చిచేయకుండానే ఆగిపోయాడు.

కొంతనేపటికి ఎవరు ముట్టుకవారు లోనికి పెళ్ళి పోయాడు.

ఆదినం సంవత్సరాదన్నమాటేగాని అట్టి దుర్జినాన్ని ఆ కుటుంబం ఎన్నడూ గడిపిఉండదు.

ఆరాత్రి పడకగదిలో బుచ్చిబాబూ భార్యా మద్యావ్వుపు గొడవను గూర్చి చర్చించుకొంటూంటే భార్య అంది—

“మీరు లక్షచెప్పండి, నాన్నగారట్లా మాట్లాడడం తగదు, చిన్నా, పెద్దా తారతమ్యం లేకుండా ఆమె నోటికి వచ్చినట్టా అత్తగారవైచా ఆలోచించకుండా దానినికూడా అంతంలేసి మాటలంటే—ఈయన ఊరుకున్నది పోయి పైగా వాడు మందలించబోతే మళ్లా అవిడ్డీ వెనుక నేనుక రావడం కూడానా?

ఆవిడవల్ల తప్పుందనే కడవాం, అయితే కోడలైత్రుండి అలా వాగుతుందా?

అదిచేత ఏమిందనీ?"

భార్య మామోడల్ తప్పును యింకా అనేక విధాల ఎత్తి చూపింది. కాని బుచ్చిరావు ముఖ ప్రంగా చివరకు అంగీకరించినా అంతరంగికంగా కాస్తమాదా ఏకీభవించలేదు. ఆలోచించిన కొద్దీ అతనికి ముసలాయన దూరదృష్టి విస్తృతమై అతని యందుండే గౌరవం హెచ్చింది.

౬

మర్నాటి ఉదయంకల్లా అంతా కాస్త కలక చేరారు—ముగ్గురుతప్ప. వారుముగ్గురూ రాత్రిల్లా నిద్ర పోలేదు. నిద్రించివుంటే వాదనలక్కినవారిలా బరిగినదానిలో చాలామట్టుకు మరిచిపోయి ఉండే వారు.

శేఖరం స్నానంచేసిబట్టలు వేసుకుంటూ ఉంటే ఉమనిశ్చల్లంగావచ్చి ద్వారంవద్ద నిలుచుంది. శేఖరం చూసికూడా చూడవట్టు ఉరుకున్నాడు. ఉమకొంతసేపు భర్తకుకమాసి నిర్భీరస్వరంతో అంది.

"అలా చెల్లినవ్వకు అన్న య్యోగు ఒక టెలిగ్రాం యివ్వండి— సాయంకాలంలోగా ఎలా నేనా రమ్మనంది.

శేఖరం యీ సారిమాత్రం భార్యవంక ఒకసారి చూసి మల్లా తలదువ్వుకోవడంలో నిమగ్నుడయ్యాడు. ఉమ కొంతసేపు వేచిఉండి తర్వాత ఎలా వచ్చిందో అలానే వెళ్లిపోయింది.

సాయంకాలం అరుగంటలకు సారిప్రసాదరావు చేతిలో రైలుసంచిలో పోజరయ్యాడు. సరస్వతీ అన్నా మామయ్య వచ్చా డంటూ పోయి కాగలించు కున్నారు. అలవాటుచూపున చేతిలోనిరైలు సంచి వంకమాచారు. కాని మామయ్య 'క్షమాపణ'తో అందులో ఏమీలేదని చెప్పి అనుకోని ఆకాభంగం కలిగించాడు.

రాత్రి భోజనాలవద్ద సారిప్రసాదరావు తన వచ్చిన కార్యం బయట పెట్టాడు.

భార్యకు పురిటిరోజులు సమాపించాయట. చేతుకోలేకుండా ఉంది. తల్లి ఉమఅక్కకు ఒంట్లో చాగు లేకపోనే చెప్పిందట. వచ్చేసరికి ఎంతకాలం

పడుతుందో తెలియదు. ఇంట్లోయింకొక మనిషి తోడులేకపోతే అది అనేకవిధాల వాధాకరంగా ఉండటం.

ఇంక—

ఉమని పండుగమండే పంపమంటే అడవిల్లల్ని తీసుకువస్తున్నామని వ్రాశారు. తన శేమనటూనికీ అవ కాళం చిక్కిందికాదుట. కాని పరిస్థితుల ఒత్తిడికొద్దీ వచ్చినపండుగ ఇంకా సారిమేరయినా దాటకుండా తాను రావలసివచ్చిందట!

అబద్ధమాడే టప్పుకు నాలుగువంకల గుండీ చూచుకొని కాస్తపెద్దదే ఆడులే ఒకవ్వ వది కాయ వచ్చు. కాని అబద్ధంఅడవందా, నిజంచెప్పకుండా అడిలేమాత్రం అది ఎడటివాడు మరి మూర్ఖుడైతే తప్ప బయటపడి తీరుతుంది.

అంటేజరిగింది. కాని అదివారాయమూర్తి పంతులు యిటీసందర్భాలలో మాత్రం తన వ్రాసిన సమావాసంప్రదర్శించకు— విషయాన్నంతా ఆక రింపుచేసుకొని 'ప్రగ్గణల వంశీకునకు' తగినట్టుగా ఇలా అన్నాడు.

"అయ్యోవాయవా కష్టసుఖాలందరికీ ఒహలే నోయే! ఇవాళనీపిల్లయింది—తల్లివాపిల్లవుతుంది—' అంటూకోడలిని పిలిపించి అన్నాడు.

"ఏమమ్మా అన్నయ్య తీసుకెళ్లానంటున్నాడు ఏమంటావ్?"

అభోముఖియై నిల్చునిఉన్న ఉమ మానంగా ఊరుకుంది. సారిప్రసాదరావు అడ్డుపడి అన్నాడు.

"అదేమంటుంది మామగారూ? పెద్దలు! మీరే మంటే అది కాదవగలమా?"

పంతులుగారు అడ్డంగా తలఊపుతూ అన్నారు.

"అలా కాదువాయవా! నీకు తెలియదు. అది యీ యింటికి వచ్చిందిబగాయితూ యీ యింట్లో యేకార్యమైనా దానిసలహా లేకుండాగాని, దాని ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగాగాని జరిగిందేమో అపిల్లనే అడుగు. లేక అది యీపని ఇలాబరగాలి అంటే దానికి విరుద్ధంగా ఏమైనా జరిగిందేమో అడుగు" అని ముగతాలంఆగి "అది ఒక్కొక్క ఇంటిఅవ్వవ్వం వాయవా! ఒక్కొక్క కోడలు వచ్చాక ఇల్లునాలు గిట్లగా చీలిపోతుంది— ఒక్కొక్కకోడలు వచ్చాక

పట్టించుట, బంగారము ఇట్లు వికారముగ

ఈ యింటి ఆకు చాని పూవులకు ఫలమే అను-
లేక మీ తల్లికడుపు చలనే అను— ఏమైనా మాకీ
బాటై కోడలుగా లభించింది.

ఇలా యింట్లో పాదం పెట్టింది, పెద్దవాడివద్దోగ
మయింది. ఆరుమాసాల్లో నాకు ప్రమాదమ
వచ్చింది. లేరువారే లేరువారే చానిచేతిమీదుగానే
ఇద్ద రాదుపిల్లలకు పరిశ్రమమైన సంబంధాలతో పెళ్లిళ్లు
చేసింది. మాయింట కష్టమేపడిందో ముఖంపొందిందో
మమ్మల్ని మాత్రం ముఖపెడుతోంది.

అని ఎవ్వరూ మాటాడకపోగా—

“అంచేతే దాన్ని ఎక్కడికైనా పంపటమంటే
ప్రలోభంమాపిస్తూ ఉంటాను. కాని నా కంఠ ఆశ
ఉంటుందో కనుక్కున్నవాళ్లు మీకూఅంటే ఆశ
ఉంటుంది. అది నాకు తెల్లు. అయి నా ప్రలోభం
గొప్పది చూడూ?”

పంతులుగారు ప్రశ్న వేసి ఆగిపోయారు.

హరిప్రసాదరావు నిజానికి చదువుకున్న
వాడూ, తెలివైనా వాడూ అవును. ఏ గణితశాస్త్రపు
పనుశ్యనో యిచ్చేదాన్ని నిమగ్నంగా పరిష్కరిం
చుంటానూ. ఏరానోయిసాంఘిక విషయాలగుర్తొ
చర్చించుంటే ఎదుటివాణ్ణి నోరెత్తినీయకుండా వివిధ
గ్రంథాలలోంచి ఉద్దేశితాలిస్తూ ఉపన్యసించటంలానూ
ఘటించే. కాని లాకీకాల్లో మాత్రం అతడు మద్ద
మూడుడు. దూరదృష్టియుతమూ, భావగర్భితమూ
అయిన ఆ వృద్ధుని ఉపన్యాసానికి అతడిచ్చిన జవాబు
యస్తే అదే ఋణ వపుతుంది. అతడన్నాడు.

“ఎంతమాట. ఎదో ఇబ్బందిగాఉంది కాస్త
సహాయంగా ఉంటుందనిగాని మమ్మల్ని యిబ్బంది
పెట్టడం ఎన్నడూ నా ఉద్దేశంకాదు” అని కాస్త
సీపాగి “మీరూ...” అంటూ సమగనాగాడు.

పంతులుగారు గ్రహించి అన్నారు.

“అళ్ళే చానికేమింది నాయనా! పరిష్కరి
చెప్పాను.” అని తుదమాగి తర్వాత కోడలినుద్దేశించి.

“సరేవమ్మా! అన్నయ్యకు అవసరమంటు
న్నాడు. నీకూ చెప్పాలనే ఉన్నట్లుంది. వెళ్లిరా.

కాని ఒక్కవిషయం జ్ఞాపకం ఉండుకో. మీ అర్థ
ముపలిది—వట్టి చాదస్తురాలు. యింక మీ ఆయన
పరమసోమరి. నామాట యెల్లాఉన్నా విల్పిద్దరూ
తుణంవేగలేరు. అందుచేత వీలైతేనేలే కేగిరం బయలు
దేరిరా,”

పంతులుగారు ముగించారు. తుదకాలం అంతా
నిశ్శబ్దం. తల్లికొంగు పుచ్చుకుని నిల్చుని ఉన్న సర
స్వతిఅకస్మాత్తుగా ఆనిశ్శబ్దాన్ని చీలుస్తూ మాట్లా
డింది.

“పెల్లమన్నాకు కడే. ఇంకెందు కలుస్తాన”
అంది దీర్ఘంతోస్తూ.

ఉమ చప్పున కూతుర్ని ప్రక్కకు పెట్టి ఆక్క
డినుండి వెళ్లిపోయింది. సరస్వతి చిన్నబోయిన
ముఖంతో తాతవంకా మేనమామవంకా చూచింది.
వారు విశేలేదో, వినినా వివేకం నటిస్తున్నారో
సరస్వతి చూపుటను గుర్తించుకుంటూ మౌనంగా భోజ
నాలు ముగిస్తున్నారు. భోజనాలయూక శేఖరం
కూతుర్ని తోడుకు విధిగదిలోకి బిల్కిపోయాడు.

2

రాత్రి పడకొండు గంటలపుడుంది. పంతులు
గారింట్లో ఒక్కొక్కరే నిద్రాడుటెక్కు తాకున్నారు.
నిద్రపట్టని చానికి మెల్లిగా దాదామీదకు బిల్కింది.

ఉమ ఒక చాపశ్చయకొని ఒక్కరే పడుకొని
ఉంది. చావకేవలం ఆ మేముఖంలోకి చూస్తూ నెమ్మ
దిగా అడిగింది—

“నిద్రేనా వదిలా ?”

ఉమకండ్లు విప్పిచూసి ఆ చీకట్లోనే చావకిని
గుర్తించి అంది.

“లేదమ్మా! ఏం ?”

“నేను కూడా నీ ప్రక్కపడుకోనా ?”

“రాఅమ్మా పడుకో” అంటూ చోటుచేసింది.

చానికి దివిసప్రక్క ఒరుగుతూంటే పడేంద్రక్రితం
యిలానే తను అడగటం చిన్నప్పుడటినదవ ఆమె
తనను ప్రక్కలో పడుకోపెట్టు కోవటం జ్ఞాపకం
వచ్చింది.

అప్పుడు తనకు ఆళ్ళే. రాత్రులు ఒదిగా.
అన్నయ్య దాదామీద పడుకుంటుండేవారు. ఒక

వాడు రాత్రి భోజనాలయిన పిదప వదిన సాయంత్రం అన్నయ్య తెచ్చిన మల్లెపూలదండ తుంపి చిన్నది తన తల్లిపెట్టి పెద్దది తాను తురుముకుంది. అచాళ వదిన చాలానీటుగా ముస్తాబయింది. పెన్నెలరాత్రి కూడా. తనకు అచాళ అమ్మ ప్రక్కలో పడుకోవాలని బుద్ధివుట్టింది. దాదామీదవదిన ప్రక్కలు పరుస్తూ వుంటే తనూ వెనుక నేపర్లయిచాళ నేను సీత్రక్కలో పడుకుంటాను వదివా, అంది. వదినకాస్త నేపాలో చించి సరేకొనివచ్చింది. తను పడుకొంది. వదిన క్రిందికి వెళ్లింది.

కొంతనేపటికి అన్నచచ్చి క్రిందికి పొమ్మన్నాడు. వితుకు వితుకు మంటూనే వదిన అనుజ్ఞ ఇచ్చిందని చెప్పింది. అన్నవల్ల కాదు పొమ్మన్నాడు. ఇంతలో వదినవచ్చింది. అన్నావదివా వాడులాడుకున్నారు. అన్నకోపంగా మాట్లాడి ఊరుకున్నాడు.

తర్వాత కొంతనేపటికి తన్ను వెతుక్కుంటూ తల్లి అక్కడికివచ్చి 'ఇదేమే యిక్కడకుచేరావ్' అని కోప్పడింది. తనకోర్కెలో ఏకో తప్పుందని అంతకుముందే కాస్త అర్థమయింది. తల్లిమందలింపుతో పూర్తిగా అర్థమయింది.

తను తనబోహాఉంటే ఉమ రెక్క పట్టుకుని దూడకు లాక్కుంటూ 'ఉంటినివ్వండి అల్లయ్యా! పాపం సరదాపడుతోంది' అంటూ తల్లికి వచ్చి చెప్పి పంపించేసింది.

మర్నాడు చిన్నక్కకు కథంతా చెప్పి 'ఏమిటే తప్ప?' అని తను అడిగితే— 'కాదటే' అంటూ ఏకో విప్పి చెప్పింది. తనెంతో సిగ్గుపడింది.

అచాళ వదిన ఒక్కమాటఅంది. తనకుబాగా జ్ఞాపకం. తల్లితనకు విడిచిక్రిందికి వెళ్లిపోయాక అన్న యేదోగొణిగాడు కాబోలు. వదిన తననుపొదివి పట్టుకుంటూ అంది—

"ఎవళ్లకు కోపంవచ్చినా మనవిద్వరం ఒకటమ్మ, ఏం? అంది. జానికి ఆపురాకనగాధకు నేటిగాధకు గలసంబంధసామ్యాలు ఉపాంచుకుంటూ వల్లని ఆకాశంలో మొరనే చుక్కల్లోకి ముస్తాంది.

కొంతనేపటివరకు ఆదికాల వినిలకాశంలో మెరసే వక్షత్రాల అస్పష్టపుకాంతిలో వారిద్దరూ ముగ్ధులుగా నిలిచారు.

ఉండి ఉండి బానశిమవస్తులో ఓ భావం కదిలింది. వదిన శీసమయాన అనాటిగాధ జ్ఞప్తికి వచ్చి ఉంటుందా? తను జ్ఞాపకంచేస్తే?

సరిగ్గా ఆదేశమయిన ఉమ ఒత్తిరి బానిసిని పొదివి పట్టుకుంది. బానికి హృదయం ద్రవీభూతమయింది.

"వదివా?"

"ఏమమ్మా?"

వదిన గొంతులోకూడా ఏకో అస్వాభావికత కానవస్తుంది.

"నిజంగా చెప్తున్నావా వదివా?"

వదిన మాటాడలేదు. ఆమె ఉపేరికూడా పిలుస్తున్నట్లులేదు. ఒకసారి నుటక చేసినట్లుంది.

"నవ్వు చెప్తున్నావు. నామీద కోపంవచ్చి కాదుకదా?"

ఉమచప్పన కాగిలి దిగించింది. బానశిమృదయం కరసి కళ్లలోంచి ప్రవహింప సాగింది. కోర్కార్థ స్వరంతో అడిగింది.

"ఇదంతా నామంతే నా వదివా. చెప్ప, నీకు నా మీదనిజంగా ఏమికోపంలేదా?"

వదినకూడా అట్టిస్వరంతోనే జవాబిచ్చింది.

"లేదమ్మా కొంచెంకూడా లేదు."

బానశి స్పృహస్పృహ పలుకులతో వాపోవసాగింది—

"నాకు తెలుసు. ఉండదు. మత్స్యట్టిదానికే. కాని పండుగపూటా నిన్ను నవ్వు తగని హింస పొందావు వదివా! మొదటినుండి నాకోపం చీవాటే తిన్నావు, చిన్నవాడూ యీనాడూకూడా. నువ్వు మాత్రంయిది కడుపులో పెట్టుకోవుకదా. నీ సరూ ఒకటి, నే ఒకటికాదు కదా ఒదివా?... .."

తర్వాత ఆచేలనోట మరేమాట ఉడికలేదు. బహుశా చెప్పడానికికూడా ఏమీలేదేమో.

తర్వాత వాల్లిదరూ కళ్లలో నీరంతా ఖర్చయే వరకు అలా ఏడ్చారు. ఇరువురూ చివరకు అలసి ఊరటపొందారు. పిదప వదిన బానశిరలమ తనగుండెలపై చేర్చుకొనగా వల్లనిచేయి ముంగురులు పల్లమండగా ఎవ్వరూ నిద్రపోయిందో నిద్రపోయింది.

తెల్లవారుజామున కాబోలు తల్లితనను తట్టి లేచింది. లేచికళ్లు నలుసుకుంటూ ఉంటే.

"అదేమే మంచులోనే పడుకుంటిపోయాడా? రేపు ఏ ఉష్ణమో వస్తే ఎవరుచేస్తారు?" అని కాస్త అగి "అవిడవికూడా లేవు" అంటూ క్రిందికి దిగిపోయింది.

తన బట్టల్లానే ఒదినబట్టలుకూడా మంచుకే నేతూ తడిసిఉన్నాయి. ఆపుడే పడుకుంటేమో రెండుమూడుసార్లు తట్టిలేగాని లేవలేదు. ఏవప ఇద్దరూ క్రిందికిపోయి పడుకున్నారు.

మర్నాడు ఉదయం తను లేచేసరికి ఒడినా పిల్లలూ అప్పుడే ప్రయాణమై వెళ్ళిపోయారు.

* * * *

౮

ఊరునుండి వచ్చిన మూడవరోజున కాబోలు ఉమా హరిప్రసాదరావు వట్టింటకున్నది లోకాభి రామాయణం చదివున్నారు. కొంతసేపుపోయాక హరిప్రసాదరావు స్వరంతిగించి అడిగాడు.

"అయితే ఇరిగిందేమిటమ్మా?"

అంతివరకూ స్వేచ్ఛగా మనఃకవాటం తెరచి మాటాడుతున్న ఉమ చివ్వున కవాటం మూసేసుకుంది. కొంతసేపుపోయాక కాస్త ఓరవాకిలిగా తెరిచి మాటాడిసాగింది.

"ఏంజరిగింది. నవ్వుపిల్చావు నేవచ్చావు."

హరిప్రసాదరావు కొంతసేపు ఊరుకుని అడిగాడు.

"అదికాదమ్మా! నవ్వు చైర్ చేయవలసిన అవసరం ఏం వచ్చింది?"

"కింద ఎవరిసంతకం ఉంది?"

అన్నవత్తుకూ అన్నాడు—

"మీ ఆయనదే అనలో"

"అయితే ఆయననే అడగవలసిందేనవ్వు"

"అడిగాను. అడిగితే ఆయన నవ్వు రప్పించ మన్నావు, రప్పించా వన్నాడు."

"ఎందుకని నవ్వుడగలేదా?"

"అదీ అడిగాను. ఏమో తెలియదు. బహుశ మీలో రాదటమకుంటేమో! అన్నాడు, నేనా ముఖ వైఖరి వాగ్దోరణి గమనించి ఏదో కీమలాడుకున్నా రనుకున్నాను. రెండువారే అరేడు నాలో బహుభవరకూ

వచ్చి తను పదిమీద పెల్లాలని చెబుతూ నన్ను యింటికి వెళ్లమన్నాడు. నేను కొంతమారంపోయాక పిలిచి, నుల్లా, ఏమో లేదంటూ సర్దిపోయాడు.

ఇంటికివస్తే మామగారి భోరణి ఇంకోలా ఉంది. వారాకకు ఆకృత్యపోకడం చూసి చైర్ సంగతి ఆయనకు తెలియదనుకున్నాను.

తర్వాత అన్నిటికీ రెగివట్టు ఏదో అబద్ధాలు ఆడవలసి వచ్చింది!"

హరిప్రసాదరావు కొంతసేపు అగి తన ప్రశ్నను పునరుద్ధరించుకున్నాడు.

"ఇంతకూ ఇదంతా ఏమిటో తెలియకుండా ఉంది"

ఉమ మొఖం ఆబోలాపెట్టి, అంది—

"ఏమిందీ నేను! మా ఆల్తారిలో పోట్లాడినవ్వే కాను. తెలుస్తూనే ఉందిగా?"

హరిప్రసాదం అప్రతిభుడై ఊరుకున్నాడు ఉమ వదిలను పిల్చి ఆమె వచ్చాక తీక్షణంగా అడి గింది.

"ఏమమ్మా, ఇది నీమంత్రాంగమా లేక ఆయన గారి స్వబుద్ధా? అక్కడ ఎలాగూ పోట్లాడి వచ్చింది ఇక్కడినుండి కూడా తరిమేదామని ప్రయత్నిస్తున్నా రేమో! మీరేంచేసినా పోయేదాన్ని కాదు."

వదినగారు విచ్చరపోతూ అడిగారు—

"ఇప్పుడే మయిందమ్మా?"

"మీ ఆయన నిన్న నీమందు చెప్పనిరహస్యాన్ని ఇప్పుడు ఏకాంతంగా అడగటంలో ఉద్దేశమేమిటి? నీకూ నాకూ పోట్లాటపెట్టే నేర్చుకాక పోలే?"

వదిన లేలికవస్త హృదయంతో నవ్వుతూ.

"అదటమ్మా! నీకా భయమేమివత్తులే. ఇద్దరి మధ్యా ఇరుముక్తు పెట్టేపాటి తెలివిలేటలే ఉంటే ఆయన B. A. చదివాక B.L. కే పోయి ఉండురు. ఇలా మేడ్డు రెండుకాతాయా?"

"అయితే ఇది నీ తెలివిలేటల ఫలమే అన్న మాట"

వదిన, మాటల్లో ఉమకేమీ తీసిపోదు.

"సహవాస పోతుబలిమిని ఆయనా అనవచ్చు. ఎంతైనా నీఅంత తెలివి నా చేతకాలేదు."

"నా ఇరుముళ్లలేనమేం చూశావ్"

“నువ్వు ఇప్పుడు చూస్తుండగానే మాయదరి నడుమ లేచువు పెట్టచూడలే?”

“నేనా?”

“అయ్యో, అడుగుతోందయ్యా సంగనాచిలా. ఆయన, చెల్లెలుకదా అని నమ్మి, నాముఖంచాటేసి ఏదో అడుగుతూ ఉంటే, వని వేళ నమ్మపిరిచి చూడు నీమొగుడెట్లా నీమందు రహస్యాలు చాచు న్నాడో అవటంలో ఉద్దేశమేమిటో?”

ఉమ పకపకవదిలి అంది

“గడుసుదానివే! ఎట్లానైనా అలుమగలు ఒకటే.”

వదినమాట పూర్తికాకుండానే అశ్రీనయం చేస్తూ అంది,

“అమాటే అంటే ఈ పిచ్చిబ్రాహ్మణికి అర్థమయింది కాదు. అయితే పోయి అడగండన్నాను. అడిగాను. నువ్వు మెల్లని చెప్పుతో యీ రెంపా ఆరెంపా చాయించావు. ఇకనైనా బుద్ధివచ్చిందో లేదో కాస్త అడిగిచూడు.”

ఉమ దాని సవ్యుపైదవుల అంచులబడి బారు తుండగా మనిషి కరచిపెట్టి తొందరగా పోయి వదిన బుగ్గలు నులుచుకూ అంది—

“బుక్కోచ్చిందా—బుక్కోచ్చిందా?”

వదిన సవ్యుకూ తప్పించుకొని అంది

“నాకుకాదు మీఅన్నకు.”

ఉమ వదినబుగ్గలు వదిలి ఆమె ముఖంలోకి చురచురమాస్తూ అంది.

“ఏమో మేమింకా అంతపాటి రాగలం కాలేదు. నీకుండేమో అట్టి సామర్థ్యత!” వదిన సవ్యుకూనే అంది

“అబ్బే. నువ్వురాగవని ఎవరనగలరూ? తేలవుకనుకే అంతపెద్ద పొట్లాట పొట్లాడికూడా మాఅమ్మచ్యారానే నీఅవసరం నెరవేర్చుకున్నావు.”

ఉమ వదినను పట్టుకోబోయింది కాని ఆమె తొందగా ఆచతలకు వెళ్లి పోయింది.

౯

స్నెల్లగోనాడు ఒకసాయంకాలం వదిన వంట యింట్లో వండుతోంది. పిల్లలంతా విధివాక్కిల్లో గొవ వగా ఆడుకుంటున్నారు.

హరి ప్రసాదరావు ఇంకా ఇంటికేరాలేదు. వారంలోనాల క్రిందట ఊరునుండివచ్చిన తల్లికూడా ప్రక్కపిథిలో ఉన్న చుట్టాల యింటికి వెళ్లి యి కా రాలేదు.

ఉమచేతిలో ఉత్తరంతో ప్రవేశిస్తూ అరవ సాగింది.

“ఏమయ్యా లేపటితో మీ పీచ వదులుతుంది.”

వదిన పరధ్యాసంగా ఉండి వినిపించుకోక ఏమిటి అంది ఇటుతిరిగి.

“చేపు వాప్రయాణం”

వదినకు తన మరదలుసంగతి బాగాలేల్పు. అందుచేత పులుకూ పులుకూ మని చూసి అంది.

“కృతేష్టురాలా, ఇన్నాళ్లూ మాయింట్లో పడి మేసి—ఇప్పుడింక ఇవాలోలేపో పురుడువస్తుంది కదా; చాకిరీ చెయ్యాలి అని పారిపోతావా?”

ఉమకొర్ర అలసత్వంగా జవాబిచ్చింది—

“నువ్వు ఏ ఉద్దేశంతో వాడేపోగాని వదినా మామంచిపెరు పెట్టావ్—నాకాపేరు సరిగ్గా సరిపో తుంది.”

వదిన సందేహిస్తూ అడిగింది—

“ఏం?”

“తొమ్మిదవనెల వెళ్లి నా నిమ్మ పొయ్యిదగ్గర నుండి లేవనెత్తగలిగావా?”

“నువ్వు మాట మారుస్తున్నావు.”

“లేదు”

“అయితే నీయింట్లో నీ ఆడపడుచులచేత అట్లానే చేయించు కుంటున్నావా?”

“నేనా? నేను తిత్తిగారిని నోటికివచ్చినట్టు వదిలే వ్రేళ్ళురాలమ!”

ఉమ స్వరంమారిపోయింది. వదిన గమనించి కొంతసేపటివరకూ ఏమీ మాటాడ లేకపోయింది, తర్వాత మెల్లిగా అంది—

“నేను నీకన్నా మాడేళ్లు ముందుగా కాపురం అరంభించాను. కాని నీలా ఎప్పుడూ అత్తగారిని మందలించలేదు. మాఅత్తగారూ నాకట్టి పరిస్థితి కల్పించలేదు. ఒకవేళ కల్పించి ఉంటే నీలా మంద లించగలిగే దానినా లేదా అని ఇప్పుడు ఆలోచిస్తు న్నాను.

నిజానికి మందలింద గలిగితేనే నేను సంతోషిస్తాను.

ఎవరమ్మా అత్తనూ, భర్తనూ, మరదుల్నీ, గడమాయించ గలిగిన భాగ్యకాలినులు—ఎంతమంది ఉంటారు.

నువ్వు ఎవర్నీ గడమాయించగలవ్? అహర్ని కేలా కండ్లు వేయకండ్లుగా చేసుకొని, నానాచాకిరి చేసి ప్రాణంగా పెంచుకునే నీదిద్దల్నీ, నీప్రాణం కన్నా ప్రాణంగా ప్రేమించే నీదిద్దల్నీ గడమాయించ గలవ్. ఇతరులను కూడా గడమాయించ గలిగావంటే వాళ్లనుకూడా నీదిద్దలను చూసినట్లు చూచుకుంటున్నా వన్నమాట. లేనప్పుడు నీకొ స్వతంత్రం ఎక్కణ్ణుంచి వస్తుంది?"

వదిన అలా ప్రశ్నవేసి పొగలు చిమ్ముతున్న పొయివంక తిరిగింది, విభవకర్ర తీసివినరగా కొంత సేపటివరకూ పొగలు చెదరి మరి యిబ్బంది కలిగించాయి. చివరకు చక్కగా ముంపసాగింది.

ఉను అడిగింది—

"అయితే వదినా లోకంలో అత్తమామలమీదా మొగుడు మీదా విరుచుక పడే కోడళ్లందరూ అట్టి అభిమానం కలవారే అవుతారా?"

"ఎలా అవుతాయా?" వదిన తను చేస్తున్న పనినుండి దృష్టి మరల్చుకుంటానే చెప్పసాగింది "నీదిద్దలను తప్పుపనినుండి మందలిస్తున్నప్పుడు నువ్వు చేస్తున్న పనినిగూర్చి నీఅంతఃకరణలో ఎలా ఎట్టి జంకూ ఉండవో అల్లానే నీ అత్తమామల్నిగాని మొగుడునుగాని మందలించేటప్పుడు కూడా నీ అంతఃకరణలో లోకభీతికాని భర్తభీతికాని లేక మరెట్టి భీతికాని ఉండరాదు. అది అంతఃకరణ శుద్ధమైన ప్రేమ ఉంటేనే కాని సాధ్యంకాదు."

వదిన చెప్పేది పూర్తికాకుండానే ఉను అంది—

"అవును. అవునువదినా! నేనూ అలానే అనుకున్నాను. కాబట్టే నేను భ్రష్టురాలనని చెప్పుకుంటున్నాను."

ఈసారి వదిన మరదలి ముఖంలోకి చూచి అంది.

"ఏమో నే నలా అనుకోను."

"నువ్వనుకోవని నాకు తెలుసు. లోకమంతా నీవంటివారే అనుకుంటావు."

"నువ్వంత మాధురాలనా?"

"కాకపోలే ద్రుద్ధిచానిది! అంతేనా?"

వదిన ఊరుకుంది.

కొంతసేపు వరకూ ఎవరూ మాట్లాడలేదు.

తర్వాత ఉను ఉత్తరంమాట జ్ఞాపకంరగాగా అంది.

"ఉత్తరం వచ్చింది"

"నువ్వు ప్రయాణమైనపుడే నేననుకున్నాను"

—అంటూనే వదిన నవ్వింది.

"నువ్వనుకుంటావు! అనుకోవూ? అయితే మీఅన్నయ్య వ్రాశారనికూడా అనుకున్నావా?"

వదిన ఎదును ప్రశ్నతో జవాబిచ్చింది—

"ఎంతనువ్వు మడిచికట్టుకున్నా చూకు పొరుగుం కొడువయిందంటావా?"

"ఉన్నమాటన్నావు—ఈసారికూడా అడవిల్లే పుట్టి—"

"సార్థంలోచేసిన ఆశీర్వచనం ఫలించదు గానీ—ఏం వ్రాశారు"

"అయితే యెవరు వ్రాశారంటావు?"

"నాకేం కేరళం తెలుసను కున్నావా?"

"చెప్పుమా!"

"మీజానక క్యూకా!"

"నీకల్లా తెలిసిందీ?"

"ఎలానో తెలిసిందిలే ఏంవ్రాశాయా?"

"నేనువచ్చి నెల్లల్లయినా ఉత్తరంవ్రాయలేదట. అన్నయ్య అయినా క్షేమంగా చేరినట్టే వ్రాసిన ఉత్తరం తప్పులే మల్లా వ్రాయలేదట. అమ్మ వచ్చిందా అనీ వస్తే వెంటనే బయలుదేరి రమ్మనీ తన తప్పులన్నీ తమించమనీ వ్రాసింది. మధ్యను ఒక వాక్యంవ్రాసిక్రింద గీరగీసింది. ఏమిటో అడిచెప్పుకో?"

"అన్నయ్యకు చాలాకోపంగా ఉంది. అనా"

"కాదుగాని ఆచే అర్థం. ఒంటిలో బాగులేదట"

"అమ్మో జానకి ఇంకా చిన్నపిల్ల అనే అనుకుంటున్నాను. ఇంత ప్రాశస్త్యం ఎక్కడ నేర్పిందీ?"

ఉను దీర్ఘబ్రతనూ జవాబిచ్చింది.

“మీ అక్క చెల్లెళ్ళకు పెన్నతో చెప్పినదమ్మ!” అంటూనే ఉంది. వదిన జవాబిచ్చేలోగా యింటికి వచ్చినవారి ప్రసాదం చెల్లెల్ని పిలిచాడు.

అతడు తెచ్చిన సామాను లందుకొని భద్రం చేసినచ్చి ఉను తన ప్రయాణంపంగతి బయట పెట్టింది.

“అదేమిటమ్మ!” అంటూ అతడు భార్యదగ్గరకు బయలుదేరాడు. సరిగ్గా అదేసమయంలో తల్లి కూడా చుట్టాల యింటినుండి వచ్చింది. వదిన లగా యిదాను అత్తగారి ముందుకు పెట్టింది. ఉను అటుకం చెప్తూ అంది—

“మీరంతా ఒకటే. మీ తీసుకు నేను కట్టు బడ నవసరంలేదు. నానాదమిదీ. మీరు వన్ను తీసుకు రాలేదు. నా అంతట నేను వచ్చాను. నా అంతట నేను వెళ్తాను. మీరు తీసుక వచ్చినప్పుడు మీ యిష్టానుసారం పంపుచున్నాను”

చివరికి తల్లి విసిగి అంది.

“అయితే వాళ్లు ఉత్తరం ముక్కానా వ్రాయించే వెళ్తావుటే”

ఉను పారపాటును గుర్తిస్తూ అంది—

“ఇప్పుడు అక్కడకు ఎవరు వెళ్తారు?”

తల్లి ఆశ్చర్యపోతూ అంది—

“అది ఒకటా? అయితే నుక్కడకు?”

“పిన్నిగారింటికి?”

ఉనుకాలం ఎవ్వరూ మాటాడలేదు. తరువాతి వదినఅంది—

“అక్కడకు అయితే వెళ్లి నాల్లాజాలుంది మళ్లా వచ్చేయండి!”

ఉను “చీచీ వివవకుండా అంది—

“ఏమో నాల్లాజాలే అవుతుందో వలదై కోజాలే అవుతుందో నాపని ఆసందే తిరిగిరాను.”

తల్లికి కోపంవచ్చి అంది—

“ఏమిటే నీపని? నాకేం తెలియకుండాఉండి! ఏమిటో చెప్పమి?”

ఉనుకూడా తల్లిని బక్కరిస్తూ వుంది—

“ఏమిటైతే నీకెందుకే నాసంసారం ఉమా?”

అన్నాతదివా నవ్వాడు. కండ్లవిందా కోపం వచ్చి వత్తుడు తన స్వభావాన్నినుసరించి తల్లి

అక్కడనుండి వెళ్లిపోతుంటుంది. నేడు కూడా అలానే వెళ్లిపోయింది. కాని అమెకోపం తాటాకుల నుంటకన్నా శీఘ్రంగా కెమిస్తుందని అందరికీ తెలుసు. అవి వెళ్లకే వదిన అడిగింది.

“అయితే భార సాలకై నా రావటమ్మ!”

ఉను కొంచెంసేపు ఊరుకుని అంది—

“నువ్వు నాకేమైనా ఆశయాపినప్పుడు మాటాంలే” అంటూనే ఆమెలేచి “ఇంతకూ నే నొక్కర్తను తిక్కుచైతే వచ్చిన వడ్లమేముంది?” అని ప్రశ్నించింది. ఆయనుగ రిద్దరూ జవాబుకోవరం తదుము లాడారు. ఉను కొంతసేపు ఆగి అంది “ఇప్పుడు పరిస్థితులెలా ఉన్నాయో మీకు తెలియండి కాదు.” ఇలా అంటూనే ఆమెలోనికి వెళ్లిపోయింది.

ఉనుగొంతు తడవ తడవకూ ఆర్తబ్రాతూ రావటం గుర్తించిన అన్న సంబంధికులలో నిశ్చలంగా నిలిచిఉన్న చెల్లెలోకి దృష్టిని పోనిచ్చి ఏదో ఆలోచించ సాగాడు.

౧౦

ఉనునూ, పిల్లలనూ తీసుకొని హరిప్రసాదరాణే బయలుదేరాడు. రైలు దిగగానే ఓ రెండెళ్లబంటే లభించింది.

ఇంటికి వచ్చేసరికి రాజశేఖరం పీఠాజ పంతులుగారూ ఇద్దరూలేరు. రాజశేఖరం ఎవరో చుట్టుంలో వరువుకుంటున్న స్నేహితునివద్దకు ముందు కోజాలే వెళ్లాడట. ఎప్పుడు వస్తాడో తెలియదు. పీఠాజగారు ఏదో వ్యవహారం పురస్కరించుకొని పొరుగుడు వెళ్ళాడు. సాయంకాలంకు వచ్చేస్తారట.

హరిప్రసాదం కలవులేదనిచెప్పి వచ్చిన బండి లోనే స్టేషనుకు బయలుదేరాలన్నాడు. వినతల్లి మందరమ్మ చాలా బలవంతంచేసి చివరకు నిష్ఠురంగా మాట్లాడసాగింది. హరిప్రసాదం అన్నిటిని భరించి ‘నీమాట కెన్నడైనా ఎదురు చెప్పావా పిన్నీ? ఈసారి గత్యంతరంలేదు. ఏం చెయ్యమన్నావో?’ అంటూ పరిస్థితులు వివరించాడు.

చివరకు వినతల్లి విజయం బయటపెట్టింది.

“మీ చిన్నాన్న లేదు. ఆయన ౧౦౫రి మీకు తెలుసు. నా కెలామా చిన్నాన్నాయి. పోతే

మీవంతుకు వచ్చినవాటిని మీరు తీసుకోవడానికి సిద్ధపడితే వెళ్లిరావచ్చు" అంది.

కానీ ఈ జడిసింపు కూడా అతణ్ణి ఆపలేక పోయింది. చివరకు పారిపోవడానికే వెళ్ళాడు.

సాయంకాలం విడుగుంట లవుతుంది.

ఉను పినతల్లికూతురు సుమిత్రకు జవచేస్తోంది. సుమిత్ర పైటపరికిణీకోసరం లేనట్లుకుంటోంది. సుందరమ్మగారు పిథిలో ఉన్న పసుపులకాలమంది వస్తూ 'మీ చిన్నాన్నగారు వస్తున్నారే!' అంది ఉను సుద్దేశించి. ఉను చిరునవ్వుతో పినతల్లివంక చూసింది. సుందరమ్మగారు తనపనిలో వెళ్ళి పోయారు.

పీఠాజాగారు జోళ్లు చప్పుడుచేసుకుంటూ మెట్లక్రింద ద్వారం బయటకుంటే చేతిలోని గొడుగు గోడనున్న మేకుకు తగిలించి జోళ్లు స్తంభంమీద పెడుతూ పెద్ద గొంతుతో ధాక్షిణ్యం చేస్తున్నట్లున్నారు.

"ఇదిగో ఏమేం కాళ్లు కడుక్కోవడానికి నీళ్లు పట్టా?"

ఉను ఒక పెద్ద ఇద్దడి చెంబుతో నీళ్లు తీసుకు వెళ్ళి పరధ్యానంగా ఉన్న పినతండ్రి కందివ్వబోయింది. అతనుచెంబు అందుకుంటూ చెయ్యివంక చూసి చప్పునలేలపల్లి ఉనుముఖంలోకి చూశారు. మీదకాలం ఆతెరచిన జోహా, అలానుముడి అలానే ఉండిపోయాయి.

ఉను నవ్వుతూ అంది—

"ఏమిటి చిన్నాన్నా అలా చూస్తారూ. నేనే" చిన్నాన్న తన సహజ ఉచ్చస్వరంలో సక్కువుగా చెప్పే గంభీరముద్రతో అన్నాడు.

"ఆవును నువ్వేలే— ఎక్కణ్ణుంకని!"

ఉను చిరునవ్వు మరికొంత వికసింపగా అంది.

"నీళ్లు తీసుకోండి చెప్తాను!"

కానీ పంతులుగారు చెంబు అందుకోకుండానే అడిగారు. ఆయన ముఖంలో నే కాకుండా గొంతులో కూడా ప్రమాదశంకా చిహ్నాలు స్పష్టంగా అగపడుతున్నాయి. ఆతృతగా అడిగారు.

"జోడల్ని తీసుకునేవా?"

"మీరుకాళ్లు, చేతులూ కడుక్కుని రండి చెప్తున్నాను" అంటూనే చెంబు క్రిందిపెట్టి ఉను తువ్వలు కోసరంలానికి వెళ్ళింది.

పంతులుగారు ఏమర్థం చేసుకున్నాలో కాళ్లు కడుక్కుంటూ ఆరంభించాడు. గొంతు సుందరమ్మగారు మాతరికే వున్నా వివగలిగే అంత పెద్దది పెడుతూ తిట్ట వారంపాడు.

"అంతే! నే ననుకున్నంత పని అయింది. లేకపోతే యీ ద్రాపి ముఖాలకు పెత్తినమివ్వమని ఎవడు చెప్పాడు? వెళ్ళవలు వెళ్ళవలూ ఆని. నేను వందసాల్లు చెప్పాను. వింటేనా? మంచి మర్యాదా లేని మనుషులు!" అంటూనే లోనికివచ్చి అప్పుడే వచ్చినభార్యకు చూసి గొంతుకెట్టిస్తూ అభ్యయంతో సహా ఆరంభించాడు.

"చూశావా? చూశావా ఏం జరిగిందో? నే చెప్పితే విన్నా! నీకు తగినట్లు బుద్ధి చెప్పారు. కాదు! కుక్కకాటుకు చెప్ప చెప్ప అన్నట్లు చెప్పారు."

అంటూనే ఆయన అక్కచివున్న మువ్వి కుప్పిలో చితికిలపడి మేను వాల్చాడు. ఇంతలో తువ్వలు దొరకక తిరిగివచ్చిన ఉనుకూడా అక్కడకు వచ్చింది. ఏమయిందో బోధపడక సుందరమ్మగారు కూతురుముఖంలోకి, భర్తముఖంలోకి చూస్తూ చివరకడిగారు.

"ఇప్పుడేం జరిగింది?"

పీఠాజాగారు చప్పున కూర్చుంటూ వెక్కిరిస్తూ న్నట్లున్నారు—

"ఏం జరిగింది? ఏం జరగాలో అదే జరిగింది. మంచి మర్యాదా ఉన్న మనుషుల కింకం గావారీ?" సుందరమ్మగారు రడిగారు.

"ఇదేం వారమ్మా! ఏ విషయం చెప్పబోదానే తివరతాకం.

ఈసారి ఉనుభార్యంచేసి అడ్డుపడింది.

"జానకిని తీసుకురా లేదు. చిన్నాన్నగారూ" అంది నెమ్మదిగా, ఆయన చప్పున చెనుదిరిగి ఆశ్చర్యపోతూ అడిగారు.

"ఏమిటి? కోవలురా లేదా? ఇప్పుడు వచ్చిందని చెప్పేనే!"

సుందరమ్మ జవాబిచ్చింది.

“మీ కెప్పుడూ అదే తలంపాయె. ఏమి విని ఏ మనుకున్నాలో?”

“ఊరుకుండా! వెళ్ళవమాటలూ నవ్వునూ” అని భార్యను కనుగుని ఉమవంకరిరిగి అడిగారు.

“అయితే నువ్వెక్కడనుండి వస్తున్నావు?”

“ఈమధ్య నెల్లొక్కయి అన్నయ్య దగ్గర ఉంటున్నాను. ఇలా ఒకపారి చూసిపోదామని వచ్చాను. పంతులుగారు కాస్తనేపు ఊరుకొని అన్నారు.

“ఊ. అయితే ఒక్కర్నివే?”

“అన్నయ్యకూడా వచ్చాడు.”

“ఏదీ వాడూ?”

ఉమ నవ్వుతూ పిన్నివంక చూసింది. పిన్ని కూడా నవ్వుతూ “చెప్పే! ఇండా కటి మాటలే మమ్మాయ్” అని ఆమె మాటాడకపోగా తనే చెప్పింది.

వీర్రాజుపంతులుగారును మల్లా రుద్రావతారం తాలుస్తూ ఆరంభించారు.

“వెళ్లిపోయాడూ! శలవులేదూ, మరి నువ్వేం చేశావో?”

సుందరమ్మగారు నవ్వుతూ అన్నారు—

“అయితే వాణ్ణి పట్టుకొనిపోవున్నారేమిటి?” మాటలూర్చి కాకుండానే—

“నోబ్రూయ్! వెళ్ళవ నవ్వునవ్వు! వెళ్ళవ ముఖమూ అని! మంచి మర్యాదా తెలియని మనుషులు!! ఎలా వెళ్ళవంటే ఎటువెళ్ళాడు? వాడి సంగతి నాకు తెలియదూ?”

“అయ్యో వాడికి శలవులేంకే?”

మల్లభార్యను పెక్కిరిస్తూ “శలవులేక పోవటమేమిటే శలవు! మేష్టరుకు శలవు లేకపోవడమేమిటి!!”

సుందరమ్మగారికి జోషంవచ్చింది.

“అయితే నేనే పంపేశాను! సరే!” అంటూనే ఆమె విసురుగా లోనికి వెళ్లిపోయారు. వీర్రాజుగారు ఆమె వెళ్ళినవంకే చూసి మాసి చివరకు ఉమైపులిరిగి “ఇంతే” అంటూ పెదవి విరిచి కుర్చీలో చేరబడ్డాడు. ఉమమాటాడ లేదు. క్షణం ఊరుకుని పంతులుగారు మల్ల సరిగా కూర్చుంటూ ఆరంభించారు.

“మీరన్న మాకావా ఏం చేశాడో! వాణ్ణి సలక్షణంగా వచ్చి పిల్లను తీసుకొ వెళ్ళాడు. అల్లుణ్ణి పిలిచారు. మల్ల పంతులగుండవ చాళ్ళ మామగారు ఉత్తరం చాకారు. ఇన్నీ చేస్తే ఈపంతులుగారికి మెదడులో మరేం పురుసు పుట్టిందో వెళ్ళను పొమ్మన్నాడు—” గొంతుక లెగిస్తూ “వాళ్ళమ్మ చెప్పింది, నేను చెప్పాను—చిలకకు బోధ పరచినట్టు బోధపరిచాను! పెద్దవాళ్ళ చేత చెప్పించాను! వెళ్ళకపోవడం—పైగా నాతో వచ్చి ‘నాల్లతో’ పిళ్లతో ఎందుకు చెప్తారూ? అంటాడు!”

“నవ్వు చెప్ప—” అని స్వరం హెచ్చిస్తూ “తప్ప పనిచేస్తే పెద్దవాళ్ళ చేత గడ్డిపెట్టించక ఊరుకుంటారా? ఇవారే నేనూరుకుంటే వాళ్ళ మామ గారూరుకుంటారా?... చెప్పట్టుకు కొట్టించరూ?” త్తణమాగి.

“అయినాకాక పోయినా మరొకపంతుల కాదాయెను. అందులో తొలిపంతులగాయెను. వాళ్ళ మనస్సెంత ఖోళ్ళిస్తుందీ! తక్కినవాళ్ళమాట ఎలా ఉన్నా ఆపిల్లమనస్సెలా ఖోళ్ళిస్తుందీ?” అని మల్ల స్వరం ఉదాత్తం కు మారుతుండగా “ఇన్నీ చెప్తులే ఆ ఏమీ ఫకవాలే దంటాడు!!

పోనీ నాకు తెలియకుండా మీరూ మీరూ ఏమైనా మాటామాటా అనుకున్నారా అంటే అదీ లేదంటాడు. వాడబద్ధ మాడుతున్నా జేమనని దాని నడిగితే అదీ నాకు తెలియదంటుంది. పిల్లలనడిగితే పిల్లలూ తెలియదంటారు. ‘మరేమీ లేనప్పుడు ఈ గొడవంతా ఏమిట్రా’ అంటే చెల్లంకొట్టిన రాయిలా మాటాడడు!”

వీర్రాజుగారు రాగాడు. సుందరమ్మగారు ఎప్పుడు వచ్చిఉన్నారో కొంతనేపు మానంగా ఊరుకొని పిదప అన్నారు. ఆమె ముఖంలో జోష చిహ్నాలు కానవస్తున్నాయి.

“అయితే అవన్నీ దానికి తెలియవనే చెప్పుకున్నారేమిటి?”

కాని వీర్రాజుగారు టాంగిరాకుండా అంతకన్నా జోషుకుతూ అన్నారు.

“తెలుస్తే చెప్పకూడదేమిటి? కాదు! నాకు తెలియకదునరాదు; తెలిస్తే చెప్పకూడదు” అని ఊహాగి “అంత పొరుగుం వీడిన మొగాలు బుద్ధిగా మనసుకోవాలి. ఇవారో నానోరు మూస్తావు. లేవు తక్కినవారోనో తెలూ మూస్తావు”

సుందరమ్మగారు ఈ దబ్బతో మాటాడుతుండా అక్కణ్ణించి నిష్క్రమించారు.

౧౧

మరునా దుదయం ఉను ఏకాంతంగా సుమిత్రను ప్రశ్నించింది. ఆ కోరిక వీధి చిన్నపిల్లకాదు. తన వయోనుస్థులంగా కొన్ని విషయాలు తెలిసినా తెలియనట్లు నటించేది, మోసంచేసి ఉడ్డతంతో కాదు. అట్టి విషయాలు తన కర్తవ్యం అవటం సిగ్గుచేటనే భయంచేత.

ఉను ఎన్నో ప్రశ్నలు వేసి ఆమెనుండి తెలుసుకోగలిగిందల్లా భార్యభర్తలు ఒకేగదిలో పడుకుంటున్నారనీ - ఒకసారి తల్లి కోడలితో ఏకా రహస్యంగా మాటాడిందనీ—

ఉను అడిగింది. “నాల్గేను మాటాడుతుని ఉంటాడే?”

సుమిత్ర వెంటనే జవా వివ్వలేదు తర్వాత అంది.

“అదేమో అమ్మ పొమ్మనగానే నే నవతరికి వెళ్లిపోయాను.”

పదమాజేళ్ల అమ్మిల్ల ‘రహస్యం మాటాడుకుంటున్నాం పొమ్మని’ అంటే బుద్ధిగా బయటకు వెళ్లి పోయిందంటే నమ్మరాని విషయం. కనీసం ఉను నమ్ముదు. అందుచేత ఇంకొకలా ప్రశ్నించింది.

“బహుశా ‘వాళ్లిద్దరూ పొట్లాడుకున్నారా!’ అని అడిగి ఉంటుంది.”

“అయివుంటుంది.”

సుమిత్ర ముఖం మాస్త్రీ ఆమాట నిజంలానే ఆగవడింది. తర్వాత కూడా సుమిత్ర ఆజ్ఞ బలపరచింది.

“అవును ఒకనాడు అమ్మ నాన్నాకూడా ఆ విషయమై మాట్లాడుకున్నారు.” అని చప్పన ఊరుకుంది.

ఉనుకూడా బికలెప్పటమను వేసింది.

“ఏదేలేవ్వదు?”

ప్రశ్న వేకాక తన తప్ప గ్రహించుకుంది సుమిత్ర. కథ అల్లసాగింది.

“రాత్రి నేను నిద్రపోతున్నాను. చిన్నమగన్ను గావుంది. నాకు సరిగా జ్ఞాపకం లేదు—”

చివరకు ఉనువిసిగి ఆమెను విడిచి పుచ్చింది.

మధ్యాహ్నం అందరి భోజనాలూ అయ్యాక సుందరమ్మగారు భోజనంవద్ద కూర్చున్నారు. ఉను వడ్డిస్తోంది.

సవికాలం—మధ్యాహ్నం అయినా మసాబుగా ఉండవలసినట్లు ఎండెలాగ ఆటే లేదు. సుందరమ్మగారు పోసురిగా భోంచేస్తున్నారు.

కొంతసేపు పోయాక ఉను అడిగింది—

“పిన్నీ నేనొకమాట అడుగుతాను నీకు కోపం రాదుకదా?” అంది పెమ్మడిగా.

పరధాన్యంగా ఉన్న పిన్నీ మామరువంక తిరిగింది. ఆమె యింకా పూర్తిగా పాపధానం కాలేదు. కాని స్వస్థతాదూరమైన ఉను ఆరంభించేసింది.

“నువ్వు ఆడపిల్లల్ని కనుక్కున్న వానివి. ఒక్కరైనా కాపురానికి పంపించావు. ఇవారో రేపాయింకోకతే వెళ్తుంది. ఇంకా బళ్లవల్సిన వారున్నారు.

తల్లివైయ్యుండి యిలా చెయ్యడం ధర్మమా చెప్తా?”

ఉను ప్రశ్న వేసి అగిపోయింది. ఉనుమాటలూ, మాటలుకన్నా భోరనే నిశితములై సుందరమ్మగారికి తగిలి వచ్చాయి.

నిశ్చేష్టయై కళ్లు మూర్చుకుంటున్న పిన్నీ ముఖాన్ని చూడగానే ఉను మల్లా దైర్యయ్యత కాసాగింది. అంది.

“నీదగ్గర ఉండే చనువు కొద్దీ నేనిలా అడుగుతున్నాను. నువ్వు కోపం తెచ్చుకుంటే చెప్పలేను”

కాని ఈ వాక్యాలు పిన్నీ నేమిసంగానూ స్వప్నరాలను చేయలేక పోయాయి.

ఆమెకోపాన్ని దిగ్మించు తున్నట్లు ఒక నుటక వేసి అన్నారు.

“కోపం కాదమ్మ నీకలాతోచి ఉంటుంది. నవ్వని ఉంటావు! దానికి కోపమెందుకూ! కాని ‘నాతప్పిది’ అని నిశూలించి ఆను!”

పిన్ని గొంతు వివగానే ఉచుగొంతు మూగుక పోయింది. పిన్ని వెదుకటంతవాడిగానూ ఆరంభించింది.

“—నేను నిజంగా చెపుతున్నాను. నేవుడి ముఖం చూసి నలుగురుకట్టినయింటిక్రింద ఆత్మం తింటూచెపుతున్నాను. ఇందులో నాకేప్పేయి లేదు. ఉంటే నువ్వు వేసినవట్టు.”

పిన్ని ఊరుకున్నారు.

అంతటా నిశ్శబ్దం, వాటిలో పెరుకులు తింటున్న రెండుకొరలు మాత్రం ఉండీ ఉడిగీ అరుస్తున్నాయి. ఉచుముఖంలోని విహ్వలత చూచి, తన కాశిన్యానికి తానే సిగ్గుపడి, సుందరమ్మగారు స్వస్థుల వలమే కాక కాస్తగా పక్కాల్లాపంకూడా పడ సాగారు. ఉచు చూసంగా ఉండటం చూసి అచు నయిస్తున్నట్లన్నారు.

“నాకు మీరు ఒకటి కోడలు ఒకటికాదమ్మ! ఏ పదిమంది ఉన్నారనీ? నువ్వు దానినే అడిగి చూడూ, ఎవ్వరైనా ఎందులో నైనా పక్షపాతం చూపా నేమో... ఎంత చెడ్డా మీ అమ్మకు చెల్లెల్ని బొదును కదా!”

సుందరమ్మగారు ఆగిపోయారు. మరికొంతవేపు పోయూక ఆమె అన్నారు.

“ఇంతకూ నీకు మాత్రం నాగుణం తెలియదు కనుకా!?”

ఈసారి ఉచుమాటాడ గలిగింది.

“నేను ఈశ్వరసాక్షిగా చెపుతున్నాను పిన్ని! ఇందుకు నువ్వు కారకురాలవని కాదు, నా ఉద్దేశం. కీలకమంతా అన్నయ్య చెబులోనే ఉందిని నాకు తెలుసు: అంతే కాదు, భగవంతుడు మేలుచేస్తే, అన్నయ్య ఇలా చేయటానికి కారణం కూడా తెలుసు. గాని నేననేది అన్నయ్యకు నువ్వెందుకు నచ్చ చెప్పావు కాదని, ఒక వేళ చెప్పినా వినకపోతే నువ్వెందుకు స్వతంత్రించావు కాదని? నువ్వు ‘అలాకాదురా’ అని ఒక్క మాటంటే వాడు ఎదురు చెప్పగలడా?!”

ఈసారి పిన్ని కలకదేరి మాటాడింది—

“అమాట నిజమే మరి. కాని నామాటకూడా

నువ్వు విన. వాడి మనస్సుకు కర్మలికమైన పరి చేయడమంటే నా చేయడం. అది తప్పే అయి వుండవచ్చు. కాని ఏం చెయ్యను? నా మనస్సు సొవ్యకుండా వాడు మసలుకుంటున్నప్పుడు వాడి కిష్టం లేనివని నన్నెలా చేయమన్నావో చెప్పి!”

పిన్ని ప్రశ్నవేసి అడిగింది. తుదికాలం ఉచు ఏమనటానికీ పాలుపోయింది కాదు. కొంతసేపు ఏమేమో మనసం చేసుకొని అంది.

“—కాని పిన్ని, ఆ పిల్లకల్ల ఏం తప్పందో నాకింకా తెలియదు—ఆ పిల్లకల్ల తప్పం దనేటట్టు అయితే అది చుట్టూ పక్కాటూ ఊరూ వాడూ తెలిసేట్టు యిలా యింత బహిరంగ శిక్ష వేయ దానికి తగినదయ్యగలదు!”

ఉచు తన జవాబుతోపాటు మాటిగా తన పినతల్లి కళ్ళలోకి చూడసాగింది. సుందరమ్మగారు ఈజవాబు అర్థం చేసుకోటానికి కాస్తకాలం తీసుకొన్నారు. అర్థ మవగానే ఆమె మరి మాటాడలేకపోయారు. ఉచు మళ్లీ అంది.

“ఒకవేళ అది అంతగొప్ప నేరమే అను. అయినా అది చేసేవది అర్థం కుర్థం ఎరుగని లిడ్డ. అట్టి విషమీద ఇంత కఠినత్వం పూనటం తగునంటావా? తగుననే అను—అయితే అది నీవంటిదానికీ వాడి వంటి వాళ్లకూకూడా తగునంటావా?”

ఉచు మాటలు ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క ఆస్త్రమై చివరివాక్యం సమ్మోనావాస్త్రంకాగా సుందరమ్మగారు ఆత్రతిథులై ఊరుకున్నారు. ఉచు కూడా కొంతసేపలానే ఊరుకుని తిరిగి కన్నీటిని వీర చెరుగుతో అడ్డుకొని దుఃఖాన్ని దిగమ్రుంగుతూ.

“అది నాఅవకుచుకాదు పిన్ని! కూతురు” అంది కంపించే గొంతుతో.

సుందరమ్మగారు కరిగిపోయిన గుండెతో అన్నారు.

“నేను నిజంగా చెపుతున్నానమ్మా, నేనింత అనుకోలేదు! ఇందులో అబద్ధం ఏమైనావుంటే నువ్వు వేసినవట్టు! ఏదో పండుగకు అలిగివెళ్లడం చూసేకాదంటే మానేకాదనే అనుకున్నాను. కానీ ఇందులో ఇంతగొడవ వుందని నేనేమాత్రం ఊహించినా ఇలా చెయ్యను. నేనే కాదు వాడైనా ఇలా

చేసి ఉండడు. ఒకచోర చేసివా—నిజంగా చెపుతున్నాను—నేను ద్వితీయించి ఉండను”

ఉను జవాబివ్వలేదు. పిన్ని కూడా మరేమీ మాటాడలేదు. వాకిట్లో ఎంగిల్లు ఏరుకుంటున్న కాకులు కూడా ఎప్పుడెగిరి పోయాయో ఎగిరి పోయాయో మబ్బు విడిచించేమో ఒక్కసారి మధ్యాహ్నపు లెండ కనులు మిరుమిట్లు గొలుపుతోంది. దూరాన చెట్టుపై కాకి అరుస్తున్నట్లుంది. ఉను పినతల్లి వంక దృష్టి తిప్పుకూ అంది.

“తప్పున్నప్పుడు శిక్షించవచ్చు పిన్ని. కాని ఆడపిల్లను పుట్టింట ఉంచి శిక్షించడం కూడదు. నీ యింటికి తెచ్చి ఏమైనా చెయ్య—కాదవను.”

పినతల్లి ఏమీ జవాబివ్వలేదు. కొంతసేపువరకూ ఎవరూ మాటాడలేదు. తర్వాత సుందరమ్మగారే లేరు కొని తొందరగా భోజనం ముగించసాగారు.

౧౨

నాల్గవనాడు పగలు పది గంటలకల్లా జానకి అత్త వెనుకబండి దిగింది.

ఆనాటి మధ్యాహ్నపు ఉమతోడి సంభాషణతో సుందరమ్మగారు పూర్ణతృప్తులై మర్నాటి కోడలని తీసుకురావడానికి ప్రయాణమయ్యారు. బండి ఎక్కతూ ఎక్కతూ మళ్లీ అన్నారు.

“సరే. ఎందుకైనా కీడంచి మేలించడంమంచిది నాకు లేనప్పుడు నీమాట మీద నేను బయలుదేరు తున్నాను. ఒకచోర ఎందుచేతనైనా వాళ్లు ఇప్పుడు పిల్లను పంపటానికి కాదంటారనుకో ఏం చెయ్యి మన్నావో?”

ఉను అంది—

“నీకాసంబేహమేలపిన్ని! చెవికమైన ఆటంక మేదైనావస్తే చెప్పలేను. లేకపోతే తప్పుక పంపు తారు. అలా జరగనప్పుడు మామగారితోగాని ఆయన లేకపోతే జానకితోగాని నేనిక్కడున్నావని చెప్పానా? నీవెంటవచ్చి తీరుతుంది. కానిమత్తువల్లన్నది నీకోడిల్ని తీసుకరావడానికి. ఆమాటమాత్రం మరిచి పోవు”

పిన్ని నవ్వుతూ బండి ఎక్కింది. బండి అరవై గజాలు పోయింది. ఉను లోనికి పోతున్నదల్లా వెను

తిరిగి తునిపిని వంచి, బంతి ఆపించి తన చగ్గరకు చల్లక అంది.

“నేనిక్కడ ఉన్నావనే విషయం అవతన రంగా చెప్పకు”

పిన్ని విచిత్రంగా చూస్తూ అంది.

“అదేమిటే ఇప్పుడు చెప్పమన్నావు?”

“అవసరమైతేనే చెప్పా, లేకపోతే ఊరుకో.”

పిన్ని ఇంకా భోధపడక అంది.

“నన్ను అబద్ధం అడమన్నావా?”

ఉనునవ్వుతూ—

“నేనలా చెప్పలేదే, నిజం చెప్పవద్దన్నాను.” అంటూ తనస్థానంనంచి కదలలేదు. పిన్ని మళ్ళీ అంది.

“చెబితే వచ్చే నష్టమేమిటే?”

ఈసారి ఉను సరిగా జవాబిచ్చింది.

“ఇది అని చెప్పలేను. అలా అనటానికో కారణం ఉంది. అది యిప్పుడు చెప్పడానికి అవకాశంలేదు.”

సుందరమ్మగారు మరికొద్ద నేపా లోచించి “సరే” అంటూ బండిలోలించారు.

ఉనుచెప్పినట్లే మావవవాటికల్లా కోడలితో తిరిగివచ్చారు.

వారు వచ్చిన అరగంటకు పొలంనుండి పీఠా జాగారు వచ్చి కోడలిరాక వింటూనే లోనికి వెళ్లి “ఏమమ్మా వచ్చేకావా...ఇన్నాళ్లు చేనేకాజేం...” అంటూ అక్కడి వారందరి యోగక్షేమాల్లా వై నాల వారిగా అడిగి తెలుసుకొని“...నీ మొగుడు చూశావా వారం రోజులై వెళ్లిపోయాడు. అక్కడ కలితా సభలో ఏవో జరుగుతున్నాయట, నేటివరకూ ఫీకల్లేదు...”అంటూ కోడలు సిగ్గుతో తలవంచుకోవటం గమనించి అక్కడనుంచి వెళ్లిపోయాడు.

మధ్యాహ్నం భోజనాలయ్యాక ముసలార్ని ద్వియా నిద్రపోతున్నారు. పిల్లలంతా చదువుకునే వాళ్లు చదువుకుంటుంటే ఆడుకోనేవారు ఆడుకుంటున్నారు. సుమిత్ర ఆపూటపోతానికి ఎగనామంపెట్టి తదినగారివెంట పడింది.

ఉమా బానికి సుమిత్రా రాజశేఖరం గదిలో ప్రవేశించారు.

గదిలో దక్షిణపు గవాతుంకద వత్తైన పరుపులతో పరిశుభ్రమైన దుప్పటంతో పూర్వకాలపు వగిడి పనితోడి పందిరి మహాలు మంచం ఉంటుంది. ఈరావ్యమాలను ఒక టేబిలూ, కుర్చీ. వాని వసుసరించే పెద్ద దీర్వా ఉన్నాయి. టేబిల్ మీద పుస్తకాల అరలో తరుచు ఉపయోగంలో ఉండే పుస్తకాలు పేర్చబడ్డాయి. టేబిల్ మీద — ఒక వంకగా వ్రాత పరికరాలు అమర్చబడి ఉన్నాయి. మంచం కెదురుగా ఉన్న గోడను ఎత్తైన నిలువుటద్దం. సరసనే బట్టల ప్లేటో, గోడలను అన్ని తెగలకు చెందిన చిత్రపటాలూ కానవస్తాయి.

ఉమ వస్తూనే పుస్తకాల అరలోంచి ఒక పుస్తకం ఎంచుకొని అక్కడే ఉన్న కుర్చీలో కూర్చుంది.

బానికి కొంతసేపు ద్వారం దగ్గరే నిలువబడి తర్వాత మంచం ప్రక్కనున్న మడతకుర్చీలో కూర్చుని దిక్కులు చూడసాగింది. సుమిత్ర కొంతసేపు పుస్తకాలు తిరగవేసి, నిలువుటద్దంలో నీడ చూచుకుంటూనూ, పటాలవంక చూస్తూనూ కాలం గడపసాగింది. ఆసలు సంగతి అక్కా వదివా ఏమైనా బాతాఖానీ వస్తారేమో విచారించి వచ్చింది. వాల్మీకీకలా ఉండేసరికి కొంతసే పయ్యాక అక్కడించి కదిలి ఇల్లి పోయింది.

పావుగంట తర్వాత ఉమ అకస్మాత్తుగా పుస్తకం ప్రక్కను పెడుతూ అడిగింది.

“నే నిక్కడ ఉన్నానని పిన్ని యింటిదగ్గర చెప్పిందా?”

బానికి తల ఊపుతూ,

“ఉహూ. వాడైనా త్రోవలో ఏదో మాటల్లా చెప్పారు...” అని త్నమూగి “తర్వాత ఇంటిదగ్గర ఏమైనా గోడవ జరిగిందా అని అడిగాడు.”

తర్వాత సంగతి బానికి చెప్పలేదు. ఉమ కూడా కాస్త ఊరుకొని అడిగింది.

“నువ్వేం చెప్పావ్?”

“నే నూరుకున్నాను. ఆమె ఏమనుకున్నాలో నువ్వు అడగలేదు.”

ఉమ కొంతసేపటివరకూ మళ్లా ఏమీ ప్రశ్నించలేదు. ఆ జ్ఞాపకాలూ అమానం ఇద్దరికీ చాలా యిబ్బందిగా ఉంది. ముఖ్యంగా బానికి. పోనీ మాటాడదామంటే ఏం మాటాడాలో తెలియదు. చివరకు తన కప్పుడో కలిగిన ఒక సందేహం జ్ఞాపకం రాగా దానిని తరలు చూచింది:

“వదినా! ఇంగ్లీషు చదువులల్లా లాభం ఉన్నా లేకపోయినా నష్టం ఉందా?”

బానికి ప్రశ్నించి ఊరుకుంది. కొంతసేపటివరకూ ఉమవిన బాటే కానరాలేదు. తర్వాత ఉమ అంది.

“దానికి నేను సూటిగా జవాబివ్వలేనమ్మా?” అని కాస్త సేపాగి “పన్నెండేళ్ల క్రిందట నేను భరుభారం చదువుకుంటే దాన్ని. మీ ఆయన కూడా అప్పుడు మాయంటే ఉండి చదువు కంటుండేవాడు. వాడు కూడా అప్పుడు ఆతరగలే. మాకు రామనారాయణగారని ఒక మేష్టరుగారుండేవారు. ఆయన సంగతి చెప్పాలంటే చాలా ఉంటుంది. ఆయన మాకు చరిత్రపాఠం చెప్పేవారు. ఆయనకు సుద్దెడ్డు చేసుకుంటే తగని మంట. ఆయన ఒకసారి ఏదో చెప్తుతూ అన్నారు.

“ఇంగ్లీషు చదువులకు ఇలా భూములమిట్ట, పుట్టలమిట్ట ఎగబడుతున్నారు—ఏలా?” అన్నారు.

ఆయన నేడి ఇదీ—ఉద్యోగం కోసరం తప్పిస్తే ఇంగ్లీషు చదువు ప్రయోజన రహితమని. అందుచేత ఉద్యోగం అవసరం లేనివారు ఇంగ్లీషు చదవటంవల్ల ఉపయోగం లేకపోవడమే కాక బాతికి అది ద్రోహమని.”

బానికి వదిన జవాబుపై అనేక, సందేహాలు బయలుదేరాయి. కాని ఆ పెంజీరు తెరచి అడగకుండా గ్రహించి తీర్పు బాధ్యత తన మానంద్వారా ఉమపై విడిచి ఊరుకుంది.

“ప్రతిబాతికీ ఒక భాష, ఒక సంస్కృతి ఉంటాయి. మన భాషనూ, మన సంస్కృతిని వ్యాప్తిలో ఉంచవలసిన బాధ్యత మన అందరిమీదా ఉంటుంది. దానిని అశ్రద్ధచేసి పరాయి వానిని పోషించటం ఎంతచేయదగిన పనో, మీరే చెప్పండి అంటారాయన.”

ఉమ అగిపోయింది. బానికి యుక్తి ప్రయోగం ప్రలాలోచిస్తోంది. ఉమ అంది.

“మీ ఆయన ఆయాదాది చదువుమానితేయటానికి ఆమెద్దరుగారి ఉపన్యాసాలు ఒక కారణం ఇంక నేను మానితేయడానికి కారణం మీ ఆయన”

ఉమ ఎందుకో నవ్వింది. జానకి కొంతసేపు ఊరుకుని అడిగింది.

“మరినువ్వు సంస్కృతం చదువుకోలేదేం?”

“అయ్యో అది ఒక ఆరుమాసాలు వెలిగించాను. తర్వాత మీ ఆయన ఆ ఊరు విడవటంతో ఆగిపోయింది.”

మళ్ళా కొంతసేపటివరకూ ఎవరూ మాట్లాడలేదు. జానకి మరొక ప్రశ్న వేసింది. “కాని మన చదువులో ఇప్పటి ప్రపంచానికి సంబంధించిన జ్ఞానం ఉంటుందా?”

ఉమ చెంటనే జవా దివ్వలేకపోయింది. తర్వాత నైవా—“జీవితానికి అవసరమైన ప్రపంచజ్ఞానం ఇంగ్లీషు చదువుకోక పోయినా తెలుగులో వ్రాయబడిన ఈనాటి గ్రంథాలమూలంగానే తెలుసుకోవచ్చు.....”

ఉమ ఆగిపోయింది. ఇద్దరూ ఏమేమో అలోచిస్తూ అలా చెరో కుర్చీలోనూ కూర్చున్నారు.

ఉమ అలోచించి అలోచించి అంది.

“విజ్ఞానం బహుముఖం. ఏ ఒక్కరూ అన్ని రంగాలలోనూ విజ్ఞానం సంపాదించలేరు. ఏదోతమకు సాధ్యమైనదానిలోనే—లేక ఇష్టమైన దానిలోనే సంపాదించగలుగుతారు. ప్రతి రంగానికీ సమానమైన గౌరవమే ఉంటుంది. కాని జనాభామానం ఎక్కువగా పొందేదే ఉన్నతమైనదని అనుకుంటాం. ఇంగ్లీషు చదువుకుంటేనేగాని విజ్ఞానం సంస్కృతీ లభించవని చాలామంది నమ్మకం. అసలు చదువుకీ, వాటికీ సంబంధంలేదు. ఉన్నకాస్తలో నైవా వాటిని సంపాదించటానికి ఇంగ్లీషే చదువుకొని ఉండవక్కరలేదు. ఎందుచేతంటే అవి భాష నేర్చుకోనే తరగతి తాతలలో అధింపవు. ఆ భాషలోని ఉద్భ్రంథాలు చదవటం వలన లభిస్తాయి. ఉద్భ్రంథాలు ప్రతి భాషలోనూ ఉంటాయి. ఎందులో ఉన్నా, లేక పోయినా మనభాషలో చాలా ఉన్నాయి. అందుచేత సంస్కృతి, విజ్ఞానాల కోసరం మనం ఇంగ్లీషే చదవనక్కరలేదు.

ఉమ ఆగిపోయింది. తను చెప్పింది జానకి అర్థమయిందో లేదో గాని ఆమె మాత్రం చాలాశ్రద్ధగావంది.

కొంతసేపు పోయాక ఉమ అడిగింది.

“అసలు నీటిట్టి సందేహం ఏం కలిగింది?”

జానకి కొంతసేపు ఏమీ లేదంటూ కారణం చెప్పకుండా తప్ప కోటానికి ప్రయత్నించింది. కాని ఉమ బలవంతం మీద చెప్పక తప్పిందికాదు.

“సుమిత్ర సరదాపడి నాలుగుసార్లు ఇంగ్లీషుకు రాలు నేర్చుకుంది. తర్వాత...తర్వాత మానేసింది.”

ఉమ ఆ రెండు ‘తర్వాత’ లకూమధ్య ఏర్పడిన గండికి కారణం సులభంగానే ఊహించుకోవడంచేత మౌనంగా ఊరుకుంది.

౧౩

ఉమా, జానకి దొడ్లో స్నానాలు చేస్తున్నారు. సుమిత్ర పరుగుతుంటూవచ్చి రాజశేఖరం ఆగమనాన్ని తెల్పింది. పగ్గరలో వున్న ఉమ కూతురు సరస్వతి ‘మామయ్యాయ్ మామయ్యాయ్’ అంటూ పరుగుతింది. ఉమ మరదలి వంకచూచి ఆమెగుండెలు కొట్టుకోవటం మారంసుంచేసింది.

స్నానాలయ్యాక కూడా జానకి వెనుకటింలే ఉండిపోయింది. ఉమమాత్రం తల నూనె సీసాకోసరం లోనికి వచ్చింది.

రాజశేఖరం నట్టింట మంచంమీద కూర్చుని తల్లితో మాట్లాడుతున్నాడు. పిల్లలు అతడు తెచ్చిన మిఠాయి పంతుక తింటున్నారు.

ఉమ ముఖాన గంభీర ముద్రతో ఈ వంకా ఆవంకా చూడకుండా తిన్నగా లోనికి వెళ్లిపోతోంది. కృతజ్ఞురాలైన ఉమ కూతురు ‘అమ్మా మామయ్యో’ అని ఆమె కర్తవ్యాన్ని జ్ఞాపకం చేసింది కూడా. అయినా ఉమ వినిపించుకోలేదు. రాజశేఖరం ఆమె నసునరించే కొంతసేపు చూచి తరువారీ చూపులు భూమివంక త్రిప్పకున్నాడు.

అచిరకాలంలోనే ఉమ చేతిలో సీసాదువ్వెనా ఆధారతో, తిరిగి వారి మధ్యనుండి పోతోంది.

సుంకరమ్మగారు తమాషా చూపున్న పుటివలె చిరునవ్వుతో చూస్తూ గడ్డంచుట్టూ మునిగేట్లు చేర్చి

తలకాస్తగా ఉండుట 'ఏంజాణ తనమే మాఅమ్మా' అంది స్వగతంబో.

ఉను కల్లెంచేసివట్టు అగి కుటిలప్రభుకుటిలో పోట్లాటకు పోయేదానిలా మీది మీదికి పోతూ "ఏం అమ్మా? ఏం చూశావు నాజాణతనం? చెప్పుదూ కాస్త!" అంది తల తాటిస్తూ.

సుందరమ్మగారు కోపం వటించటం చేత కాక పోగా నవ్వుకూడా చాచుకో లేకుండా—

"జాణతనం కాదులే? నాడు నీమీద కోపగించ వలసిందిపోయి, ఎదురు నవ్వు వాడిమీద కోపం చూపి పున్నానో?" అన్నాడు.

"కోపం? ఎవరిమీద? ఎందుకూ? ఏం చేశా మనమ్మా?"

సుందరమ్మ నిరుత్తరయై కొడుకు వంక తిరిగి అన్నాడు.

"చూశావురా దీని అగడం!"

కొడుకు చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఇంకో అప్పు డైరే తల్లి కోరకుండానే ఆమెకు అడ్డు పడేవాడు కూడా. కాని ఆవాడు తల్లికోరు విడిచి అడిగినాఅతడు సహాయ నిరాకారణం చేస్తూ ఊరుకున్నాడు. ఆమానాసికర్థం తల్లికూతుళ్ళిద్దరికీ అర్థమయ్యింది కూడా. అయినా ఉను డైర్యం వహించి అంది.

'ఆగడం వాడికాదు సిన్నీ. ఆ మాటకు అర్థం తెలియక నువ్వంటున్నావు. ఆగడం అత్యాచారం అంటే ఏమిటో ఆ పండితుణ్ణుడుగు చెప్తురాడు'

ఇలా అంటూనే ఆమె పెరటిలోనికి ఇల్లి పోయింది.

రాజశేఖరానికి, ఉనుకీ వయస్సులో ఒక్క సంవత్సరమేలేదా. ఉను చిన్నదే అయినా రాజశేఖ రాన్నే నాడు గౌరవించి ఎరుగదు. చిన్నప్పుడు పోట్లాటల్లో చాలా కాలమే నోటికి వచ్చినట్లు తిట్టి సాధించేది. రాజశేఖరం కూడా మించి వచ్చినప్పుడు మాట్లాడడం మానేసి సాధించేవాడు. సుందరమ్మగారా పాతికేండ్లలో ఇట్టి పోట్లాట తెన్ను చూశారు. కాని ఆమె ఎన్నడూ భయపడ లేదు. ఇవాళ మాత్రం ఆమెకు ఎందుకో జంకు చేసింది.

మాధ్యాహ్నం భోజనాలు పరిసమాప్తికాగానే ఉనునిక్రమోపహాసికి ప్రయత్నించింది. కాని ఆమె అస్వస్థచిత్తం నిద్రపోనిచ్చిందికాదు. కొంతసేపు ఇంటాఅటూ దొర్లిచివరకులేచి రాజశేఖరం గది లోకి వెళ్లింది.

రాజశేఖరం నిద్రపోవటంలేదు.

ఉనువెల్లి మాటాపలుకూ లేకుండా పేదరిక వద్ద కుర్చీలో కూర్చుంది. చివరకు రాజశేఖరమే మాట్లాడాడు.

"దొడ్డమ్మవాళ్ళూ క్షేమమా?"

"నీదయవల్ల"

అంటే. మల్లాకొంతసేపటి వరకూ ఎవరూ మాటాడలేదు. రాజశేఖరం ఎదురుగా తెల్లనిగోడ మీద దారితప్పి తిరుగుతున్న ఎర్రచీమవంక చూస్తూ ఉంటే ఉనుకుడిచేలి పొటవ్రేలిగోరును తీరుగా కొరుకుతోంది.

చివరకి ఉండిఉండి ఉనుఅడిగింది.

"అవునయ్యా, నీశేంహక్కు ఉందని అట్టి అజ్ఞ వేశావ్"

రాజశేఖరం నెమ్మదిగా అడిగాడు. అతని గొంతు బహుశాంతంగా ఉంది. "ఎట్టిఅజ్ఞ"

"ఆమెను నవ్వుచెప్పేవరకూ తీసుకరావద్దని."

రాజశేఖరం మౌనకాలం తాలి అన్నాడు. అతనిచూపు ఉమవంకకాక ఎక్కడో ఉంది. అన్నాడు.

"అవును అందులో తప్పేముందీ?" ఉనుస్వరం హెచ్చించి అంది—

"ఆమె తన యింటికిరావడానికి, నీఅనర్జు ఏమి బయ్యో చేడం కానీ!"

రాజశేఖరాన్ని ఏమాటనోవ్యవేసిందో ఎమా— విచరితప్రసన్నుడై ఉనువంక చూస్తూ నిశితస్వరంతో అన్నాడు.

"ఇది ఆమెయిల్లే. అయితే ఆమెఇంటి కామెను పిలవటం ఏలా?" ఉనుకొంతకాలం వరకూమాటాడ లేకపోయింది. ఎంతకాలం వరకూ అంటే రాజశేఖరం కండ్లలో మల్లాశాంతం కానవచ్చేదాకా. అప్పుడంది.

“అయితే, యిది ఆమెయిట్లు కాదంటావా?”

“అవునూ కాదూ అంటున్నది నేకాడు”

ఉను అంతరాంతరంలో కిమాట ప్రవేశించే పరికి గిక్కురుమంది. తీగకాలం తీరుకుంది. వీరప పీనస్వరంలో అడిగింది.

“ఇంకొకరు మాత్రం అంటాన్నారా?”

రాజశేఖరం వెంటనే జవా వివ్వలేదు. అతడు బద్ధం అడలేదు. అందుచేత దర్మరాజు చూసిన మార్గాన పోయాడు—

“నోటితో అనలేదు.” ఉనుకెందుకో రోషం వచ్చింది. తీగలుగా అంది.

“నువ్వు సర్వాంతర్యామివా— మనోగతాలు తెల్పుకోవటానికి?”

కానిరాజశేఖరం చలించకుండా అన్నాడు

“అమాత్రపుపనికి సర్వాంతర్యామి కానక్కర లేదు. అవిషయ మటుఉంచు. మనోగతాలు తెల్పు కోవడానికి వాక్కులేవ్వు ఇంకొక నమ్మదగ్గ సాక్షి లేనట్లు మాడాడుకున్నావు. అదిపారపాటు. మను ష్యులు బట్టకట్టనిస్థితిలో వారిమనోగత విషయాలు వారి వాక్కుచ్యారా తెలుసుకోవచ్చు. అదే ఆధారం కూడా. కాని బట్టకట్టి తిరిగేవారు తమనగ్గుశరీరాలను కప్పేబట్టలు లానే వాక్కును తమమనస్సులను చాచడానికి మాత్రమే ఉపయోగిస్తారు. అందుచేత మను ష్యుల మనోగతాలు తెల్పుకోవటానికి నవ్వన్నట్టు కోటితో చెప్పిన దానిని నమ్మటం, మార్గమేకాదు.”

రాజశేఖరం ఆగిపోయాడు.

ఇప్పుడు ఉను ఇరుకువపడింది. సంగలేమంటే ఆమె ఈ అతిలోకదంపతుల నడుమ కలతకు కారణా న్నూహించటంలో ఇంతవరకూ తానుతప్పుదాకే పడు తూవచ్చినట్టు రాజశేఖరం మాటలతో ఆమెకు సందేహంకలిగింది. అందుచేత ఏమాటంటే కథ ఎటునుండి ఏటుతిరుగుతుందో అనే భయంపట్టుకుంది. ఏతావాతా ఆమె మానం వహించి వినసాగింది.

రాజశేఖరం ఎక్కడికో చూస్తూచెప్పసాగాడు—
“జీవుల మీద పరిసరప్రాబల్యం అమోఘమైనది. ఒక విధమైన పరిసరాలకు ఆలవాటుపడవారు— విధిన్న మైన పరిసరాల్లో సుఖతీతనం సాగించలేదు.

నువ్వు హంసవోపాఖ్యానం వినే ఉంటావు. మానససహోవరం నుండి దారితప్పి తిరుగుతున్న హంసను చూచి కొంగలు అడిగాయట ‘ఎవరయ్యా నువ్వు’ అని. హంసచెప్పింది. ఎక్కణ్ణుండి వస్తున్నా వన్నాయి. దానిజవాబిచ్చింది. మానససహోవరంలో ఏంకొరుకు తాయన్నాయి. ‘బంగారు తామరలూ మంచి ముత్యాల్లా’ అంది. కొంగలు వినిపించు కోకుండా ‘నల్లనల్లలు దొరకవా’ అన్నాయి. హంస ‘అబ్బేమీటో నాకు తెలియవంది’ కొంగలు మానససహో వరంయొక్క దారిద్ర్యానికీ అట్టిచోట నివాసంచేసే హంస దార్యాగ్యానికీ పకపక నవ్వాయట.”

ఉను ఈ ఒక్క ఉపమానంతో సర్వం అర్థం చేసుకుంది. అయినా ఆమె మరికొంత తెలుసుకునే వరకూ ఏమీ మాటాడవల్పుకోలేదు. కొంతసేపుండి రాజశేఖరమే మళ్లా అర్థంకాచాడు.

“ఒకవేళ నువ్వు పకపకపాలింది— కాదంటే న్యాయపక్షపాతివే అను— అయితే ఒకప్రశ్న వేయ వచ్చు. నల్లనల్లలకన్నా మంచిముత్యాల ఉత్కృష్టత నీకూ నాకూగాని కొంగకేముంది. అది నిజమే. అందు చేత నేనంటాను “నల్లనల్లలకన్నా మంచిముత్యాలు ఉత్కృష్టమైనవి ఎట్లాకావో, అట్లాగే నల్లనల్లలూ మంచిముత్యాలకన్నా ఉత్కృష్టమైనవికావు!”

రాజశేఖరం ఆగాడు. ఉనుకు చరిస్థితి ధూర్తిగా అర్థమయ్యిందేమో నోరువిప్పింది—

“—అని నాకు బోధించి ఏంలాభం.”

రాజశేఖరం నిరుత్తరుడై ఉరుకున్నాడు. కొంతసేపు ఇరువురూ నిశ్శబ్దంగా ఉన్న వీరప ఉనుఅంది—

“కొంగకు నవ్వటం వచ్చునా?”

రాజశేఖరం జవాబివ్వలేదు. ఉను ఏదో అన బోతుంటే అప్పుడన్నాడు.

“నవ్వటమంటే నోరుతెరిచి హాహా హాహా అన్న జీనవ్యకాదు.”

ఈ సారి ఉను జవాబివ్వలేదు. ఆమె తన వంక చూచిని రాజశేఖరం ముఖంలోకి చూపిచూసి అంది—

“అన్నయ్య కాలోలు ఒకప్పుడు చాళోవిషయం గూర్చి బోధిస్తూ అన్నాడు—” అని ఆతడు సావ

ధానులైన వివేకపూర్తి చేసింది “—అత్యున్నతతా శోకచే (Inferiority Complex) బాధపడే వాళ్లు ప్రతిస్వల్ప విషయాలకీ వివేకతాకుమ్యంగా తమస్వ తాను హింసించుకుంటారు— అన్నాడు. దానికి నేను యింకోమాట చేరుస్తాను. ‘అంతేకాదు ఎరుటి వాళ్ళను కూడా హింసిస్తారు’”

ఇలా అంటూనే ఆమెలేచి బయటికి వెళ్లి పోయింది. రాజశేఖరం ఆలా చూస్తూ ఉరుకున్నాడు.

౧౪

మరునాడుదయమల్లా రాజశేఖరం తనగదిలోనే ఉన్నాడు. రోజూ ఏదోపుచ్చకం తీసిచదిలేవాడు. కానీ ఆవాళ్ళఅడిలేదు. పదిగంటలవ్వుడు ఉనుమల్లా వచ్చి టేబిల్ వద్ద కుర్చీలో కూర్చుంది. రాజశేఖరం ఒకసారి ఆమెవంక చూడటం మాత్రంయారాడు. అయితే ఆ చూపులో అపాహనాలేదు, వివర్ణత అంత కన్నా లేదు.

ఉనువేనినీ లక్ష్మి పెట్టకుండా ఆరంభించింది.

“అవునయ్యో కొంగలు నవ్వాం! అలానే అంగీకరిస్తాను. అయితే అదివాటి అజ్ఞానాన్ని తెలియ చేస్తుంది. కానిహంస ఆ సవ్యుచే గాయపడి కొంగలపై కోపం తెచ్చుకున్నా, వాని ననస్థింఛు కున్నా లేక మీ నత్తిగుల్లలకన్నా నామంచియత్కొం ఎట్లాపీన ప్రేమని పోట్లాటకుడిగినా—దీనినంస్కారమేడిమరి!”

ఉను జవాబుకోసరం ఆగింది. కానీ రాజ మాటాడక పోయేసరికి మరొక ప్రశ్న వేసింది—

“అంతేకాదు నీటిలో నాకేమనిషియకోవటం కూడా హంస అసమర్థతతోపాటు కర్తవ్యాన్ని పేక్షించటం తెలియచేస్తుంది.”

ఉను ఆగింది. కొంతసేపుపోయాక మల్లా ఏదో ఆనబోతోంది. అది గమనించి రాజశేఖరం వ్యంగ్య స్ఫురద్దరహాసంతో ఆమెవంక చూస్తూ అడిగాడు.

“అయితే యీ యుక్తులన్నీ ఆలోచించటానికి ఒకరాత్రీ ఒకపగలూ పట్టించా?”

“లేదులేదు... పెట్టాళ్లు... ఏ కారణంగా మనత కుర్చీలోపడి అలోచిస్తేనే గాని స్ఫురించలేదు.”

ఉను అకస్మాత్తుగా రోహంకర్త కాసాగింది

మొదట జవాబు ఆరంభించేసరికి ఏమీలేదు, బేక్కోర్త మాటే అంటుంటే రోహం పెరుగుసాగింది.

“నీకు అదవాళ్లంటే ఉంటూవచ్చిన చురుకైన భావం యింకాపాలేదు. నీమాటల్లో నీ ప్రతివాక్యంలో అదే కానవస్తుంది. నీవేదో గొప్పపండితుడవనుకుంటున్నావ్. నలంగునూ ఉత్తముడవనేసరికి అందరూ నీ కంటికిసీసంగా కానవస్తున్నావు. నిజానికి నీవంటి మాడ్తుడు ఇంకోకడులేదు.” అనిపించుకుంది—

“సవ్యుచదువు కున్నావనే అనుకున్నావు కానీ నీ భార్యసపుత్రుడుపుత్రిని నిమిలా భాంధముట్టి చేసివిడుస్తుం దనుకోలేదు—” అంటూనే అకస్మాత్తుగా ఆవరించే కోపంతో “ఆమెవల్ల ఏం నేరమందని ఇలాశిక్షిస్తావు? మగవాడి వనికదా...” అంటూ అక్కడ నుండి పిడుగులుమెయిసాగింది—

“ఆమెవల్ల తప్పంటే భరించ వలసిందెవరూ? నీ భర్తృత్వానికి అర్హమేమిటి?”

ఆమెనుపుట్టింటు దిగిదిడచి, వారుమర్యాదగా పండుక్కి పిలుస్తేవళ్ళకపోయా— ఆమెనూ, వారిసీ బాగుచేస్తావా? ఇదేనా నీ తెలివిలేటలు? నీకు తెలియకపోతే పెద్దవాళ్లు చెప్పేస్తా వినవద్దు. నాన్న గారిమాటను కాదవదానికి నీకుగుండెలలా వచ్చాయి? నీకా అహంభావం ఏలా? విమయాచి”.

అని అదత్రప్రతివచనయై,

“ఒకవేళ నీకొకఉద్దేశం ఉండువచ్చు—నీకున్న మడిమావ్యాలుమాచి— నీకుపిల్లవిచ్చా మనకుంటున్నావేమో. మేమైనా అంగరిమాలిలేము. నీకుపిల్లనిచ్చింది దబ్బుమాచికాదు. నీ యింటిమర్యాదమాచి పిన్ని మొహంచూచి, ముఖిట్టి పండితుడవు కాకముందు నీ వ్యక్తిత్వాన్నిమాచి. ముఖ్యంగా సుద్వింతనీచుడివైవా యింకాచావని నీమీది నా మనుకారంచేతా.”

ఇలాఅంటూనే ఆమె తనకన్నీళ్లు దాచుకొనటానికి గిరుక్కున వెనుతిరిగి తొందరగావెళ్ళిపోతోయింది. ఉనుఉన్నతస్వరం విని వచ్చి ద్వారందగ్గర నిలచి ఉన్న సుమిత్రా, మరికొద్ద ఎదాన ఉన్న జానికి, ఒరిగి దారిచూచు.

నిస్తేజములైన కండ్లతో ఉనునుంటునే చూస్తూ ఉన్న రాజశేఖరం కండ్లు ముగ్ధకాలం జానకి భీతలా,

చనాలతో కలుసుకున్నాయి. తర్వాత జానకికూడా అక్కణ్ణించి వెళ్లిపోయింది.

రాజశేఖరం ఆపూట్లూ ముడితడుర్చీలోంచి లేవకుండానే గడిపాడు. అతని ఎదుటఉన్న ప్రశ్న ఒక్కటే. ఉమ కంఠ కోపం తెప్పించేటట్లు తానే మన్నానా అని. కాని ఉమ వాక్రహరణాలకు దివ్యోక్తి ఊరుకున్న తలలోంచి గతంలోని ఒక్కటావకాన్పిస్తూడా బయటికి తీయలేకపోయాడు.

మధ్యాహ్నం భోజనమయ్యాకకూడా అతనిలానే ఉన్నాడు. కుర్చీలో కూర్చుని ఎదురుగా ఉన్న మహాకృష్ణునిపటం వంక చూడసాగాడు.

కొంతసేపటికి పెరటివరండాలో భోజనాలు చేస్తున్న ఆడువారి ప్రసంగంవినిపించ సాగింది. ఉమ గొంతుమాత్రమే ముస్సవ్వంగా వినిపిస్తోంది.

“అవునుపిన్నీ! దానివల్ల లక్షతప్పులు ఉండవచ్చు. నేనుకాదనను. కానిదిద్దకోవలసింది ఎవరు? అదేల తప్పులు చేయాలంటావేమో— ఎవరైనా తప్పులు చేయకుండా పెద్దవాళ్లు కాగలిగారా? అసలు మీచేత పెట్టించెందుకూ? మీవిధ్దలా చూచుకొనిదిద్దకొనే ఉదాహరణేకదా? నువ్వుకాని, వాడుకాని అదితప్పుచేస్తుంటే మందలించారా? మందలించాక కూడా అది దిద్దుకోకపోతే అప్పుడుమీ శే చెప్పటో కొట్టినా న్యాయం ఉంది. అసలు అదిచేసిన తప్పేమిటో బయట పెట్టరు?”

తర్వాత తల్లిమాటలు కావోలు వినిపించలేదు. మళ్లాఉమ—

“అడుగులే చెప్పుకుందనే అనుకున్నావా”

“.....”

“అత్తంటిన్నట్టు దాచిపెట్టే బుద్ధికారినులు లోకంలో మీయింటి అడవడుచులుమాత్రమే అనుకోరు. ఎంతమేము పట్టణవాడులమే అయినా కుటుంబమర్యాదలలో మీకేమీ తీసిపోయి.”

“.....”

“కాదు! నీకోడుకేల చెప్పకపోవాలంటాను”

“.....”

“నరే ఏకాంతమే అనుకో.అయితే ఆ ఏకాంతం

లోనే నా వాడు ‘ఇదితిగదు. ఇదిమంచి ఇది, చెప్తా అని మృదల మిచ్చిచెప్పేవేమో అడుగు”

“.....”

“వాడుచెప్పే నమ్మకా? అంతనమ్మకంలేక పోతే విద్దవెలా ఇస్తామా?”

“.....”

“విద్దనివ్వు కున్నాను కాబట్టే చెప్పాలాదతాను. చెప్పాలాదక ఊరుకుంటావా? నీ కొడుక్కాబట్టి వాడుతప్పు చేస్తున్నా మర్యాదకుంటున్నావు. నీకొడుకు ముల్లు. అరటాకుమీద ముల్లుపడ్డా, ముల్లుమీద అరటాకుపడ్డా, ముల్లుకు వచ్చేనవ్వంలేదు. నేను నీలా ఊరుకుంటే ఎలా?” ఊరూని ‘నేను పిట్టి ఎంతవమ్మాననీ? నానమ్మకమంతా దుమ్ముచేతా!! పెళ్లయి ఆడుబోనియిండు నిలరనానే పిడిలా వ్యక్తిత్వం కోలుపోయి యుక్తాయుక్తాలా గర్వాగర్వాలా సర్వం మరచిపోతాడని నేనెన్నడూ అనుకోలేదు. లేకపోతే పిడిలా చేయవలసే వాడేనా?పిడిమీది గౌరవంకొద్దీ చివరకు నాఅత్తారితో కూడా పోట్లాట తెచ్చిపెట్టుకు వచ్చేవాను—”

తర్వాత కొంతసేపటి వరకూ ఏమీ వివరాలేదు. మళ్లా ఉమగొంఠే వివరవచ్చింది. కాని స్వరంలో ఆర్ధగ్రీత వివరస్తోంది.

“ఎందుకో ఒకందుకు. మూలం మాత్రం నీకొడుకు”

మాటలు క్రమంగా అస్పష్టం అవటంచూస్తే ఉమ అక్కణ్ణించి వెళ్లిపోయినట్టు స్పష్టమయింది.

రాజశేఖరం ఏమైనా మూర్ఖుడు మాత్రం కాదు. అతను కళ్లుమూసుకు ఆలోచనలో పడ్డాడు.

అకస్మాత్తుగా ఉమగొంఠు వివరవచ్చింది. నట్టింట—

“వివరీవమ్మా నాకేం భయంలేదు” అని కాస్త నేపాగి “ఏంటే యిప్పటికైనా కళ్లుతెరిచి చూస్తారేమో” అంటూనే మళ్లా బయటకువెళ్లి పోయింది.

రాజశేఖరం అలానే ప్రక్కకు ఒత్తిగిరి పడుకున్నాడు,

* * *

ఉమ ఆరాత్రి తీరికగా పక్కమీద మేను వాల్చి ఆలోచించ సాగింది. తను తన జీవితంలో ఎదురుపడిన వారిలో ఎవ్వరితోనైనా ఎప్పుడో ఒక

పుడు పోట్లాడకుండా విడిచిపెట్టేదా? తను ప్రతి వారితోనూ యిలా పోట్లాడటానికి ఏం మాక్కు వుంది. వాళ్లు సంబంధాలు తెంచుకోలేక పడిఉంటు వ్నారకాని వాళ్లు నిజంగా తనకు బుద్ధివచ్చేటట్లు చేస్తే తను చేసేదేముంది. చివరకు గయ్యాళిగంపనే బిరుదు ఏనాడో ఒకనాడు తన మీదపడి ఉరుకుంటుంది. తను చేజేతులా బంధువులా అత్తమామలా చివరికి భర్తమనసు కూడా విడుచుకొంటోంది. ఉమ ఏడువసాగింది. ఆలా ఎదుస్తూనే ఎప్పుడో నిద్రపోయింది.

౧౫

మర్నాళ్లూ ఉమ దుర్మనంగానే గడసింది. మూడవవాడుదయం ఉమ ప్రక్కమించి లేచే సరికే వాతావరణంలో ఏదో మార్పు వచ్చిపట్టు గమనించసాగింది.

లేచి ఇవతలికి వచ్చేసరికి—బైకాఖ మేఘాలు వర్షించి చిహ్నాలు కావచ్చాయి.

ఆమె ఉత్సాహంతో దిక్కులుమాస్తా తడిసిన పుటంతో మానంగా చలన రహితయై ఆత్మావ్యకోభతోటి ధూడేమిని గమనించింది.

ఆ వర్షానికి అదే తొలగిరింపు.

ఉమ నూతి వద్దకు పోతూఉంటే ముఖం కడుక్కినివస్తున్న జానికి, సుమిత్ర ఎదురుపడ్డారు. సుమిత్ర—

“తెల్ల నారుజామున వర్షం కురిసిందక్కయ్యా” అంటూ పలుకరించింది.

జానకిమాత్రం మెటచెరగుతో తుడిచిన ముఖాన్నే మర్నా కుడుచుకుంటూ వదినను తప్పుక పోయింది. ఏదో కొత్తగా తిడబడే పాదాలతో నడిచి పోయే ఆమెను చూస్తూ క్షణకాలం ఉమ ఆలానే నిలుచుండి పోయింది.

కాఫీ లయ్యాయి. జానకి తెలదువ్వకుంటూ ఉంటే పోమరిగా కూర్చుని ఆమెవంక చూస్తూ ఉన్న ఉమ ఆకస్మాత్తుగా లేచి పిన్ని దగ్గరకు వెళ్లి—

“సేనివాళ ఇంటికివర్తామ పిన్నీ”—అంది.

పిన్నిచేతిలోని పనిదిడిచి నిచ్చురతోయి చూస్తూ—

“అడమిలే...ఏమిటామాట?” —అంటూ ఆలానే నిలిచిపోయారు. ఉమ ఆమాటకర్తం ఆడే

అంది. ఎంతచెప్పినా విందికాదు. ‘పోనీ మీచ్చిన్నాన్న గారు ఊరునుండి వచ్చేవరకైతా ఆగవే’ అన్నారూ. కాని ఉమ మూర్ఖత్వం విడవలేదు. చివరకు సుందరమ్మగారు కర్తవ్య విమాధయై గదిలో ఉన్న కొడుకును పిలవనంపింది. కబురుతీసుకు చెల్లిన సుమిత్ర తిరిగివచ్చి

“బండి దొరకదుట” అంది.

ఉమ కుటిల ధూకుటితో ఎవరితోనూ ఉద్దేశించకుండా అంది.

“బండి దొరకదు—మహారాజులా దొరుకుతుంది. ఆవసరమైతే నేను వడవగలను కూడా. నిన్న రాత్రి పొమ్మన్నామా పిడే! ఇప్పుడు ఆటంకపెట్టేవాడూ పిడే!”

సుందరమ్మగారి కదంతా అగమ్య గోచరంగా ఉంది. ముఖంచూస్తే ఉమ ఏదో నటిస్తున్నట్టేఉంది. కాని ఆ నటన నిజంకు చాలా దగ్గరలా కూడా ఉంది. అందుచేత అంది—

“నాడు పొమ్మన్నాడా?”

ఉమ జవాబిచ్చేలోగా రాజశేఖరం అక్కడకు వచ్చాడు. “అవునా?” అంది తల్లి. రాజశేఖరం మాటాడలేదు. కాని ముఖం స్పష్టంగా చెప్తుకూనే ఉంది.

ఉమ ముఖాన్ని మరి వికృతం చేసుకుంటూ అంది—

“కావలీస్తే నీకోడలనడుగు. అదే చెప్పింది”

సుందరమ్మ కోవరివంక చూసింది. జానకి అర్థంకాక తొట్టుపడుకూ నాకు తెలియదంది.

ఉమ చప్పునలేస్తూ “నీకంటే కృతఘ్నురాలి లోకంలో ఉండవోదు” అంటూ ఆవతిరికి వెళ్లిపోయింది.

ఆమె వెళ్లక తల్లి మళ్లీ రాజశేఖరాన్నడిగింది. రాజశేఖరం ఒకవంక సిగ్గుతో, యింకోవంక చిరు నవ్వుతో తల్లి అమాయకతకు బాలికూడా కలియగా అన్నాడు—

“అది పుట్టినప్పటినుండి చూస్తున్నావు. ఎన్నడైనా నిజమడిందా అమ్మా?”

సుందరమ్మగారి గుండె అంతటకుదుట పడింది. కాని జానకిమాత్రం ఒకనాడు రాజశేఖరం అర్థం చెప్పించాకా ఉమ తనను కృతఘ్ను రాలంటానికి కారణం బోధపడింది కాదు.

కలగలుగుంప

కొరియాపై పరిసర రాజ్యాల ప్రభావం

కొరియాభవిష్యత్తు, అమెరికా, రష్యా, చైనా జపాన్, ఈ యాజ్ఞకాల పార్శ్వప్రకోపనాలమీద ఆధారపడిఉన్నది. ఈ దేశాలన్నిటికీ, కొరియా అంతరంగస్థితి, చాలా కీలకమైన సమస్య. చూర ప్రాచ్యరంగంలో కొరియాస్థానం అట్లాంటిది.

కొరియాయుద్ధంలో, అటుపోటులు రెండూ కల్లాక, వికర్మరాజ్యపథితి అధ్యర్థ్యపు చైనాబలు, మంచురియా రష్యాసరిహద్దుకు సమీపిస్తూ యుద్ధం ముమ్మరంగా పోగుతున్న కొద్దీ కొరియా యుద్ధానికి ప్రపంచరాజకీయాలపై వుండే ప్రభావాన్ని అంచనా వేయటం మరింత క్లిష్ట మవుతుంది.

దీక్షికొరియాలో, కమ్యూనిస్టుచైనాబల ఓటమి వల్ల, రష్యా, చైనాలలో ఎట్టి సంచలనాలు కలుగు తున్నయో ఏమీ ప్రచర్చితం కాలేదు. ఉత్తరకొరి యాలో, సమితిసేవల పెరిచేందుకు కమ్యూనిస్టు కొరియాన్ బలం, ఇంకా తగినంత ఉండనేఉంది.

కొరియా ఆదవందల మైళ్ళ పొడుగున్న చిన్న ద్వీపకల్పము. జనాభా 30, 000, 000. పెద్ద భౌగోళవంతమైన దేశం గాదు. అయినా పరస్పరవిరోధాలు గల కూటరాజ్యాల మాపు ఎప్పుడూ కొరియా మీదే లగ్నమయి ఉంటూవచ్చింది.

కొరియా జపాన్ దీవులకు అంటిపెట్టుకొని ఉన్నట్టుంటుంది. కొరియాసముద్రపు తీవులు కొంచెం సమతీతలపు తీవులు. దాదాపు పన్నెండు వందల కొరియా ఆక్రమించుకొని ఉంటుంది.

మొన్న జపాన్ ఎక దాకా, అమెరికాకు, కొరియావిషయంలో ఇంతటి ప్రాముఖ్యం ఉండేది కాదు. అమెరికాకాక్షుగతు కొరియా పెద్ద కీలకం కాకపోయినా, కొరియాకోసం అమెరికా తన రియారి చైనాబల వన్నిటిని పంపించుకోవటం, దాదాపు 20, 000 మంది అమెరికన్ సైనికులను కొరియా గురికు బరికాయంటం చాలా విషాదకరమైన విష

యమే. పసిఫిక్ లో అమెరికాకాక్షుగతు కొరియా కీలకస్థానమని, అమెరికన్ నాయకుల్లో చాలామంది నమ్ములేరు.

అయితే పసిఫిక్ లో అమెరికా తున్న ద్వీప శ్రేణి స్థావరాలు, అట్యాషియన్ దీవులలో మొదలిడి, జపాన్ ద్వారా ఫీలిప్పైన్ లదాకా విస్తరించుకొని ఉన్నాయి. వీటికి ఆధారంగా అసియాగట్టపై కాలానే స్థావరం దోరకాలంటే, కొరియాలోనూ శ్రమేపిలుంది. అసియా చైనాబలదాడి పెదుర్కొనబడినప్పటికీ, అమెరికా ద్వీపశ్రేణిస్థావరాలకు ఆధారంగా, ఈ భూస్థావరం అమెరికాకు ఆయువుపట్టే అవుతుంది.

కొరియాయుద్ధ ఆరంభగతి తరువాత గతి కూడా కొరియాలో అమెరికాకు మిలిటరీ, ఆర్థిక, లాభాలకన్నా నష్టమే ఎక్కువని చూపించాయి. అయితే కమ్యూనిస్టు ఆక్రమణలను అరికట్టటానికి అమెరికా పూర్తిగా సిద్ధంగా ఉందని కొరి యాలో అమెరికా ప్రవేశంవల్ల ఋణ వయింది. రాజకీయంగా అమెరికా కొంత అత్యగ్రావం ఆర్జించుకొన్నట్లే భావిస్తున్నది. తనవ్వారా వికర్మరాజ్య సమితికూడా ఈ నిండుకేనాన్ని కొంత ఇచ్చి, పడిపోతున్న సమితిప్రతిష్ఠను నిలబెట్టగలిగాననే అమెరికా భావిస్తూంది.

తన సామ్రాజ్యానికి, రష్యాకు మధ్య, పోలండువంటి బప్పుకీట్టుగా కొరియా ఉండగలదనే జపాన్ ఎప్పుడూ భావిస్తూవచ్చింది. గత అర్ధశతాబ్దంలో జపాన్ నిర్మించుకొన్న సామ్రాజ్యంలో ప్రప్రథమభాగము కొరియా. జపాన్ కొరియాలో పెట్టుకొన్న పెట్టుబడుల కృషివల్లకూడా జపాన్ కు కొరియా ఆర్థికంగా చాలా ప్రముఖమయింది. కాని ద్వితీయ ప్రపంచసంగ్రామంతో ఈ సామ్రాజ్యము ఊడ్చిపెట్టుకొనిపోయింది. జపాన్ తన దీవుల మాత్రానికే పరిమితమైంది. నేడు జపాన్ ఆర్థికంగా స్వయంసమృద్ధం కాదు. అసియానడిగడ్డమీదనుంచి తెచ్చుకోగల ముడివస్తువుగాని, అమ్ముకోనేందుకు అక్కడ ఒక్కడుకాదంగాని జపాన్ కు లేవు.

విమర్శనము

ఆంధ్రరచయితలు

[౧౮౦౬—౧౯౦౧]

మధునాపంతుల శత్యనారాయణకృష్ణ : పెం
౬-౦-౦ పల్లిచర్ల, అక్షపల్లి అండ్ కో, సరస్వతీ
పవర్ ప్రెస్. రాజమహేంద్రవరము.

ఈ గ్రంథంలో నూరుగురు రచయితల జీవిత
చరిత్ర లున్నాయి. వీరందరు ౧౯ వ శతాబ్దిలో
జన్మించినవారే. ఈ గ్రంథం ౧౮౦౬ లో జన్మించిన
పరవస్తు చిన్నయనూరి చరిత్రతో ప్రారంభమైంది.
౧౯౦౧ లో జన్మించిన శ్రీ కృష్ణుల సీతారామమూర్తి
చాదిగారి జీవితచరిత్రతో ఆఖరపుకుంది. ౧౯ వ
శతాబ్ది ప్రారంభంలో జన్మించిన కొంతమంది రచయి
తలు అప్పటి విస్మృతిపథంలో పడిపోతున్నారు. శ్రీ
శత్యనారాయణకృష్ణగారు వీరిని గురించిన అనేక
పైన అమూల్యవిషయాలు సేకరించి ఈ గ్రంథం
రచించారు. ప్రతిరచయితచరిత్రను మొదట సంగ్ర
హంగా ఇచ్చి తరువాత గ్రంథకర్తగారు ఆ గ్రంథాలను
గురించి తమ అభిప్రాయం తెలియజేశారు.

నూరుగురు రచయితలను గురించి వ్రాసినా
ఇంకా కొంతమంది ప్రముఖరచయితల జీవితాలు
విడిచిపెట్టవలసివచ్చిందని గ్రంథకర్తగారు పీఠికలో
తెలియజేస్తున్నారు. వీరిలో కాశీనాథుని నాగేశ్వర
రావు, ముట్నూరు కృష్ణరావు, ఉన్నత లక్ష్మీనారాయణగారలవంటి ప్రసిద్ధులు చేరి ఉండడం ఈ గ్రంథా
నికి ఒక పెద్దబలోపే. అయితే అనివార్యకారణాలవల్ల
ఇది సంభవించినదని. శ్రీశత్యనారాయణకృష్ణగారు
వ్రాయడాన్ని బట్టి దీని విషయంలో ఇంతకంటే
వ్రాయవలసిందేమీ లేదు.

ఇంచుమించుగా అధునాతనయుగం ప్రవేశించే
వరకు ఆయా రచయితలనుగురించిన రచన సమంజసం
గానే ఉన్నదని చెప్పవచ్చును. అయితే ఆధునిక
యుగంలోని రచయితలలో ప్రముఖులపేరులు
కాని వీనిలో చేరలేదు. వందూరి నువ్వు

రావు, దాక్షరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్య. చింత
దీక్షితులు, బుచ్చిసుందరామకృష్ణ, మొదలైనవారు
సిద్ధ రచయితలపేరు తెన్నీ ఇందులో కనబడడం లేదు.
బహుశా కొంత పాండిత్యబలంఉండి, బాగా సంప్రదా
యమాడ్డం ఆమనరించే రచయితలను తప్ప తదితరులను
శ్రీకృష్ణగారు పరిగణించ దలచుకోలేదేమో!

అచ్చుకూర్పులో సద్దుకొవరిసిన చిన్న ముప్పో
కటి చేస్తే ఈ పుస్తకం ఇంకా ఆకర్షణీయంగా
ఉండేది. కవుల జన్మించిన తేదీలనుబట్టి ఆక్రమంలోనే
ఆయా రచయితల క్రమం ఏర్పాటు చెయ్యవలసింది.
ప్రస్తుతం కొందరు రచయితల విషయంలో ఇవి జరగ
లేదు. బహుశా ముందుకూర్పులోనైనా ఇది పాధ్యపడ
గలవని ఆశిస్తున్నాము.

ఇంకేకాదు. ఈ రచయితలలో కొంతమంది
వాఙ్మయ చరిత్రలో ప్రకాశించవలసినంత
ప్రాశస్త్యం లేనివారుకూడా ఉన్నారు. ఇదికూడా
ముందుకూర్పులో గమనించవలసినదే.

అయితే ఉన్నంతలో రచయితల చరిత్ర సమ
కూర్పుదానికి శ్రీకృష్ణగారు తీసుకున్న పరిశ్రమ
చాలా ప్రశంసాపాత్రమయింది. ఈకోజుల్లో ఇంతగా
శ్రమించి పరిశోధన చేసి గ్రంథాలు వ్రాసేవారు
తక్కువ. వాటిని ప్రకటించేవారు తక్కువే. వ్యయ
ప్రయాసలతో కూడిన ఈ మహత్కార్యం పాధించిన
గ్రంథకర్తలకు తప్పక కాశీకులకు మా అభినందనా
లర్పిస్తున్నాము.

ప్రకాశకు లన్నట్టు వీరేశలింగకవులచరిత్ర
తరువాత మన భాషలో ఇంత చక్కని కవులచరిత్ర
వెలువడలేదు. ౧౯ వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో జన్మించిన
రచయితలను, ఇటీవల జన్మించిన రచయితలను ఆవ
గాహనచేసుకోవలసినవారికి గ్రంథం చాలా సహాయ
పడగలదు. గ్రాంథికమైనా కృష్ణగారి రచన చాలా
సరళంగాను పృథ్వంగాను నడిచింది.

సరస్వతీమండలాలయాధిపతు లింకా ఇలాంటి
పాహిత్య చరిత్రాత్మక గ్రంథాలు ప్రకటించి భాష
సేవ చెయ్యగలరని ఆశిస్తున్నాము.

శ్రీదేవీభాగవతము

౧-౨-౩ స్కంధములు.

కవి శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు. సాహితీ సమితి, చేపల్లె. వెల. రు. ౫-౦-౦ లు.

దేవీభాగవతము, ములుగు పాపయారాధ్యుని మొదలు, త్రిపురాంతకతమ్మనదొర, చాను, శ్రీరాములుపంతులుగారు. తిరుపతి వేంకటకవులు, నలుగురీపి నాల్గు తెలుగుదేవీభాగవతాలు వెలసి నాయి. అందు మూడు ముద్రణలందే ఉన్నాయి. శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు మరల దేవీభాగవతము తెలుగులో రచించ బూనటానికి ఆయనకున్న దేవీఉపాసన, భక్తి, ఆధ్యాత్మికదృష్టులు మాత్రమే ముఖ్యప్రాధ్వలకాలని స్ఫురిస్తోంది ఈ గ్రంథమాలకంగా. కల్యాణానందభారతవీరంలో కవిసామ్రాట్టు పదవి వారికి అంతిమైనా, మనుపటి కవులను కవిత్వంలో మించుచామనే ప్రయత్నంతో ఈసని వారు ప్రారంభించిన ట్లగవడదు.

నిజానికి, వవలారచన, చిన్నకథ, మొదలైన తక్కిన సాహిత్యవిధులలో కృషికన్నా, నరసింహ శాస్త్రిగారికి ఈవిధంగా పూర్వభక్తిని, పూర్వకా వ్యాన్ని ఒకదాన్ని అనువదించడమే ఎక్కువ తగి ఉండేనా వని అనుకోవచ్చు.

దేవీభాగవతము, విచిత్రమైన కావ్యము. భారత, భాగవత రామాయణాలలో చదువుకున్న పురాణకథ నంతనూ, మళ్ళీ మూత్తుంగా వివరిస్తూ, ఆ పురాణ కథాలవలలో, అక్కడక్కడ కనుపించే పురాణ వ్యక్తుల నీరసనుజాల్పి, వారికి సంభవించిన దుర్వలను, వారు స్వబుద్ధ్యా చేసిన దోషాలను అన్నిటిని ఉటంకిస్తూ, దేవీఉపాసనావరంగా, వాటిని సమర్థించటమో, లేక ఖండించటమో, లేక దేవీభక్తులు కావం దువ వారి కా ఆపవలుగాని కష్టాలుగాని నీరసనుజాలుగాని రాక తప్పలేదనో, ఉద్బోధిస్తూ ఉంటుంది. ప్రతి చిన్న ఆభ్యాసకూ, స్త్రీలవ్రతకథలకు చెప్పి వట్లు, దేవీవ్రతం సలుపటంవల్ల కలిగే ఫలితాలు చెప్పబడుతాయి.

భారత రామాయణాల కథలు చెప్పేందుకు దేవీ వ్రతం మూలకారణ మాకుంది. ప్రజలను దేవీభక్తు

పాపకులనుగా తేయటానికి పురాణం ఉద్దేశించబడింది. అదైతే, కావ్యేయాలు తెందూ షణ్మతస్థాపకులైన తంకరులే స్థాపించినట్లు, భారతభాగవతాలను భగవద్గీతనూ, చెప్పిన శ్రీ వ్యాసులే మళ్ళీ దేవ్యుపాసనా పరంగా దీన్ని రచించి యుండవచ్చును.

శ్రీపాదాంభోజపవిత్రతీర్థము గ్రహించే సమయంలో శ్రీదేవీభగవత్కథాన్తము తెలుగు చెప్పాలని శ్రీనోరి నరసింహశాస్త్రిగారికి సుర్పించింది.

“సర్వం విద్ధి యహమ్మమమ్మి యనుచుం
ప్రావ్యంబుగా సృష్టికిం
బూర్వం బావటవక్రతాయి శిశు
సంబోధించు శ్రీమత్సనా
శీర్వాణీభుభవాణిగా గోవగ నా
సిన్ నాకు శ్రోతద్యయన్
బర్వంలైనవి యష్టవారకృత ఘం
టానాద సిద్ధశ్రుతుల్.”

ఆవిధంగా భక్తిపరమమైన తెలుగుకావ్యం రచించారు శ్రీశాస్త్రిగారు. గద్యలలోకూడా “విజ్ఞానయోగ దర్పణ ప్రతిబింబితంగానే” తననూ తన కావ్యాన్నీ ఉటంకించుకొన్నారు తప్ప, కవిత్వపరంగా “కల్యాణానందభారతీ కరకమల ప్రసాదాపాదిత కవి సమ్రాట్ పట్టాభిషేకం” తప్ప, ఉద్దయకవిమిత్ర త్వమో, సహజకతా శ్రీ లక్ష్మియో, ఇత్యాది కవితా విశేషాన్ని చేర్చి వారే ప్రముఖంగా చెప్పకోదలచుకోలేదు.

శాస్త్రిగారిది పండితకవిత్వం. భాషాసౌమ్యం ఉంది. అర్థగాంభీర్యంకూడా కొన్నిచోట్ల పొందు పరచగలరు. సంస్కృతంలోని భావాలను చెక్కుచెద రనీయకుండా తెలుగులోకి లేగల అనువాదప్రజ్ఞ కూడా ఉందనే చెప్పాలి. తిరుపతి వేంకటకవులు మూత్తుంగా పండితుగా చెప్పిన ఘట్టాలలో చాలా చోట్ల శాస్త్రిగారు, మూలాన్ని యధాతథంగా అనుసరించట మూలాన్నో, లేక కథావిస్తరణ కామూహ లంతోనో బహువిధులంగా రచన సాగించారు. అస మగతుల్లానూ, సమగతుల్లానూ, దుష్కరప్రాసల తోటి, శివసమానాలతోటి, లేటమటలతోటి కూడా, పద్యాలు వడివించి భాషమీద తమకున్న బలవంతపు ఆధికారాన్ని నిరూపించారు. తిరుపతి వేంకటకవులు మొదలైనవారి దేవీభాగవత అనుసరణ లను పఠించి, వాటిపై తమకు కలిగే భావప్రతి భావాలను ఆకళించుకొని, తన రచనను శాస్త్రిగారు తీర్చి

శిశుకొమ్మలు వారి కథనంలోనూ, పిరి కథనం లోనూ ఉన్న సారూప్య విశేషాలను గమనించు కొంటే స్పష్టమైంది. వరసింహాశాస్త్రిగారి కైలి గంభీరంగా, కొంత పాండిత్యప్రకర్షతో కూడుకొన్నా, నిమోన్నతాలు లేకుండా సమంగానే వస్తున్నది. కానీ పూర్వసాంప్రదాయంలో రచించిన గ్రంథం కాబట్టి, పూర్వకవులతో పోలిక తెచ్చి చూచు కొంటే దేవీతంత్రపరమైన వేదాంతవిజ్ఞానాది విషయాలు వారికన్నా చాలా మాత్మ్యబుద్ధితోనూ, జాగ్రతతోనూ, జైవితితోనూ వివరించుకొంటూ వచ్చినా, మూలాన్ని వారికన్నా యధాతథంగా అనుసరించి వట్లు స్పృశించినా, ఇది కావ్యంగా వ్రాసిఉండటం వల్ల, కవిత్వపరంగా చూసుకొంటే, వారెవరికన్నా కూడా, పద్యాలలో ధార, సుడికారం, కొంచెం తక్కువ స్థాయిలో ఉన్నాయనే అనిపిస్తుంది. ఉదాహరణకు తిరుపతి వెంకటకవులదీ, పిరిదీ ఒక చిన్న శ్లోకానికి అనువాదాలు.

“యా పశ్యతి వ సా బ్రూతే.
యా బ్రూతే సా న పశ్యతి
అహో వ్యాధ స్వకార్యాధికా
కిం పృచ్ఛసి పునః పునః”

తిరుపతికవులు ఈ శ్లోకాన్నే యధాతథంగా కావ్యంలో ఇమిడ్చి కూడా, ఎందుకైనా మంచిదని తాత్పర్యం వ్రాసినట్లు, తెలుగుపద్యాన్ని కూడా ఫ్రైట్ నోట్ లో ఇమిడ్చారు.

ఎది చూచునో యది చెప్పుదు,
విదితముగా బల్కు నేది పిక్షింపని ద
య్యది, సాచెసాచె నేమిది
గెదగి నవ్వదు చెప్పవా రొగిన్ జమ మృగయా.

దీనికి వరసింహాశాస్త్రిగారి తెలుగు,
“విది చూచునో యది పల్కు లేదు, మంత
యేది పల్కుకునో యది చూడలేదు నిక్క
మయ్యయో వ్యాధుడా! స్వకార్యాధి వరుచు
నేల మరిమరి ప్రశ్నింతు విట్లు పృథ్వయ”

శ్లోకానికి ప్రతిపదార్థము తిరుపతికవుల పద్యం లోకన్న ఈ పద్యంలోనే ఎక్కువ మాటిగా ఉండవచ్చును. కానీ కవిత్వానికి, ఈ పద్యంకన్నా నైపద్యమే దగ్గరేమో ననిపిస్తుంది.

అయితే ఇట్లా చిన్న చిన్న చోట్ల తారతమ్యాలవల్ల చూచుకొని వరసింహాశాస్త్రిగారి కవిత్వాన్ని చేరిజూచేయటం సరికాని పనే—

శాస్త్రిగారి కైలి చాలా ప్రాథమికంగానే వడుస్తుంది.

రాత్రివేళ ఏకాంతమున చూచుటకే

కొక్కొక శాస్త్రం

184 బొమ్మలతో

అ ద్వై ర్ద యి జు
మెంటు ద్వారా
సరిగా వివరింప
బిలుగాని విషయ
ములు కలిగి
యున్నది.
కొక్కొక శాస్త్రం
ములలో కల్ప
ఉత్తమమైనదై
250 బొమ్మలు కలి

గిన ఈ మా గ్రంథములోని విషయమును,
184 రంగు బొమ్మలును ఎట్టివో చదువరులు
గ్రహింపగలరు. ఇప్పుడు మార్కెటులో
అమ్మబడుచున్న వెల రు. 1-10-0.

పడకగది ఫోటోలు

వీరు పడకగది దృశ్యాలు... సౌందర్యము
ఇతర విషయములు చూడ వుకూహల పడు
చున్నచో... 50 ఫోటోలు గల సెట్టును
నేడే ఆర్డరివ్వండి. వెల రు. 4-8-0. 25
ఫోటోలు గల సమూహ సెట్టు రు. 2-8-0.
ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు
మాత్రమే గమనింపబడును.

PARIS ART HOUSE

Durgiana Sec. M B—AMRITSAR.

అంశముదుజ్జ్వలాంశు దభి
లౌగముకాననశీలి భారతీ
వంశవివర్ధనుండు బయ
భారతకర్త పురాణవర్తవి
ప్రపంచకృతావతారుడు మ
హాత్ముడు రెండవకృష్ణ దీప్యతా
ప్రాంశుడు ప్రప్రభావరీత
భాగవత్సర్వ విలింగ వ్యాసుడై—

అమృతాంభోనిధిమాత్రీ శ్రీవనితతో
డైపుట్టు దైవాత్మకుం
దమలజ్యోతిస్సర్వ సామి దైవతసుధా
హారాత్ము డుద్యత్కలా
సముపేరుండు శరోజనాభునకు సా
మోక్షేత్ర మారెండు చం
ద్రమసుండు పృథ్వీ సుతింపగా నువలయా
హ్లాదుండు రాజాద్యుడై—

శ్రీటి మూమూలుకవిత్వ లన్నిటికన్నా శ్రేష్ఠ
మైన కవిత్వమే వీరిది. పలుకుపటిమ, పొండితి,
పురాణవక్తనదత్తమై విశిష్టమైన కవితాధార, పూర్వ
ప్రస్తుతకవులలోని విశిష్టమైన పాకడలు, వీరి
గ్రంథంలో నిండుగా కనబడతాయి.
కథను విస్తృతంగా చెప్పాలన్న కాతూ
హలంతోపాటు వాక్యవిన్యాసంలో పదాలు చాలా
ముక్తసరిగా వాడే కృషి కూడా వీరిలో కనిపిస్తుంది.

ఉపాఖ్యానాలు నడిపే పట్టులలోగూడా,
సాటిరచయితలు ఆయా కథలు ఎల్లా నడిపారో
చూచి నడిపే వివేచనకూడా వీరు చూపించారు.
రామాయణకథ ఆరణ్యకాండవరకు కొంత విపులంగా

నడుస్తుంది. విశ్వవాధనత్య నారాయణగారి రామా
యణకల్పవృక్షంలాంటి విపులరామాయణాలలో తప్ప
మాత్ముంగా రామాయణకథను చెప్పినవారిలో కన
బడని “త్రిజటునికి శ్రీరాముడు గోదాన మిచ్చిన
ఘట్టం”కూడా వీరు స్మరించారు. కాని కిష్కింధా
ప్రవేశంతో శ్రీరాముడు దేవీవ్రతమాహాత్యం తెలుసు
కొని వ్రత మచరించడంతో, తక్కిన కథనంతా
“కట్టి, కొట్టి, తెచ్చె”అనే మూడు మాటలతో, ఒక్క
పద్యంలోనే రామాయణకథ ముగిసిపోతుంది. అవి
ధంగా సమకాలికరచనలకుకూడా ప్రతినింబకంగానే
కొంతవరకు ఈ గ్రంథం భాసిల్లింది.

దేవీభాగవతము భక్తి, భావయోగాలకు ఒక
రంగా. ఆ ఆధ్యాత్మికాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని ఎక్కువ విపు
లీకరించటంలో, దేవీభక్తులైన శ్రీ నరసింహశాస్త్రి
గారు, ఈ గ్రంథంలో చాలా కృషి చేసి సఫలీకృతు
లయ్యారు. వారి మిత్రులు మాధవరామశర్మగారు
పీఠికలో ఆంధ్రభాషలో పారాయణయోగ్యగ్రంథ
మింతవరకు ఉదయింపలేదని వ్రాశారు. అచ్చు మొగం
ఎరుగకుండా తెలుగులో వందలాదివిండ్లు బ్రతికిన
పురాణాలన్నిటి చరితా ఎరిగండి ఇట్లా అవడం,
కేవలం “అతిశయోక్తి” అనుకోలేము. వేరేదో అకా
రది ఉక్తి అయిఉండాలి. లేదా పారాయణయోగ్యత
అంటే వారి దేవీ విశిష్టార్థ ముండిఉండాలి. బహుశా
ఆ విశిష్టార్థానికి అవ్యయంగా “నరసింహశాస్త్రి యిట్టి
గ్రంథముదయింపచేసినాడని” వారని ఉండవ
చ్చును. నరసింహశాస్త్రిగారి గ్రంథం అట్లాంటిదే
కాగలదని విశ్వసిద్ధాంతం.

